

Vooruit met ...
**KUNST- EN
CULTUUREDUCATIE**

8

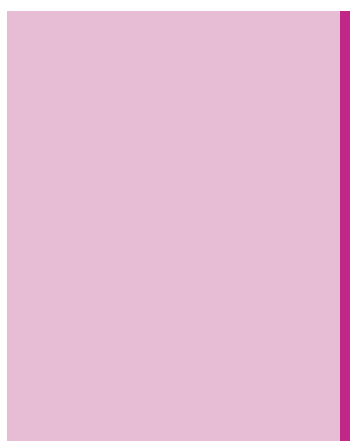

Deze uitgave kwam tot stand door samenwerking tussen de afdeling Curriculumontwikkeling van MinOWC en een lokaal en internationaal team, bestaande uit vakexperts, onderwijskundigen, educatieve auteurs, (eind) redacteurs, fotografen en illustratoren en grafisch ontwerper, onder leiding van de Vrije Universiteit Brussel.

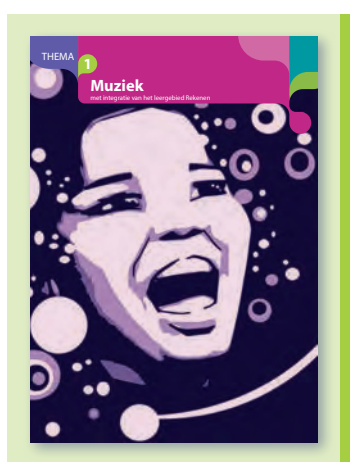
© 2022, Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur
Paramaribo, Suriname

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks vele inspanningen is het de uitgever misschien niet gelukt alle rechthebbenden te achterhalen. Als u denkt rechthebbende te zijn, neemt u dan contact op met de uitgever.

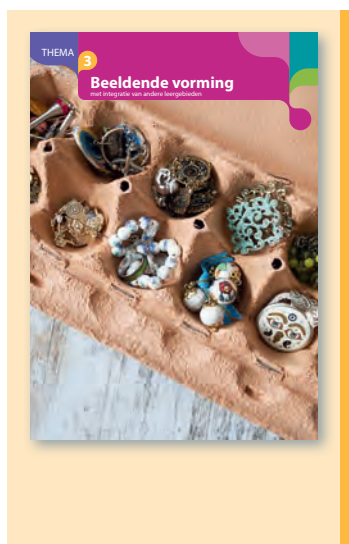
Inhoudsopgave	3
1 Inleiding	6
2 Werkwijze leermateriaal	7
2.1 Overzicht van de domeinen	7
2.2 Organisatie van het lesmateriaal	8
2.3 Didactisch model	11
1. IKA	11
2. Big idea-model	13
2.4 Integratie van kce-domeinen met andere leergebieden	15
2.5 Differentiatiemogelijkheden	17
2.6 Evaluatie en beoordeling	19
2.7 21 ^e -eeuwse vaardigheden	20
3 Leerdoelen	21

1 MUZIEK	23
Inleiding Over het domein muziek	25
Lessenreeks muziek en rekenen	25
Overzicht en verloop van de lessenreeks	26
Lesdoelenoverzicht	28
Les 1 Improvisatie	30
Les 2 Zelfgemaakt instrument	33
Les 3 Componeren met dynamiek	36
Les 4 Samen musiceren	40
Les 5 Generale	43
Les 6 Presentatie	46
Bijlage 1 Begrippenlijst	48
Bijlage 2 Evaluatiekaart	49

2 DANS	53
Inleiding Over het domein dans	55
Lessenreeks dans en aardrijkskunde	55
Overzicht en verloop lessenreeks	57
Lesdoelenoverzicht	61
Les 1 De ruimte	64
Les 2 De tijd	69
Les 3 Kracht	73
Les 4 Co-creatie	77
Les 5 De generale	81
Les 6 De eindpresentatie	84
Bijlage 1 Begrippenlijst	87
Bijlage 2 Overzicht danselementen per les	89
Bijlage 3 Evaluatiekaart	90

3 BEELDENDE VORMING	93
Inleiding	95
Over het domein beeldende vorming	95
Lessenreeks beeldende vorming en andere leergebieden	96
Overzicht en verloop van de lessenreeks	98
Lesdoelenoverzicht	101
Les 1	105
Mi krosi nanga pranpran – kledingcomposities maken	105
Les 2	109
Poti moro modo gi mi krosi – de kleding versieren	109
Les 3	113
Mek mi eygi pranpran – mijn eigen versiering	113
Les 4	118
Het voorbereiden van de modeshow en de presentatie	118
Les 5	122
Het opzetten van de modeshow en generale	122
Les 6	125
De modeshow en de presentatie	125
Bijlage 1	126
Arcering, Les 1	126
Bijlage 2	127
Verschillende modestijlen, Les 2	127
Bijlage 3	129
Compositietechnieken en patronen	129
Bijlage 4	130
Begrippenlijst	130
Bijlage 5	133
Evaluatiekaart	133

4 CULTUREEL ERFGOED	133
Inleiding	135
Over het domein cultureel erfgoed	135
Overzicht en verloop van de lessenreeks	136
Lesdoelenoverzicht	137
Les 1	140
Surinaams cultureel erfgoed	140
Les 2	145
Onderzoek doen naar Surinaams cultureel erfgoed	145
Les 3	152
Kennis overdragen in een kunstvorm 149	152
en presentatie oefenen	152
Les 4	154
Presentatie	154
Bijlage 1	158
Afbeeldingen bij Les 1	158
Bijlage 2	160
Begrippenlijst	160
Bijlage 3	163
Evaluatiekaart	163

5 THEATER	163
Inleiding	165
Over het domein theater	165
Lessenreeks dans en taal	166
Overzicht en verloop van de lessenreeks	169
Lesdoelenoverzicht	171
Les 1	173
Speltraining: kennismaking met Mato	173
Les 2	179
Speltraining: het hoofdverhaal en de rolverdeling	179
Les 3	183
Speltraining: De eerste doorloop	183
Les 4	187
Het aankleden en de plaats van de voorstelling	187
(de encensering)	187
Les 5	191
De generale repetitie	191
Les 6	194
De opvoering van de Alakondre Mato	194
Bijlage 1	197
Begrippenlijst	197
Bijlage 2	200
Evaluatiekaart	200

6 MEDIA	203
Inleiding	204
Inleiding Over het domein media	205
Lessenreeks media	205
Overzicht en verloop van de lessenreeks	206
Lesdoelenoverzicht	207
Les 1 Mindmap	209
Les 2 Het omzetten van woorden in fragmenten/scènes	213
Les 3 Het filmen en monteren	216
Les 4 Monteer jouw 1-minuutfilm met Mediawijsheid	220
Bijlage 1 Begrippenlijst	223
Bijlage 2 Evaluatiekaart	225

Bijlagen	229
Bijlage 1 Lesformulier Kunst- en cultuureducatie	229
Bijlage 2 Verdiepingsvragen bij het voorbereiden van de les	230
Bijlage 3 Evaluatiekaart Kunst- en cultuureducatie	231
Bronnenlijst	232

De diverse bevolkingssamenstelling van Suriname biedt een rijkdom aan kunst en cultuur. Die grote **diversiteit** geeft de mogelijkheid om zich te verdiepen in de verschillende soorten kunst- en cultuurgeschiedenis, talen, muziekgenres, dansen en mythologische verhalen hier aanwezig. Het culturele erfgoed in Suriname heeft een enorme culturele waarde voor het onderwijs. Kunst- en cultuureducatie geeft toegang tot culturele diversiteit van de verschillende mythen en confronteert de leerling met verschillende waarheden en normen, 'a plurality of truth'.

De huidige tijd met zijn snelle media vraagt om 'Alakondre-mensen', die snel kunnen switchen tussen culturen en die creatief en flexibel zijn. Het Hindostaanse begrip 'ekta' en het Javaanse begrip 'sawiji' komen qua betekenis overeen met 'Alakondre'. 'Alakondre na wan, wan na Alakondre' (Eenheid in verscheidenheid, verscheidenheid per eenheid). Hoe kan het Surinaamse kind leren omgaan met de snelle veranderingen die zich aandienen? Denk aan de voorbereiding op nieuwe beroepen en de diversiteit aan culturele waarheden. Welke vaardigheden helpen het schoolgaande kind om te herleiden en te begrijpen wie ze zijn en wat ze kunnen worden? Hoe gaan we om met onszelf en met de snel veranderende wereld om ons heen? Dit zijn enkele van de vele vragen die onderzocht worden.

Leerlingen dienen al op de basisschool te leren om actief de eigen kennis, het inzicht en de vaardigheden te construeren, op weg naar volwassenheid. Leerlingen worden hierbij uitgedaagd en aangezet om creatief en kritisch te denken, door steeds problemen op te lossen en nieuwe ideeën te bedenken. Innovatief kunnen handelen en cultureel ondernemerschap zijn belangrijke basisvaardigheden in een snel veranderende wereld. Dit gegeven is een belangrijk aspect bij het vergroten van de betrokkenheid van de leerling. Het vertrekpunt is daarom ook de intrinsieke motivatie van de leerling.

De leerling dient in de lessen kunst- en cultuureducatie (KCE) zijn/haar persoonlijke creativiteit te ontwikkelen en te ontdekken door eigen werk te creëren in samenwerking met medeleerlingen. Tijdens dit proces dient de leerling een actieve, onderzoekende en nieuwsgierige leerhouding te ontwikkelen. Er zijn daarom lessenreeksen ontwikkeld die als **basisidee** dienen met richtlijnen voor een lesopzet. In de lessenreeksen ontdekken leerlingen hoe ze hun vaardigheden creatief en flexibel kunnen toepassen, rekening houdend met **hun eigen talent**. Het zijn lessenreeksen die opbouwen naar **interdisciplinaire contexten**, waarbij het bevorderen van 'samen leren' en de talenten van iedere leerling centraal staan. Uit het leren omgaan met de wereld om hen heen wordt er inspiratie gehaald en verbinding gelegd met gebeurtenissen uit het dagelijkse leven, het verleden en het Surinaams cultureel erfgoed. Vandaar dat de leerinhouden zich lenen voor **oneindige variaties** met verschillende eindresultaten. Op deze manier worden de eigenheid en de eigen inbreng van de individuele leerling steeds weer gestimuleerd.

Door middel van kunst- en cultuureducatie maken leerlingen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten, waarmee mensen vorm en betekenis geven aan hun bestaan. Cultuureducatie brengt de leerling in aanraking met de verschillende cultuuruitingen, verdiept het inzicht en vergroot daarbij het **cultureel zelfbewustzijn**. Via kunsteducatie ontwikkelt de leerling kunstzinnige talenten en competenties door samen te werken, eigen werk te creëren en deze te presenteren. Inspiratie opdoen door kunst te bekijken en te ervaren, draagt hiertoe bij.

Als leerkracht hebt u een belangrijke rol in het creëren van een leeromgeving met **betekenisvolle contexten**. U stimuleert, inspireert en enthousiasmeert de leerling om zijn/haar grenzen te verleggen. Daarnaast helpt u de leerling om zijn/haar vaardigheden door middel van kunst en cultuur ten volle te benutten.

Leerjaar 7 wordt voor KCE gezien als een basisjaar, gevolgd door leerjaar 8, een verdiepingsjaar. Een verdieping kan alleen plaatsvinden als de leerling het basisjaar heeft gevolgd. In **leerjaar 8** kunt u waar nodig met leerlingen oefeningen en opdrachten in grote lijnen herhalen en variëren, of kunt u de voorziene verdieping inzetten. Het steeds meer eigen maken van (kunstzinnige) vaardigheden vraagt namelijk tijd. U geeft in leerjaar 8 aan de leerlingen de mogelijkheid om met meer zelfstandigheid en meer kwaliteitseisen verder te werken. Daarom komen er meerdere leerdoelen aan bod. Een en dezelfde opdracht biedt oneindig veel invalshoeken voor elke leerling om te ontdekken wat er nog meer mogelijk is. Steeds iets anders uitvinden in de kunsten betekent in grote lijnen dat de individuele leerling meer te weten komt over wie hij/zij is. Hoe vindingrijk is de leerling die steeds nieuwe creatieve oplossingen weet te vinden? Kunnen innoveren, flexibel zijn en ontdekkend leren zijn belangrijke leerervaringen in een snel veranderende wereld. KCE speelt hierop in.

2.1 Overzicht van de domeinen

Hieronder vindt u een overzicht van Kunst- en cultuureducatie voor de leerjaren 7 en 8. Volgende hoofdstukken komen aan bod in twee leerkrachtenboeken:

Leerjaar 7	• Algemene inleiding • Muziek • Dans • Beeldende Vorming • Cultureel Erfgoed • Theater • Media • Bronnenlijst	Leerjaar 8	• Algemene inleiding • Muziek • Dans • Beeldende Vorming • Cultureel Erfgoed • Theater • Media • Bronnenlijst
------------	---	------------	---

Tabel 1. Overzicht hoofdstukken KCE voor leerjaren 7 en 8.

In de algemene inleiding komen leerjaren 7 en 8 telkens samen aan bod, aangezien ze zo sterk inhoudelijk en onderwijskundig verbonden zijn met elkaar. U kunt in deze inleiding informatie vinden over de opbouw en de werkwijze van KCE. Nadien vindt u in elk hoofdstuk een domeinspecifieke inleiding met daarna de uitgewerkte lessenreeksen, alsook een begrippenlijst en een evaluatiekaart voor het desbetreffende leerjaar. Tot slot is er ook een bronnenlijst toegevoegd waarin u bronnen per domein treft die u kunnen inspireren en ondersteunen in het onderwijzen van KCE.

In Tabel 2 vindt u een voorbeeld van hoe de lessenreeksen kunnen passen in een schooljaar.

Kwartaal	KCE-domein
1	Muziek (met integratie van rekenen)
	Dans (met integratie van aardrijkskunde)
2	Beeldende vorming (met integratie van andere leergebieden)
	Cultureel erfgoed (met integratie van muziek, dans, beeldende vorming en theater)
3	Theater (met integratie van taal)
	Media (met integratie van muziek, dans, beeldende vorming en theater)

Tabel 2. Voorbeeld van de opbouw van lessenreeksen gedurende een schooljaar.

2.2 Organisatie van het lesmateriaal

Elk KCE-domein heeft een **specifiek thema** als ankerpunt voor alle lessen. In beide leerjaren zijn er telkens 32 lessen, verdeeld over zes domeinen. Een lessenreeks bestaat uit 4 tot 6 lessen. De lessen duren elk één klokuur en zijn ontwikkeld ter inspiratie. Er is ruimte om de ontwikkelde lessen naar uw vermogen aan te passen afhankelijk van de beginsituatie van de leerlingen. Het gaat erom dat de leerling geactiveerd wordt om in samenwerking eigen werk te creëren en te presenteren.

Hieronder ziet u een overzicht van de domeinen met de bijbehorende lessen.

Leerjaar 7

Domein	Lessen
Muziek	Thema Hoe bereken ik muzikale breaks en ritmische patronen?
	Les 1 Zinnen op ritme
	Les 2 Zelfgemaakt instrument
	Les 3 Arrangeren met dynamiek
	Les 4 Samen musiceren
	Les 5 Generale
	Les 6 Presentatie
Dans	Thema Hoe dans ik een route in de plaats waar ik woon?
	Les 1 De ruimte
	Les 2 De tijd
	Les 3 Kracht
	Les 4 Variëren met ruimte, tijd, kracht
	Les 5 De generale presentatie
	Les 6 De presentatie

Beeldende vorming	Thema Hoe herken ik de afkomst van het ontwerp van de klederdracht? Les 1 Mi krosi nanga pranpran (traditionele en moderne kleding met versiering) - composities maken voor de kleding Les 2 Poti moro modo gi mi krosi (de kleding versieren) Les 3 Mek mi eygi pranpran (eigen sieraden maken) Les 4 Mi eygi fasi (hoofddekseel/hoofdbedekkingen of schoeisel/voetversiering maken) Les 5 Voorbereiden en opzetten van de tentoonstelling Les 6 Het presenteren van de tentoonstelling
Cultureel erfgoed	Thema Hoe kan cultureel erfgoed uit je eigen omgeving dienen als inspiratiebron voor iets nieuws? Les 1 Inleiding cultureel erfgoed Les 2 Onderzoek doen naar cultureel erfgoed Les 3 Een verhaal schrijven en presentatie oefenen Les 4 De presentatie
Theater	Thema Maak een theatervoorstelling over een Global Hero die opkomt voor het milieu. Les 1 Speltraining kijken en luisteren Les 2 Van idee naar verhaal Les 3 Van verhaal naar spel Les 4 Spelen met kostuums en rekwisieten Les 5 De generale repetitie: de laatste voorbereiding op de eindpresentatie Les 6 De presentatie: opvoering van het stuk voor een publiek
Media	Thema Hoe ontwerp je een 1-minuutfilm op je eigen manier? Les 1 Ben ik voldoende mediawijs? Les 2 Het filmen van het concept Les 3 Montage en regie Les 4 Monteer je eigen 1-minuutfilm

Leerjaar 8

Domein	Lessen
Muziek	Thema Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk? Les 1 Improvisatie Les 2 Zelfgemaakt instrument Les 3 Componeren met dynamiek Les 4 Samen musiceren Les 5 Generale Les 6 Presentatie
Dans	Thema Hoe dans ik een veilige dansroute in een dorp, stad of land in het Amazonegebied? Les 1 De ruimte Les 2 De tijd Les 3 Kracht Les 4 Co-creatie Les 5 De generale Les 6 De eindpresentatie

Beeldende vorming	Thema Hoe creëer ik mijn eigen modestijl/modeshow rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten? Les 1 Mi krosi nanga pranpran (Kledingcomposities maken) Les 2 Poti moro modo gi mi krosi (De kleding versieren) Les 3 Mek mi eygi pranpran (Mijn eigen versiering) Les 4 Het voorbereiden van de modeshow en de presentatie Les 5 Het opzetten van de modeshow en de generale Les 6 De modeshow en de presentatie
Cultureel erfgoed	Thema Hoe kan cultureel erfgoed van Suriname als inspiratiebron dienen voor iets nieuws? Les 1 Surinaams cultureel erfgoed Les 2 Onderzoek doen naar Surinaams cultureel erfgoed Les 3 Kennis overdragen in een kunstvorm en presentatie oefenen Les 4 Presentatie
Theater	Thema Hoe bewerk ik een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met publiek? Les 1 Speltraining kennismaking met Mato Les 2 Speltraining het hoofdverhaal en de rolverdeling Les 3 Speltraining De eerste doorloop Les 4 Het aankleden en de plaats van de voorstelling (de enscenering) Les 5 De generale repetitie Les 6 De opvoering van de Alakondre Mato
Media	Thema Hoe ontwerp ik samen met anderen een 1-minuutfilm met een duidelijk verhaal dat toont wat ik geleerd heb over het maken van een film? Les 1 Mindmap Les 2 Het omzetten van woorden in fragmenten/scènes Les 3 Het filmen en monteren Les 4 Monteer jouw 1-minuutfilm met mediawijsheid

Naast de gebruikelijke wekelijkse lessen, biedt het leermateriaal ook mogelijkheden om lessen te bundelen in een **themadag** en/of **-week**.

Themadag

Een themadag vindt op één dag plaats en duurt, als dat mogelijk is, alle schooluren van die dag. Ook hier geldt dat het vertrekpunt een ontwerpopdracht met een onderzoeksvraag is en in combinatie met leerdoelen uit andere leergebieden. Rekening houdend met de duur van de dag past u het aantal te verwerken begrippen en technieken aan. Uw rol is voornamelijk die van inspirator, omdat een themadag vaak eenmalig is.

Op een themadag kunt u een kunstenaar ter inspiratie uitnodigen. Een professionele kunstexpert kan in samenwerking met de leerkracht een gedeelte van de dag verzorgen. Deze samenwerking is belangrijk voor het lesgebeuren, maar ook voor u, als leerkracht, om bij te leren. De kunstenaar kan bijvoorbeeld een presentatie geven, beelden tonen en/of een workshop aan de leerlingen geven. Het is ook mogelijk om, als onderdeel van een themadag, een bezoek te brengen aan een kunstenaar of een kunstinstelling.

Themaweek

Bij het organiseren van een themaweek kunt u denken aan het uitwerken van een interdisciplinair project, waarin meerdere domeinen en leergebieden samenkomen. Dit kunt u onder andere doen door delen van de lessenreeks toe te passen. Dit kan bijvoorbeeld plaatsvinden in het verdiepingsjaar, namelijk leerjaar 8. De leerlingen hebben in leerjaar 7 al wat ervaring opgedaan met kunstzinnige en culturele vorming. Afhankelijk van de mogelijkheden van de school kunt u experts een workshop of presentatie laten verzorgen over domeinspecifieke gebieden, een kunstenaar uitnodigen, kunst naar de school brengen en/of een bezoek brengen aan een kunstinstelling. U zou zelfs de leerlingen de optie kunnen bieden om te kiezen voor een specifiek kunstdomein ofwel meerdere domeinen en leergebied(en) in de themaweek.

Bij een themaweek geldt ook de algemene werkwijze van KCE (zie Figuur 1). Tijdens een themaweek heeft u vooral een coachende rol en bent u bewaker van het proces en de tijd. Het einde van de themaweek wordt bij voorkeur afgerond met een eindpresentatie met eigen werk van de leerlingen, rondom een bepaalde ontwerp opdracht. Voor de eindpresentatie in het verdiepingsjaar, zou u een locatie kunnen kiezen buiten de school met een publiek van meer onbekenden, zodat leerlingen extra uitgedaagd worden. In Tabel 3 is een mogelijke invulling van een themaweek weergegeven.

Week	Domeinen
Dag 1	Cultureel erfgoed en media
Dag 2	Dans en muziek
Dag 3	Theater
Dag 4	Beeldende vorming
Dag 5	Generale en presentatie

Tabel 3. Voorbeeld van een invulling van de themaweek.

2.3 Didactisch model

1. IKA

De lesopbouw voor KCE is gebaseerd op het curriculummodel van **Introductie-Kern-Afsluiting (IKA)** waarin telkens vooraf de lesdoelen duidelijk zijn geformuleerd. Als leerkracht vervult u een belangrijke rol in het creëren van een leeromgeving met betekenisvolle contexten. U stimuleert, inspireert en enthousiasmeert de leerling om grenzen te verleggen en het beste uit zichzelf te halen.

- Bij de **introductie** wordt de leerling enthousiast gemaakt, onderzoekt u steeds de beginsituatie en wordt de leerling nieuwsgierig gemaakt voor wat er gaat komen. In elk domein zal u suggesties vinden hoe u de introductie kan invullen.
- In de **kern** worden richtlijnen en indicaties gegeven voor de inhoud van de les. Daarnaast worden suggesties en tips gegeven omtrent hoe de leerinhouden kunnen worden aangebracht en welke werkvormen daarbij kunnen worden toegepast. Tijdens de kern zijn opdrachten opgenomen ter evaluatie van de inhoud. Het is uiteraard belangrijk dat u alert bent of de inhoud goed is begrepen en overgekomen bij de leerling, zodat deze het verdere proces op een goede manier kan verderzetten.
- Ter afsluiting van elke les is steeds een gezamenlijk moment om met de leerlingen te **reflecteren en evalueren**. Omdat het geheel is gericht op het bewust worden van het eigen kunnen, zijn deze oefeningen voor de leerlingen van wezenlijk belang. In het begin kunt u het een en ander stapsgewijs benadrukken en begeleiden, maar de bedoeling is dat de leerlingen dit op den duur zelfstandig doen.

In elke les van het leerkrachtenboek (conform het IKA-model) worden het doel, de lesinhoud, uw rol, de organisatie van de les en de mogelijke werkvormen aangegeven. Hieronder vindt u bijkomende richtlijnen voor de invulling van uw lessen bij de introductie, de kern en de afsluiting.

Introductie

De belangrijkste functie van de introductie in elke les is om optimaal aansluiting te vinden bij het **beginniveau van de leerling**. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om antwoord te krijgen op de volgende vragen: *Wat weet de leerling al? Wat weet de leerling nog niet? Wat kan de leerling al? Wat kan de leerling nog niet? Welke houding heeft de leerling?*

Meestal duurt dit lesonderdeel **5 tot maximaal 10 minuten**. De volgende onderdelen komen terug in een introductie:

- Welkom: kennismaking met het onderwerp en een eventuele terugblik op de vorige KCE-les, presentatie of leerervaring.
- Een kort gesprek tussen u en de leerlingen met daarin een beknopte toelichting over het doel van de les. U bent gespreksleider en stelt enkele vragen om inzicht te krijgen in wat de leerling al weet.
- U legt in alle eerste lessen van een domein uit dat de lessen volgens vier ontwerpfasen verlopen: **oriënteren, onderzoeken, experimenteren en reflecteren**. Om de leerlingen inzicht te geven waar u bent in het proces, is het goed om dit tijdens de lessenreeks regelmatig aan te geven en naar de centrale onderzoeksvraag terug te koppelen.
- Afspraken over het verloop van oefeningen en communicatie.
- U geeft ruimte aan de individuele leerling voor persoonlijke interesses en leervragen. U stelt open vragen en bij gesloten vragen vraagt u door als dat nodig is.

Kern

De kern duurt totaal ongeveer **35 tot 40 minuten** en bestaat meestal uit drie fasen:

- Opwarming (fase 1)
- Techniek (fase 2)
- Eigen werk en toonmoment (fase 3)

Fase 1: Opwarming

De eerste fase van de kern staat in het teken van de opwarming. In deze fase vindt een korte fysieke oriëntatie plaats op het onderwerp van de les. De zintuigen van de leerlingen worden geprikkeld als voorbereiding op wat er gaat komen. Er worden hier relatief eenvoudige oefeningen voorgesteld. U begeleidt de leerling met activerende hulpteksten en stelt vragen om de leerling te inspireren tijdens zijn oriëntatie op het thema van de les. U bent inspirator en u krijgt een eerste indruk van de leerhouding van de leerling.

Fase 2: Techniek

In de tweede fase van de kern staat techniek centraal. U demonstreert en licht toe hoe en wat geoefend gaat worden aan de hand van de belangrijkste begrippen. De leerling krijgt basale technische instructies om bewust zijn/haar mogelijkheden te onderzoeken. Zo is bij het domein Muziek bijvoorbeeld informatie nodig van hoe de leerling op een correcte manier de stem kan gebruiken. Bij het domein Dans kunnen specifieke aandachtspunten ervoor zorgen dat de leerling zijn/haar lichaamsmogelijkheden juist benut en zichzelf niet blesseert. Bij het domein Beeldende vorming en het domein Theater zijn de essentiële technieken ook aan de orde. U doet hierbij een beroep op het observatie- en concentratievermogen van de leerling.

Zorg er daarom voor dat de oefeningen ook in deze fase het leerplezier vergroten. Wanneer u veelvuldig gebruik maakt van speelse werkvormen met toepassing van beeldspraak en passende associaties, stimuleert u de leerling om zijn/haar persoonlijke grenzen te verleggen.

Fase 3: Eigen werk en toonmoment

De derde fase binnen de kern bestaat uit een onderdeel waarbij het eigen werk gecreëerd en getoond wordt tijdens het toonmoment. De leerling ontdekt in deze fase wat hij/zij nog niet beheerst en wat hij/zij nog beter zou kunnen. Tijdens deze fase voert de leerling een onderzoekso opdracht uit en wordt hij/zij uitgedaagd om te reflecteren over de eigen ervaringen. U stimuleert dit en biedt opdrachten aan die aansluiten bij de beleavingswereld van de leerling. Uiteraard creëert u hierbij steeds een veilige leeromgeving. 'Niets is gek of dom', 'niets is juist of fout'. Vrij kunnen fantaseren in een veilige leeromgeving kan ervoor zorgen dat er vernieuwende ideeën ontstaan.

Binnen het lesonderdeel Kern is het de bedoeling dat de leerlingen bij elke les een eigen werk (eigen creatie) maken. Aan het einde van Fase 3 tonen zij dit aan elkaar. Om ruimte te maken voor feedback en reflectie kunt u bijvoorbeeld de volgende vragen stellen om de leerlingen te stimuleren om te reflecteren: *Hoe ben je te werk gegaan?, Ben je tevreden?, en Wat zou je de volgende keer anders doen?*. Na hiermee geoefend te hebben, kunnen leerlingen deze vragen zelfstandig en spontaan aan elkaar stellen zonder uw tussenkomst.

Afsluiting

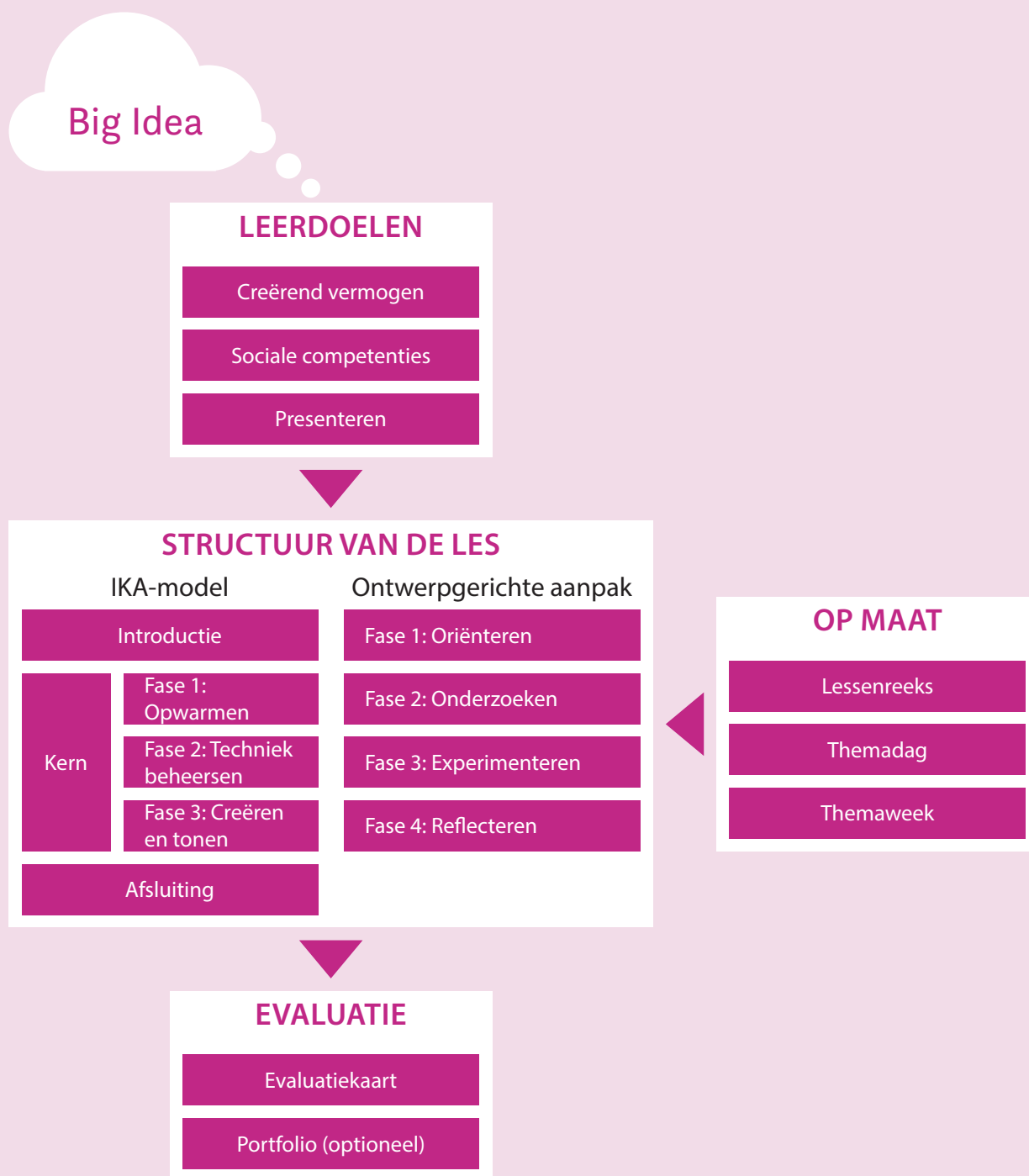
De afsluiting is een klassikaal moment, dat meestal uit de twee onderstaande delen bestaat. Dit duurt in zijn geheel een **tiental minuten**.

- Een korte terugblik op de leerervaring over het geheel door middel van **reflectie en evaluatie**. Denk bijvoorbeeld aan het stellen van vragen over de behandelde begrippen, over het leerproces, over het geven en ontvangen van feedback en over de eigen inbreng. U kunt samenvatten, maar alleen als u merkt dat alles vrij duidelijk is voor de leerlingen. U evalueert in hoeverre de leerdoelen zijn behaald. Probeer de leerlingen eerst zelf aan het woord te laten en aan te zetten tot reflectie en vul pas daarna aan waar nodig. Eventueel kunt u de leerlingen een huiswerkopdracht meegeven.
- Een '**cooling-down**', een afkoeling geldt als afronding van de les. De inspanning kan tijdens de kern best wel heftig zijn waardoor de leerlingen soms een moment nodig hebben om weer tot rust te komen. Dit onderdeel kan in een dansles bijvoorbeeld bestaan uit het langzaam herhalen van een oefening uit de Introductie of Kern. Bij andere domeinen, afhankelijk van de gebruikte lesmaterialen, kunnen de leerlingen samen zorg dragen voor het opruimen.

2. BIG IDEA-MODEL

Naast het IKA-model wordt in KCE ook een ontwerpgerichte aanpak geïntroduceerd met de volgende fasen: **oriënteren, onderzoeken, experimenteren en reflecteren**. Deze fasen lopen als een rode draad door alle lesonderdelen heen. Door dit ontwerpproces oefent de leerling in het zelf keuzes maken, deze te beargumenteren en een eigen mening te vormen. De leerling wordt zich na verloop van tijd bewuster van zijn/haar eigen identiteit. De leerling kan zich hierin tijdens de lessen zowel zelfstandig als samen met anderen ontwikkelen.

Het Big Idea-model vormt een bijkomend overkoepelend geheel van de leerdoelen, de opbouw van de les en de evaluatie. In Figuur 1 vindt u een schematisch overzicht van hoe KCE is opgebouwd vanuit de Big Idea-gedachte.

Figuur 1. Componenten van het Big Idea-model.

Het Big Idea-model is een concept dat binnen dit lesmateriaal wordt toegepast zodat de leerlingen werkelijk bezig zijn met de zogenaamde **21^e-eeuwse vaardigheden** en zogenaamde '**basic life skills**'. Dit geschiedt middels de toepassing van actieve werkvormen. Een big idea is een cultureel-maatschappelijk vraagstuk dat onderzocht kan worden binnen verschillende leergebieden, domeinen en disciplines. Voor het KCE-lesmateriaal betekent dit dat het startpunt steeds een thema of meerdere thema's omvat die worden samengebracht tot een ontwerpopdracht waaruit **onderzoeksvragen** ontstaan.

Op deze manier verbindt KCE meerdere leergebieden en vervult KCE door het 'Big Idea'-model een **leergebiedoverstijgende, gedifferentieerde en integratieve** meerwaarde aan het curriculum van de basisschool. De leerling wordt uitgedaagd om inspiratiebronnen, ideeën, elementen, begrippen, thema's van verschillende leergebieden, en de combinatie van kunstdomeinen en mondiale onderwerpen op een creatieve manier te verwerken. Vanuit een idee, bijvoorbeeld de situatie in het Amazonegebied, ontwerpt de leerling een eigen creatie. Daarbij kan rekening gehouden worden met bijvoorbeeld het klimaat, veiligheid, milieu, natuur, flora en fauna. Deze elementen komen samen in de lessenreeks van een KCE-domein of worden zelfs gecombineerd via meerdere kunstdomeinen.

Elke les (en lessenreeks) bestaat dus uit de volgende **ontwerpfasen**:

- Oriënteren
- Onderzoeken
- Experimenteren
- Reflecteren

De bedoeling is dat de leerling deze vier fasen doorloopt op weg naar een eigen ontwerp van een kunstwerk, een eigen creatie, of het nu muziek, dans, theater of beeldende vorming is. Deze fasen bieden de individuele leerling een houvast in het proces van creatie en doen hem/haar stilstaan bij datgene wat hij/zij doet. Omdat het gehele proces gericht is op het 'zelf leren doen' door de leerling, is uw rol bij elke fase van essentieel belang. U wisselt hierbij de verschillende rollen als gespreksleider, inspirator, expert, bewaker van het proces en de tijd, en als coach, bewust af. Naarmate de lessenreeks vordert, stelt u zich steeds meer op als een coach voor de leerling. De leerling ontwikkelt hierdoor een steeds meer **zelfstandige, zelfverantwoordelijke leerhouding**.

De vier fasen zijn in de lessen gelinkt aan het IKA-model. De fase 'Oriënteren' van de ontwerpgerichte aanpak komt aan bod in de 'Introductie' van het IKA-model en de fase 'Reflecteren' in het lesonderdeel 'Afsluiting'. Bij het lesonderdeel 'Kern' zijn alle fasen van de ontwerpgerichte aanpak van toepassing.

2.4 Integratie van KCE-domeinen met andere leergebieden

In de KCE-lesseriesen worden vanuit een ontwerpopdracht bepaalde KCE-domeinen expliciet gekoppeld aan andere leergebieden (bijvoorbeeld aardrijkskunde, geschiedenis etc.) en van daaruit onderzoeksvragen opgesteld. Dit wil niet zeggen dat u deze onderzoeksvragen hoeft te gebruiken. U bent vrij om te werken met de ontwerpopdracht en zelfgemaakte onderzoeksvragen, zolang u rekening houdt met enerzijds de competenties (creërend vermogen, sociale competenties en presenteren) van waaruit de lesdoelen geformuleerd zijn en anderzijds de vier ontwerpfasen (oriënteren, onderzoeken, experimenteren en reflecteren). De ontwerpopdracht is '**inwisselbaar**', waardoor u zelf kan beslissen welk domein (dans, theater, muziek of beeldende vorming), welk leergebied en welke thema's u eraan koppelt en welke onderzoeksvragen daarvoor worden gemaakt. Elk KCE-domein kan u dus met een leergebied naar keuze integreren vanuit dezelfde ontwerpopdracht.

Door middel van **integratie** tussen de verschillende KCE-domeinen en andere leergebieden wordt gestreefd naar samenhangend en vernieuwend onderwijs middels een doorgaande leerlijn. Naast de **drie competenties** (creërend vermogen, sociale competenties en presenteren) staan ook andere **leergebiedoverstijgende vaardigheden** centraal.

Hieronder vindt u de uitgangspunten voor vakintegratie tussen de domeinen van KCE en andere leergebieden terug:

- de kunstzinnige en culturele vorming van de leerling heeft als vertrekpunt de belevingswereld van het kind.
- kunst en cultuur worden als oneindig verbindingsmiddel ingezet om geïntegreerd, gedifferentieerd en collaboratief te creëren en zichzelf te presenteren.
- inspiratiebronnen worden gehaald uit de verschillende leergebieden en gekoppeld aan verschillende mondiale thema's.

In Tabel 4 vindt u een overzicht van de ontwerpgerichte aanpak zoals uitgewerkt in de lessenreeksen.

Domein	Vakintegratie	Ontwerpopdracht	Onderzoeksvraag Leerjaar 7	Onderzoeksvraag Leerjaar 8
Muziek	Rekenen	Rekenen met kunst	Hoe bereken ik muzikale <i>breaks</i> en ritmische patronen?	Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk?
Dans	Aardrijkskunde	Kunstreizen in het Amazonegebied	Hoe dans ik een route in de plaats waar ik woon?	Hoe dans ik een veilige dansroute in een dorp, stad of land in het Amazonegebied?
Beeldende vorming	Geschiedenis en andere leergebieden	Oude kunst maakt nieuwe kunst	Hoe herken ik de afkomst in het klederdracht-ontwerp?	Hoe creëer ik mijn eigen modestijl rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten?
Cultureel erfgoed	Alle andere KCE-domeinen	Cultureel erfgoed inspireert	Hoe kan cultureel erfgoed uit mijn eigen omgeving als inspiratiebron dienen voor iets nieuws?	Hoe kan cultureel erfgoed van Suriname als inspiratiebron dienen voor iets nieuws?
Theater	Taal	Kunst als taal	Hoe speel ik een Global Hero die opkomt voor het milieu?	Hoe bewerk ik een bestaande tekst tot een Mato, die gepresenteerd wordt voor en met een publiek?
Media	Alle andere KCE-domeinen	Een korte film maken	Hoe ontwerp ik een 1-minuutfilm op mijn eigen manier?	Hoe ontwerp ik samen met anderen een 1-minuutfilm dat toont wat ik geleerd heb over het maken van een film?

Tabel 4. Ontwerpgerichte aanpak.

Uiteraard biedt KCE tal van andere mogelijkheden voor het combineren van domeinen met andere leergebieden. Bij dans en aardrijkskunde is er bijvoorbeeld de ontwerpopdracht: *'Kunstreizen in het Amazonegebied'*. U zou echter even goed kunnen beslissen dat u met aardrijkskunde en deze ontwerpopdracht wil werken in een ander KCE-domein. Het staat u dan vrij om vanuit deze ontwerpopdracht onderzoeksvragen te maken voor bijvoorbeeld beeldende vorming. De integratie voor beeldende vorming en aardrijkskunde zouden dan vanuit dezelfde ontwerpopdracht kunnen zijn: Hoe bouw ik een 3D-maquette van een kunst- en kijkroute met restmateriaal in een dorp, stad, land of het Amazonegebied? Hieronder vindt u nog enkele andere voorbeelden van combinaties ter inspiratie.

Voorbeeld 1	
Domein en leergebied	Beeldende vorming en Aardrijkskunde
Titel ontwerpopdracht	Kunstreizen in het Amazonegebied
Onderzoeksvraag	Hoe bouw ik een 3D-maquette van een kunst- en kijkroute met restmateriaal in een dorp, stad, land of het Amazonegebied?
Voorbeeld 2	
Domein en leergebied	Dans en Rekenen
Titel ontwerpopdracht	Rekenen met kunst
Onderzoeksvraag	Hoe dans je een zelfgekozen rekenformule met optellen en aftrekken?
Voorbeeld 3	
Domein en leergebied	Muziek en Taal
Titel ontwerpopdracht	Kunst als taal
Onderzoeksvraag	Hoe componeer je een eigen heldenzang of -rap?
Voorbeeld 4	
Domein en leergebied	Theater en Geschiedenis
Titel ontwerpopdracht	Oude kunst maakt nieuwe kunst
Onderzoeksvraag	Hoe herken je de traditie in een eigen speelstijl?

2.5 Differentiatiemogelijkheden

Het lesmateriaal is ontwikkeld met als doel KCE flexibel te kunnen vormgeven in functie van de mogelijkheden die bij de school aansluiten. Afhankelijk van wat mogelijk is op school kan KCE op verschillende manieren en dus **op maat** aangeboden worden. U kunt bijvoorbeeld kiezen voor:

- Het uitvoeren van de lessenreeks, zoals deze is beschreven in het lesmateriaal.
- Het organiseren van een themadag, al dan niet in samenwerking met een kunstinstelling en/of een workshop van een kunstenaar in de klas.
- Het organiseren van een themaweek. Dit houdt een projectweek in met één of meerdere domeinen van KCE, in combinatie met andere leergebieden, al dan niet in samenwerking met een kunstinstelling en/of kunstenaar(s).
- Zelf kunst- en cultuurprojecten ontwikkelen naar eigen mogelijkheden en behoefte die inspelen op de geformuleerde hoofd- en lesdoelen van de verschillende domeinen.

Zelf KCE ontwikkelen

De KCE-lessenreeksen zijn flexibel aan te passen voor een korte of langere periode. Het lesmateriaal biedt een bepaalde structuur en inspiratie voor de leerkracht en de school. De lessen kunnen zowel op school als ergens anders worden gegeven. U kunt ook kiezen om op uw school **zelf lessen te creëren**. U kunt uw zelfgemaakte les voorbereiden in het format 'KCE-lesformulier' in Bijlage 1.

Zoals reeds vermeld zijn de ontwerpopdrachten volledig 'inwisselbaar'. Dit betekent dat u zelf kunt beslissen welk domein (dans, theater, muziek of beeldende vorming), welk(e) ander(e) leergebied(en) en welke thema's u aan elkaar koppelt en welke onderzoeksvragen u hiervoor uitwerkt. U kunt dus elk domein met een leergebied integreren vanuit eenzelfde ontwerpopdracht.

Ook bij de presentatie op het einde van elke lessenreeks kan er gevarieerd worden:

- binnen de school, alleen voor de eigen school.
- binnen de school, voor de eigen school en genodigden.
- buiten de school, alleen voor de eigen school.
- buiten de school, voor de eigen school en genodigden.
- in combinatie met andere scholen, alleen voor de eigen scholen.
- in combinatie met andere scholen, alleen voor de eigen scholen en genodigden.

Wanneer u zelf graag KCE-lessen op maat wilt ontwikkelen, kunt u gebruik maken van de verdiepende vragen in Bijlage 2.

Uw rol als leerkracht laat ook verregaande differentiatie toe en varieert binnen de verschillende fasen in een les zelf, maar ook tussen de verschillende lessen én tussen het basisjaar (leerjaar 7) en het verdiepingsjaar (leerjaar 8). Daarnaast zijn er belangrijke algemene aandachtspunten die u meeneemt. Zo is het belangrijk om het leerplezier te bevorderen en een geschikte leerhouding te activeren. U stimuleert verantwoordelijkheid en bent consequent in het ontwikkelen van discipline en sociale vaardigheden, waarbij de spelregels en consequenties helder worden toegepast en nageleefd indien nodig. U kunt zelf een inspirator zijn door actief te enthousiasmeren, de leerlingen te stimuleren en niet letterlijk te tonen wat ze moeten doen.

Om uit de comfortzone te kunnen werken en zodoende grenzen te verleggen, creëert u een veilige leeromgeving voor alle leerlingen. Het is van belang om werkvormen af te wisselen, rekening houdend met de diversiteit tussen de leerlingen. De leerlingen kunnen groeien wanneer u vertrekt vanuit hun talent en hen de ruimte geeft om te presenteren in een respectvolle sfeer.

In Tabel 5 worden de rollen van de leerling en de leerkracht beschreven in elke ontwerpfase.

Ontwerpfase	Activiteit leerling	Uw rol als leerkracht
Oriënteren	De leerling maakt kennis met het thema en de werkwijze.	Gespreksleider en inspirator • U sluit aan bij de voorkennis van de leerling. • U activeert betrokkenheid en een enthousiaste, open en lerende houding. • U krijgt zicht op het beginniveau van de leerling.
Onderzoeken	De leerling associeert en legt verbanden tussen het bekende en het onbekende.	Expert en coach • U stimuleert een actieve, nieuwsgierige en onderzoekende leerhouding. • U biedt domeinspecifieke basistechnieken aan. • U ontwerpt opdrachten die een uitdagende en tegelijkertijd stimulerende werking hebben. • U creëert een veilige leeromgeving, zodat de leerling buiten de comfortzone kan treden en zichzelf ontwikkelen.
Experimenteren	De leerling ontdekt wat nog anders kan.	Coach, bewaker van het proces en de tijd • U biedt ruimte aan het verleggen van de eigen grenzen van de leerling. • U activeert een kritische en zelfverantwoordelijke leerhouding.
Reflecteren	De leerling laat de eigen stijl zien en reflecteert op het eigen en andermans werk.	Gespreksleider en coach • Onder uw begeleiding reflecteert de leerling hardop en gaat de leerling constructief om met feedback en evaluatie. • U activeert een reflectieve en interactieve leerhouding.

Tabel 5. Rollen van de leerling en de leerkracht tijdens een ontwerpgerichte aanpak.

2.6 Evaluatie en beoordeling

Bij de evaluatie van leerresultaten bekijkt u in hoeverre de groep en elke individuele leerling de lesdoelen bereiken. Daarbij kijkt u terug op zowel het **proces** als het **product**. Bij de beoordeling kan u gebruik maken van een **evaluatiekaart** die voor elke lessenreeks is toegevoegd. Tenslotte wordt aanbevolen dat elke leerling een **portfolio** heeft, zodat zijn/haar leerervaring inzichtelijk wordt.

Behalen van lesdoelen

Bij de beoordeling en evaluatie van leerresultaten wordt nagegaan in hoeverre de leerlingen de lesdoelen hebben behaald, die ondergebracht zijn onder (1) creërend vermogen, (2) sociale competenties en (3) presenteren. U bekijkt de voortgang van de leerling tijdens elke les, zodat de evolutie in het leerproces van de leerling van bij de start tot de eindpresentatie duidelijk wordt. De kans om bij te sturen en voortgang te stimuleren vindt via onderzoek en experiment plaats. Alle leerlingen oefenen tijdens toonmomenten met het geven en ontvangen van **feedback**. U begeleidt deze feedbacksessies door medeleerlingen om te bewaken dat er constructieve feedback wordt gegeven. Bij het lesonderdeel 'afsluiting van de les' vindt steeds zo'n terugkoppelmoment plaats. Uiteraard biedt dit vele mogelijkheden voor u als leerkracht en de leerling zelf om tijdens het proces zijn/haar voortgang te monitoren en waar nodig bij te sturen.

Proces en product

Bij de beoordeling is het **proces** belangrijker dan het eindproduct. Uiteraard worden beiden in de evaluatie meegenomen. De volgende beoordelvragen bijvoorbeeld kunnen u daarbij helpen: *'Hoe is de leerling omgegaan met de feedback van de leerkracht en zijn medeleerlingen? Welke creatieve oplossingen heeft de leerling zelf aangedragen en gerealiseerd (proces)?'* en *'Wat is het uiteindelijke resultaat van het ontwerpproces geworden (product)?'*.

Evaluatiekaart

Na de eindpresentatie tijdens de laatste les van elke lessenreeks, evalueert u de leerlingen met behulp van een evaluatiekaart (zie Bijlage 3). Bij elke lessenreeks hoort een aparte evaluatiekaart. De structuur en manier van evalueren zijn dezelfde in elk KCE-domein.

Portfolio

Hoewel het werken met een portfolio niet verplicht is, wordt het sterk aanbevolen. Door middel van een eigen portfolio maken leerlingen hun eigen leerervaringen en -voortgang immers **zichtbaar voor zichzelf**. De leerlingen hebben kans om alle kunstwerken en documenten die ze maken, te verzamelen en te presenteren. Lesopdrachten, tekeningen, prenten, foto's, verzamelde ideeën, antwoorden op vragen, links van inspiratiebronnen, tips, (peer-)feedback en lesverslagen kunnen verzameld worden in een portfolio door elke leerling. Het kan u als leerkracht ook een **extra houvast** bieden tijdens de evaluatie en beoordeling. De vormgeving van een portfolio bepaalt u zelf. Dit kan een kft zijn, een map, een boek of u kunt zelf een andere vorm bedenken (bijvoorbeeld digitaal). Het portfolio van leerjaar 7 kan ook meegenomen worden naar leerjaar 8, zodat de voortgang van de leerling ook duidelijk is over de jaren heen. De portfolio's van de leerlingen kunnen bewaard worden in de klas zodat de leerlingen op elk moment iets kunnen toevoegen.

2.7 21^e-eeuwse vaardigheden

Wereldwijd evolueert de maatschappij naar een kennis- en netwerksamenleving. De toenemende digitalisering versnelt deze tendens. Dit vraagt om een aanpassing in het functioneren en dus ook om andere vaardigheden. Deze vaardigheden vormen een leergebiedoverschrijdend kader van competenties, waarbij in KCE de nadruk wordt gelegd op culturele vaardigheden, sociale vaardigheden, en leren leren. Deze competenties vormen de basis voor de ontwikkeling van '**21^e-eeuwse vaardigheden**'.

Deze vaardigheden kunt u ook tijdens de lessen KCE door de leerlingen laten oefenen.

21 ^e -eeuwse vaardigheid	Voorbeelden van integratie binnen KCE
Culturele vaardigheden	Een conceptverhaal schrijven over voorwerpen/tradities en hierbij de immateriële waarde verdedigen.
Samenwerken	In groep een heldenverhaal ontwerpen en presenteren.
Innoveren	Experimenteren met technieken om videofragmenten te monteren in een computerprogramma.
Zelfregulatie	Zelfstandig een planning opstellen voor de ontwikkeling, uitwerking en presentatie van een eigen creatie en integreert de feedback van medeleerlingen.

Tabel 6. Voorbeelden van 21^e-eeuwse vaardigheden toegepast in KCE.

3 LEERDOELEN

In elk hoofdstuk van dit leerkrachtenboek zijn aan de hand van lesdoelen en leerdoelen voorbeeldlessen ontwikkeld. Centraal hierin zijn uiteraard de drie categorieën van **basiscompetenties voor KCE**: creërend vermogen, sociale competenties en presenteren (zie Figuur 1).

In Tabel 7 wordt een toelichting gegeven over de competenties waarop de leerling wordt aangesproken.

Creërend vermogen: Hoe geef je vorm aan een idee?	
A	De leerling is vanuit een gevarieerd aanbod in staat om zijn/haar gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.
B	De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
C	De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.
Sociale competenties: Hoe werk ik creatief samen met anderen aan een eigen kunstwerk?	
A	De leerling is in staat om op verantwoordelijke wijze samen te werken bij alle ontwerpfasen en de presentatie daarvan.
B	De leerling kan onderbouwde keuzes maken.
C	De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.
Presenteren: Hoe presenteer ik mijn eigen werk en hoe reflecteer ik op mijn eigen werk en op dat van anderen?	
A	De leerling is in staat om op zijn/haar eigen manier te reflecteren op het eigen en andermans werk.
B	De leerling is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.

Tabel 7. Toelichting op leerdoelcategorieën.

U kunt creërende vaardigheden van de leerling stimuleren door bijvoorbeeld:

- nieuwsgierigheid te bevorderen.
- ruimte te geven aan experiment.
- aandacht te besteden aan reflectie.
- de focus te leggen op oplossingsgericht werken.
- ruimte te bieden aan het onderzoeken van het eigen talent (bijvoorbeeld de leerling zelf initiatief laten nemen en niet (alleen) vragen om te imiteren).
- een flexibele leerhouding te activeren.

U kunt sociale vaardigheden stimuleren door bijvoorbeeld:

- vanaf de start gedragsregels vast te stellen.
- aandacht te geven aan zelfrespect, respect voor anderen en de ruimte in relatie tot de wereld waarin mensen en dieren samenleven.
- een zelfverantwoordelijke leerhouding te activeren.

U kunt presentatievaardigheden stimuleren door bijvoorbeeld:

- het (zelf)vertrouwen en communicatieve vaardigheden te bevorderen.
- werkvormen aan te bieden die zelfwaarneming en reflectie bevorderen.
- een zelf reflecterende leerhouding te activeren (hier zouden bijvoorbeeld de volgende vragen gesteld kunnen worden: 'Hoe ben je te werk gegaan?', 'Wat heb je allemaal ontdekt?', 'Wat ga je de volgende keer anders doen?').

THEMA

1

Muziek

met integratie van het leergebied Rekenen

Muziek hoort bij de Surinaamse culturen. We zijn er dagelijks mee bezig. Het **universele karakter van muziek** stelt elk kind in staat om met muziek in aanraking te komen en zich daarin te ontwikkelen. In het leergebied Kunst- en cultuureducatie vormt muziek één van de zes domeinen. Daarbij gaat aandacht uit naar:

- het gebruiken van muziek om er gevoelens en ervaringen mee te communiceren.
- het ontdekken van vormaspecten van muziek.
- het leren reflecteren op bestaande muziek en op eigen creaties.
- het verwerven van kennis over en het krijgen van waardering voor aspecten van cultureel erfgoed op vlak van muziek.

Dit domein richt zich op het begeleiden van de leerling tijdens het muziekonderwijs. Binnen de muziekles staat de manier waarop leerlingen zich uitdrukken middels muziek centraal. Het gaat in mindere mate om de overdracht van specifieke muzikale vaardigheden, waarbij de leerling wordt opgeleid tot muzikant.

OVER HET DOMEIN MUZIEK

De volgende muzikale elementen komen aan bod bij de lessen in dit domein: tempo, maat, ritme, timbre of klankkleur, tonaliteit, melodie, harmonie en vorm. Naast deze specifieke aandachtspunten voor muziek, is ervoor gekozen om gelijktijdig de volgende elementen in het curriculum op te nemen. Het gaat om de ontwikkeling van:

- 1 creativiteit,
- 2 kritisch denken,
- 3 het reflectief vermogen,
- 4 sociale competenties,
- 5 rekenvaardigheden.

U schept een muzikale leeromgeving, waarin leerlingen kunnen verbeelden, onderzoeken, experimenteren en uitvinden. Tijdens dit proces inspireert u de leerlingen en daagt u hen uit. U leert hun de vaardigheden aan, die nodig zijn om hun algemene ontwikkeling te bevorderen via muziek. Dit doet u, gebruikmakend van het brede scala aan mogelijkheden dat het leergebied Rekenen biedt. Enkele begrippen die wij gebruiken van het leergebied Rekenen zijn tafels en percentages. Deze rekenvaardigheden helpen bij het beter begrijpen van muzikale begrippen.

In leerjaar 8 wordt gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksvraag: “**Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk?**”. De leerlingen krijgen meer vrijheid om zelfstandig te werken en te experimenteren in vergelijking met het vorige leerjaar. Op deze manier ontstaat bij de leerlingen meer ruimte voor de ontwikkeling van hun creativiteit en expressie. Het is aan te bevelen om bij de voorbereidingen van uw lessen ook het lesmateriaal van leerjaar 7 te raadplegen, aangezien leerjaar 8 hierop verder bouwt en niet alle informatie opnieuw is opgenomen.

In dit leerkrachtenboek vindt u meer informatie over de werkwijze voor het domein Muziek, het lesdoelenoverzicht voor leerjaar 8 en suggesties voor lesplannen voor de zes muzieklessen. Bijkomend zijn ook een evaluatiekaart (Bijlage 1), die u voor de beoordeling van elke leerling kunt gebruiken, en een begrippenlijst (Bijlage 2) opgenomen.

LESSENREEKS MUZIEK EN REKENEN

Bij dit domein is een verbinding gelegd met het leergebied Rekenen. Deze verbinding is vanzelfsprekend, omdat bij muziek vaker geteld wordt. Natuurlijk gaat het niet om alle onderdelen van het rekenen. Daar waar het relevant is, zal de verbinding worden gespecificeerd.

Daarnaast kan ook een verbinding worden gemaakt met de andere domeinen in Kunst- en cultuureducatie en andere leergebieden.

Ontwerpproces

Tijdens de lessen gaat de leerling op onderzoek uit volgens een ontwerpproces in vier fasen:

- 1 **Oriëntatie:** Hoe reken ik binnen muziek?
- 2 **Onderzoek:** Waar kan ik een ritmisch element (bijvoorbeeld: een *break*) plaatsen?
- 3 **Experiment:** Hoe kan ik werken met rekenbegrippen in de muziek, bijvoorbeeld met vermenigvuldigen bij *body*-percussie en het rekenen met percentages bij het aanbrengen van dynamiek?
- 4 **Reflectie:** Welke rekenkundige keuzes heb ik gemaakt en waarom? Wat kan ik vertellen over mijn eigen kunstwerk? Hoe geef ik constructieve feedback aan medeleerlingen?

De ontwerpopdracht voor leerjaar 8 luidt:

Betekenis geven aan een berekend muziekwerk.

Indeling lessenreeks

In dit domein vindt u zes muzieklessen waarin het leergebied Rekenen geïntegreerd is. Tijdens de lessen wordt op verschillende manieren gewerkt rond puls, tempo, melodie, dynamiek en muziekvormen. Door verder te experimenteren met deze aspecten, ervaren de leerlingen dat een muzikaal kunstwerk anders kan verlopen dan gepland. Dit maakt dat het niet alleen een ander gevoel met zich mee kan brengen, maar dat het ook een andere vorm kan aannemen.

Het verschil met leerjaar 7 is dat er in leerjaar 8 in hogere mate beroep wordt gedaan op de creativiteit en zelfstandigheid van leerlingen tijdens het uitvoeren van de opdrachten.

In deze reeks van zes lessen krijgt de individuele leerling alle ruimte om zo veel als mogelijk verantwoordelijkheid te nemen voor zijn/haar eigen leerproces. In de eerste vier lessen wisselt u uw rol als **expert** bewust af met dat van **coach**, **inspirator**, **gespreksleider**, **facilitator** en **bewaker van het proces en de tijd**.

Lessen één tot en met vijf zijn voornamelijk procesgericht. Les 6 is naast procesgericht ook product- of resultaatgericht.

- In **Les 1** maakt de leerling een eenvoudig ritmisch patroon dat via improvisatie vervolgens wordt afgestemd op andermans werk en waardoor het eigen ritmisch patroon uitbreidt.
- In **Les 2** experimenteert de leerling met zelfgekozen materiaal uit de omgeving als muziekinstrument(en). De leerling voert een rekenopdracht uit, waarin het rekenen met tafels verder wordt ingeoefend. Gezamenlijk geven leerlingen een muzikale presentatie met de juiste telling door middel van het toepassen van rekenoefeningen. Deze oefeningen worden gepresenteerd en uitgevoerd met behulp van zelfgemaakte muziekinstrumenten.
- In **Les 3** componeert de leerling een ritmisch patroon om met dynamiek het muziekwerk vorm te geven. Bij het componeren met dynamiek verwerkt de leerling het rekenen met percentages. De leerling presenteert het arrangement op een door hem of haar gekozen manier.
- In **Les 4** arrangeert en presenteert de leerling samen met anderen een ritmisch patroon met ten minste één *break* en één *cue*. De leerling zet bij het bedenken van het ritmische patroon rekenvaardigheden in.

- In **Les 5** componeert en presenteert de leerling samen met anderen een ritmisch patroon. Daarbij gebruiken de leerlingen verschillende muziekinstrumenten. Zij passen dynamiek toe in het muziekstuk door te rekenen met percentages. Aan het einde van deze les vindt 'de generale' plaats: een korte oefenpresentatie.
- In **Les 6** leert de leerling om samen met medeleerlingen een muzikaal kunstwerk te presenteren. Daarnaast reflecteert de leerling op het eigen werk en op dat van anderen.

Differentiatie

De lessen zijn bedoeld om u te inspireren en te voorzien in concrete leerinhouden. Aan de hand van de lesbeschrijvingen kunt u uw eigen lesvoorbereidingsformulier samenstellen. Het lesmateriaal bevat differentiatietips, maar u dient binnen de klasgroep uiteraard ook rekening te houden met de verschillen in niveau en de achtergrondkennis van iedere leerling. Het is daarom goed om tijdens de lessen ruimte te laten voor deze diversiteit en het potentieel van iedere leerling te stimuleren.

Wijze van beoordelen

In Bijlage 2 vindt u een **evaluatiekaart**. Hiermee kunt u iedere leerling, op basis van de vooraf gestelde lesdoelen, beoordelen en voorzien van concrete feedback. De leerling kan zijn of haar leerervaringen ook verzamelen in een portfolio, bijvoorbeeld via aantekeningen en voorbereidingen. U kunt de evaluatiekaart gebruiken wanneer u het leerproces van de leerlingen wilt opvolgen en ondersteunen. U kunt uw bevindingen op basis van de evaluatiekaart ook samen met de leerling bespreken aan de hand van zijn/haar portfolio.

Constructieve feedback en reflectie

Het is zeer belangrijk dat u de leerlingen coacht om vanaf de eerste les constructieve feedback te geven aan de medeleerlingen. Een manier om hieraan te werken is door middel van tips en tops. Tops zijn aspecten die goed gaan: daarbij horen complimenten. Tips zijn aspecten waarin de medeleerling zich nog kan ontwikkelen. Niet alleen constructieve feedback is belangrijk, maar ook het leren reflecteren. Hierbij stimuleert u leerlingen om bij zichzelf en anderen muzikale kwaliteiten, eigenschappen en ontwikkelpunten te herkennen en hierop feedback te geven. Ook het geven van een persoonlijke mening over de kwaliteit van een muziekstuk en de persoonlijke meningen van anderen aanhoren om het eigen werk te kunnen verbeteren, wordt als belangrijk gezien. Daarom komen deze aspecten terug in deze lessenreeks.

Vergeet uw leerlingen niet te vertellen dat u ze tijdens de lessen tips en tops zal geven. Elke leerling kan ze noteren in zijn/haar portfolio.

Wanneer het tijd is voor feedback en evaluatie, verschijnt in de les de volgende pictogram: .

LESDOELENOVERZICHT

De volgende hoofddoelen staan centraal in deze lessenreeks.

De leerling:

- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie) in het componeren van een nieuw muziekstuk.
- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.
- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een eigen muzikaal stuk.
- is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een eigen muziekwerk te presenteren.

Per les zijn doelen weergegeven die de hoofddoelen ondersteunen. De competenties die de leerlingen verwerven, zijn ingedeeld in 3 categorieën, namelijk creërend vermogen, sociale competenties en presenteren.

Competenties		Lesdoelen De leerling kan:
Les 1	creërend vermogen	• een ritmisch patroon creëren waarop anderen kunnen improviseren. • op een ritmisch patroon van een ander improviseren.
	sociale competenties	• rekening houden met anderen bij het aanleren van een ritmisch patroon.
	presenteren	• door middel van improvisatie een eigen ritmisch patroon presenteren aan de medeleerlingen.
Les 2	creërend vermogen	• percussie-instrumenten maken van materiaal uit de omgeving. • muziek produceren met zelfgemaakte percussie-instrumenten. • een muzikale compositie maken met behulp van de tafels van vermenigvuldiging (met uitkomsten die lager zijn dan 40).
	sociale competenties	• met anderen overleggen over welk materiaal gekozen wordt bij het maken van de instrumenten en bij het uitvoeren van berekeningen. • afspraken maken met medeleerlingen over hoe de geluiden geproduceerd zullen worden.
	presenteren	• een muzikaal groepswork presenteren aan medeleerlingen.
Les 3	creërend vermogen	• met herhaling, contrast en variatie experimenteren bij het componeren van het eigen muzikaal kunstwerk.
	sociale competenties	• vragen stellen aan en reflecteren met medeleerlingen over het werkproces. • zich inleven in en rekening houden met andermans gevoelens.
	presenteren	• een muzikaal groepswork presenteren aan medeleerlingen.

Les 4	creërend vermogen	• een eigen ritmisch patroon arrangeren met verschillende zelfgemaakte instrumenten.
	sociale competenties	• samenwerken met medeleerlingen bij het arrangeren van een ritmisch patroon en biedt waar nodig hulp aan.
	presenteren	• een persoonlijke mening uiten en zijn/haar keuzes tijdens het werkproces beargumenteren. • respecteert de mening van anderen.
Les 5	creërend vermogen	• ritmische patronen creëren in groep aan de hand van een <i>break</i>. • met herhaling, contrast en variatie experimenteren.
	sociale competenties	• samen met medeleerlingen een taakverdeling ontwikkelen en zich houden aan de gemaakte afspraken. • samenwerken met medeleerlingen aan de ontwikkeling van een gezamenlijk muzikaal kunstwerk. • tijdens het ontwerpproces hulp bieden aan anderen.
	presenteren	• de gemaakte keuzes tijdens de ontwikkeling van een gezamenlijk muzikaal kunstwerk (inclusief <i>break</i>) beargumenteren.
Les 6	creërend vermogen	• een puls, het ritme, het tempo, een melodie, een dynamiek en een vorm herkennen en deze elementen zelf toepassen.
	sociale competenties	• de eigen muzikale kwaliteiten en die van anderen herkennen en inschatten. • op een respectvolle manier zijn/haar persoonlijke mening geven over de kwaliteit van een muzikaal kunstwerk. • samen met medeleerlingen een muzikaal kunstwerk presenteren.
	presenteren	• een muzikaal kunstwerk presenteren samen met medeleerlingen.

Improvisatie

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk?
LESDOELEN	De leerling is in staat om: • een ritmisch patroon te creëren waarop anderen kunnen improviseren. • te improviseren op een ritmisch patroon van een ander. • rekening te houden met anderen bij het aanleren van een ritmisch patroon. • een eigen ritmisch patroon en de improvisatie daarop aan medeleerlingen te presenteren.
MATERIAAL	• Eventueel muziekinstrumenten zoals stokken, ritmestokken, claves of trommels
VOORBEREIDING	• U schikt het klaslokaal of voorziet een ruimte waarin de leerlingen in een U-vorm kunnen zitten. • U heeft de begrippenlijst doorgenomen. • U kan zelf een zin op ritme maken.
KERNBEGRIPPEN	Body-percussie, <i>break</i> , improvisatie, maat, maatsoort, ritme, vierkwartsmaat, woordritme, zin op ritme

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U nodigt de leerlingen uit om in een U-vorm te zitten.

U peilt naar de beginsituatie aan de hand van de volgende vragen:

- *Welke muziek vind je leuk? Wat vind je er leuk aan?*
- *Wie weet wat ritme is?*
- *Wie weet wat een break is?*
- *Waarom denk je als je naar een lied luistert?*
- *Wie kan voordoen hoe je kan rekenen met muziek?*

Bij deze vragen kunt u de leerlingen spontaan laten antwoorden of u kunt een aantal leerlingen aanwijzen.

U nodigt de leerlingen uit om rechtop te staan in de U-vorm. U telt steeds tot 4 en laat de leerlingen met u meedoen.

Vervolgens maakt u zelfgekozen bewegingen met uw lichaam, die geluid maken op een tel. Dit kan op elk van de 4 tellen, maar dit mag ook bijvoorbeeld op alleen de eerste tel zijn. De leerlingen doen u na of u vraagt enkele leerlingen om het voor te doen aan de klasgroep.

Bijvoorbeeld:

U telt 1, 2, 3, 4. Op de eerste tel klapt u in uw handen. Op de tweede tel stampt u op de grond. Op de derde tel klapt u weer in uw handen en op de vierde tel stampt u weer op de grond.

TIP

Probeer zoveel als mogelijk door te vragen, zodat u niet alleen maar "ja"- en "nee"-antwoorden krijgt.

TIP

Grappige bewegingen/acties kunnen leerlingen enthousiast maken.

Fase 1 Opwarming

U nodigt de leerlingen uit om weer plaats te nemen in de U-vorm. U leert hen één of meerdere ritmes aan via *body-percussie* of met instrumenten. U gebruikt hiervoor bijvoorbeeld een ritmische patroon met Inheemse invloeden. Bijvoorbeeld:

- Bij het ritmische patroon vanuit Inheemse invloeden, begint u met een vierkwartsmaat. Daarnaast gebruikt u uw lichaam om steeds deze 4 tellen aan te geven. U telt in eerste instantie hardop: 1, 2, 3, 4. Kies daarbij een rustig tempo. Op de eerste en derde tel stampst u bijvoorbeeld met uw voet op de grond. Op de tweede en vierde tel klapt u tweemaal in uw handen. Dit patroon herhaalt u.
- U herhaalt de voorgaande stappen en u laat de leerlingen u nadoen. U geeft leerlingen de ruimte om elkaar te helpen bij het doen van de oefeningen.
- Herhaal de oefening naar wens.

TIP

In fase 1 kunt u direct aan de slag met de leerlingen in plaats van eerst te demonstreren.

TIP

U kunt kiezen voor een andere maatsoort dan een vierkwartsmaat.

Fase 2 Techniek

In deze fase gaan de leerlingen zelf aan de slag. U zorgt ervoor dat ze de techniek uit de eerste fase toepassen en bij voorkeur zelfs uitbreiden. U vraagt de leerlingen om groepjes te vormen van 4-5 leerlingen.

U geeft verschillende leerlingen de kans om individueel een zelfbedacht ritme te creëren, waar de medeleerlingen in de groep op kunnen improviseren. Als een leerling een ritme bedacht heeft, mag hij het aan enkele medeleerlingen laten horen. Vervolgens nodigt u de medeleerlingen uit om mee te spelen met het bedachte ritme van de eerste leerling, door ook zelf erop te improviseren. De leerlingen mogen allerlei geluiden maken. Laat de leerlingen spelen met de gedachte dat alles geluid kan maken. Daarna geeft u een andere leerling een kans om een ritme te bedenken. U kan dit meermaals herhalen.

U coacht waar nodig de leerlingen die moeilijkheden ervaren om zelf een ritme te bedenken of te improviseren op het ritme van een medeleerling. Maak de leerlingen duidelijk dat alles mogelijk is.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

Na voldoende oefening in fase 2 wordt de oefening herhaald met de hele klasgroep.

- U houdt de maat door hardop te tellen.
- U wijst een leerling aan, die het door hem/haar geoefende ritme via improvisatie mag uitvoeren.
- De rest van de klas begeleidt de leerling met een ritmisch patroon en speelt op een zachter volume, zodat de improvisatie van de eerste leerling duidelijk te horen is.

U wijst verschillende leerlingen aan en herhaalt steeds de eerdere stappen van fase 3. U geeft zoveel mogelijk leerlingen de kans om hun improvisatie te presenteren aan de klasgroep.

U nodigt de leerlingen uit om in een kring te zitten en u gaat met de leerlingen in gesprek. U blikt samen met hen terug op wat ze hebben gedaan en geleerd. U kunt daarbij de volgende vragen stellen:

- *Wat heb je geleerd?*
- *Waar heb je aan gewerkt?*
- *Hoe voel je je bij improvisatie?*

Vervolgens sluit u af met een zelfbedacht ritme dat de leerlingen nabootsen. U kunt er ook voor kiezen om een leerling zijn/haar ritme nog eens uit te voeren of u kunt de klasgroep vragen om gezamenlijk een ritme te maken en uit te voeren ter afronding van de les.

Huiswerkopdracht

U vraagt de leerlingen of ze voor de volgende les materiaal willen meenemen om muziekinstrumenten te bouwen, zoals bijvoorbeeld blikken, flessen en rijst.

De zelfbedachte ritmes kunnen opgeborgen worden in het portfolio.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Zelfgemaakt instrument

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk?
LESDOELEN	De leerling is in staat om: • zelf percussie-instrumenten te maken van materiaal uit de omgeving. • muziek te maken met deze zelfgemaakte percussie-instrumenten. • een muzikale compositie te maken met behulp van berekeningen met tafels (de uitkomsten van de vermenigvuldigingen moeten lager dan 40 zijn). • te overleggen met anderen over de keuze van materiaal voor het maken van de instrumenten en bij het uitvoeren van berekeningen. • samen met medeleerlingen afspraken te maken over hoe de geluiden geproduceerd zullen worden. • een muzikaal groepswork aan de medeleerlingen te presenteren.
MATERIAAL	• Optioneel: muziekinstrumenten zoals stokken, ritmestokken, claves of trommels (voorbeelden van alternatief materiaal: bezemstokken, emmers en blikken)
VOORBEREIDING	• U leest vooraf de begrippenlijst om te weten wat de muzikale begrippen en technieken inhouden. • U zorgt ervoor dat er voldoende ruimte is (in of buiten de klas), zodat de leerlingen vrij kunnen bewegen. • U neemt zelf materiaal mee om verschillende instrumenten te maken of u vraagt andere leerkrachten om materiaal te verzamelen en mee te brengen. • Wanneer er onvoldoende materiaal voorhanden is of de leerlingen zelf geen materiaal meebrachten, kunt u samen met de leerlingen op het schoolerf zoeken naar restmateriaal dat gebruikt kan worden om instrumenten te maken.
KERNBEGRIPPEN	Body-percussie, componeren, maat

INTRODUCTIE

⌚ 10 MINUTEN

U nodigt de leerlingen uit om in een U-vorm plaats te nemen. Vervolgens toetst u de voorkennis van de leerlingen door het stellen van volgende vragen:

- *Wat heb je geleerd in de vorige les?*
- *Hoe zou je muziek of geluid kunnen maken met verschillende voorwerpen (van het schoolerf)?*

U vertelt de leerlingen dat ze samen rekenoefeningen gaan oplossen door middel van muziek. De leerlingen kunnen daarbij gebruik maken van twee soorten voorwerpen (of muziekinstrumenten). U zorgt ervoor dat de keuze van de voorwerpen of instrumenten twee soorten geluiden kunnen produceren, bijvoorbeeld:

- 'Tik': door bijvoorbeeld met twee pennen tegen elkaar te tikken.
- 'Boem': door bijvoorbeeld op een emmer te slaan met de hand.

Vervolgens gaan de leerlingen samen de vermenigvuldiging 5×2 oplossen.

U verdeelt de klas in 2 groepen en nodigt de leerlingen uit om in 2 rijen tegenover elkaar te staan:

- Een groep telt tot 2 (tik, boem).
- De andere groep telt tegelijkertijd tot 5 (tik, tik, tik, tik, boem).
- Ze tellen samen op, totdat beide groepen op hetzelfde getal 'boem' laten klinken. Dat getal wordt het antwoord van $5 \times 2 = 10$. Op de tiende tel klinkt de gezamenlijke 'boem' in beide groepen.

Voorbeeld van rekenen met instrumenten

	Leerlingenrij 1	Leerlingenrij 2
Tel 1	Tik	Tik
Tel 2	Boem	Tik
Tel 3	Tik	Tik
Tel 4	Boem	Tik
Tel 5	Tik	Boem
Tel 6	Boem	Tik
Tel 7	Tik	Tik
Tel 8	Boem	Tik
Tel 9	Tik	Tik
Tel 10	Boem	Boem

KERN

🕒 45 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U vraagt de leerlingen om het verzamelde materiaal om geluid te produceren op een tafel te leggen. Als er onvoldoende materiaal is, kunt u ervoor kiezen om een zoektocht te starten op het schoolerf of in de omgeving van de school.

De drie geluiden die geproduceerd moeten worden met de materialen, zijn:

- een laag, diep geluid (zoals een basdrum). Dit kan ook zonder voorwerp gemaakt worden door bijvoorbeeld op een tafel te slaan met de hand.
- een scherp geluid (zoals een snaardrum). Dit kan gemaakt worden door bijvoorbeeld stokken tegen elkaar te slaan.
- een 'shaker-geluid'. Dit geluid kan gemaakt worden met bijvoorbeeld een fles of blik, gevuld met zand, rijst of steentjes.

TIP

Vertel de leerlingen dat verschillende materialen verschillende klanken produceren en dat ze dit kunnen uitproberen.

Vervolgens controleert u welke materialen de leerlingen hebben meegebracht of gevonden. U vraagt de leerlingen te onderzoeken hoeveel geluiden ze met elk meegebrachte of gevonden voorwerp kunnen produceren (zoals wrijven, slaan, scheuren). U coacht waar nodig.

De leerlingen bouwen vervolgens hun (eenvoudig) instrument. Nadat de leerlingen klaar zijn, laat u enkele leerlingen aan het woord om te vertellen en te demonstreren welke geluiden ze kunnen maken met hun materiaal.

Fase 2 Techniek

U verdeelt de klas in 3 groepen en geeft elke groep een vermenigvuldigsom om op te lossen. U laat de leerlingen in de groepen zelf beslissen hoe ze het antwoord van de som zullen presenteren. De groep werkt eerst de som uit. Daarna bedenken ze de muzikale omkadering met de juiste telling en beslissen ze welke geluiden ze zullen gebruiken per tel.

U gebruikt de oefening uit het begin van de les (introductie) als voorbeeld om aan te geven dat de laatste tel (het antwoord van de som) hetzelfde geluid moet zijn in beide groepen (*in het voorbeeld hierboven klonk bij de 10de tel het geluid 'Boem' in leerlingenrij 1 en 2*). Dus, stel dat de leerlingen kiezen voor het slaan van een stok als laatste geluid, dan is dat vergelijkbaar met het 'boem'-geluid in de introductie.

TIP

Voorbeelden van vermenigvuldigsommen:

$$5 \times 6 = 30$$

$$5 \times 7 = 35$$

$$4 \times 9 = 36$$

$$5 \times 4 = 20$$

$$3 \times 8 = 24$$

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U laat de drie verschillende groepen hun werk presenteren. U geeft aan dat de leerlingen de uitwerking van hun som meedelen aan de klas, vooraleer zij hun muziekwerk presenteren. U stimuleert de medeleerlingen (de toeschouwers) om te observeren, zodat zij het antwoord kunnen controleren en de groep feedback kunnen geven.

AFSLUITING

 5 MINUTEN

U houdt een kort klassengesprek door de volgende vragen te stellen:

- *Wat heb je geleerd?*
- *Waar heb je aan gewerkt?*
- *Wat kunnen we doen met gebruikte voorwerpen? Denk aan hergebruik of recyclen.*
- *Wat kunnen we nog meer gebruiken uit de omgeving om muziek mee te maken?*

U vraagt de leerlingen om u te groeten met een zelfgekozen geluid, gemaakt met hun instrument, om de les te beëindigen.

U bewaart de instrumenten van de leerlingen voor Les 3.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Componeren met dynamiek

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk?
LESDOELEN	De leerling is in staat om: • te experimenteren met herhaling, contrast en variatie bij het componeren van een eigen muzikaal kunstwerk. • vragen te stellen over het werkproces aan de andere leerlingen. • zich in te leven in en rekening te houden met andermans gevoelens. • het resultaat van een muzikaal groepswork te presenteren.
MATERIAAL	• Zelfgemaakte instrumenten (zie Les 2) • Een apparaat om muziek af te draaien.
VOORBEREIDING	• U leest vooraf de begrippenlijst zodat u begrijpt wat de muzikale begrippen en technieken inhouden. • U zorgt ervoor dat de klas in een U-vorm wordt opgesteld en dat de leerlingen in de ruimte in groepen kunnen werken.
KERNBEGRIPPEN	Arrangement, arrangeren, articulatie, crescendo, decrescendo, dynamiek, forte, fortissimo, mezzo forte, mezzo piano, pianissimo, piano

INTRODUCTIE

🕒 5 MINUTEN

U blikt terug op de vorige lessen door enkele vragen te stellen aan de leerlingen over wat ze geleerd hebben.

Daarna licht u in het kort de les toe. De leerlingen gaan in deze les een ritmisch patroon presenteren en daarbij oefenen met dynamiek: luid en zacht.

U maakt afspraken met de leerlingen over het bewaren van de orde zodat de leerlingen in groepen kunnen werken zonder elkaar te storen. U geeft aan dat u de rol van een dirigent heeft. Er worden gebaren afgesproken voor: start, stop, zacht en luid.

U speelt 5 ritmische patronen af (bijvoorbeeld van 5 verschillende bevolkingsgroepen: Inheems, Afro-Surinaams, Hindostaans, Javaans en Chinees). U geeft daarbij de opdracht aan de leerlingen om tijdens het beluisteren van de opnames te letten op:

- *Welke instrumenten en geluiden horen ze?*
- *Welke patronen horen ze?*

Fase 1 Opwarming

Volume

U herhaalt de begrippen 'crescendo' en 'decrescendo', die vorig schooljaar werden behandeld (zie leerkrachtenboek leerjaar 7). U past deze begrippen toe op een speelse wijze met geluiden uit de natuur, zoals water, wind en dieren. U kunt eventueel de volumeknop van het apparaat waarmee de muziek wordt afgespeeld gebruiken om de begrippen te illustreren.

TIP

Bij het maken van de geluiden kunt u gebruikmaken van grafische notaties op het bord, om aan te geven wanneer een groep een geluid moet produceren. U bepaalt welke tekens of welke noten hiervoor gebruikt worden.

Dynamiek in percentages

U stelt de volgende vragen aan de leerlingen:

- *Bepaal wat 20% van de klas is?*
- *Bepaal wat 20% volume van de leerlingen is (bijvoorbeeld door een deel van de leerlingen een geluid te laten maken)?*
- *Hoe kan 20% van een volume zichtbaar worden gemaakt? U vraagt de leerlingen om af te spreken hoe ze dit gaan doen. Help de leerlingen indien nodig zodat het duidelijk is welke leerlingen wel en niet een geluid maken (bijvoorbeeld met een gebaar er bij).*

Vervolgens geeft u op dezelfde manier aan wat 20%, 40%, 60%, 80% en 100% van het volume van de klasgroep is.

Bijvoorbeeld:

Stel dat u 20 leerlingen in de klas heeft. 20% van de klas is 4 leerlingen, 40% is 8 leerlingen, 60% is 12 leerlingen, 80% is 16 leerlingen en 100% is 20 leerlingen.

De leerlingen verdelen de klas in 5 groepjes. De leerlingen nummeren de groepen. Bij zacht geluid maakt groepje 1 geluid, als het geluid luider moet worden, komt groepje 2 erbij. Als het geluid nog luider moet worden, komt groepje 3 erbij, enzovoort. Bij maximaal geluid maken alle groepjes geluid. Wanneer het geluid zachter moet worden, stopt groepje 5 het eerst met geluid maken, gevolgd door groepje 4, 3, 2 en 1. Maak daarbij de verbinding met percentages.

TIP

U kunt deze dynamiekoefening doen met klappitmes of zacht zingen op één toon om te voorkomen dat het te luid wordt voor andere klassen in de school. Als er geen probleem is met geluidsoverlast, dan kunnen de instrumenten gebruikt worden.

Fase 2 Techniek

U nodigt de leerlingen uit om rechtop te staan. U geeft aan dat de leerlingen de technieken ademsteun, articulatie (uitspraak) en dynamiek hebben geleerd in leerjaar 7. U vraagt aan de leerlingen wat ze nog weten over dynamiek.

U vertelt de leerlingen dat tijdens deze les de techniek van de dynamiek wordt herhaald.

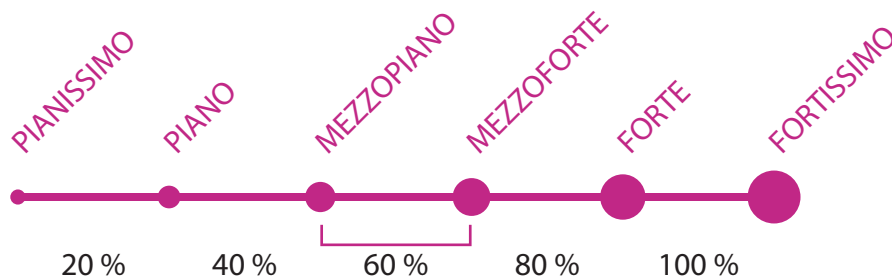
DYNAMIEK

U koppelt alle begrippen van de dynamiek (pianissimo tot fortissimo) aan de volumepercentages, die in de eerste fase herhaald zijn (zie Afbeelding 1).

Afbeelding 1. Begrippen van de dynamiek van zacht naar luid.

De leerlingen hebben geoefend met 20%, 40%, 60%, 80% en 100%. Zoals weergegeven in Afbeelding 1, zijn er zes begrippen voor dynamiek die gebruikt worden. Om te kunnen werken met 5 groepjes, spreekt u met de leerlingen af dat de begrippen 'mezzopiano' en 'mezzoforte' als 1 categorie worden samen genomen (zie Afbeelding 2).

Afbeelding 2. Begrippen van de dynamiek gekoppeld aan percentages.

Zing met de leerlingen een kort lied waarbij u de dynamiek aan bod laat komen en er wordt geoefend met zacht en luid. Let er op dat elke leerling ten minste een keer in het lied aan de beurt komt.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U verdeelt de klas in 4 tot 5 groepjes. U geeft de leerlingen de opdracht om in hun groepje een kort muzikaal patroon van 1 tot 3 minuten te componeren en daarbij dynamiek toe te passen met percentages. De leerlingen krijgen de tijd om hun compositie in te oefenen en zullen dit presenteren aan de klas.

U herhaalt de eerder gemaakte afspraken met betrekking tot de orde bewaren.

De leerlingen beslissen zelf hoe ze hun compositie zullen presenteren. Na de presentatie licht de groep toe welke percentages ze in hun werk geïntegreerd hebben om de dynamiek in het lied te brengen en waarom ze dit zo hebben aangepakt.

De leerlingen uit andere groepjes geven na afloop van elke presentatie feedback op het muziekstuk en de techniek. Daarna kan u, indien nodig, aanvullende feedback geven per groep.

AFSLUITING

 5 MINUTEN

Aan het einde van de les laat u de leerlingen reflecteren over hun ervaring door de volgende vragen te stellen:

- *Wat heb je geleerd? Welke muzikale begrippen heb je geleerd?*
- *Waar heb je aan gewerkt?*
- *Wat heeft indruk op je gemaakt?*

De zelfbedachte compositie kan opgeborgen worden in het portfolio.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Samen musiceren

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk?
LESDOELEN	De leerling is in staat om: • een eigen ritmisch patroon te arrangeren met verschillende zelfgemaakte instrumenten. • samen te werken met medeleerlingen bij het arrangeren van een ritmisch patroon en hulp aan te bieden, indien nodig. • een persoonlijke mening te geven en zijn/haar keuzes tijdens het werkproces te beargumenteren. • de mening van anderen te respecteren.
MATERIAAL	• Muziekinstrumenten zoals stokken, claves of trommels of zelfgemaakte muziekinstrumenten
VOORBEREIDING	• U leest vooraf de begrippenlijst zodat u weet wat de muzikale begrippen en technieken inhouden. • U zorgt ervoor dat de instrumenten van de vorige lessen gereed staan (of aanwezig zijn indien ze niet op school gebleven zijn).
KERNBEGRIPPEN	Arrangement, arrangeren, <i>break</i> , <i>cue</i> , musiceren, ritmisch patroon

INTRODUCTIE

⌚ 5 MINUTEN

U peilt naar de kennis van de eerste 3 lessen aan de hand van de volgende vragen:

- *Wat heb je onthouden van de vorige lessen?*
- *Wie weet nog wat een maat is?*
- *Stel, je wilt in deze klas een lied zingen met 50% van het volume van de leerlingen, hoe kun je die berekening dan aanpakken?*
(Antwoord: het totaal aantal leerlingen delen door 2. De helft van de leerlingen zingt of maakt geluid)

U herhaalt een oefening uit de derde les om de stembanden op te warmen.

KERN

⌚ 50 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U laat de leerlingen ervaren wat het belang van een *cue* is.

U laat de leerlingen in een kring zitten. U verdeelt de instrumenten die gemaakt zijn in Les 2.

U speelt een eenvoudig ritmisch patroon in de klas. Daarna nodigt u de leerlingen uit via een teken (*cue*) om het patroon exact mee te spelen zonder te zingen.

Vervolgens geeft u een tweede *cue* om te stoppen met spelen (*break*).

U zingt na de break een eenvoudig lied dat alle leerlingen kennen (bijvoorbeeld 'Vader Jacob') en u geeft opnieuw een *cue*, zodat de leerlingen meezingen en/of -spelen.

U geeft een laatste *cue* voor het einde van de opwarming.

Fase 2 Techniek

In deze fase herhaalt u wat nodig is om te musiceren en wat een *break* en een *cue* zijn.

U vraagt de leerlingen waarvoor cues nodig zijn. U inventariseert de antwoorden.

U legt de afspraken uit die belangrijk zijn bij samen musiceren. Denk daarbij onder andere aan:

- Taken verdelen: wie speelt wat of wie zingt wat?
- Cues afspreken: zodat men op elkaar kan inspelen.
- Naar elkaar luisteren.
- Oogcontact maken.

U herhaalt kort het belang van een *break* en een *cue* en hoe ze werken bij het musiceren. Vervolgens benadrukt u enkele belangrijke afspraken met de leerlingen:

- Begin en eindig samen.
- Let op het volume bij het zingen en spelen van de groep en van elke leerling in de groep.
- Let goed op de afgesproken *cue*.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

In deze fase laat u de leerlingen experimenteren met musiceren.

U verdeelt de klas in vier groepen en u geeft elke groep een verschillend ritmisch patroon (bijvoorbeeld kenmerkend voor bevolkingsgroepen zoals Inheems, Afro-Surinaams, Hindostaans, Javaans en Chinees). Hiermee kunnen zij een eigen arrangement maken. Zorg voor een vlot verloop en geef de leerlingen aan dat ze hiervoor 5 minuten tijd krijgen.

U benadrukt dat de leerlingen bij het ontwerpen van hun arrangement, gebruik maken van:

- Een *break*.
- Dynamiek (aangegeven door middel van percentages).

U geeft de leerlingen de opdracht om de groepsafspraken voor hun muziekstuk op te schrijven. Daarna krijgen de leerlingen in de groep de tijd om hun muziekstuk te oefenen. De leerlingen zijn vrij om hun creativiteit te tonen. U observeert en coacht, waar nodig.

TIP

Afhankelijk van het niveau van de klas kunt u het muzikale niveau van het kinderlied verhogen, bijvoorbeeld 'Faya siton' of 'Kalebas'.

Toonmoment

De leerlingen presenteren hun muziekstuk per groep aan de klas. Ze houden rekening met de aangeleerde technieken van musiceren in deze les en eerdere lessen.

Telkens aan het einde van een presentatie, geeft u de rest van de klas de gelegenheid om vragen te stellen en feedback te geven op de presentatie.

U geeft als laatste specifieke feedback op de toepassing van het musiceren in het algemeen, de *break* en de dynamiek. U kunt bijvoorbeeld denken aan:

1. Hoe ziet de *break* eruit?
2. Hoe hebben de leerlingen gewerkt met percentages?

U geeft complimenten en tips waar nodig.

AFSLUITING

 5 MINUTEN

U laat de leerlingen in een kring zitten en u gaat met hen in gesprek. U blik samen met hen terug op de les en vraagt:

- *Wat heb je opgemerkt tijdens de les?*
- *Wat heb je geleerd?*
- *Wat vond je moeilijk?*

U geeft de leerlingen de instructie om hun opgeschreven notities of hun bevindingen in hun portfolio te schrijven. De portfolio geeft zowel u als de leerling een overzicht van wat hij/zij heeft geleerd en gepresteerd. Voor het leerproces kan het nuttig zijn om hierop regelmatig terug te kijken.

U vult de evaluatiekaart per leerling zoveel mogelijk in.

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk?
LESDOELEN	De leerling is in staat om: • in een groep met medeleerlingen ritmische patronen te creëren met een <i>break</i>. • te experimenteren met herhaling, contrast en variatie. • een taakverdeling op te maken voor de groep en zich hieraan te houden. • samen te werken aan een gezamenlijk muzikaal kunstwerk. • hulp te bieden aan medeleerlingen tijdens het ontwerpproces. • de gemaakte keuzes tijdens het ontwerpen van een gezamenlijk muzikaal kunstwerk (inclusief <i>break</i>), te beargumenteren.
MATERIAAL	• Muziekinstrumenten zoals stokken, claves of trommels of de eerder zelfgemaakte muziekinstrumenten • Papier als muziekinstrument (reeds gebruikt indien mogelijk)
VOORBEREIDING	• U leest vooraf de begrippenlijst zodat u weet wat de muzikale begrippen en technieken inhouden. • Indien mogelijk voorziet u in verschillende ruimtes waar de leerlingen in verschillende groepen kunnen oefenen.
KERNBEGRIPPEN	Arrangement, <i>break</i> , <i>cue</i> , contrast, dynamiek, herhaling, variatie

INTRODUCTIE

⌚ 5 MINUTEN

U blikt terug op de leerinhoud van de vorige 4 lessen door enkele vragen te stellen over wat de leerlingen geleerd hebben.

Vervolgens licht u de opzet en inhoud van de les toe. In deze les staat het uitwerken van een zelfgemaakt muziekstuk centraal. Dit doen de leerlingen in groepjes. In de zesde les zullen de leerlingen dit muziekstuk presenteren.

KERN

⌚ 45 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U bereidt de leerlingen voor op de opdracht met bewegingsoefeningen (zie introductie Les 1).

Fase 2 Techniek

Voor de uitwerking van het muziekstuk geeft u klassikaal enkele instructies zodat ze daarna zelfstandig in de groepen aan de slag kunnen.

- U verdeelt de klas in vier groepen. Elke groep krijgt opnieuw een ritmisch patroon (verschillend dan dat van de vorige les). U geeft aan elke groep een ritme van één van de 5 gekozen bevolkingsgroepen (zie vorige les) en vraagt de leerlingen hiermee opnieuw een arrangement te maken.

- Alvorens te starten warmen de leerlingen in hun groep zelfstandig hun stem op gedurende 5 minuten.
- U legt uit dat de leerlingen verschillende patronen en *breaks* dienen te bedenken/ berekenen. De leerlingen mogen daarbij alle elementen gebruiken die behandeld zijn in de vorige lessen (ritmisch patroon, *body*-percussie, verschillende instrumenten gebruiken, zingen, rappen, dynamiek met percentages, *break* en *cue*).
- Voor de eindpresentatie moeten de leerlingen één van de andere kunstdomeinen gebruiken om iets toe te voegen aan de presentatie. Dit kan bijvoorbeeld een dans zijn, een korte theateruitvoering voorafgaand aan de presentatie of het gebruik van culturele klederdrachten tijdens de presentatie. Wat de leerlingen kiezen, dient te behoren tot de bevolkingsgroep tot wie het ritmisch patroon van het groepje hoort.
- Elke groep krijgt maximaal 6 minuten tijdens het presentatiemoment. U vraagt de leerlingen om zich aan de tijd te houden bij de uitwerking.
- U vertelt de leerlingen dat ze eerst moeten starten met het verdelen van de rollen en de taken in de groep. Bijvoorbeeld, wie van de groep zal de *cue* aangeven, wie maakt muziek...

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U laat de leerlingen aan de slag gaan en geeft hen nog de volgende regels mee:

- De leerlingen stellen elkaar in de groep vragen over welke rol en taken ze graag willen vervullen en proberen zoveel als mogelijk tegemoet te komen aan de wensen van alle groepsleden.
- De leerlingen beslissen steeds samen over wat ze gaan doen en hoe ze te werk gaan.
- Alle gemaakte afspraken worden door de leerlingen goedgekeurd. Ook het berekenen van de *break* wordt door elke groep neergeschreven.

U benadrukt en ziet erop toe dat elk groepslid zijn/haar verantwoordelijkheid opneemt en de afgesproken taken vervult in de groep. U inspireert waar nodig en bewaakt de tijd. Tijdens het coachen vraagt u de leerlingen om de gemaakte keuzes te verantwoorden.

Ter afronding en ter voorbereiding op de uitvoering van de generale, geeft u de leerlingen even de tijd om de laatste afspraken te maken en benadrukt u het belang om een (korte) technische doorloop samen te stellen (de leerlingen deden dit reeds in leerjaar 7).

U vertelt de leerlingen om te letten op:

- het verloop van de presentatie (volgorde van de onderdelen).
- de opstelling in de ruimte (bijvoorbeeld kijken waar iedereen staat, zodat ze nog met elkaar kunnen communiceren).
- het maken van een checklist voor benodigde materialen.

TOONMOMENT

U geeft de leerlingen de opdracht om een kort gedeelte van hun presentatie uit te voeren aan de hand van de technische doorloop. Na de presentatie vertelt elke groep kort (bijvoorbeeld 1 minuut) hoe ze aan de slag zijn gegaan. U vraagt elke groep de volgende vraag: *Welke keuzes hebben jullie gemaakt tijdens de voorbereiding en waarom?*

U motiveert de andere leerlingen (toeschouwers) om te observeren aan de hand van de verschillende elementen die ze hebben geleerd (ritmisch patroon, *body*-percussie, verschillende instrumenten gebruiken, zingen, rappen, dynamiek met percentages, *break*, en *cue*).

Na elke presentatie vraagt u aan de klas:

- *Welke tops heb je voor de groep?*
- *Welke tips heb je voor de groep?*

U stimuleert de leerlingen constructieve feedback te geven, zodat de leerlingen meer inzicht krijgen in wat hun sterke punten en ontwikkelpunten zijn. Vervolgens geeft u zelf indien nodig aanvullende feedback met het oog op de eindpresentatie in de volgende les. De groepen nemen zoveel als mogelijk notities van de verkregen feedback.

AFSLUITING

 10 MINUTEN

U coacht de leerlingen in groepjes om te reflecteren op hun eigen ervaring tijdens het ontwikkelproces en over de samenwerking in de groep. De leerlingen benoemen hun sterke punten en verbeterpunten naar aanleiding van wat ze in deze les hebben laten zien (voor zichzelf en/of voor de andere groepsleden).

U geeft de leerlingen kort de gelegenheid hun muzikale kunstwerken aan te passen aan de hand van de tips die ze ontvingen van medeleerlingen. Vervolgens instrueert u de leerlingen om na te denken over verschillende locaties waar zij kunnen presenteren voor de volgende les. U probeert tot één locatie te komen die voor iedereen haalbaar is.

De leerlingen bergen hun notities op in hun portfolio.

U vult de evaluatiekaart per leerling zoveel mogelijk in.

Presentatie

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe geef ik betekenis aan een berekend muziekwerk?
LESDOELEN	De leerling is in staat om: • puls, ritme, tempo, melodie, dynamiek en vorm toe te <i>passen</i>. • samen met medeleerlingen een muzikaal kunstwerk te presenteren. • aandachtig een presentatie op te voeren. • zijn/haar eigen muzikale kwaliteiten en die van anderen te herkennen en te benoemen. • zijn/haar persoonlijke mening te geven over de kwaliteit van een muzikaal kunstwerk.
MATERIAAL	• Muziekinstrumenten zoals stokken, claves of trommels of de zelfgemaakte muziekinstrumenten • Papier als muziekinstrument (reeds gebruikt indien mogelijk) • Stoelen (voor het publiek) • Decoratiemateriaal
VOORBEREIDING	• U denkt na over mogelijke locaties om het finale muziekwerk te presenteren in of buiten de school. • U zorgt ervoor dat de benodigde materialen in de ruimte aanwezig zijn. • U kunt voor de les begint samen met de leerlingen de ruimte inrichten. • U kunt leerlingen uit andere klassen, ouders of buurtgenoten uitnodigen voor de presentatie. • U maakt een lijst met de namen van de leerlingen in volgorde van hun presentatie.

INTRODUCTIE

🕒 5 MINUTEN

U peilt of de leerlingen nog vragen hebben omtrent de eindpresentatie en wat ze eventueel nog hebben aangepast op basis van de bespreking tijdens de vorige les. Vervolgens geeft u aan hoe de laatste muzikles zal verlopen. U bespreekt ook de volgorde van de presentaties.

KERN

🕒 45 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U geeft de opdracht aan de leerlingen om zich zelfstandig op te warmen.

Fase 2 Techniek

Deze fase staat volledig in het teken van de voorbereidingen voor de presentaties.

- U geeft de leerlingen de gelegenheid om de ruimte in te richten en te decoreren, indien nodig.
- U geeft een teken wanneer de leerlingen zich klaar mogen maken voor de presentatie.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U wenst de leerlingen veel succes en moedigt hen aan om zichzelf te zijn en, daar waar nodig, elkaar te ondersteunen.

U vraagt de leerlingen om tijdens de andere presentaties de andere leerlingen te observeren. Ze gaan daarbij telkens na welke verschillende elementen, die ze hebben geleerd, aan bod komen (ritmisch patroon, *body*-percussie, verschillende instrumenten gebruiken, zingen, rappen, dynamiek met percentages, *break*, en *cue*).

Nadien laat u het publiek binnen. Elke groep presenteert het gecreëerde muziekwerk.

U houdt de tijd in de gaten. U observeert, terwijl de groepen hun werk presenteren aan elkaar en het overige publiek. U zorgt ervoor dat de leerlingen een luid applaus krijgen.

Nadien bedankt u het publiek voor hun aanwezigheid.

AFSLUITING

⌚ 10 MINUTEN

U stimuleert de medeleerlingen feedback te geven op de presentaties. U vraagt dat ze hun mening respectvol formuleren en dat ze elkaars mening respecteren. U vult aan waar mogelijk.

U zit met de leerlingen in een kring en evalueert de afgelopen cyclus van muzieklessen door hen vragen te stellen, bijvoorbeeld:

- *Wat heeft indruk op je gemaakt de afgelopen lessen en waarom?*
- *Wat heb je ontdekt bij jezelf?*
- *Op welke manier heb je kunnen rekenen in muziek in de afgelopen lessen? Wat was het verschil met de rekenles?*
- *Wat kun je nog meer berekenen in muziek?*
- *Wat vond je het leukste in de muzieklessen?*
- *Wat je hebt geleerd?*

U werkt per leerling de evaluatiekaart af. U licht de evaluatie individueel toe op een ander tijdstip.

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST

Articulatie	Uitspraak. Hoe de lippen, tong, kaak en het gehemelte gebruikt worden om goed en duidelijk te spreken of zingen.
Arrangement	Een bewerkt muziekstuk.
Arrangeren	Het anders bewerken van een oorspronkelijk muziekstuk.
Body-percussie	Het lichaam of lichaamsdelen gebruiken als slaginstrument; zoals klappen op de dijen, klappen met de handen, stampen.
Break	Het inlassen van stilte of een ander patroon dan voorheen binnen een muziekstuk. Na een <i>break</i> gaat men door met het voorgaande patroon.
Componeren	Het maken van een muziekstuk waarbij een leerling de structuur ervan bepaalt.
Contrast	Duidelijk verschil (luid/zacht, lang/kort).
Crescendo	Geleidelijk luider worden.
Cue	Een voorheen afgesproken teken, waarmee wordt aangegeven dat een bepaalde actie gedaan moet worden.
Decrescendo	Geleidelijk zachter worden. Ook bekend als <i>diminuendo</i> .
Dynamiek	Verskil in volume binnen een muziekstuk of fragment.
Forte	Luid.
Fortissimo	Heel luid.
Herhaling	Iteratie, terugkeer.
Improviseren	Iets bedenken en dit ten uitvoer brengen.
Maat	Het indelen van muziek in stukken van een gelijk aantal tellen.
Maatsoort	Een categorie van maat in een muziekstuk dat wordt aangegeven als een breuk. Bij de maatsoort 2/4 geeft de teller (2) aan hoeveel tellen er in een maat zijn. De noemer (4) geeft aan dat een kwartnoot één tel duurt.
Mezzo forte	Middelmatig luid.
Mezzo piano	Middelmatig zacht.
Musiceren	Het samen uitvoeren van een muziekstuk.
Piano	Zacht.
Pianissimo	Heel zacht.
Ritme	Een kenmerkend patroon van beweging of geluid.
Ritmisch patroon	Een ritme dat zich herhaalt.
Variatie	Het terugkeren van een muzikale expressie, die anders is dan het originele patroon.
Vierkwartsmaat	Een maat waarin steeds vier kwarten voorkomen. U kunt in deze maat steeds tot vier tellen.
Zin op ritme	Bij de verdeling van het woord in lettergrepen, het (woord)accent op de juiste lettergreep plaatsen en bij het klappen van de lettergrepen (klapritme) deze accenten ook laten horen. De lettergrepen van de woorden worden met het accent op de juiste lettergreep geklapt. Een woordenboek is een belangrijk hulpmiddel om woordaccenten te controleren.

DOMEIN MUZIEK

Schooljaar: _____

Naam leerling: _____

Leerkracht: _____

Ontwerpopdracht

Betekenis geven aan een berekend muziekwerk.

Duid aan met één van de volgende symbolen:

- +– matig: geef in de feedback aan hoe en wat de leerling kan doen om zich verder te ontwikkelen.
- + voldoende: geef in de feedback aan wat de leerling voldoende beheerst.
- ++ uitstekend: geef in de feedback aan wat de leerling in ruime mate beheerst.

Doelen creërend vermogen

De leerling:

- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.

De leerling:	Beoordeling:
• kan bij het maken van muziek de 4 fasen van het ontwerpproces toepassen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie en feedback).	
• kan zelfstandig een muzikaal kunstwerk maken met de nodige kennis, vaardigheden en attitudes.	
• kan muziek creëren met materiaal uit de omgeving.	
• kan improviseren op muziek.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen sociale competenties

De leerling:

- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.

De leerling:	Beoordeling:
• kan zich aan afspraken houden bij het musiceren.	
• kan samen met anderen muziekopdrachten uitvoeren.	
• kan keuzes maken en ze beargumenteren aan anderen.	
• is in staat respect te tonen voor de mening van een ander.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen presenteren

De leerling:

- is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.

De leerling:	Beoordeling:
• kan reflecteren op de presentatie van een muzikaal kunstwerk.	
• kan een muzikaal kunstwerk zelfstandig creëren en presenteren voor een onbekend publiek.	
• kan zijn/haar persoonlijke mening geven en keuzes toelichten en beargumenteren die voor het eigen werk werden gemaakt.	
• kan een verantwoordelijke houding aannemen tijdens presentaties.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Evaluatiekaart leerjaar 8

Aanbevelingen over de algemene voortgang:

THEMA

2

Dans

met integratie van het leergebied Aardrijkskunde

In Suriname is dans onlosmakelijk verbonden met de cultuur van de verschillende bevolkingsgroepen. Onze voorouders kwamen uit vele delen van de wereld en zij hebben hun eigen danscultuur meegenomen. Diverse dansvormen, zowel hedendaagse als traditionele, spelen een belangrijke rol op verschillende feesten, bij rituelen en bij religieuze gebeurtenissen. Dansliefhebbers van jong tot oud beoefenen dans als hobby op de vele dansscholen die Suriname rijk is. Er wordt onder andere lesgegeven in klassieke dans, modern, contemporary, jazz, urban, latin, pentjak silat, bharatanatyam, kathak, marron en inheemse dansen.

Aangezien dans een essentiële rol kan spelen bij het ontwikkelen van 21^e-eeuwse vaardigheden, behoort het nu ook tot de voorgeschreven vakken in het basisonderwijs. Bovendien hebben jongeren al van nature veel creativiteit en expressie, bewegingsdrang en fantasie en kunnen ze in de lessen dans daarop verder worden aangesproken. Ook vaardigheden zoals discipline, doorzettingsvermogen, zelfvertrouwen, respectvol samenwerken en communiceren die bij dans aan bod komen, kunnen bijdragen aan een kansrijke toekomst op persoonlijk vlak en in het beroepsleven.

OVER HET DOMEIN DANS

Naast het domein dans maken muziek, theater, beeldende vorming, cultureel erfgoed en media, onderdeel uit van het leergebied Kunst- en cultuureducatie. Het domeinoverstijgend werken is in dans een basisgegeven. Denk bijvoorbeeld aan dansen op muziek, in specifieke kleding, op een bepaalde plaats, in een film of een verhaal. Inspiratiebronnen over sociaal maatschappelijke thema's en vraagstukken kunnen verbeeldend worden verwerkt in dansopdrachten. De leerling wordt in dans spelenderwijs geprikkeld om zich fysiek, mentaal, emotioneel en creatief te ontwikkelen. Hoe te dansen op bepaalde muziek is nieuw binnen het Surinaamse basisonderwijs. Het ervaren van dansplezier staat daarbij voorop. Door middel van dans wordt de verbeeldingskracht van de leerling aangesproken. De leerling ervaart dat er ontelbare mogelijkheden bestaan om creatief onderzoek te doen.

LESSENREEKS DANS EN AARDRIJKSKUNDE

In de lessenreeks van leerjaar 7 werkten de leerlingen voor het domein dans aan de onderzoeksvraag *'Hoe dans ik een route in de plaats waar ik woon?'*. Daarin werd uitvoerig de verbinding gemaakt met het leergebied Aardrijkskunde. De leerlingen maakten kennis met verschillende manieren om een route te dansen en maakten daarbij optimaal gebruik van de danselementen ruimte, tijd en kracht. Via dans gingen de leerlingen actief aan de slag met verschillende thema's en begrippen uit alle domeinen van KCE en het leergebied Aardrijkskunde. Belangrijke mondiale thema's (zoals duurzaamheid, de kracht van natuur en cultuur, flora, fauna, biodiversiteit, de schade aan het leefmilieu en ontbossing) werden geïntegreerd in het werk van de leerlingen.

In leerjaar 8 wordt de vraagstelling *'Hoe dans ik Aardrijkskunde?'* verder geëxploreerd met bijzondere aandacht voor het **Amazoneregenwoud** als grootste tropisch regenwoud op aarde (zie ook het thema natuurlandschappen in het leergebied Aardrijkskunde en het thema milieu in het leergebied Natuuronderwijs).

De vraagstelling vereist naast dansplezier, een open, nieuwsgierige, onderzoekende, experimenterende, en oplossingsgerichte leerhouding van de leerling om de verbinding te kunnen maken tussen deze leergebieden. Met dans als middel kunt u een creatief proces op gang brengen dat de inzichten over Aardrijkskunde uitbreidt.

Om de integratie in het domein dans van leerjaar 8 voort te zetten, gaat de leerling aan de slag met de volgende onderzoeksvraag:

Hoe dans ik een veilige dansroute in een dorp, stad of land in het Amazonegebied?

Bij de uitwerking van de onderzoeksvraag is het belangrijk dat de leerling de ruimte krijgt verder te experimenteren. Daarnaast worden er nog allerlei andere verbindingen gelegd met de andere domeinen binnen KCE en overige leergebieden.

U kunt bijkomend in de lessenreeks gebruik maken van actuele onderwerpen die te maken hebben met het Amazoneregenwoud en bijhorende onderwerpen zoals veiligheid, duurzaamheid, natuur, fauna, flora, klimaat (opwarming van de aarde), milieu en cultuur. Met dansacties kunt u situaties schetsen met het doel de leerling uit te dagen de genoemde onderwerpen op een eigen en unieke manier te vertalen in een dansuitvoering.

Naast de expliciete verbinding met het leergebied Aardrijkskunde, spreekt het voor zich dat dans onlosmakelijk is verbonden met de andere KCE-domeinen, bijvoorbeeld:

Muziek:	hangt samen met de gekozen culturele dansstijl.
Theater:	als versterkende factor om meer betekenis en beweegredenen te geven aan het thema.
Beeldende vorming:	voor de vormgeving van extra attributen zoals kleding en decor.
Media:	indien mogelijk, kunnen leerlingen veel ideeën opdoen via gerichte zoekopdrachten op het internet (bijvoorbeeld Google, YouTube).
Cultureel erfgoed:	via het opzoeken en onderzoeken van materiële en immateriële bronnen voor culturele dansvormen in het Amazonegebied.

U geeft de leerlingen richtlijnen om het verloop (begin-midden-einde) van de dansroute te bepalen. Voor dit leerjaar start de route op de plek waar de leerling woont (begin), door het binnenland van Suriname als onderdeel van het Amazonegebied (midden), de grens over naar het Amazonegebied in Brazilië (einde). De leerling wordt zich al dansend meer bewust van het cultureel erfgoed waaraan Suriname en Brazilië rijk is en verdiept zich verder in de diversiteit aan culturele dansstijlen.

Opdat de leerlingen hun persoonlijke grenzen kunnen verleggen, is er een veilige leeromgeving nodig, tezamen met een open en positieve leerhouding. Hierdoor onderzoekt de leerling meerdere creatieve oplossingen bij het maken van eigen werk. De werkvormen die u hanteert dienen daarom in toenemende mate het zelfvertrouwen van de leerling te versterken. U stimuleert de leerling om zijn nieuwsgierigheid in te zetten en wat meer buiten zijn/haar comfortzone te dansen. In het verloop van de lessenreeks gaan de leerlingen dus letterlijk over hun eigen grens via zelfonderzoek door middel van aangereikte en zelfgekozen inspiratiebronnen.

Afhankelijk van de omstandigheden van uw school, kunt u ook het gebruik van media als leermiddel met duidelijke richtlijnen stimuleren. De leerling kan zelf ook actief op zoek gaan naar inspiratiebronnen, die toegepast kunnen worden in het eigen werk. Er zijn veel reisverhalen te lezen, ook over de Amazone. Ook het kijken en luisteren naar het werk van dansers en choreografen en het bestuderen van bestaande choreografieën en de verschillende dansvormen draagt hiertoe bij.

U wordt gaandeweg in deze lessenreeks steeds meer coach, waardoor de leerling steeds meer eigenaar wordt van zijn/haar eigen leerproces. De bedoeling hierbij is, dat de leerling in toenemende mate zelf verantwoordelijk wordt en daarbij steeds meer zelfvertrouwen ontwikkelt.

Met dans als middel reflecteert de leerling op zijn/haar creativiteit, de gemaakte keuzes en het eigen kunnen. Hierbij is het aanbevolen de leerlingen zoveel mogelijk te stimuleren om de eigen talenten mee te nemen in dit bewustwordingsproces over hun eigen kunnen. De leerling leert hierdoor, complexe problemen creatief op te lossen. Een vaardigheid die in het vervolgonderwijs en daarna goed van pas zal komen.

Ontwerpproces

De leerling verdiept zich verder en doorloopt het ontwerpproces met de focus op:

- 1 Oriëntatie
- 2 Onderzoek
- 3 Experiment
- 4 Reflectie

De eerste drie fasen hebben betrekking op het verzamelen van informatie die een rol speelt bij het ontwerpen van het eigen werk, in dit geval een dans. De leerling wordt door u geactiveerd en gestimuleerd om daarbij zelfstandig verantwoordelijke keuzes te maken.

Door reflectie op het eigen werk (vierde fase) wordt de leerling bewust gemaakt van zijn/haar leerervaring. De leerling ervaart dat het met zijn/haar dans iets kan vertellen over mondiale thema's en begrippen zoals veiligheid, duurzaamheid, natuur, fauna, flora, klimaat (opwarming van de aarde), milieu en cultuur.

Het verantwoorden van gemaakte keuzes en het ontvangen van feedback bij de toonmomenten spreekt het zelfreflectief vermogen van de leerling aan, alsook het respecteren en waarderen van het werk van anderen. Het observeren van de door anderen gemaakte keuzes ontwikkelt het besef - niet alleen bij de leerling, maar ook bij u - dat er meerdere oplossingen zijn voor één probleem.

De ontwerpopdracht voor leerjaar 8 luidt:

Maak een veilige dansroute in een dorp, stad of land in het Amazonegebied.

Indeling lessenreeks

Met als basis een specifieke ontwerpopdracht en een onderzoeksvraag ontwikkelt de leerling spelenderwijs gedurende een reeks van 6 lessen zowel individueel als samen met de medeleerlingen een dansidee voor zijn/haar eigen werk. De leerling bouwt het eigen werk stapsgewijs op naar een eindpresentatie in de klas.

Als leerkracht vervult u daarbij de rol van **gespreksleider, inspirator, expert, coach** en **bewaker van het proces en de tijd**. Deze rollen wisselen voortdurend. In de loop van de lessenreeks neemt u deze rollen zodanig op dat de leerlingen steeds meer de verantwoordelijkheid krijgen over hun eigen kunnen en handelen.

De lessen 1 tot en met 5 zijn voornamelijk procesgericht. Vanaf Les 5, de generale presentatie, vervult u voornamelijk nog enkel de rol van coach en bewaker van het proces en de tijd. Uiteindelijk heeft u als leerkracht in Les 6, tijdens de eindpresentatie, alleen nog een coachende rol.

De volgende onderwerpen komen achtereenvolgens in de lessen aan de orde:

- Les 1: De ruimte. Ik ga dansend op reis.
- Les 2: De tijd. Met wie dans ik?
- Les 3: Kracht. Op zoek naar avontuur.
- Les 4: Co-creatie. Met wie ga ik op avontuur?
- Les 5: De generale (oefen)presentatie).
- Les 6: Eindpresentatie.

Danselementen en begrippen

Ruimte, tijd en **kracht** zijn de basisdanselementen die ongelimiteerd toegepast kunnen worden om tot creatieve, eigenzinnige dansvariaties te komen. Ook in deze lessenreeks zullen ze centraal staan. Dans richt zich in het curriculum niet op één specifieke dansstijl of danstechniek. De leerling wordt echter uitgedaagd zijn/haar eigen dans te ontwikkelen op muziek in het algemeen.

U kunt ter inspiratie gerust sommige oefeningen van leerjaar 7 met de leerlingen herhalen om hen vervolgens uit te dagen om nog verder te gaan. Het is alom bekend dat kunstzinnige vaardigheden, vaak herhaald dienen te worden om deze eigen te maken. Oefenen en herhalen tot het gewenste resultaat is bereikt, zijn dan ook eigenschappen waarop leerlingen in deze lessenreeks worden aangesproken. Door discipline en doorzettingsvermogen wordt uiteindelijk dansplezier bereikt. De beloning van hun inspanningen is een beweging die tot leven komt. De leerling krijgt volledige controle over hoe een dans over te brengen. De dans ziet er natuurlijker uit. Door het dansplezier, straalt de leerling zelfvertrouwen uit en inspireert hij/zij anderen. Het ontwikkelen van voldoende zelfvertrouwen is een must voor zijn/haar persoonlijke ontwikkeling op weg naar volwassenheid.

U vervult daarom als leerkracht een belangrijke rol om de leerling op een positieve manier te blijven uitdagen. Het is daarbij ook van belang om te differentiëren zodat elke leerling maximaal aansluiting vindt bij zijn of haar eigen kunnen. Elk instapniveau mag anders zijn. U stimuleert leerlingen om ideeën met elkaar te delen en te leren van elkaar. U waardeert en complimenteert hun positieve houding en stelt voornamelijk vragen om de individuele leerling bewust te maken van datgene wat hij/zij heeft ontdekt of gekozen.

In dit verdiepingsjaar (leerjaar 8) wordt de leerling uitgedaagd om nog meer eigenaar te zijn van zijn/haar leerproces.

Lesopbouw

Iedere dansles in de lessenreeks heeft de volgende opbouw:

Introductie

Elke les start met een introductie waarbij u de leerlingen uitnodigt om samen met u een inschatting te maken van hun voorkennis met betrekking tot de ontwerpopdracht. U vervult daarbij de rol van gespreksleider en stuurt aan op een interactief spel met open vragen over het onderwerp. Daarbij worden gesloten vragen gesteld, waarop er direct gereageerd moet worden met ja- of nee-antwoorden. De ja- of nee-antwoorden worden uitgebeeld in dansactie(s) of -beweging(en) die u vooraf met de leerlingen afsprekt. De conclusies van het interactief spel (wat weten de leerlingen al over het onderwerp) worden aan het einde kort samengevat.

De introductie wordt telkens afgerond met een korte toelichting over wat er in de les(sen) aan bod zal komen.

Kern

De kern van de dansles vindt steeds plaats in drie fasen: een opwarming, danstechnische oefeningen en eigen werk.

- Fase 1: Opwarming

De bedoeling van deze fase is om lichaam en geest op een fysieke en creatieve manier af te stemmen op wat er zal komen. De spieren, zenuwen en gedachten worden via beweging geactiveerd en voorbereid op de les.

Vanuit uw rol van inspirator danst u enthousiast samen met de leerlingen. Een gemakkelijke manier om overzicht te bewaren over de hele groep is te starten vanuit een kringopstelling. Iedereen kan elkaar goed zien en bijgevolg stimuleren om als groep actief mee te doen. Vanuit de kringopstelling kunt u vervolgens samen met de leerlingen vrij bewegen door de ruimte.

Het is aan te raden om regelmatig leerlingen mee te betrekken als mede-inspirator voor de groep, tijdens bijvoorbeeld de vrije en speelse dansmomenten, door hun bewegingen over te nemen.

- Fase 2: Danstechniek

Na de opwarming komt de fase met aandacht voor de danstechnische elementen. Voorbeelden hiervan is de zoektocht samen met de leerlingen naar antwoorden op vragen zoals: Wat is de bewegingskwaliteit van de dansstijlen Afro- Surinaams, Inheems en Latijns-Amerikaans? Hoe beweeg ik?

Hoe zorg ik ervoor dat ik met de juiste lichaamshouding en spierspanning beweeg? Welke ademsteun is er nodig tijdens een oefening?

Hierbij benoemt u de aandachtspunten voor het ontwikkelen van de juiste **lichaamshouding**, **kracht**, **stretch**, **souplesse** en **coördinatie** ter voorkoming van blessures.

In deze fase zal u vaker de rol van expert aannemen. Afhankelijk van uw eigen dansvaardigheden, kunt u de oefeningen zelf fysiek demonstreren of verbale instructie voorzien. In vele gevallen kan ook een leerling de oefening demonstreren op uw aanwijzing. De leerlingen observeren de demonstratie en luisteren naar de instructies. U geeft aan wanneer de leerlingen aan de beurt zijn om met de techniek aan de slag te gaan. U loopt rond, corrigeert waar nodig en ziet erop toe dat de leerlingen op een veilige manier hun lichaamsbewustzijn ontwikkelen.

Danstechnische oefeningen worden zowel staand, liggend als voortbewegend door de ruimte aangeboden. U geeft de leerlingen zoveel mogelijk dansmateriaal zodat ze een dansgevoel en de danstechnieken kunnen ontwikkelen. Daarbij zijn ook de cognitieve vaardigheden van de leerlingen, het zogenaamde bewegingsgeheugen, van groot belang.

- Fase 3: Eigen werk en toonmoment

In deze fase staat het experimenteren centraal. U nodigt de leerling uit om zijn/haar fantasie, verbeeldingskracht en nieuwsgierigheid optimaal aan te spreken. U daagt de leerling uit om actief bij te dragen en informatie en ideeën te verzamelen en te delen over wat hij/zij te weten wilt komen over dans.

In deze fase kunnen zowel invalshoeken vanuit de andere kunstdomeinen en leergebieden als eigen ervaringen van de leerlingen worden meegenomen en geïntegreerd in het ontwerpproces. Het creëren van eigen werk door de leerling staat immers centraal.

In elke les is er ook een vorm van een toonmoment waarbij de leerling oefent om zijn/haar ideeën over te brengen en te ervaren wat anderen ervan vinden. Het zelfvertrouwen wordt opgebouwd door te doen. De leerling leert daarbij de gemaakte keuzes te verantwoorden, feedback te geven aan en te ontvangen van anderen, andere (dans)ideeën te waarderen en te respecteren.

Afsluiting

Elke les wordt afgesloten met een korte groepsreflectie over het ontwerpproces en de leerervaringen. Deze ervaringen en inzichten worden klassikaal met elkaar gedeeld. Deze vorm van afkoeling is belangrijk. Ter afronding van de les wordt het lichaam afgekoeld en wordt er gefocust op mentale rust door middel van de muziek en/of dansstijl die centraal staat in de les.

Tenslotte kunt u eventueel vooruitblikken op de volgende dansles en een opdracht aan de leerlingen meegeven ter voorbereiding op de volgende les.

Dans en het belang van muziek

Muziek speelt een belangrijke rol in de dansles om de bewegingskwaliteiten te ondersteunen. Kennis hebben en toepassen van meerdere muzikale stijlen en maatsoorten kunnen inspireren en mogelijkheden aanboren voor vernieuwende choreografieën en danscomposities.

Het tempo en de muziekstijl zijn belangrijk om het doel van de opwarming en cooling-down te bereiken. Livemuziek draagt bij aan de interactie en wederzijdse directe beïnvloeding. De gewenste kwaliteit of intentie van dans en muziek kan in samenhang worden versterkt.

U kunt zelf ook kleine percussie muziekinstrumenten gebruiken, bijvoorbeeld stokjes voor het aangeven van accenten.

Beats Per Minute (BPM) is een manier om het tempo van de muziek te bepalen. 100-120 BPM en hoger is geschikt voor een energieke opwarming. Voor de cooling-down geldt uiteraard een veel lager tempo, namelijk 60-80 BPM.

Differentiatie

Differentiatie kan in de vorm van verlengde instructie van eenvoudig naar complex of omgekeerd. Verlengde instructies hebben in dit domein als doel om meer of minder uitdaging aan te bieden.

Een danspas complexer of eenvoudiger maken, kan door het wel of niet toevoegen van arm- en beengebaren, draaien, sprongen en vloergebruik.

Van solo-opdrachten naar groepsopdrachten

In een solo-opdracht wordt het duidelijk wat de leerling zelf kan en welke ideeën hij/zij heeft. Om een gemaakte solo later te verwerken in een groepsopdracht worden de communicatieve vaardigheden en het reflectief vermogen van de leerling aangesproken.

Het samen dansen of groepswork spreekt de sociale vaardigheden aan aangezien de leerlingen samen tot een overeenkomst moeten komen.

Wijze van beoordelen

In Bijlage 3 vindt u een **evaluatiekaart**. Hiermee kunt u iedere leerling, op basis van de vooraf gestelde lesdoelen, beoordelen en voorzien van concrete feedback. De leerling kan zijn of haar leerervaringen ook verzamelen in een portfolio, bijvoorbeeld via aantekeningen en voorbereidingen. U kunt de evaluatiekaart gebruiken wanneer u het leerproces van de leerlingen wilt opvolgen en ondersteunen. U kunt uw bevindingen op basis van de evaluatiekaart ook samen met de leerling bespreken aan de hand van zijn/haar portfolio.

Wanneer het tijd is voor feedback en evaluatie, verschijnt in de les de volgende pictogram: .

U vertelt de leerlingen dat u ze tijdens de lessen tips en tops zal geven. Een tip duidt aan waar er nog ontwikkelingsmarge is voor de leerling en een top is een compliment. De leerling kan ze noteren in zijn/haar portfolio.

LESDOELENOVERZICHT

Alle lesdoelen dragen bij tot de uitwerking van de overkoepelende ontwerpopdracht aan de hand van de onderzoeksvraag *'Hoe dans ik een veilige dansroute in een dorp, stad of land in het Amazonegebied?'*.

De volgende hoofddoelen staan centraal in deze lessenreeks.

De leerling:

- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.
- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.
- is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.

Per les zijn doelen weergegeven die bijdragen tot het bereiken van de hoofddoelen. De competenties die de leerlingen verwerven, zijn ingedeeld in drie categorieën, namelijk creërend vermogen, sociale competenties en presenteren.

Competenties		Lesdoelen De leerling kan:
Les 1	Creërend vermogen	• experimenteren met het danselement ruimte. • aardrijkskundige begrippen toepassen op de gekozen danselementen. • onderzoeken hoe via dans verbindingen kunnen gelegd worden met andere leergebieden.
	Sociale competenties	• in gesprek gaan met anderen over zijn/haar dansidee. • interesse tonen in dansideeën van anderen.
	Presenteren	• een individuele korte dansfrase opvoeren en voorafgaand vertellen wat er te zien zal zijn.

Les 2	Creërend vermogen	• experimenteren met het danselement tijd. • aardrijkskundige begrippen toepassen op de gekozen danselementen. • onderzoeken hoe via dans verbindingen kunnen gelegd worden met andere leergebieden. • inspiratiebronnen voor het eigen werk opzoeken via media.
	Sociale competenties	• met interesse naar andere ideeën luisteren. • zichzelf bevragen over gemaakte keuzes.
	Presenteren	• een individuele korte dansfrase opvoeren en na afloop verduidelijken wat er getoond werd. • de aardrijkskundige begrippen toelichten die aan bod komen in de dansfrase.
Les 3	Creërend vermogen	• experimenteren met het danselement tijd. • aardrijkskundige begrippen toepassen op de gekozen danselementen. • onderzoeken hoe via dans verbindingen kunnen gelegd worden met andere leergebieden. • naar meerdere oplossingen bedenken voor een onderzoeksvraag en toepassen op het eigen werk.
	Sociale competenties	• aandachtig het werk van anderen observeren en commentariëren. • ideeën uitwisselen met anderen en op basis daarvan keuzes maken voor het eigen werk.
	Presenteren	• een individuele korte dansfrase opvoeren en na afloop verduidelijken op welke manier het danselement kracht hierin werd verwerkt. • aan een publiek van medeleerlingen toelichten waarom en welke keuzes gemaakt werden.
Les 4	Creërend vermogen	• via dans experimenteren met aardrijkskundige begrippen en verschillende ideeën combineren in een uitvoering. • opkomen voor zijn/haar eigen voorkeuren en deze verwerken zijn eigen werk.
	Sociale competenties	• overleggen met anderen overlegt over hoe verschillende ideeën kunnen worden samengebracht tot een geheel in een groepswork. • afspraken maken met anderen omtrent taak- en rolverdeling in een groepswork.
	Presenteren	• zich op een enthousiaste manier uitdrukken en zelfvertrouwen tonen tijdens een toonmoment. • een toelichting geven aan een publiek over de toegepaste technieken, danstechnische en aardrijkskundige begrippen, en hoe verschillende ideeën werden geïntegreerd tot een geheel.

Les 5	Creërend vermogen	• via dans experimenteren, onderzoeken en creatieve oplossingen bedenken en dit toepassen op eigen werk. • actief nieuwe dansideeën voorstellen in een groepswork.
	Sociale competenties	• in groep beargumenteren waarom en hoe ideeën en individuele concepten kunnen worden samengebracht tot één geheel. • in overleg met anderen beslissingen maken. • inschatten wat het eigen aandeel is in groepsprocessen en -beslissingen.
	Presenteren	• een taakverdeling opstellen voor een gezamenlijke presentatie van eigen werk. • de eigen bijdrage inpassen en oefenen in een groeps-presentatie.
Les 6	Creërend vermogen	• in groep een experimenteel dansstuk opvoeren en daarbij zelfvertrouwen uitstralen.
	Sociale competenties	• betrokkenheid tonen in het finaliseren van een groepswork. • op een positieve manier omgaan met feedback van anderen.
	Presenteren	• in groep argumenten verwoorden om beslissingen te ondersteunen. • een groepswork presenteren voor een publiek. • feedback geven aan anderen en zijn/haar persoonlijke mening onderbouwen. • na afloop reflecteren over het verloop van zijn/haar ontwerpproces, gemaakte keuzes en gehanteerde inspiratiebronnen.

De ruimte

ONDERZOEKSVRAAG	Ik ga dansend op reis. Op welke manier gebruik ik het danselement ruimte?
LESDOELEN	De leerling kan: • experimenteren met het danselement ruimte. • aardrijkskundige begrippen toepassen op de gekozen danselementen. • onderzoeken hoe via dans verbindingen kunnen gelegd worden met andere leergebieden. • in gesprek gaan met anderen over zijn/haar dansidee. • interesse tonen in dansideeën van anderen. • een individuele korte dansfrase opvoeren en voorafgaand vertellen wat er te zien zal zijn.
MATERIAAL	• Audiovisuele apparatuur • Kleine percussie-instrumenten • Schrift • Papier • Potloden • Beeldmateriaal over Awasadansen, routekaarten, het Amazonegebied
VOORBEREIDING	• U bestudeert vooraf het dansmateriaal van de Awasadans (u vindt hierover ook veelvuldig videomateriaal via bijvoorbeeld YouTube). • U maakt een selectie van het dansmateriaal dat in de les zal gebruikt worden. • U zoekt een ruimte waar u plaatst heeft om met de leerlingen te dansen. • U heeft vooraf de bijhorende kernbegrippen doorgenomen.
KERNBEGRIPPEN	• Danselementen met betrekking tot ruimte: – Richting: voor, zij, achter, <i>diagonaal</i>, cirkels – Vlak: horizontaal, verticaal – Laag: hoog, <i>midden</i>, laag – Lichaamsvorm: hoekig, rondingen • Creërende aspecten: improvisatie, <i>inspiratie</i>, verbeelding en fantasie • Aardrijkskundige begrippen: bevolkingsdichtheid, <i>bevolkingsspreiding</i>, dichtbevolkt, <i>flora</i>, fauna, natuur en cultuur

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U nodigt de leerlingen uit om plaats te nemen in een U-vorm. U geeft aan wat het onderwerp en de ontwerp vraag van de lessenreeks is en nodigt voor de introductie twee leerlingen uit om een gesprek te voeren over het onderwerp van de les. U instrueert de leerlingen dat ze in hun antwoorden op de vragen duidelijk moeten maken wat zij al weten.

Enkele vragen die u kunt stellen om het gesprek te faciliteren:

- *Welke plaatsen ken je in het binnenland van Suriname (of in een ander gebied dan waar de school zich bevindt)?*

- Kan je iets vertellen over de bewoners, hun cultuur en de natuur?
- Hoe leven de bewoners, hoe dansen zij?
- Kan je wat dansstijlen noemen?

U geeft aan dat u samen met de leerlingen al dansend uit huis op reis gaat naar het binnenland van Suriname (of een ander gebied dan waar de school is gevestigd in het binnenland). Eenieder zal dit doen op zijn/haar eigen manier. De culturele dansstijlen waar de leerlingen zich in zullen verdiepen hebben betrekking op het binnenland van Suriname en Brazilië.

U vertelt de leerlingen dat deze les gaat over een dansontmoeting met Afro-Surinamers en aandacht voor het danselement 'ruimte'. In het binnenland van Suriname wonen er Marrons die de awasadans beoefenen. Awasa is een Afro-Surinaamse schoonheidsdans. In deze dans beelden vrouwen hun schoonheid uit en tonen mannen hun kracht en vaardigheden. Awasadansers zijn vaak ware acrobaten.

U vraagt de leerlingen wie al bekend is met de awasadans.

Belangrijk: indien uw school in het binnenland is gevestigd en de leerlingen al erg vertrouwd zijn met de awasadans, kan u dezelfde lessenreeks uiteraard uitwerken met een andere dansstijl die minder gekend is bij de leerlingen. Gelet op de verbinding van de lessenreeks met het Amazonewoud, is het wel aangewezen om een dansstijl te kiezen die hierbij past. (bijvoorbeeld uit de Inheemse cultuur of Brazilië die niet aan bod komen in de lessen 2 en 3). Uiteraard kunt u kiezen om net wel de awasadans te behouden om te starten met een dansstijl die de leerlingen al goed beheersen.

U geeft aan dat er in dit leerjaar op nog zelfstandigere manier dan vorig schooljaar verder gewerkt wordt aan een avontuurlijke dansroute.

U kunt ter afsluiting van de introductie en ter inspiratie een kaart van het Amazonegebied of filmbeelden van awasadansen tonen.

KERN

⌚ 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

De leerlingen warmen op en improviseren met het danselement 'ruimte' met awasadanspassen in de context van een bepaald dorp in het binnenland van Suriname.

U toont in een kringopstelling hoe een awasadanspas eruitziet en nodigt de leerlingen uit om een positie aan te nemen met de voeten iets gespreid op heupbreedte en de knieën licht gebogen. U kunt een leerling die deze dans kent, deze laten demonstreren.

U vraagt de leerlingen om gelijk mee te doen nadat u aftelt op de muziek.

- 4 x 8 tellen op en neer veren door de knieën te buigen.
- 4 x 8 tellen met gebogen benen stap/tik naar rechts en naar links: stap rechtersoet zijwaarts, tik linkersoet op de bal van de voet, handen maken een draaiende beweging vanuit de pols.
- 4 x 8 tellen rechtersoet verend lopen in de kring met alledaagse handgebaren zoals de haren kammen, eten koken, baden in de rivier, verzamelen van spullen.
- 4 x 8 tellen idem linksom.

Dansimprovisatie

U danst samen met de leerlingen uit de kring en vertelt al bewegend door de ruimte dat elke leerling zich moet verbeelden dat hij/zij alleen op dansreis gaat. Hij/zij is onderweg naar een bepaald dorp of plaats in het binnenland en beleeft allerlei avonturen. U activeert en inspireert elke leerling door middel van een avontuurlijk gefantaseerd verhaal. U stelt enkele prikkelende vragen om de leerlingen te stimuleren, bijvoorbeeld:

- Richting: Dreigt er gevaar? Word je achtervolgd? Hoe verander je de richting waarin je danst? Ga je achteruit, naar voren, opzij of maak je cirkels?
- Lagen, vlakken, vormen: Zijn er obstakels? Hoe ga je dit oplossen? Dans je weg door naar beneden weg te duiken naar de vloer, spring je van de ene rots naar de andere rots in een rivier, neem je dezelfde vorm aan als een boom?

Met awasadansbewegingen laat u de leerlingen variëren met de elementen van de ruimte.

TIP

Gebruik energieke, percussie activerende muziek (100 BPM) met apinti drums.

TIP

Bij het opzetten van de muziek telt u af, zodat de leerlingen weten wanneer de opwarming start.

TIP

U wijst een leerling als voorbeeld aan en vraagt overige leerlingen om zijn/haar danspas over te nemen.

Fase 2 Techniek

Tijdens deze fase werkt u met de leerlingen rond de ontwikkeling van een juiste lichaamshouding met bewust gebruik van de ademhaling en het danselement ruimte.

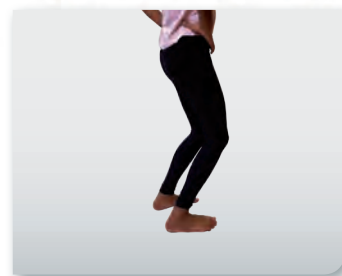
U nodigt de leerlingen uit om versprongen te gaan staan, in verschillende rijen.

U toont vanuit de uitgangspositie 'de eerste positie parallel'. U plaatst de handen op de heupen en de voeten iets uit elkaar (op heupbreedte) en vertelt daarbij dat het lichaamsgewicht goed verdeeld dient te worden over 3 punten van de voet (de grote teen, de kleine teen en de hiel).

Vanuit deze basishouding vervolgt u met:

- 8 tellen: U buigt 4 x op elke tel de knieën, veert/bounced, en strekt vervolgens de knieën geleidelijk aan in 4 tellen.
- 8 tellen: bekken rechts en linksom ronddraaien op elke tel.
- 4 tellen knieën buigen tot hurkzit.

De eerste positie parallel

- 4 tellen veren met handen op of los van de grond.
- 4 tellen beide knieën strekken met het bovenlichaam naar beneden hangend (neus naar richting knieën).
- 4 tellen oprollen van het bovenlichaam.

U geeft aan dat deze dansoefening vier keer achtereenvolgens wordt uitgevoerd met de juiste lichaamshouding. U loopt tussen de rijen door. Indien nodig verbetert u de leerlingen voor een correcte lichaamshouding (het bovenlichaam in diagonale richting naar voren gebogen, alsook de knieën, de buikspieren zijn aangespannen). U geeft daarnaast regelmatig aandachtspunten mee ter verbetering van de techniek, de lichaamshouding in de juiste spierspanning en bewuste ademhaling.

Bij het herhalen van de oefening vraagt u de leerlingen om rijen te wisselen.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

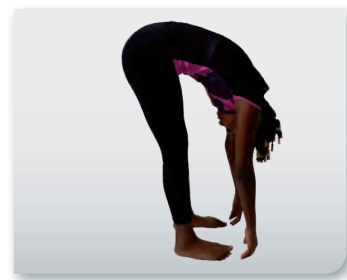
De leerling gaat aan de slag om een eerste dansroute van 30 seconden tot 1 minuut te ontwerpen. U benadrukt daarbij dat het een bijzondere reis is. De leerling gaat voor het eerst alleen dansend op reis.

U geeft de leerlingen de volgende opdracht mee:

1. *Kies een plaats in het binnenland van Suriname, waar je naar toe zal dansen in een bepaalde route.*
2. *Verplaats je zoveel als mogelijk met awasadanspassen. Natuurlijk mag je zelf de Afro-Surinaamse dansbewegingen variëren.*
3. *Bepaal vooraf hoe je de reis maakt. Ga je over land, over de rivier, in de lucht? Maak dit duidelijk door je dans, bijvoorbeeld door sprongen en awasadanspassen als je door de lucht reist.*
4. *Probeer door de manier waarop je danst duidelijk te maken hoe de natuur en de cultuur eruitzien.*

U draagt de leerlingen op om eerst kort op te schrijven naar welke plaats de reis gaat en de route uit te tekenen en pas daarna dansend uit te proberen. U stimuleert de leerlingen door open vragen te stellen en coacht hen vervolgens bij het uitwerken van hun eigen ideeën en gevoelens.

U geeft vooraf aan hoeveel onderzoekstijd er is en waarschuwt hen wanneer de laatste minuut is ingegaan.

Beide knieën strekken met het bovenlichaam naar beneden hangend

TIP

Indien u of (sommige) leerlingen nog moeite hebben met het uitvoeren van de dans, kan u de oefening vereenvoudigen door ze te halveren; 8 tellen worden 4 tellen en 4 tellen worden 2 tellen.

TIP

Het tekenen en schrijven op papier is bedoeld als basishulpmiddel voor een vertrekpunt. De focus ligt op het fysiek experimenteren.

Toonmoment

U nodigt de klas uit om te zitten langs de voorzijde van het lokaal voor een eerste toonmoment. Vervolgens verdeelt u de klasgroep in twee groepen: de uitvoerders en de toeschouwers. U vraagt de toeschouwers om te kijken naar wat ze herkennen in de dans (land, lucht, water, natuur, cultuur...).

U begeleidt de leerlingen (toeschouwers) in hoe ze hun reacties kunnen verwoorden en de uitvoerders in hoe ze moeten omgaan met de feedback.

Vervolgens keert u de rollen om: de toeschouwers zijn nu de uitvoerders en omgekeerd.

U stelt voor dat de toeschouwers bij het toonmoment een kort applaus (1x klappen in de handen) geven aan de uitvoerders.

TIP

U maakt afspraken over het geven van reacties, bijvoorbeeld steeds in de ik-vorm verwoorden, rechtop staan en diegene aan wie de feedback gericht is aankijken...

TIP

Kort applaus (1x in de handen klappen) is een structuur om alle leerlingen bij het oefenen dezelfde hoeveelheid waardering mee te geven.

AFSLUITING

🕒 10 MINUTEN

U nodigt de leerlingen uit om op een eigen plek in de U-vorm te gaan zitten. Daarna stelt u een aantal reflectievragen aan de leerlingen, bijvoorbeeld:

- *Welke belangrijke begrippen hebben we vandaag geleerd?*
- *Hoe heb je jouw dorp uitgebeeld in je dans? Heb je gelet op de natuur, de cultuur of een bepaalde situatie? Wat heb je ervan geleerd?*

Huiswerkopdracht

U informeert de leerlingen dat er een huiswerkopdracht is ter voorbereiding van Les 2. Op de dansroute ontmoeten ze andere mensen, zoals bijvoorbeeld de Inheemsen. Wat zijn typische dansbewegingen, gebruiken en gewoonten van de Inheemsen? Hoe kan je dat laten zien in dans? De leerlingen moeten als opdracht op zoek gaan in de media naar muziek- en dansstijlen van de Inheemsen om ze nadien te kunnen gebruiken voor de lesopdrachten.

U nodigt de leerlingen uit om samen vanuit de U-vorm, in een kring te gaan staan en de les af te ronden met een korte dansoefening. Dit kan door een oefening uit de kern vertraagd te herhalen of bijvoorbeeld door op- en af te rollen.

TIP

Gebruik bij de afronding meditatieve, instrumentale muziek (65 BPM).

De zelfbedachte route kan opgeborgen worden in het portfolio.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

ONDERZOEKSVRAAG	Met wie dans ik? Op welke manier gebruik ik het danselement tijd?
LESDOELEN	De leerling kan: • experimenteren met het danselement tijd. • aardrijkskundige begrippen toepassen op de gekozen danselementen. • onderzoeken hoe via dans verbindingen kunnen gelegd worden met andere leergebieden. • inspiratiebronnen voor het eigen werk opzoeken via media. • met interesse naar andere ideeën luisteren. • zichzelf bevragen over gemaakte keuzes. • een individuele korte dansfrase opvoeren en na afloop verduidelijken wat er getoond werd. • de aardrijkskundige begrippen toelichten die aan bod komen in de dansfrase.
MATERIAAL	• Audiovisuele apparatuur • Kleine percussie-instrumenten • Schrift • Papier • Potloden • Beeldmateriaal van Inheemse dansen en routekaarten
VOORBEREIDING	• U bestudeert vooraf dansmateriaal van de Inheemsen (u vindt hierover ook veelvuldig videomateriaal via bijvoorbeeld YouTube). • U maakt een selectie van het dansmateriaal dat in de les zal gebruikt worden. • U zoekt een ruimte waar u plaats heeft om met de leerlingen te dansen. • U heeft vooraf de bijhorende kernbegrippen doorgenomen.
KERNBEGRIPPEN	• Danselementen: – Tempo: snel, langzaam – Duur: kort, lang – Regelmaat: op de maat, <i>versnellen</i>, vertragen, stop/freeze – Danszin/verloop: frasering (begin-midden-einde)

INTRODUCTIE

 10 MINUTEN

De leerlingen zitten samen met u op een eigen plek in een U-vorm. U nodigt de leerlingen uit om samen met u terug te kijken op Les 1, via een interactief gesprek of spel.

Tijdens dit interactief gesprek of spel stelt u de volgende vragen:

- *Welke begrippen zijn in Les 1 aan bod gekomen?*
- *Ben je ooit in een ander land of op een plaats geweest dat je daarvoor niet kende? Zo ja, sta even recht en doe een bijzondere beweging uit dat land. Zo nee, spring in hurkzit en beweeg je verend.*
- *Wie kent er Inheemse dansen? Zo ja, sta even recht en doe een Inheemse beweging. Zo nee, spring in hurkzit en beweeg je verend.*

TIP

Als spel bij de eerste vraag kunt u bijvoorbeeld een bol wol nemen. U houdt het uiteinde vast en gooit de bol naar een leerling nadat u de vraag heeft gesteld. De leerling geeft een antwoord, houdt een stukje van het touw vast en gooit de bol naar een andere leerling, enzovoort.

U vertelt dat deze les gaat over een dansontmoeting met Inheemsen en het danselement tijd.

In het binnenland van Suriname wonen er Inheemsen. De Inheemsen zijn de oorspronkelijke bewoners van Suriname. In het beroepsleven zijn zij voornamelijk landbouwers, jagers, vissers en verzamelaars.

KERN

⌚ 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

De leerlingen warmen op en improviseren met het danselement 'tijd' via Inheemse danspassen in de context van een bepaald dorp in het binnenland van Suriname.

U toont in een kringopstelling hoe een Inheemse danspas eruitziet en nodigt de leerlingen uit om een positie aan te nemen met de voeten iets gespreid op heupbreedte en de knieën licht gebogen. U vraagt de leerlingen om gelijk mee te doen als u aftelt op de muziek:

- 4 x 8 tellen op en neer veren door de knieën te buigen.
- 4 x 8 tellen Inheemse dansbewegingen naar rechts en links stappen: stap op een gebogen been naar rechts en knie optrekken en de beide armen intrekken. Idem naar links met nu de armen naar beneden uitstrekken.
- 4 x 8 tellen rechtsom met de klok mee, samen verend lopen in de kring met alledaagse handgebaren, zoals het land bewerken, vissen, jagen, verzamelen van spullen.
- 4 x 8 tellen idem linksom.

Dansimprovisatie

U vertelt de leerlingen dat, als de muziek start, zij op verschillende manieren met de Inheemse danspas door de ruimte kunnen dansen: snel, langzaam, in een regelmatig/onregelmatig ritme, door een bepaald dorp of plaats in het Amazonegebied.

Al bewegend en dansend gaat u samen met de leerlingen door de ruimte en vraagt hen om hun bewegingen te variëren met het danselement tijd (duur, regelmaat, verloop).

Als u een teken geeft, vindt er telkens een ontmoeting plaats tussen twee leerlingen. De ene leerling neemt de beweging van een ander over.

TIP

Neem regelmatig enkele van de danspassen van de leerlingen over bij het improviseren. Laat daarbij zien hoe te variëren met de verschillende begrippen van het danselement tijd.

TIP

Door zelf enthousiast mee te dansen of mee te klappen op de muziek worden de leerlingen actief. Bovendien stimuleert uw actieve inbreng het leerproces van leerlingen.

TIP

Geef de leerlingen enkele inspirerende situaties als hulpmiddel om te verwerken in hun danspas, bijvoorbeeld: rustig dansen kan verwijzen naar de mooie natuur; haastig dansen kan wijzen op onveiligheid...

Fase 2 Techniek

Tijdens deze fase werkt u met de leerlingen rond de ontwikkeling van een juiste lichaamshouding met bewust gebruik van de ademhaling en het danselement tijd.

U nodigt de leerlingen uit om versprongen te gaan staan in verschillende rijen.

U vraagt de leerlingen om in de uitgangspositie te staan: voeten parallel naast elkaar, knieën zijn licht gebogen, beide onderarmen zijn opgetrokken. De leerlingen zetten de beweging in van telkens 8 tellen:

- Stap met het rechterbeen naar achteren op de bal van de voet.
- Maak een 'pijl en boog'-beweging met de armen: de linkerarm schuin omhoog uitstrekken, terwijl de rechterelleboog naar achteren wordt geduwd.
- De rug beweegt op dat moment diagonaal naar achteren.
- Sluit de rechtervoet aan en herhaal dit met het linkerbeen.

Herhaal de oefening in 4 tellen en idem in 2 tellen.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft de leerlingen de opdracht om de dansroute verder uit te werken. Ze vervolgen hun eerdere reis op weg naar een volgende zelfgekozen plaats: een indianendorp, met toevoeging van het danselement tijd.

U geeft de volgende instructies ter voorbereiding van het toonmoment:

- *Herhaal de route van Les 1 en pas ze aan indien nodig. Kijk kritisch naar het danselement ruimte.*
- *Je bent op doorreis naar een dorp bij de Inheemsen. Op deze route speel je met het element tijd. Welke ontmoetingen zijn er? Gaat het snel, langzaam?*

U geeft aan hoeveel onderzoekstijd er is en waarschuwt wanneer de laatste minuut is ingegaan, voordat de tijd om is.

U coacht en begeleidt zoveel mogelijk de leerlingen om zelfstandig te werken.

Toonmoment

Tijdens het toonmoment begeleidt u het proces om een eigen danswerk te tonen.

U verdeelt de klas opnieuw in twee groepen: de uitvoerders en de toeschouwers.

U geeft de toeschouwers de opdracht om nauwlettend te observeren aan de hand van de volgende vragen:

- *Welke verschillende begrippen zijn er te zien in de dans?*

TIP

Gebruik bij deze fase muziek tussen 65 BPM en 80 BPM.

TIP

Laat de leerlingen notities nemen en tekeningen maken in hun schrift als hulpmiddel. Hierdoor bereiden ze hun dansbeweging voor.

- *Hoe is de tijd aanwezig in de dans? Zijn er tempoverschillen, vertragingen, versnellingen, freeze?*
- *Werd de ruimte voldoende gebruikt door middel van richtingen, lagen, vlakken, vormen in het lichaam?*

Na afloop van elk toonmoment is er een kort applaus (1x klappen in de handen).

Vervolgens keert u de rollen om: de toeschouwers zijn nu de uitvoerders en omgekeerd.

Mocht er onvoldoende tijd zijn om het toonmoment individueel te laten plaatsvinden, kunt u de leerlingen in groepjes van 5 hun individuele danswerk laten uitvoeren.

AFSLUITING

 10 MINUTEN

U nodigt de leerlingen uit om op een eigen plek in de U-vorm te gaan zitten. Daarna stelt u een aantal reflectievragen aan de leerlingen, bijvoorbeeld:

- *Welke belangrijke begrippen hebben we vandaag geleerd?*
- *Wat heb je ontdekt over jezelf? Waar heb je hard aan gewerkt?*
- *Heb je met iemand gedanst? Hoe verliep dit?*
- *Wat zijn je algemene ervaringen?*

Huiswerkopdracht

U informeert de leerlingen dat er een huiswerkopdracht is ter voorbereiding van Les 3.

U vertelt dat op de dansroute de leerlingen soms kunnen botsen op onverwachte obstakels. Hoe verder ze gaan, hoe meer ontmoetingen er plaatsvinden met mensen, maar misschien ook met dieren. We zullen ook de grens van ons land oversteken en leren over enkele Latijns-Amerikaanse danspassen (salsa, merengue, zouk, bachatta) van Brazilië. De leerlingen krijgen als opdracht om op zoek te gaan in de media naar deze muziek- en dansstijlen om ze nadien te kunnen gebruiken voor de lesopdrachten.

U nodigt de leerlingen uit om samen vanuit de U-vorm, in een kring te gaan staan en de les af te ronden met een korte, rustige dansoefening. U kunt een dansoefening uit de kern in een vertraagde vorm uitvoeren.

De notities kunnen opgeborgen worden in het portfolio.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

ONDERZOEKSVRAAG	Op zoek naar avontuur. Op welke manier gebruik ik het danselement kracht?
LESDOELEN	De leerling kan: • experimenteren met het danselement tijd. • aardrijkskundige begrippen toepassen op de gekozen danselementen. • onderzoeken hoe via dans verbindingen kunnen gelegd worden met andere leergebieden. • naar meerdere oplossingen bedenken voor een onderzoeksvraag en toepassen op het eigen werk. • aandachtig het werk van anderen observeren en becommentariëren. • ideeën uitwisselen met anderen en op basis daarvan keuzes maken voor het eigen werk. • een individuele korte dansfrase opvoeren en na afloop verduidelijken op welke manier het danselement kracht hierin werd verwerkt. • aan een publiek van medeleerlingen toelichten waarom en welke keuzes gemaakt werden.
MATERIAAL	• Audiovisuele apparatuur • Kleine percussie-instrumenten • Schrift • Papier • Potloden • Beeldmateriaal over Brazilië, Latijns-Amerikaanse dansen, routekaarten
VOORBEREIDING	• U bestudeert vooraf het dansmateriaal van Latijns-Amerikaanse dansen (u vindt hierover ook veelvuldig videomateriaal via bijvoorbeeld YouTube). • U maakt een selectie van het dansmateriaal dat in de les zal worden gebruikt. • U zoekt een ruimte waar u plaats heeft om met de leerlingen te dansen. • U heeft vooraf de bijbehorende kernbegrippen doorgenomen.
KERNBEGRIPPEN	• Danselement kracht: veel of weinig kracht, <i>sterk en slap</i>, veel of weinig spanning

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

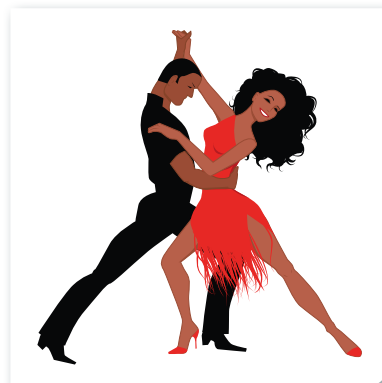
U nodigt de leerlingen uit om plaats te nemen in een U-vorm. U laat hen een video zien van een Latijns-Amerikaanse dans of beeldmateriaal. Nadien nodigt u een of twee leerlingen uit om als voorbeeld voor de hele klasgroep een zelfstandig een interactief gesprek te voeren over het onderwerp van de les. U kan hen enkele voorbeeldvragen geven ter inspiratie:

- Welke danselementen verwacht je in deze les?
- Wat versta je onder een Latijns-Amerikaanse dans?
- Wie kent nog de Latijns-Amerikaanse danspassen uit leerjaar 7?
- Waar wordt er Latijns-Amerikaans gedanst?
- Waar ligt Brazilië?

U vertelt dat deze les in het teken zal staan van avontuur in Brazilië (Latijns-Amerika) en het danselement kracht. De danspassen waarmee we gaan voortbewegen zijn salsa, merengue, zouk of bachata.

Salsa dansers

U kiest een muzieksoort die bij het lesthema past. U vraagt alle leerlingen om verder na te denken over wat er kan gebeuren als ze de grens van Suriname oversteken. Waar ga jij naar toe? Wat kom je allemaal tegen?

KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

De leerlingen staan in een kringopstelling om op te warmen en te improviseren met het danselement 'kracht'.

U stimuleert de leerlingen om op Latijns-Amerikaanse muziek te improviseren met verschillende danspassen. In leerjaar 7 zijn de danspassen al behandeld. U herhaalt kort met de leerlingen de aandachtspunten van salsa, merengue, bachata en zouk met lichaamsacties van veel kracht of weinig kracht, veel spanning of ontspanning.

Dansimprovisatie

Voor de dansimprovisatie krijgen de leerlingen de volgende opdracht:

- Kies een plek in Brazilië, in het Amazonegebied.
- Dans alleen en op een eigen manier naar deze plek.
- Laat door de manier waarop je beweegt zien waar je bent aangekomen.

U start de improvisatie op met een kort verhaal dat ruimte geeft aan de leerlingen voor een eigen interpretatie en fantasie. Praat luid, schreeuw, praat zacht, fluister... maak het spannend.

U mag zelf een verhaal bedenken of u kunt dit voorbeeld nemen voor het improvisatieverhaal:

Je bent na een uur, een dag, misschien wel een week dansen aangekomen in Brazilië. Dat ligt in Latijns-Amerika en maakt deel uit van het Amazonegebied. Er dreigt ergens gevaar of misschien

TIP

Let op de volumeknop van de muziek als u instructies geeft. Zorg ervoor dat de leerlingen u kunnen horen.

TIP

U kan de leerlingen laten kiezen welke Latijns-Amerikaanse dans ze selecteren, of u kan zelf kiezen om alle leerlingen eenzelfde dansstijl te laten uitvoeren, bijvoorbeeld enkel salsa of merengue.

ook niet? Je denkt iets te horen, is het een dier? Wat voor een dier zou het zijn of is het toch niets? Het wordt al donker. Je voelt iets, was het een hand, een poot of een tak van een boom? Of beeld je je dit in? Je wordt erg nieuwsgierig en je gaat op zoek. Wat is er hier aan de hand? Of ben je bang en reis je zo snel mogelijk door?

Na enkele minuten door de zaal te hebben bewogen tijdens het improvisatieverhaal, vraagt u aan de leerlingen om met elkaar in interactie te gaan. U geeft hen de volgende instructies:

- *Zoek een partner (medeleerling) op en ga in spiegelbeeld tegenover elkaar staan.*
- *Neem de dansbewegingen van elkaar over (leiden en volgen). Leiden en volgen lukt alleen, als je rekening houdt met elkaar.*
- *Wissel regelmatig wie leidt en wie volgt.*
- *Wacht op een teken wanneer jullie je samen kunnen verplaatsen door de zaal.*
- *Beweeg je door de ruimte met actie en reactie, met het danselement kracht:*
 - *Krachtig en fel als je je in een onveilige omgeving bevindt.*
 - *Slap en relaxed als het gevaar is geweken.*

Fase 2 Techniek

U nodigt de leerlingen uit om versprongen te gaan staan in verschillende rijen.

U geeft aan met welke dynamiek en temperament een pas wordt uitgevoerd in een denkbeeldige situatie. Als voorbeeld geeft u een salsa danspas op een onveilige grond in een brandend bos in de Amazone: hoe zet je jouw voeten precies neer als je hielen zijn verbrand?

U corrigeert waar nodig de lichaamshouding en de bewegingskwaliteit van de leerlingen met verdere instructies en tips.

Fase 3 Eigenwerk en toonmoment

U geeft de leerlingen de opdracht om verder te experimenteren met hun eigen stijl. Naast Awasa- en Inheemse danspassen worden nu de Latijns-Amerikaanse danspassen toegevoegd.

U geeft de volgende instructies om de dansroute verder uit te werken:

- *Je beleeft allerlei avonturen onderweg naar Brazilië.*
- *Kies één onderwerp waar jouw dansroute over zal gaan: veiligheid, duurzaamheid, natuur en cultuur, fauna, flora, milieu, klimaat (opwarming van de aarde).*
- *De solo duurt maximaal 1 tot 1,5 minuut met een duidelijk begin, midden en einde.*

U coacht en begeleidt de leerling om zelfstandig te experimenteren en onderzoek te doen omtrent hoe te dansen over hun gekozen onderwerp.

U geeft aan hoeveel onderzoekstijd er is en waarschuwt wanneer de laatste minuut is ingegaan.

Toonmoment

U verdeelt de klas opnieuw in twee groepen: de uitvoerders en de toeschouwers.

U geeft de toeschouwers de opdracht om nauwlettend te observeren of ze het gekozen onderwerp herkennen in de danspassen. U kunt de uitvoerders eventueel na het toonmoment vragen om te vertellen welk onderwerp ze gekozen hadden en welke toeschouwers dit hebben geobserveerd (op basis van welke bewegingen?).

Na afloop van elk toonmoment is er een kort applaus (1x klappen in de handen).

Vervolgens keert u de rollen om: de toeschouwers zijn nu de uitvoerders en omgekeerd.

Mocht er onvoldoende tijd zijn om het toonmoment individueel te laten plaatsvinden, kunt u de leerlingen in groepjes van 5 hun individuele danswerk laten uitvoeren.

AFSLUITING

 10 MINUTEN

U nodigt de leerlingen uit om op een eigen plek in de U-vorm te gaan zitten. Daarna stelt u een aantal reflectievragen aan de leerlingen, bijvoorbeeld:

- *Waar heb je aan gewerkt?*
- *Wat heb je ontdekt over jezelf als dansende reiziger?*
- *Ben je avontuurlijk, ben je voorzichtig? Wie ben jij?*

Huiswerkopdracht

U informeert de leerlingen dat er een huiswerkopdracht is ter voorbereiding van Les 4. De leerlingen krijgen als opdracht om na te denken over hoe hun dansroute kan samenkomen met de dansroute van anderen in een groepswerk. Hoe maken ze van afzonderlijke routes en verhalen een spannend gezamenlijk verhaal dat zich afspeelt in het Amazonegebied?

U nodigt de leerlingen uit om samen vanuit de U-vorm, in de kring te gaan staan en de les af te ronden met een vertraagde dansoefening uit de kern.

De notities kunnen opgeborgen worden in het portfolio.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

ONDERZOEKSVRAAG Met wie ga ik op avontuur?**LESDOELEN**

De leerling kan:

- via dans experimenteren met aardrijkskundige begrippen en verschillende ideeën combineren in een *uitvoering*.
- opkomen voor zijn/haar eigen voorkeuren en deze verwerken zijn eigen werk.
- overleggen met anderen overlegt over hoe verschillende ideeën kunnen worden samengebracht tot een geheel in een groepswerk.
- afspraken maken met anderen omtrent taak- en rolverdeling in een groepswerk.
- zich op een enthousiaste manier uitdrukken en zelfvertrouwen tonen tijdens een toonmoment.
- een toelichting geven aan een publiek over de toegepaste technieken, danstechnische en aardrijkskundige begrippen, en hoe verschillende ideeën werden geïntegreerd tot een geheel.

MATERIAAL

- Audiovisuele apparatuur
- Kleine percussie-instrumenten
- Schrift
- Papier
- Potloden

VOORBEREIDING

- U selecteert vooraf enkele inspiratievoorbeelden bij de kernbegrippen waarmee er geëxperimenteerd zal worden.
- U maakt een selectie van de muziek die u zal gebruiken.

KERNBEGRIPPEN

- Co-creatie
- Aardrijkskundige begrippen: veiligheid, duurzaamheid, natuur en cultuur, fauna, flora, milieu, klimaat (opwarming van de aarde)

INTRODUCTIE

⌚ 10 MINUTEN

U nodigt de leerlingen uit om plaats te nemen in een U-vorm. U geeft aan dat vandaag meer tijd zal worden besteed aan het maken van eigen werk. U vertelt de leerlingen dat in deze les speciale aandacht is voor het samenbrengen van losse ideeën tot een super-idee. Dit noemen we co-creatie. Individuele dansroutes komen samen in een dansroute als groepswerk.

U vraagt aan de leerlingen of ze weten wat co-creatie betekent en wat daarbij komt kijken.

U geeft aan dat zij tot nu toe bezig zijn geweest met zelfstandig dansen. In deze les wordt de aandacht verschoven naar het experimenteren met dans in groepen.

U vertelt dat elke leerling doorgaat met nog meer danscombinaties te onderzoeken, maar deze keer samen met anderen. Misschien hebben ze als groep verschillende ideeën en onderwerpen waarover ze willen dansen. U benadrukt dat ze moeten nadenken over hoe ze die samenbrengen zodat iedereen in de groep tevreden blijft over het geheel. U stelt de leerlingen nog de volgende vragen die ze moeten meenemen in het vervolg van de les:

- *Wat is belangrijk als je persoonlijke ideeën samenbrengt?*
- *Hoe maak je van alle dansroutes één geheel?*

KERN

⌚ 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

De leerlingen starten met het improviseren van hun solo, de al bestaande individuele dansroute van de afgelopen lessen, zonder muziek.

U nodigt de leerlingen uit om een eigen plek in ruimte uit te kiezen. U geeft aan dat ze zich in hun huis bevinden. Dat is de start. Onderweg op de dansroute is het midden. Hun plaats van aankomst, de bestemming is het einde. De leerlingen kunnen zelf bepalen wat hun midden en de eindbestemming is.

Na enkele minuten vraagt u de leerling om een freeze te maken op de plek waar ze zijn gearriveerd.

TIP

Zorg dat elk leerling goed is opgewarmd.

Fase 2 Techniek

U nodigt de leerlingen uit om zelfstandig een keuze te maken met wie zij het groepswork (co-creatie) zullen doen. U geeft hen de richtlijn om zelf groepen te maken van 3 tot 5 leerlingen.

Een belangrijke afspraak is dat iedereen in de groep meedoet. Het is een groepsreis.

U geeft de leerlingen enkele instructies voor de opdracht:

- *Zorg dat jullie kort overleggen en probeer snel knopen door te hakken waar iedereen mee akkoord kan gaan.*
- *Bepaal gezamenlijk wat voor soort groep jullie zijn. Zijn jullie een vriendengroep, familie, een schoolklas, een beroemde dansgroep...?*
- *Bedenk een slogan of een titel voor je groepswork. Zorg ervoor dat je slogan of titel te maken heeft met een van de volgende onderwerpen: veiligheid, duurzaamheid, natuur en cultuur, fauna, flora, milieu, klimaat (opwarming van de aarde).*
- *Bedenk en bespreek met elkaar hoe het groepswork kan worden uitgebeeld.*
- *Verdeel de taken en rollen in de groep: wie doet wat, waar, waarom en wanneer? Denk aan de vijf W's.*
- *Noteer welke keuzes er in de groep zijn gemaakt.*

U ziet erop toe dat de voorbereidende bespreking niet te lang duurt en dat er snel genoeg kan worden overgegaan tot fysieke dansacties.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

De leerlingen werken zoveel als mogelijk zelfstandig verder in de groepen.

In hun groepjes maken zij de laatste keuzes voor hun groeps-werk aan de hand van een slogan of titel.

In functie van uw mogelijkheden, de infrastructuur in de school en de beschikbare tijd kan er nagedacht worden om gebruik te maken van een decor, speciale kleding, attributen of een specifieke locatie binnen of buiten de school.

Als coach faciliteert u alleen het hoogstnodige en stelt u zich actief, enthousiast en positief op. U stelt open vragen om de leerlingen te leren oefenen in het zoeken naar creatieve oplossingen. De leerlingen leren verantwoordelijk te zijn voor de gemaakte keuzes.

U geeft aan hoeveel onderzoekstijd er is en waarschuwt wanneer de laatste minuut is ingegaan.

Toonmoment

Voor het toonmoment van deze les, nodigt u de groepen uit om een deel van hun experiment te laten zien. U kunt achteraf aan de groepsleden de volgende vragen stellen:

- *Wat is de slogan of titel van het stuk?*
- *Welk avontuur heeft de groep getoond?*
- *Wat, met wie en waar hebben jullie gedanst?*
- *Hoe werden de ruimte, de tijd en kracht gebruikt?*
- *Waren er leiders en volgers in de dans en hoe hebben jullie beslist om dit af te wisselen?*

Eventueel kunt u de uitvoerders na het toonmoment laten vertellen, wie of wat hun inspiratie was en welke belangrijke keuzes ze als groep gemaakt hebben.

U nodigt de leerlingen uit om op een eigen plek in de U-vorm te gaan zitten. Daarna stelt u een aantal reflectievragen aan de leerlingen, bijvoorbeeld:

- *Wat heb je ontdekt over jezelf en de groep?*
- *Wat is er nog nodig voor de generale?*

U licht toe waarom een generale nodig is ter voorbereiding van de eindpresentatie. U laat de leerlingen nog even in hun groepen samenzitten om afspraken te maken voor de volgende les.

U nodigt de leerlingen uit om samen vanuit de U-vorm, in de kring te gaan staan en de les af te ronden met een vertraagde dansoefening uit de kern.

De notities kunnen opgeborgen worden in het portfolio.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

De generale

ONDERZOEKSVRAAG	Oefenrepetitie: hoe presenteer ik mijn dansroute?
LESDOELEN	De leerling kan: • via dans experimenteren, onderzoeken en creatieve oplossingen bedenken en dit toepassen op eigen <i>werk</i>. • actief nieuwe dansideeën voorstellen in een groepswork. • in groep beargumenteren waarom en hoe ideeën en individuele concepten kunnen worden samengebracht tot één geheel. • in overleg met anderen beslissingen maken. • inschatten wat het eigen aandeel is in groepsprocessen en -beslissingen. • een taakverdeling opstellen voor een gezamenlijke presentatie van eigen werk. • de eigen bijdrage inpassen en oefenen in een groepspresentatie.
MATERIAAL	• Audiovisuele apparatuur • Schrift • Potloden • Grote vellen papier • Plakband • Stiften • Attributen en rekwisieten (indien gewenst voor decor)
VOORBEREIDING	• U brengt blanco vellen papier in de ruimte aan waarop elke groep de namen en titel van de eindpresentatie kan noteren. • U heeft vooraf de kernbegrippen overlopen.
KERNBEGRIPPEN	• Alle kernbegrippen uit de lessen 1 tot en met 4.

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U vraagt de verschillende groepen (klassikaal of per groep) welk materiaal ze nodig hebben voor de generale en u vraagt de leerlingen wat er al wel en nog niet lukte tijdens het vorige toonmoment in Les 4.

U benadrukt nogmaals het belang van een generale ter voorbereiding van de eindpresentatie en legt samen met elke groep vast wat het verloop en de tijdsindeling van de les wordt.

U rondt de introductie af en vertelt de leerlingen dat elke groep zelf verantwoordelijk is voor het goede verloop van hun generale. U laat de leerlingen weten dat u beschikbaar bent als coach en de rol van tijdsbewaker vervult.

TIP

Stel enkel open vragen en vraag zoveel mogelijk door om de leerlingen zelf de oplossingen te laten bedenken.

Fase 1 Opwarming

U vraagt aan de groepen om voor de opwarming, enkele gegevens op de vellen papier in te vullen. De leerlingen noteren de volgende gegevens op de vellen papier:

- de namen van de groepsleden.
- de titel of slogan van de eindpresentatie.

Deze vellen papier zullen worden opgehangen tijdens de volgende les voor de eindpresentatie aan het publiek.

Nadien warmen de leerlingen zelfstandig op gedurende ongeveer vijf minuten. Vervolgens starten ze met de afronding van de voorbereidingen voor hun eindpresentatie.

U geeft aan dat elke groep haar eigen oefenruimte kan bepalen. Wel dienen ze daarbij rekening te houden met de andere groepen. U observeert de groepen.

TIP

Houdt de tijd in de gaten. In creatieve processen wordt de tijd vaak vergeten. Geef regelmatig aan hoeveel tijd erover is tot de afronding.

Fase 2 Techniek

Tijdens de uitvoering van de generale observeert u vooral de individuele leerlingen op hun persoonlijke kwaliteiten en functioneren in de groep. U let daarbij of er ontwikkeling zichtbaar is op vlak van sociale vaardigheden en hoe verantwoordelijk het gedrag van elke leerling is in het groepsproces. Verder let u op opvallende creërende vaardigheden van leerlingen en de groepen (die u achteraf als voorbeeld kan gebruiken voor de nabespreking).

Fase 3 Eigen werk en toonmoment - generale

U nodigt de groepen uit om (een zelfgekozen deel van) hun eigen werk te presenteren en vraagt de toeschouwers om achteraf vragen te stellen aan de uitvoerders. Hierbij is het belangrijk dat de uitvoerders hun gemaakte keuzes kunnen verantwoorden en toelichten. Waar nodig, ondersteunt u hen daarbij door bijkomende vragen te stellen.

Na afloop krijgt elke groep een kort applaus (een keer klappen in de handen).

U nodigt de leerlingen uit om als groep op een eigen plek in een U-vorm te gaan zitten. U begeleidt de reflectie en discussie over het verloop en de volgorde van de eindpresentaties in de volgende les (Les 6). De nadruk tijdens het gesprek ligt op hoe de leerlingen eventuele feedback nog kunnen verwerken in hun eindpresentatie en welke aanpassingen nog nodig zijn voor de eindpresentatie.

U nodigt de leerlingen uit om enkele minuten in hun groepjes samen te zitten en onderling verdere afspraken te maken. Bijvoorbeeld wie neemt welk materiaal mee voor de eindpresentatie.

U rondt Les 5 af met de leerlingen te complimenteren voor hun inzet en veel succes te wensen voor de eindpresentatie.

De leerlingen bergen hun notities op in hun portfolio.

U vult de evaluatiekaart per leerling zoveel mogelijk in.

De eindpresentatie

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe presenteer ik mijn dansroute?
LESDOELEN	De leerling kan: • in groep een experimenteel dansstuk opvoeren en daarbij zelfvertrouwen <i>uitstralen</i>. • betrokkenheid tonen in het finaliseren van een groepswork. • op een positieve manier omgaan met feedback van anderen. • in groep argumenten verwoorden om beslissingen te ondersteunen. • een groepswork presenteren voor een publiek. • feedback geven aan anderen en zijn/haar persoonlijke mening onderbouwen. • na afloop reflecteren over het verloop van zijn/haar ontwerpproces, gemaakte keuzes en gehanteerde inspiratiebronnen.
MATERIAAL	• Audiovisuele apparatuur • Vellen papier met titel/slogan per groep (uit Les 5) • Camera • Eigen materiaal van de leerlingen (bijvoorbeeld attributen voor de presentatie) • Stoelen (voor het publiek)
VOORBEREIDING	• U maakt een inschatting op welke vlakken u de leerlingen kan faciliteren voor en tijdens de eindpresentatie. • U maakt een lijst met de namen van de leerlingen in volgorde van hun presentatie. • U kunt leerlingen uit andere klassen, ouders of buurtgenoten uitnodigen voor de eindpresentatie. • U denkt na over mogelijke locaties in of buiten de school voor de eindpresentaties.
KERNBEGRIPPEN	• Alle kernbegrippen uit de lessen 1 tot en met 4.

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U zit samen met de leerlingen in een kring en vertelt hen dat de eindpresentaties zo meteen van start gaan. U zorgt voor een enthousiaste sfeer. U benadrukt dat het creatief proces ook tijdens de eindpresentatie verder gaat. Als er iets gebeurt dat niet is gepland, dienen de leerlingen op het moment zelf een creatieve oplossing te bedenken zodat het publiek dit niet merkt. Stimuleer de leerlingen bij de gedachte dat ze een overtuigende presentatie zullen geven.

U herhaalt hoeveel tijd elke presentatie mag duren en geeft de leerlingen aan hoeveel tijd ze krijgen om zich op te warmen en alle benodigdheden klaar te zetten. Herhaal hierbij dat u zoals tijdens de vorige les coach en tijdbewaker bent, en de leerlingen zelf verantwoordelijk zijn voor het goede verloop van de presentaties.

U bespreekt ook de volgorde van de presentaties.

Fase 1 Opwarming

De leerlingen bepalen de plek waar hun groep zal opwarmen en warmen zich zelfstandig op.

Alle groepen controleren of de muziek en eventuele andere benodigdheden klaar staan en in orde zijn.

TIP

Houdt de tijd in de gaten. Geef regelmatig aan hoeveel tijd erover is tot de start van de presentaties.

Fase 2 Techniek

Tijdens de opwarming en laatste voorbereidingen observeert u net zoals in de vorige les de individuele leerlingen op hun persoonlijke kwaliteiten.

U kan voor dit deel gebruik maken van de evaluatiewijzer.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U wenst de leerlingen veel succes en moedigt hen aan om zichzelf te zijn en, daar waar nodig, elkaar te ondersteunen.

U geeft een teken wanneer u het publiek laat binnenkomen en plaatsnemen in de ruimte waar de presentaties zullen plaatsvinden.

U heet de aanwezigen welkom en legt kort uit wat de presentaties inhouden. In het geval er een publiek is, kan u dit ook aan een leerling vragen.

TIP

Indien genodigden zoals een andere klas of ouders komen kijken, bepaal dan goed van tevoren waar het publiek zit. Ook waar de dansers plaatsnemen die nog niet op podium staan, maar wachten tot het hun beurt is. Zorg voor voldoende dansruimte.

Elke groep presenteert het eigen groepswork.

Na afloop geven de toeschouwers een groot applaus.

Tot slot complimenteert u alle groepen en bedankt u het publiek voor zijn aanwezigheid.

Na afloop van de eindpresentatie kunt u de presentaties overlopen en evalueren met de leerlingen door het stellen van open vragen om inzicht te krijgen in de leerervaring. Probeer daarbij door te vragen bij antwoorden die zich beperken tot ja, nee, leuk, niet leuk...

Dit zijn voorbeeldvragen die u kan stellen aan de leerlingen:

- *Heb je de dansroute kunnen overbrengen zoals jullie dit vooraf samen bedacht en gepland hadden?*
- *Wat vond je zelf het spannendste moment tijdens de eindpresentatie?*
- *Wat vond je een spannend moment tijdens de presentatie van een andere groep?*

Indien gewenst, kunt u de groepen de opdracht geven om schriftelijk te reflecteren over hun eindpresentatie, de samenwerking in de groep of het proces van de lessenreeks. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een reisverslag over de lessenreeks en de dansroute.

Dit zijn voorbeeldvragen die u kunt stellen:

- *Vertel aan elkaar waar je het meest trots op bent als groep.*
- *Wat zou je de volgende keer als groep anders willen doen?*

Tenslotte kan u ook uw eigen leerervaringen (over dans, over de leerlingen) als verrassende leermomenten delen met de leerlingen.

U werkt per leerling de evaluatiekaart af. U licht de evaluatie individueel toe op een ander tijdstip.

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST

Ademsteun	Ondersteunende ademhaling bij het bewegen.
Bewegingsideeën	Bewegingen die mensen dagelijks maken en als inspiratie kunnen dienen voor een dans of een choreografie.
Bewegingsstroom (of dynamiek)	Verschillende bewegingen achter elkaar in een bepaalde spanningsboog van bijvoorbeeld gespannen naar ontspannen.
Choreograaf	Iemand die een dans of een bewegingscompositie als eigen werk ontwerpt voor zichzelf en/of anderen.
Co-creatie	Een vorm van samenwerken waarbij alle deelnemers invloed hebben op het proces en het resultaat om persoonlijke ideeën samen te brengen tot een geheel.
Decor	De omgeving waar een opvoering plaatsvindt, achtergrond van een toneelbeeld (bijvoorbeeld beschilderde panelen of doeken).
Dansrepertoire	Het aanleren van een bestaande danscombinatie.
Dansactie	Handeling in een beweging zoals het kruipen, het lopen, het glijden, het springen, het rennen...
Dansanalyse	Het benoemen van aspecten over hoe het lichaam, de tijd, kracht en de ruimte worden toegepast in een dans.
Dansbeschouwing en -observatie	Het kijken naar en waarderen van het eigen of andermans danswerk door middel van een gerichte opdracht van analyse en reflectie.
Danselementen	'Tijd', 'kracht' en 'ruimte' zijn danselementen die worden vormgegeven met het lichaam tijdens het dansen.
Danssoorten of -vormen	Manier van bewegen tijdens het dansen vanuit een bepaalde cultuur. In leerjaar 8 zijn dit Awasa, Inheems, Latijns-Amerikaans (salsa, merengue, bachata, zouk). Dansvormen kunnen traditioneel zijn of kunnen zich aanpassen aan trends (wat op dat moment populair is).
Dansbegrippen	Begrippen die gebruikt worden om dansacties te benoemen.
Dansvaardigheden	Fysieke danskwaliteiten in relatie tot de creativiteit en de bewegingsexpressie tijdens het individueel of samen dansen.
Danszin	Een afgerond geheel van een bewegingsverloop met een begin, midden en einde.
Experimenteren	Het verder ontwikkelen en exploreren van een dansidee of dansmotief.
Frasering	De opeenvolging van danszinnen die leiden tot een bewegingsverloop van een begin, midden en einde.
Improvisatie	Vrij bewegen aan de hand van een dansidee of dansmotief.
In dans vertalen	Een idee op een eigen manier omzetten in dans.
Isolaties	Het afzonderlijk kunnen bewegen van lichaamsdelen.
Kracht	Het inzetten van actief of passief gewicht in een beweging: met veel of weinig kracht, een sterke of slappe lichaamshouding, veel of weinig spanning.

Lagen	Positie van een danser ten opzichte van de grond tijdens het dansen: • laag: de danser beweegt laag bij de grond of over de grond. • middenlaag: de danser beweegt zich ter hoogte van en rondom het middel van het lichaam. • hoog: de danser beweegt zich in een uitgestrekte vorm boven de vloer en boven het middel van het lichaam.
Lichaamshouding	Een houding waarbij het lichaam tijdens het dansen een specifieke vorm of een bepaald gevoel uitstraalt.
Ontwerpen	Het ordenen en structureren van bewegingen van een dans.
Patronen	Dansen in bijvoorbeeld een slinger, een cirkel, volgens lijnen, in zigzag...
Richting	Het bewegen in een ruimte met het lichaam als instrument: voorwaarts, achterwaarts, zijwaarts, in een cirkel, op de diagonaal...
Ritmische structuur	De combinatie van een beweging, de ademhaling, muziek en geluid.
Solo	Het dansen door één persoon.
Theatrale middelen	Attributen die het toneelbeeld versterken door het gebruik van decor, licht, kostuums, muziek en geluid.
Tijd	De duur van een beweging die wordt bepaald door de versnellingen en vertragingen, de maat, het tempo, het ritme en de frasering waarin een dansbeweging plaatsvindt.
Vlakken	Aanduiding voor de delen van het lichaam die tijdens de dans belangrijk zijn: • frontaal of verticaal vlak: deelt het lichaam in een voorste en achterste deel. • Sagittaal vlak: deelt het lichaam in een rechter en een linker deel. • Transversaal of horizontaal vlak: deelt het lichaam in een onderste en een bovenste deel.
Vorm van het lichaam	De manier waarop het lichaam wordt ingezet tijdens een beweging, bijvoorbeeld hoekig, rond, open, groot, klein...

BIJLAGE 2 OVERZICHT DANSELEMENTEN PER LES

Les 1 – Ruimte <i>Het gebruik van de ruimte tijdens het dansen.</i>	• richtingen: hoog, laag, voor, achter, links, rechts, diagonaal • vlakken: verticaal, horizontaal • patronen (vloer): cirkel, zigzag, lijnen, slinger enzovoort • vorm van het lichaam: rond, hoekig, open, groot, klein en vormverandering • dansplekken ten opzichte van elkaar: plaatsing danser ten opzichte van de ruimte en/of andere dansers • lagen: – laag: bewegingen onder de kniehoogte, vloeroefeningen, vloerposities, verplaatsingen en rollen op de vloer. Denk bijvoorbeeld aan een rups, een slang, viervoetige dieren, enzovoort. – midden: staan op de vloer, voetposities op de plaats, verplaatsen of voortbewegen met verschillende danspassen. – hoog: gestrekt/op de tenen, variaties van sprongen. Bijvoorbeeld: small jumps and big jumps, hops, runs, enzovoort.
Les 2 – Tijd <i>Het gebruik van de tijd tijdens het dansen.</i>	• tempo: snel, langzaam • duur: kort, lang • maat/ritme: regelmatig, onregelmatig, versnellen, vertragen, herhalen, stops-freeze • frasering: danszinnen, een reeks dansbewegingen met een verloop die start met een begin, naar het midden en tenslotte het einde.
Les 3 – Kracht <i>Het inzetten van het lichaamsgewicht en de spanningsregulatie tijdens het dansen.</i>	• actief gewicht: krachtig gewicht inzetten, licht (gewicht ontkennen) • passief gewicht: zwaar, licht • spanning, ontspanning, tegenspanning • gecontroleerd, ongecontroleerd, vrijuit
Les 4 – Variëren met de danselementen ruimte, tijd, kracht <i>Danskwaliteit: het gevoel en de dynamiek van de beweging. Bijvoorbeeld: stotend, vloeiend, wervelend, explosief.</i>	• het tempo verhogen/verlagen • inlevingsaspecten met hulpteksten voor ruimte met specifieke lichaamsexpressie (uitdaging: extra curves en contractions in de romp toevoegen) • coördineren van danspassen met arm en beengebaren en bewegingen • harde en zachte accenten toevoegen en/of afwisselen met verschillende lichaamsdelen.

DOMEIN DANS

Schooljaar: _____

Naam leerling: _____

Leerkracht: _____

Ontwerpopdracht

Maak een veilige dansroute in een dorp, stad of land in het Amazonegebied.

Duid aan met één van de volgende symbolen:

- +– matig: geef aan in de feedback hoe en wat de leerling kan doen om zich verder te ontwikkelen
- + voldoende: geef aan in de feedback wat de leerling voldoende beheerst
- ++ uitstekend: geef aan in de feedback wat de leerling in ruime mate beheerst

Doelen creërend vermogen

De leerling:

- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.

De leerling:	Beoordeling:
• kan zelfstandig een dansfrase uitvoeren en maakt gebruik van de danselementen.	
• kan dansen naar aanleiding van een thema en eigen ideeën inbrengen en uitwerken binnen dit thema.	
• kan bij het creëren van een eigen danswerk de vier fasen van het ontwerpproces toepassen (oriënteren, onderzoeken, experimenteren en reflecteren).	
• kan zelfstandig manieren van voortbewegen en combinaties daarvan uitvoeren en kan variëren op de begrippen lichaam, ruimte, tijd en kracht.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen sociale competenties

De leerling:

- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.

De leerling:	Beoordeling:
• kan zelfstandig afspraken maken over de ontwikkeling, uitwerking en presentatie van een dans.	
• kan samenwerken in de improvisatie met anderen en daarin zelfstandig wisselen van rol.	
• kan zelfstandig een keuze maken uit bewegingen en/of danspassen bij het maken van een danscombinatie.	
• is in staat respect te tonen voor de eigenheid van de ander en zijn/haar individuele manier van zich uiten in dans.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen presenteren

- De leerling is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.

De leerling:	Beoordeling:
• kan zelfstandig reflecteren op het verloop een dansvoorstelling (eigen werk/beleving).	
• kan de volgende aspecten toepassen en presenteren: dansacties, danskwaliteiten en het verloop van een dans (eigen werk).	
• kan zelfstandig een compositie vormgeven en presenteren.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Evaluatiekaart leerjaar 8

Aanbevelingen over de algemene voortgang:

met integratie van andere leergebieden

Voor u liggen de lessen van het domein Beeldende Vorming voor leerjaar 8. Deze lessenreeks is een verdieping in de lesstof van leerjaar 7. Ook in dit leerjaar maken ze **kledingcomposities**, maar nu passen ze nieuwe technieken toe. De gemaakte bijoutherieën/sieraden, hoofddeksels en voetversieringen uit leerjaar 7 worden voorzien van een patroonrand. Ten slotte werken de leerlingen toe naar een **modeshow** en een presentatie van hun zelfgemaakte creaties. Het is dus aan te bevelen om bij de voorbereidingen van uw lessen ook het lesmateriaal van leerjaar 7 te raadplegen, aangezien niet alle informatie opnieuw is opgenomen.

OVER HET DOMEIN BEELDENDE VORMING

Bij het domein beeldende vorming draait het volledig om de ontwikkeling van de talenten en de fantasie van de leerlingen. De **eigen beleving** staat hierbij altijd centraal. Met beeldende vorming biedt u de leerlingen handvatten om de innerlijke belevingswereld en alle reeds opgedane kennis en competenties weer te geven.

De leerlingen krijgen binnen deze lessenreeks zoveel mogelijk de ruimte om hun fantasie en creativiteit de vrije loop te laten. Ruimte geven is iets anders dan hen helemaal vrij te laten. Met de juiste handvatten, namelijk door middel van geleide vrijheid, kunt u houvast bieden aan uw leerlingen. U begeleidt en stimuleert ze als het ware zonder direct te oordelen. Tegelijkertijd krijgen de leerlingen genoeg ruimte om hun talenten te ontdekken en er uiting aan te geven. Zo wordt hun intrinsieke motivatie gestimuleerd en kunnen zij een actieve rol spelen bij de inhoud van de lessen.

Vrije expressie is de manier waarop de leerlingen hun talenten en fantasieën het beste kunnen herkennen en toepassen. U kunt ze hierin helpen door ze vrij en onbelemmerd in dit proces te laten groeien. Daarbij speelt het experimenteren met onder andere materialen, technieken en vormgeving in het bijzonder een belangrijke rol. Het vormgevingsproces zou veel aandacht moeten krijgen omdat het, naast kennis over beeldende kunst, een waardevolle bijdrage levert aan de manier waarop de leerlingen de wereld begrijpen.

Het creërend vermogen van de leerlingen kreeg in leerjaar 7 concreet vorm, door verschillende technieken en materialen toe te passen in hun werkstukken. In leerjaar 8 draait het nog steeds om de ontwikkeling van het talent en de eigen beleving met als verschil dat de leerlingen dit leerjaar nog zelfstandiger aan de slag gaan en kennis zullen maken met nieuwe technieken, zoals arceren en het ontwerpen van patronen.

De leerlingen zullen de opgedane informatie en kennis uitwerken in hun eigen concepten en ontwerpen. Ook als groep zullen ze ideeën uitwerken, vergelijken en bediscussiëren. Door samen te werken en uit te wisselen kunnen de leerlingen in dit leerjaar op verantwoorde wijze omgaan met hun eigen mening en die van anderen.

LESSENREEKS BEELDENDE VORMING EN ANDERE LEERGEBIEDEN

In leerjaar 7 werd het domein Beeldende Vorming gecombineerd met verschillende thema's van het leergebied Geschiedenis. In dit verdiepingsjaar kunnen ook andere leergebieden geïntegreerd worden. Daarnaast kan ook een verbinding worden gemaakt met de andere domeinen in Kunst- en cultuureducatie. Bijvoorbeeld de modeshow van de sieraden en hoofddeksels kan een **theaterstuk** zijn. In de pauze wordt een **dans**optreden gegeven worden op zelfgemaakte **muziek**. Enkele leerlingen nemen het geheel op met een camera als documentatiemateriaal (**media**). Als decor en naast het decor worden de gemaakte werkstukken van **beeldende vorming** en **cultureel erfgoed** tentoongesteld. Dit vergt wel een langere voorbereidingstijd, maar op een integrale manier gaat de lesstof voor de leerlingen nog meer leven en beter beklijven.

De volgende onderzoeksvraag geldt als een rode draad bij alle lessen:

Hoe creëer ik mijn eigen modestijl/modeshow rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten?

OVERZICHT EN VERLOOP VAN DE LESSENREEKS

De lessenreeks bestaat uit zes lessen, telkens met een introductie, kern en afsluiting. Bij aanvang van de lessen vertelt u de leerlingen dat aan het einde van deze lessenreeks hun werkstukken tentoongesteld zullen worden en dat ze hierover een presentatie zullen geven. Dit laatste met als doel dat de leerlingen van tevoren weten naar welke resultaten wordt toegewerkt.

Ontwerpproces

De leerlingen gaan tijdens de lessen op onderzoek uit volgens het ontwerpproces, bestaande uit vier fasen:

- 1 **Oriëntatie:** Hoe kan ik de herkomst van klederdracht bepalen?
- 2 **Onderzoek:** Wie zijn er met de verschillende klederdrachten gekomen en waarom?
- 3 **Experiment:** Wat kan ik gebruiken uit mondiale thema's en begrippen om mijn eigen werkstuk rond klederdracht te maken?
- 4 **Reflectie:** Welke keuzes heb ik gemaakt en waarom? Wat kan ik vertellen over mijn eigen werkstuk?

Op die manier stimuleert u de leerlingen om zelfstandig en verantwoord keuzes te maken. De manier waarop het proces wordt ingevuld kan per les verschillen.

De ontwerpopdracht voor leerjaar 8 luidt:

Creëer een eigen modestijl/modeshow rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten.

Indeling lessenreeks

De indeling van de lessenreeks ziet er als volgt uit:

- In les 1 van leerjaar 7 hebben de leerlingen onder andere kennis gemaakt met de vijf basistechnieken bij het kleuren en het gebruik van het kleurpotlood. In **Les 1** van dit leerjaar "Mi krosi nanga pranpran - kledingcomposities maken" verdiepen de leerlingen zich in de arceertechniek en kunnen ze met het kleurpotlood lijn en kleur uitwerken. Daarnaast maken ze een eigen ontwerp dat geïnspireerd is op de Surinaamse modestijlen en klederdrachten, waarbij hun eigen stijl en smaak leidend is.
- In les 2 van leerjaar 7 hebben de leerlingen kennis gemaakt met het onderdeel decoratief tekenen en zijn de ontwerpen aan de hand van twee compositietechnieken versierd. In **Les 2** van dit leerjaar "Poti moro modo gi mi krosi (de kleding versieren)" maken ze kennis met patronen en vier nieuwe compositietechnieken. Geïnspireerd door verzameld beeldmateriaal van de Surinaamse modestijlen en klederdrachten maken de leerlingen patronen uit een motief. Het patroon en de aangeleerde technieken passen ze toe op hun ontwerp.
- In de lessen 3 en 4 van leerjaar 7 hebben de leerlingen met restmaterialen uit hun omgeving bijouterieën/sieraden, hoofddeksels en schoeisel/voetversieringen gemaakt. In **Les 3** van dit leerjaar "Mek mi eygi pranpran (mijn eigen versiering)" maken de leerlingen eerst een eigen ontwerp van een patroonrand dat geïnspireerd is op natuurlijke materialen of patroonvoorbeelden uit de vorige les. Vervolgens verwerken ze de patroonrand, bestaande uit natuurlijke materialen, in hun eerder gemaakte bijouterieën/sieraden, hoofddeksels of schoeisel/voetversieringen.

- In **Les 4** “Vorbereiden van de modeshow en de presentatie” treffen de leerlingen voorbereidingen voor het houden van een modeshow. Zij verdelen de taken en bediscussiëren in groepjes hoe ze bijvoorbeeld de gemaakte werkstukken kunnen verwerken in het decor.
- In **Les 5** “Het opzetten van de modeshow en generale” gaan de leerlingen gezamenlijk een modeshow opzetten, waarbij ook het decor wordt opgezet als tentoonstelling van de gemaakte werkstukken.
- In **Les 6** “De modeshow en de presentatie” sluiten ze de lessenreeks af met een wervende modeshow. Ook geven de leerlingen een presentatie van de gemaakte werkstukken.

Differentiatie

De lessen zijn bedoeld om u te inspireren en te voorzien in concrete leerinhouden. Aan de hand van de lesbeschrijvingen kunt u uw eigen lesvoorbereidingsformulier samenstellen. Het lesmateriaal bevat differentiatietips, maar u dient binnen de klasgroep uiteraard ook rekening te houden met de verschillen in niveau en de achtergrondkennis van iedere leerling. Het is daarom goed om tijdens de lessen ruimte te laten voor deze diversiteit en het potentieel van iedere leerling te stimuleren.

Begrippenlijst

De begrippenlijst vindt u in Bijlage 3. De begrippen kunt u bijvoorbeeld gebruiken bij aanvang van de les om de opgedane kennis van de leerling te toetsen.

Wijze van beoordelen

In Bijlage 4 vindt u een **evaluatiekaart**. Hiermee kunt u iedere leerling, op basis van de vooraf gestelde lesdoelen, beoordelen en voorzien van concrete feedback. De leerling legt zijn of haar leerervaringen vast in een portfolio, bijvoorbeeld samengesteld uit alle aantekeningen, voorbereidingen, ontwerpschetsen, foto's van een gemaakt werkstuk... Wanneer het tijd is voor feedback en evaluatie, verschijnt in de les de volgende pictogram: . Uiteraard kunt u de evaluatiekaart gebruiken wanneer u het leerproces van de leerlingen wilt opvolgen en ondersteunen. U kunt uw bevindingen op basis van de evaluatiekaart ook samen met de leerling bespreken aan de hand van zijn/haar portfolio.

U vertelt de leerlingen dat u ze tijdens de lessen tips en tops zal geven. Een tip duidt aan waar er nog ontwikkelingsmarge is voor de leerling en een top is een compliment. De leerling kan ze noteren in zijn/haar portfolio.

Rol leerkracht

Uw rol als leerkracht wisselt voortdurend. U bent **expert**, **inspirator**, **coach**, **gespreksleider** en **bewaker van het proces en de tijd**. U pikt signalen op van de leerling en stuurt bij, daar waar het nodig is.

U blijft de leerlingen coachen, stimuleren en prikkelen, zodat ze zich optimaal kunnen ontplooiën en zich zo zeker genoeg voelen om hun werkstukken te presenteren aan hun medeleerlingen. U stimuleert de leerlingen te allen tijde zelfstandig en verantwoord keuzes te maken tijdens het proces van creëren, samenwerkend leren en presenteren.

LESDOELENOVERZICHT

Deze lessenreeks stelt de volgende hoofddoelen centraal.

De leerling:

- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.
- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.
- is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnige eigen werk te presenteren.

Per les zijn doelen weergegeven die de hoofddoelen ondersteunen. De competenties die de leerlingen verwerven, zijn ingedeeld in drie categorieën, namelijk creërend vermogen, sociale competenties en presenteren.

Competenties

De competenties die de leerlingen verwerven in het domein beeldende vorming, zijn ingedeeld in drie categorieën, namelijk creërend vermogen, sociale competenties en presenteren. De (werk-)houding van de leerling is bij deze competenties volledig ingebed.

1. Creërend vermogen

Bij de competentie 'creërend vermogen' staat het volgende ontwerpproces centraal: oriënteren, onderzoeken, experimenteren en reflecteren. Door dit proces toe te passen ontwikkelt de leerling een eigen beeldtaal en stijl, waarmee hij of zij zich kan uitdrukken. Om tot een eigen beeldtaal te komen, is het van belang dat leerlingen ook de beeldtaal in hun omgeving leren te begrijpen en te duiden. Daarnaast is het creërend vermogen gericht op ervaringsgericht werken. Door het aanbieden van diverse materialen, technieken en werkvormen worden de zintuigen geprikkeld en het opdoen van nieuwe ervaringen gestimuleerd.

2. Sociale competentie

Een veilig en positief sociaal klimaat vormt het uitgangspunt van elke les, zowel voor u als voor de leerlingen. Daarbij wordt aandacht besteed aan de volgende sociale vaardigheden: zich kunnen verplaatsen in de ander, samenwerken en het geven van opbouwende feedback. Soms kan een leerling moeilijk aangeven of benoemen wat hij/zij ervaart of voelt. U kunt de leerling helpen zo'n ervaring te duiden. Beeldtaal kan in zo'n geval, zeker voor leerlingen die nog moeite ervaren met de onderwijstaal, een zinvolle manier zijn om uiting te geven aan de innerlijke belevingswereld.

3. Presenteren

Bij de competentie 'presenteren' denkt de leerling van tevoren na over zijn/haar voordracht en het organiseren van een modeshow. Binnen het van tevoren door u gesteld kader heeft de leerling een actieve rol bij het uitwerken van beide activiteiten. Verder is de leerling in staat zijn of haar werkstuk te presenteren aan een publiek met de nodige reflecties op het eigen werk en dat van de ander, maar ook op de verworven kennis en vaardigheden. Door de ouders te betrekken bij de presentatie raken zij nog meer betrokken bij wat er zich afspeelt op school en kan dit leiden tot meer ouderparticipatie.

Lesdoelen

De algemene leerdoelen zijn uitgewerkt in de lesdoelen die terug te vinden zijn aan het begin van elke les.

Competenties		Lesdoelen De leerling kan:
Les 1	creërend vermogen	• de verschillende arceertechnieken toepassen op zijn of haar ontwerp. • een schets maken in zijn of haar eigen modestijl. • in zijn of haar ontwerp lijn en kleur gebruiken.
	sociale competenties	• de gemaakte keuzes bij het eigen werk motiveren. • opbouwende feedback geven op het werk van zijn of haar medeleerlingen.
	presenteren	• individueel de schets van zijn of haar eigen kledingontwerp presenteren en die kort toelichten. • op het eigen werk en het werkproces reflecteren.
Les 2	creërend vermogen	• een patroon tekenen. • patronen kiezen uit het verzamelde beeldmateriaal en deze toepassen op het eigen ontwerp. • de arceertechnieken toepassen op de ontworpen patronen. • de verschillende compositietechnieken gebruiken bij een patroon.
	sociale competenties	• samenwerken met een medeleerling bij het maken van een eenvoudig patroon. • luisteren naar de motivatie voor het eigen werk van medeleerlingen en dit respecteren.
	presenteren	• het ontwerp presenteren en het bijbehorende werkproces kort toelichten.
Les 3	creërend vermogen	• naar natuurmaterialen in de omgeving zoeken die passen bij zijn/haar eigen bijouterieën/sieraden, hoofddeksels of schoeisel/voetversieringen. • een schets voor een patroonrand maken die in lijn is met zijn/haar eigen bijouterieën/sieraden, hoofddeksels of schoeisel/voetversieringen. • in zijn/haar ontwerp een patroon verwerken dat geïnspireerd is op de natuur of een patroonvoorbeeld uit Les 2. • de patroonrand van natuurmaterialen zo bevestigen aan het werkstuk dat deze vast blijft zitten tijdens het dragen.
	sociale competenties	• zijn/haar keuzes bij het ontwerp motiveren. • luisteren naar de motivatie voor het eigen werk van medeleerlingen en dit respecteren.
	presenteren	• de patroonrand aan zijn/haar medeleerlingen presenteren.

Les 4	creërend vermogen	• vertellen wat een modeshow is en welke onderdelen bij een modeshow horen. • een eigen inbreng in de modeshow verwerken en die motiveren. • in samenwerking met zijn/haar groepje een stappenplan maken. • een bijschrift herkennen en maken voor bij de werkstukken van Les 3.
	sociale competenties	• opbouwende feedback geven op de ideeën van andere leerlingen. • in overleg met zijn/haar groepje de taken verdelen.
	presenteren	• samen met zijn/haar groepje het stappenplan en de opbouw van de modeshow kort toelichten en hierop reflecteren.
Les 5	creërend vermogen	• een stappenplan opstellen en de taken uitvoeren in samenwerking met medeleerlingen. • een presentatie over zijn/haar ontwerpen uitschrijven. • een bijschrift herkennen en maken voor bij de werkstukken van Les 1 en 2.
	sociale competenties	• in samenwerking met medeleerlingen de verschillende onderdelen van een modeshow op elkaar laten aansluiten. • hulp bieden aan medeleerlingen tijdens het ontwerp-proces van een modeshow.
	presenteren	• het stappenplan presenteren en de feedback van medeleerlingen integreren. • de generale repetitie mee in goede banen leiden.
Les 6	creërend vermogen	• de taken uitvoeren die in het stappenplan beschreven staan in samenwerking met zijn/haar groepje.
	sociale competenties	• klassikaal op de gehele lessenreeks reflecteren en dit evalueren.
	presenteren	• samen met zijn/haar medeleerlingen een presentatie geven in de vorm van een modeshow, rekening houdend met de ruimte en het publiek. • op een podium vertellen over de inspiratiebronnen rondom de werkstukken.

Mi krosi nanga pranpran

kledingcomposities maken

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe creëer ik mijn eigen modestijl rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten?
LESDOELEN	De leerling kan: • de verschillende arceertechnieken toepassen op zijn of haar ontwerp. • een schets maken van zijn of haar eigen modestijl. • in zijn of haar ontwerp lijn en kleur gebruiken. • opbouwende feedback geven op het werk van zijn of haar medeleerlingen. • individueel zijn of haar eigen kledingontwerp presenteren en die kort toelichten. • de gemaakte keuzes bij het eigen werk motiveren. • op het eigen werk en het werkproces reflecteren.
MATERIAAL	• Schoolbord en bordkrijt • Wisser • Gekleurde tekenpotloden • A4-formaat tekenpapier (160 gram) • Puntenslijpers • Fotomateriaal van (Surinaamse) modeshows vanaf de jaren zeventig van de 20ste eeuw tot nu (zorg voor inclusiviteit op vlak van gender en bevolkingsgroepen) • Fotomateriaal van modellen in verschillende kledingontwerpen uit de jaren zeventig van de 20ste eeuw tot nu (zorg voor inclusiviteit op vlak van gender en bevolkingsgroepen) • Laptop of computer • Portfolio van de leerlingen uit leerjaar 7
VOORBEREIDING	• U verzamelt de portfolio's uit leerjaar 7. • U hangt ter inspiratie het fotomateriaal op in het klaslokaal. • U legt de tekenvellen en de kleurmateriaal op de tafels. • U zet eventueel de filmpjes van de arceertechnieken klaar op een laptop/computer. Mocht u niet de mogelijkheid hebben om filmpjes te vertonen, kunt u kopieën maken van de arceertechnieken. • U leest Bijlage 1 voor informatie over de arceertechnieken.
KERNBEGRIPPEN	Arceren, toon, modestijl

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U blikt kort terug op het vorige leerjaar. Laat de leerlingen eventueel hun portfolio van leerjaar 7 erbij nemen. Vragen die u kunt stellen zijn:

- *Wat hebben jullie toen gedaan, gemaakt en geleerd?*
- *Wie is doorgegaan met tekenen?*
- *Wie tekent er na schooltijd?*
- *Wie volgt er tekenles?*

U bekijkt samen met de leerlingen afbeeldingen van dresscodes vanaf de jaren zeventig van de 20ste eeuw tot nu en bespreekt de verschillende modestijlen.

U schat de beginsituatie van de leerlingen in aan de hand van de volgende vragen:

- *Vertel wat je ziet op de foto's?*
- *Kunnen jullie aangeven wat de verschillen zijn tussen de verschillende ontwerpen? Wat valt je bijvoorbeeld op aan de stijl(en)?*
- *Weten jullie in welke tijdspannes deze kleding werd of wordt gedragen?*

U licht de opbouw van Les 1 toe, namelijk in deze les gaan de leerlingen nieuwe arceertechnieken leren. Daarnaast gaan zij een eigen ontwerp maken dat geïnspireerd is op de hedendaagse klederdracht of mode.

U legt tenslotte uit dat in de laatste les de leerlingen een eindpresentatie gaan houden in de vorm van een modeshow. Alle gemaakte ontwerpen moeten daarom zorgvuldig worden bewaard.

TIP

Een jong bekende modeontwerpster in Suriname die internationaal bekendheid heeft geboekt, is Meridith Joeroeja. Haar kledingbrand is MerryMarram.

TIP

U kunt op het internet veel voorbeelden vinden. U kunt bijvoorbeeld zoeken op de volgende termen: "dresscode vintage jaren '70 kleding", "dresscode vintage jaren '80 kleding" of "modemuze".

KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U stelt vragen die gericht zijn op de onderzoeksvraag:

- *Welke Surinaamse klederdrachten ken je?*
- *Welke klederdracht heb je eerder ontworpen?*
- *Welke modestijlen ken je?*
- *Welke stijl(en) heb je eerder toegepast in je ontwerp?*
- *Wat betekent: "Mi krosi lai pranpran" (u vraagt door als de leerlingen het antwoord niet gelijk weten)?*

U bespreekt de modestijlen met de leerlingen (zie Bijlage 2).

Fase 2 Techniek

U geeft aan dat de leerlingen met de techniek arceren aan de slag gaan en licht het begrip toe (zie Bijlage 1 en Bijlage 3, inclusief het begrip 'toon'). Daarna demonstreert u telkens een techniek stap voor stap. De leerlingen oefenen elke techniek met behulp van de basisvormen (vierkant, rechthoek, cirkel of driehoek). Bij deze opdracht moeten ze gebruik maken van kleurpotloden.

De meest gebruikte arceertechnieken zijn:

1. parallel-arcering
2. kruisarcering
3. reliëf-arcering
4. stofuitdrukking-arcering
5. vrije-arcering

TIP

Bekijk aanvullend op uw toelichting ook YouTube filmpjes van de verschillende arceertechnieken.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft de opdracht om een eigen hedendaags kledingontwerp te maken dat geïnspireerd is op de verschillende Surinaamse klederdrachten en modestijlen. U kunt ook verwijzen naar de klederdrachten uit leerjaar 7. U kunt op die manier toetsen of de lesstof van vorig jaar is blijven hangen. De leerling moet de volgende stappen doorlopen tijdens de opdracht:

1. Kies een modestijl die bij jou past.
2. Teken met het kleurpotlood de omtrek van de gekozen modestijl of teken met het kleurpotlood enkele basisvormen voor bijvoorbeeld een hemd, een bloes, een jurk of een rok. U mag eerst een schets maken, vooraleer u dit met het kleurpotlood doet.
3. Kies een of meerdere arceertechnieken en pas deze toe op het eigen ontwerp.

Toonmoment

U geeft de leerlingen de ruimte om beurtelings de gemaakte werken klassikaal te tonen en er een korte toelichting over te geven. De andere leerlingen mogen vragen stellen over het ontwerp en de gekozen technieken. De leerlingen gaan op die manier met elkaar in gesprek.

De toelichting kan een antwoord zijn op de volgende vragen:

- *Wat kan je vertellen over het ontwerp?*
- *Voor welke arceertechniek(en) heb je gekozen? Waarom?*
- *Hoe heb je jouw idee uitgewerkt?*

U reflecteert klassikaal over de les. U kunt de volgende vragen daarbij stellen:

- *Wat heb je geleerd?*
- *Waren de technieken moeilijk of makkelijk toe te passen en waarom?*
- *Welke techniek spreekt je het meest aan?*

Huiswerkopdracht

U vraagt de leerlingen om verschillende afbeeldingen van patronen op kledingstoffen te zoeken en mee te nemen naar de volgende les. U legt uit wat een patroon is (zie Bijlage 3). Afbeeldingen kunnen bijvoorbeeld zijn: een zelfgemaakte foto van kleding, een kledingstuk of stuk stof van de familie of zichzelf, afbeeldingen uit tijdschriften/kranten of internet. Indien mogelijk, noteer je bij elke afbeelding in welk land het geproduceerd werd en de naam van de ontwerper.

De leerlingen ruimen gezamenlijk het leslokaal op. De gemaakte werken bewaren ze in een kast voor het decor van de modeshow.

Enkele schetsen kunnen eventueel ook opgeborgen worden in het portfolio.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Poti moro modo gi mi krosi

de kleding versieren

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe creëer ik mijn eigen modestijl rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten?
LESDOELEN	De leerling kan: • een patroon tekenen. • patronen uit het verzameld beeldmateriaal kiezen en deze toepassen op het eigen ontwerp. • de verschillende compositietechnieken gebruiken bij een patroon. • samenwerken met een medeleerling bij het maken van een eenvoudig patroon. • luisteren naar de motivatie voor het eigen werk van medeleerlingen en dit respecteren. • de arceertechnieken toepassen op de ontworpen patronen. • het ontwerp presenteren en het bijbehorende werkproces kort toelichten.
MATERIAAL	• Schoolbord en bordkrijt • Wisser • A3-formaat tekenpapier (160 gram) • Gekleurde tekenpotloden • Grijze tekenpotloden • Puntenslijpers • Liniaal • Verzameld beeldmateriaal van patronen
VOORBEREIDING	• U bereidt de les zodanig voor dat alle kernbegrippen een plaats krijgen in het geheel. • U leest Bijlage 2 voor informatie over compositietechnieken en patronen. • Om de kwaliteit van het materiaal te waarborgen verzamelt u ook geschikt materiaal van patronen.
KERNBEGRIPPEN	Motief, <i>patroon</i> , basisvormen, <i>compositie</i> , afsnijding, overlapping, horizontaal patroon, verticaal patroon, diagonaal patroon

TIP

Boeken over traditionele stoffen die u kan raadplegen: *Kleurenpracht-rondreis door de wereld van kleding* van Catherine Legrand (2010) en *World textiles: a visual guide to traditional techniques* van John Gillow en Bryan Sentance (2004).

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U vraagt aan de leerlingen om het verzamelde materiaal (van de huiswerkopdracht) op de eigen tafel klaar te leggen.

U gaat na wat de leerlingen nog weten van Les 1. Nadien kunt u aan de hand van de huiswerkopdracht de volgende vragen stellen:

- *Wat kun je vertellen over de door jou verzamelde afbeeldingen? Waarom heb je voor deze afbeeldingen gekozen?*
- *Wat voor 'tekeningen' zie je op de kledingstukken die je verzameld hebt? Benoem de vormen.*
- *Weten jullie hoe zo'n tekening op een stof wordt genoemd (u licht de begrippen **motief** en **patroon** toe aan de hand van Bijlage 2 en 3)?*
- *Welke patronen uit jouw verzameling spreken jou het meest aan en waarom?*
- *In welk(e) land(en) werden jouw kledingstukken geproduceerd?*
- *Wie is de ontwerper van de kledingstukken en waar komt het merk vandaan?*

TIP

Als de leerlingen het land of de ontwerper niet konden opzoeken, kunt u een computer of laptop ter beschikking stellen om het gezamenlijk op te zoeken.

U licht de opbouw van Les 2 toe. Eerst bekijkt en bespreekt u samen met de leerlingen enkele patronen van het verzamelde beeldmateriaal. Vervolgens demonstreert u verschillende compositietechnieken en patronen op het bord. Geïnspireerd door het verzameld beeldmateriaal past de leerling de aangeleerde technieken en patronen toe op het kledingontwerp. Daarna lichten de leerlingen hun ontwerpen klassikaal toe.

TIP

Op het internet kunt u een overzicht van verschillende motieven en patronen bekijken en ook de naamgeving van de Surinaamse stoffen.

KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U bekijkt en bespreekt klassikaal enkele patronen van het verzamelde beeldmateriaal (zie ook Bijlage 2). U kan eventueel enkele leerlingen vragen om een patroon op het bord na te tekenen. U geeft aan de hand daarvan uitleg. U zorgt ervoor dat ze goed de verschillen tussen de patronen leren kennen.

Fase 2 Techniek

U polst bij de leerlingen of ze de basistechnieken van het kleuren nog weten. U kunt daarbij de volgende vragen stellen:

- *Ken je de vijf basistechnieken van het kleuren nog?*
- *Kun je de technieken benoemen?*
- *Wat weet je nog over de verschillende technieken?*

Vervolgens herhaalt u kort de twee basistechnieken uit leerjaar 7 (afsnijding en overlapping) voor het ontwerpen van een motief. Nadien demonstreert u vier nieuwe compositietechnieken (zie Bijlage 2):

1. centrale compositie
2. diagonale compositie
3. symmetrische compositie
4. driehoekscompositie

Nadien legt u uit hoe je een eenvoudig patroon kunt maken door de basisvormen te gebruiken.

U laat de leerlingen zelf aan de slag gaan in groepen van twee. U geeft daarbij de volgende opdracht:

1. Teken een kader.
2. Teken een cirkel, een vierkant, een rechthoek, of een combinatie van deze vormen in het midden van het kader.
3. Herhaal de vorm horizontaal, verticaal of diagonaal.
4. Vermenigvuldig rijen van drie horizontaal en drie verticaal of drie diagonaal; blijf binnen het kader.

U loopt rond en geeft extra uitleg indien nodig.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft een nieuwe opdracht aan de leerlingen. Deze opdracht maken ze individueel.

- Maak een tekening van een eigen kledingontwerp in vlakken. De leerlingen mogen hetzelfde ontwerp uitwerken als bij Les 1 of een ander ontwerp maken.
- Kies een aantal patronen uit: laat je inspireren door de patronen uit je verzameling, maar bedenk ook zelf een patroon, die je toepast op je ontwerp.
- Teken de gekozen patronen in elk vlak van je ontwerp. Let daarbij op compositie.

Wanneer de leerlingen de opdracht hebben vervuld, maken ze een nieuw ontwerp met slechts twee patronen.

- Maak een tekening van een eigen kledingontwerp in vlakken. De leerlingen mogen hetzelfde ontwerp uitwerken als bij Les 1 of een ander ontwerp maken.
- Kies twee patronen uit.
- Teken de gekozen patronen in elk vlak van je ontwerp. Let daarbij op compositie.
- Kies een arceertechniek en oefen deze techniek met kleurpotlood op je patronen. Je mag ook de arceertechnieken combineren. Zorg er dan voor dat elk vlak voorzien wordt van een andere arceertechniek.

TIP

U kunt deze les eventueel koppelen aan het leergebied Rekenen. Bijvoorbeeld: vermenigvuldig rijen van drie, te vergelijken met de tafel van 3.

Toonmoment

Iedere leerling toont zijn/haar eigen ontwerp en geeft hierbij een korte toelichting. De toelichting kan een antwoord zijn op de volgende vragen:

- *Welk kledingpatroon uit je verzameling heb je gekozen en waarom?*
- *Hoe heb je de aangeleerde technieken gebruikt in je werk?*
- *Welke compositie heb je gebruikt en waarom?*
- *Hoe heb je jouw idee uitgewerkt?*
- *Hoe zie je jouw eigen stijl terug in je ontwerp?*

De andere leerlingen luisteren aandachtig naar de leerling die aan het woord is. U stimuleert de leerlingen om vragen te stellen.

AFSLUITING

 10 MINUTEN

U houdt een evaluatiegesprek waarin u terugblijkt op de les. U kunt daarbij de volgende vragen stellen:

- *Wat heb je geleerd uit deze les?*
- *Begreep je alle technieken? Waren er technieken die je makkelijk of moeilijk vond? Hoe kwam dat?*
- *Lukte het om verschillende technieken te combineren?*
- *Welke technieken zou je thuis ook weleens willen gebruiken?*

Het leslokaal wordt gezamenlijk opgeruimd voor de volgende les.

De gemaakte werken bergen ze op in een kast. De schetsen of tekeningen die bewaard mogen blijven, worden in het portfolio opgeborgen.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Mek mi eygi pranpran

mijn eigen versiering

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe creëer ik mijn eigen modestijl rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten?
LESDOELEN	De leerling kan: • naar natuurmaterialen in de omgeving zoeken die passen bij zijn/haar eigen bijouterieën/sieraden, hoofddeksels of schoeisel/voetversieringen. • een schets voor een patroonrand maken die in lijn is met zijn/haar eigen bijouterieën/sieraden, hoofddeksels of schoeisel/voetversieringen. • in zijn/haar ontwerp een patroon verwerken dat geïnspireerd is op de natuur of een patroonvoorbeeld uit Les 2. • de patroonrand van natuurmaterialen zo bevestigen aan het werkstuk dat deze vast blijft zitten tijdens het dragen. • luisteren naar de motivatie voor het eigen werk van medeleerlingen en dit respecteren. • zijn/haar keuzes bij het ontwerp motiveren. • de patroonrand aan zijn/haar medeleerlingen presenteren.
MATERIAAL	• Gekleurd karton • Scharen • Stevige hobbylijm • Houtlijm • Lijmpistool • Perforator • Bevestigingsmaterialen zoals ijzerdraad, tie-ribs, schilderstape, ducttape, satéprikkers, touw en nietmachines • Gereedschap zoals combinatietangetjes en breekmesjes met stop voor de veiligheid • Gemaakte sieraden/bijouterieën, hoofddeksels en schoeisel/voetversieringen uit leerjaar 7 • Natuurlijke materialen (kleine en platte materialen, zodat het makkelijk is om te bevestigen) • Schetspapier • Grijs tekenpotloden • Puntlijpers • Schrift en schrijfgerei
VOORBEREIDING	• U legt de gemaakte sieraden/bijouterieën, hoofddeksels en schoeisel/voetversieringen uit leerjaar 7 klaar op tafels. • U gaat na of alle benodigdheden aanwezig zijn om de versieringen in de les te kunnen maken. Mocht u iets niet hebben, kan u zoeken naar een alternatief in uw eigen omgeving. • U kijkt in de omgeving van de school om te zien waar u met de leerlingen terecht kunt voor natuurlijke materialen. • U kunt zelf ook materialen meenemen om te tonen, zoals een honingraat of een schelp.
KERNBEGRIIP	Patroonrand

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U leidt een klassikaal gesprek en vraagt aan de leerlingen wat ze nog weten van Les 2. U kunt de volgende vragen stellen:

- *Wat is een patroon?*
- *Welke patronen heb je de vorige les gezien?*
- *Welke patronen heb je gebruikt in je ontwerp?*
- *Welke compositietechnieken heb je de vorige les geleerd?*
- *Welke technieken heb je gebruikt in je ontwerp?*

U tekent vervolgens verschillende patronen en compositietechnieken op het bord. U vraagt aan de leerlingen om wat voor soort patronen en compositietechnieken het hier gaat.

U licht de opbouw van Les 3 toe. De leerlingen verzamelen natuurlijke materialen in de schoolomgeving om een patroonrand mee te maken. Geïnspireerd door de verzamelde materialen en de patroonvoorbeelden uit Les 2, maken ze een eigen ontwerp van een patroonrand op een stuk gekleurd karton dat hoort bij de sieraden die ze hebben gemaakt in leerjaar 7. Vervolgens verwerken ze de patroonrand bestaande uit natuurlijke materialen in hun eerder gemaakte bijouterieën/sieraden, hoofddeksels of schoeisel/voetversieringen. Het eindresultaat presenteren de leerlingen aan hun medeleerlingen.

KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U laat de leerlingen eerst hun werkstukken uit leerjaar 7 bekijken. Ze mogen zelf een keuze maken welk werkstuk ze gebruiken om de patroonrand aan te bevestigen. Laat ze ook noteren in een schrift wat voor soort kleuren/materialen geschikt zouden zijn voor de patroonrand.

TIP

Wijs de leerlingen erop dat ze materialen uitkiezen die makkelijk te bevestigen zijn en die passen bij hun ontwerp.

Vervolgens gaat u samen met de leerlingen in de schoolomgeving op zoek naar natuurlijke materialen voor een patroonrand te maken.

Fase 2 Techniek

De leerlingen leggen de verzamelde natuurlijke materialen op hun tafel. U legt uit dat er in de natuur ook patronen voorkomen. U vraagt aan de leerlingen om hun meegenomen materialen te bekijken en te onderzoeken op patronen. U kunt telkens de volgende twee vragen stellen: *Wat valt op? Welke patronen zie je?*

TIP

Om te leren kijken naar patronen in de natuur, kunt u aangeven hoe bijvoorbeeld de nerven van een blad lopen en/of voelen.

U kiest een paar geschikte patronen uit om te bespreken, bijvoorbeeld de nerven van een blad. Eventueel kunt u ter aanvulling wat materialen meenemen om te tonen, zoals een honingraat of een schelp

TIP

U kunt deze opdracht koppelen aan bijvoorbeeld het leergebied Natuuronderwijs.

Nerven van een blad

Een honingraat

Een schelp

U kunt de leerlingen vragen om een patroon na te tekenen dat ze gezien hebben bij de voorbeelden van de natuurlijke materialen. Een andere mogelijkheid is het doornemen van de technieken van vorig jaar: rollen, rijgen, draaien, enzovoort. Toets eerst bij de leerlingen af of ze deze technieken nog kennen. Indien nodig, licht u ze kort toe.

TIP

U kan het volgende boek meenemen naar de klas ter illustratie: *Fascinerende patronen in de natuur van Philip Ball* (2018).

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft de leerlingen de volgende opdracht:

Maak van de verzamelde natuurmaterialen een eigen patroonrand en voeg deze toe aan je gekozen sieraad/bijouerie, hoofddeksel of schoeisel/voetversiering. Gebruik dezelfde technieken van vorig leerjaar, namelijk het rollen, rijgen, draaien, bekleden en vlechten, enzovoort.

De volgende stappen zijn bij de opdracht van belang:

1. Zoek patronen uit voor je ontwerp. Dat mogen patronen uit de natuur zijn of een van de patroonvoorbeelden uit de vorige les.
2. Sorteert de natuurlijke materialen die je wilt gebruiken voor je patroonrand.
3. Maak eerst een schets van je patroonrand.
4. Leg de materialen op het gekleurd karton en rangschik ze naar het patroon/de patronen dat/die je in gedachten hebt.
5. Bevestig de materialen op het karton met bijvoorbeeld lijm of tape.
6. Vervolgens bevestig je de patroonrand op of aan je gemaakte werkstuk, bijvoorbeeld met tie-rib, ijzerdraad, een stevig touw of wol garen.

Toonmoment

Iedere leerling toont zijn/haar eigen ontwerp en geeft hierbij een korte toelichting. U moedigt de leerlingen ook aan om te vertellen:

- over de materiaalkeuze in relatie tot het werkstuk.
- over hun keuze van patronen.
- over hun eigen modestijl.
- hoe ze de patroonrand hebben bevestigd aan/op hun werkstuk.

De andere leerlingen luisteren aandachtig naar de leerling die aan het woord is. U stimuleert hen om vragen te stellen

Ter afsluiting kunt u terugblikken op de les met de volgende vragen:

- *Wat heb je in deze les geleerd?*
- *Waar heb je in deze les aan gewerkt?*
- *Hoe heb je de aangeleerde technieken toegepast in je ontwerp?*

De leerlingen ruimen gezamenlijk het leslokaal op. De natuurlijke materialen kunnen bewaard blijven voor het maken van het decor in Les 5.

De gemaakte werken bergen ze op in een kast. Als de sieraden niet te groot zijn, kunt u ze laten opbergen in een leeg eierenrek. Dit wordt dan een sieradendoos. Zie bijvoorbeeld de afbeelding die het domein inleidt, maar het kan ook een eierenrek zijn dat niet sluit. U kunt alle leerkrachten van de school vertellen dat u deze verzamelt. U kunt hen vragen om eierenrekken bij te houden en mee te brengen voor u.

De schetsen of tekeningen die bewaard mogen blijven, worden in het portfolio gestopt.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Het voorbereiden van de modeshow en de presentatie

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe creëer ik mijn eigen modeshow rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten en modestijlen?
LESDOELEN	De leerling kan: • vertellen wat een modeshow is en welke onderdelen bij een modeshow horen. • een eigen inbreng in de modeshow verwerken en die motiveren. • in overleg met zijn/haar groepje de taken verdelen. • in samenwerking met zijn/haar groepje een stappenplan maken. • samen met zijn/haar groepje het stappenplan en de opbouw van de modeshow kort toelichten en hierop reflecteren. • opbouwende feedback geven op de ideeën van andere leerlingen. • een bijschrift herkennen en maken voor bij de werkstukken van Les 3.
MATERIAAL	• Bord en bordkrijt • Wisser • Computer/laptop (optioneel) • Werkstukken van Les 1 t/m 3 • Schrijfgerei • A3-vellen papier • Stevig papier/karton (voor de bijschriften) • Schrift of kladpapier • Grijs tekenpotloden • Vegers • Puntlijpers
VOORBEREIDING	• U bekijkt de portfolio's om na te gaan of alle werkstukken zorgvuldig zijn bewaard. • U zorgt samen met de leerlingen dat alle gemaakte werken (van Les 1 t/m 3) op tafels worden verzameld.
KERNBEGRIPPEN	Decor, modeshow, catwalk, mannequin/model

INTRODUCTIE

 10 MINUTEN

U gaat na wat de leerlingen nog weten van de vorige lessen en stelt de volgende vragen:

- *Welke technieken heb je in de vorige lessen geleerd?*
- *Kun je een van de technieken uitleggen?*

Na de vragen licht u de opbouw van Les 4 toe. De leerlingen bedenken wat er nodig is om een modeshow te organiseren. Vervolgens wordt elk onderdeel toebedeeld aan een groepje. Elk groepje maakt een stappenplan en presenteert dat aan de hele groep. Ook maakt iedere leerling alvast de bijschriften voor de gemaakte werkstukken uit Les 3.

TIP

U kunt een techniek op het bord tekenen, zodat de leerlingen kunnen aangeven om welke techniek het hier gaat. Een andere optie is dat een leerling een techniek op het bord tekent en u de medeleerlingen naar de techniek laat raden.

Fase 1 Opwarming

U stelt de leerlingen de volgende vragen:

- *Wat is een modeshow (waar nodig kunt u het begrip verder toelichten, zie hiervoor Bijlage 3 en hieronder)?*
- *Ben jij weleens naar een modeshow geweest? Kun je er iets over vertellen?*
- *Wat zou je ervan vinden om zelf in een modeshow te lopen?*

TIP

Bekijk ter inspiratie samen met de leerlingen naar YouTube video's waar Suriname Fashion in voorkomt of Surinamese Wedding Catwalk/clothes, history & culture demonstration.

Een **modeshow** is een activiteit die door professionele modeontwerpers wordt georganiseerd, waarbij zij hun nieuwe collectie kleding tonen aan het publiek. De modellen lopen over een T-vormig podium, ook wel een catwalk genoemd. Bij een modeshow hoeft de kleding die gepresenteerd wordt niet per se kleding te zijn om te dragen, maar het kan ook zijn dat de ontwerper een boodschap wil overbrengen naar het publiek. Een modeshow wordt niet noodzakelijk voor andere professionele modeontwerpers gehouden, maar ook voor toonaangevende tijdschriften, influencers (personen die anderen beïnvloeden in hun koopgedrag), enzovoort.

U vraagt aan de leerlingen wat er nodig zou zijn om een modeshow te organiseren. Ze kunnen hun ideeën noteren op het bord in de vorm van een woordspin. Het hoofdbegrip 'modeshow' schrijft u in het midden. Aan elk einde van een draad van het spinnenweb kunnen de leerlingen het woord noteren dat hen te binnen schiet als ze aan 'modeshow' denken. U begeleidt op afstand en helpt hen de ideeën te structureren.

Een modeshow organiseren is groepswerk. De volgende onderdelen zijn van belang:

1. De ontwerper(s): zijn alle leerlingen
2. De modellen: 1 groepje nodig
3. De ontwerpen: zijn de producten uit Les 3 van de leerlingen
4. De stylist/visagist: 1 groepje nodig
5. De assistenten (wijzen ouders, buurtgenoten en overige leerlingen een zitplaats aan, geeft seintje aan modellen wanneer ze de catwalk kunnen betreden, enzovoort): 1 groepje nodig
6. Het decor: 1 groepje nodig (werken uit Les 1 en 2)
7. Het podium: 1 groepje nodig
8. De muziek: 1 groepje nodig
9. Het licht: 1 groepje nodig
10. De *host* (deze presentator geeft een samenvatting over wat de modellen, tijdens het lopen over de catwalk, aan bijouthe-rieën/kleding dragen): 1 leerling nodig
11. De locatie: dat bepaalt u zelf (ga na wat er mogelijk is in of rond uw school)
12. Het publiek: die de uitnodiging accepteert en de show bijwoont: 1 groepje nodig (enkel tijdens Les 4 en 5)

Fase 2 Techniek

Als uitleg voor de opdracht geeft u aan dat:

- het thema van de modeshow 'de hedendaagse mode' is waarbij de leerlingen hun eigen, hedendaagse (kleding) ontwerpen zullen presenteren.
- de modellen een paar leerlingen van de klas zelf zullen zijn. Deze vormen dus een groepje en zullen de sieraden dragen van alle leerlingen.
- een groepje leerlingen ook het decor voor de modeshow gaat maken. Het decor is tevens de tentoonstelling die bestaat uit de gemaakte kledingontwerpen van Les 1 en 2.
- een groepje leerlingen de muziek kiezen of zelf muziek maken zoals zij dat in de muziekles hebben geleerd.
- elk groepje met u overlegt over de voortgang.
- iedere leerling zelf zorgt voor een bijschrift bij zijn of haar sieraad en kledingontwerpen.

U deelt de leerlingen op in groepjes. De leerlingen bekijken onderling de verschillende taken. De groepjes bepalen zelf wie wat doet. Een groepje buigt zich bijvoorbeeld over het decor, terwijl een ander groepje in de rol kruipt van stylist en visagist. U observeert, geeft begeleiding of stuurt bij waar nodig.

Eenmaal de groepjes bekend zijn, moet elk groepje een eigen stappenplan uitwerken waarin een verdere onderverdeling staat van wie wat doet. Welke taken horen bij elke rol? Wat moet ze allemaal regelen/organiseren en hoe gaan ze dat aanpakken? Binnen de groepjes moeten de leerlingen de taken verdelen zodat eenieder aan het werk is.

De leerlingen die het groepje 'publiek' vormen, krijgen de volgende taak. Ze stellen vooraf een vragenlijst op om de oefenmodeshow (tijdens Les 5) te evalueren. Het doel is om deze informatie te gebruiken als feedback om zaken bij te sturen voor de echte modeshow. Ze maken ook een concept uitnodiging. U geeft aan dat een invulstrook moet toegevoegd worden aan de uitnodiging. Via de invulstrook moeten de genodigden hun aanwezigheid bevestigen met vermelding van het aantal personen.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft de groepen de ruimte om zelfstandig voorbereidingen te treffen. Te denken valt aan:

- het groepje 'decor' dat het decor tekent door middel van een schets op papier.
- het groepje dat zich buigt over de muziek.
- het groepje dat zich buigt over een lichtplan.
- het groepje 'stylist/visagist' en 'host' die zich buigen over de line-up (de volgorde waarin de sieraden zullen worden getoond) en hoe ze de modellen zullen klaarmaken voor de catwalk.
- het groepje 'podium' dat nadenkt over hoe de ruimte van de klas wordt ingedeeld. Als het project buitenschools gebeurt, houden de leerlingen rekening met de ruimte en de locatie.
- het groepje 'modellen' dat nadenkt over hoe ze op de catwalk zullen lopen en betreden.
- het groepje 'assistenten' dat nadenkt over hoe ze de modeshow kunnen ondersteunen.

Daarnaast maakt iedere leerling bijschriften voor de gemaakte werken van Les 3 die de modellen zullen dragen. Ze mogen daarbij gebruik maken van hun portfolio. Het bijschrift moet antwoord geven op de volgende vragen:

- *Wat is de titel van het werk?*
- *Door wie is het gemaakt?*
- *Wanneer is het gemaakt?*
- *Waarvan is het gemaakt?*
- *Wat is de inspiratiebron geweest?*
- *Welke stijl/stijlen zie je terug in het werk?*

De *host* verzamelt alle bijschriften. U helpt hierbij. In Les 5 krijgt de *host* de tijd om dit te oefenen. Als het bijschrift van een leerling niet af is, moet hij/zij dit tegen het begin van de volgende les klaar hebben.

Toonmoment

Elk groepje presenteert klassikaal kort het stappenplan en de bijbehorende ideeën.

De andere groepjes krijgen de gelegenheid vragen te stellen en eventueel verbeterpunten aan te dragen. Indien nodig, past elk groepje hun stappenplan aan.

U begeleidt de groepen en ziet erop toe dat er een logisch verband is tussen de verschillende groepen. Bijvoorbeeld het tempo van de muziek moet mogelijk zijn voor de modellen. De modeshow moet een geheel worden.

Ten slotte bespreekt u klassikaal met de leerlingen:

- welke titel ze willen hanteren voor de modeshow.
- wie ze willen uitnodigen voor de modeshow (andere klas, leerjaar 7, alle klassen, ouders, buurtgenoten, ...).

AFSLUITING

🕒 10 MINUTEN

U geeft een aantal leerlingen de taak om de evaluatie te doen met als reflectievraag:

- *Wat heb je in deze les geleerd?*

U vraagt het groepje 'publiek' om de uitnodiging voor te stellen.

Huiswerkopdracht

U kunt aan alle leerlingen vragen om in hun kledingkast te kijken naar passende kleding bij hun sieraden, hoofddeksel of schoeisel. Dit kan bijvoorbeeld een T-shirt zijn met een patroon die ook weer terugkomt in het werkstuk.

Deze kunnen zij aantrekken tijdens hun presentatie tijdens Les 6.

De leerlingen ruimen gezamenlijk het leslokaal op.

De gemaakte werken bergen ze op in een kast. Het stappenplan en andere voorbereidingen voor de modeshow kunnen eventueel in het portfolio bewaard worden.

U vult de evaluatiekaart per leerling zoveel mogelijk in. In Les 6 kunt u dit bijwerken.

Kort na deze les geeft u elke leerling een uitnodiging voor de modeshow die ze thuis moeten afgeven. U zegt tegen de leerlingen dat ze de invulstrook terug moeten meebrengen naar school. Op die manier kunnen de nodige voorbereidingen worden getroffen voor het klaarmaken van de zaal. Op basis van de keuzes van uw leerlingen, stuurt u ook uitnodigingen naar buurtgenoten of andere leerlingen en leerkrachten van de school.

Het opzetten van de modeshow en generale

ONDERZOEKSVRAAG

Hoe creëer ik mijn eigen modeshow rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten en modestijlen?

LESDOELEN

De leerling kan:

- een stappenplan opstellen en de taken uitvoeren in samenwerking met medeleerlingen.
- een presentatie over zijn/haar ontwerpen uitschrijven.
- in samenwerking met medeleerlingen de verschillende onderdelen van een modeshow op elkaar laten aansluiten.
- hulp bieden aan medeleerlingen tijdens het ontwerpproces van een modeshow.
- een bijschrift herkennen en maken voor bij de werkstukken van Les 1 en 2.
- de generale repetitie mee in goede banen leiden.

MATERIAAL

- Kladpapier/schrift
- Schrijfgerei

Voor het decor:

- Prikbord, magneetbord, houten paneel of grote vellen papier (te gebruiken als decor)
- Pushpins of (schilders)tape
- Magneten
- Stevige hobbylijm/houtlijm
- Scharen
- Gekleurde tekenpotloden
- Grijs tekenpotloden
- Slijpers
- Linialen
- Overgebleven natuurlijke materialen (Les 3)
- Zwarte stiften/fineliners (bijvoorbeeld om de titel van de tentoonstelling op het decorstuk te schrijven)
- Werkstukken uit Les 1 en 2
- Gereedschap om indien nodig bijvoorbeeld het decor te herstellen

Alternatieven voor het ophangen van objecten als decor (i.p.v. een bord of houten paneel):

- Dubbelzijdig tape
- Spijkers
- Nylondraad met haakjes

Voor de modeshow (indien mogelijk):

- Geluidsinstallatie
- Microfoon
- Muziek
- Lampen/lampjes
- Rol behang of podium (als catwalk)
- Make-up en materiaal (bv. haarborstels) om modellen klaar te maken
- Stoelen voor het publiek
- Stopwatch (voor host)
- Werkstukken uit Les 3

VOORBEREIDING

- Plan voldoende tijd in voor het opzetten van het decor.
- Controleer vooraf de materiaallijst en vervolledig deze lijst op basis van de gemaakte keuzes in Les 4.
- U bekijkt de opties voor het geven van deze les. Als het mogelijk is, kunt u Les 6 dezelfde dag of de volgende dag uitvoeren zodat het decor kan blijven staan. Raadpleeg uw rooster en bespreek dit ruim van tevoren met uw schooldirecteur.

KERNBEGRIPPEN

Decor, modeshow, catwalk, mannequin/model

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U blikt terug op Les 4 om te achterhalen wat de leerlingen nog weten over de onderdelen die bij een modeshow horen. Eventuele vragen die u elke groep kunt stellen:

- *Hoe ziet jouw stappenplan voor de modeshow eruit?*
- *Wie doet wat bij de modeshow?*

Daarna licht u toe wat er in deze les gaat gebeuren. De leerlingen gaan eerst in dezelfde groepjes als in Les 4 hun stappenplan concreet uitwerken ter voorbereiding op de modeshow. Daarnaast schrijven ze hun verhaal over de gemaakte werkstukken van Les 1 en 2 voor de eindpresentatie uit. Vervolgens licht elk groepje de gemaakte vorderingen toe aan de rest van de groep. Alles wordt opgezet voor de modeshow en tenslotte komt er een modeshow als generale repetitie (laatste repetitie voor de uitvoering).

KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U geeft aan dat elk groepje zijn onderdeel voor de modeshow gaat afronden en uitprobeert. Bijvoorbeeld de betreffende groepen die het podium en het decor moeten opzetten, kunnen starten met hun voorbereidingen. Ze houden uiteraard voortdurend rekening met de andere groepjes door hun werkzaamheden met elkaar af te stemmen.

U vraagt aan alle leerlingen om eerst hun werkstukken van Les 1 en 2 te overhandigen aan het groepje 'decor' vooraleer ze zelf van start gaan. Wanneer het groepje 'decor' de werkstukken ontvangt, noteren ze de naam van de ontwerpen en de titel van het werkstuk. Het groepje 'decor' maakt hiervan bijschriften om op het decor te plaatsen.

Fase 2 Techniek

Deze fase staat volledig in het teken van de voorbereidingen van het toonmoment. Terwijl de leerlingen zelfstandig aan de slag gaan, loopt u rond. U fungeert als coach. U observeert en zorgt ervoor dat iedere leerling in samenwerking met de andere leerlingen zijn of haar taak uitvoert.

Daarnaast bereidt iedere leerling zelfstandig zijn/haar presentatie voor over de gemaakte werkstukken van Les 1 en 2 die deel uitmaken van het decor. Hij/zij verwoordt in ongeveer een alinea de inspiratiebronnen (modestijl, patronen, oorsprong stof, enzovoort) bij de gemaakte kledingstukken.

U gaat na of alle onderdelen zijn uitgewerkt en afgestemd op elkaar. Daarbij hanteert u zoveel mogelijk het motto “goed is goed genoeg”.

- Is het T-vormig podium (catwalk) goed aangegeven?
- Is het decor op een redelijke manier gedaan?
- Past de muziek bij het thema?
- Is het lichtplan duidelijk?
- Zal het binnenkomen van het publiek vlot verlopen?
- Kunnen de modellen op de catwalk lopen?
- Zit de line-up goed in elkaar?
- Is de *host* klaar met de bijschriften te rangschikken volgens de line-up?
- Is de vragenlijst klaar voor de generale repetitie te evalueren en bij te sturen?

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft de opdracht om de modeshow uit te voeren als oefening: vanaf het binnenkomen van het publiek tot het einde van de modeshow (zonder de presentatie van de werkstukken van Les 1 en 2).

Aan het groepje ‘publiek’ dat moest observeren en feedback geven op basis van hun vragenlijst, vraagt u om hun feedback. U vult aan indien nodig. U benadrukt dat ze rekening dienen te houden met de ruimte en met de plaats waar het publiek zit. U geeft elk groepje de ruimte om uit te leggen waar ze tegenaan liepen. U vraagt klassikaal of medeleerlingen oplossingen hebben voor de gestelde moeilijkheden.

TIP

Het is belangrijk dat het groepje ‘decor’ voorzichtig omgaat met de werken bij het ophangen. Als er te veel ontwerpen zijn om op te hangen, kunnen er ook op een tafel worden gepresenteerd of op aparte panelen in de ruimte worden bevestigd.

TIP

Het voorbereiden van de eigen presentatie kan ook als huiswerkopdracht worden gegeven, als er niet voldoende tijd is. Als Les 6 meteen aansluit op Les 5, geef je deze opdracht na Les 4.

U laat de leerlingen nogmaals de modeshow oefenen rekening houdend met de feedback. Als er voldoende tijd is, stopt u de generale repetitie pas na de presentaties van de werkstukken van Les 1 en 2.

Als er nog tijd is, nodigt u de leerlingen uit om nog eenmaal kritisch te kijken naar het geheel, bijvoorbeeld de planning van de modeshow en eventuele verbeterpunten te benoemen. Indien er verbeterpunten zijn, worden deze nog doorgevoerd.

AFSLUITING

 10 MINUTEN

Ter afsluiting reflecteert u met de leerlingen op de les via de volgende vragen:

- *Wat heb je geleerd?*
- *Hoe verliep het afstemmen van de onderdelen met de andere groepjes?*
- *Wat vond je van de generale repetitie? Wat ging goed? Waar moet aandacht aan besteed worden?*

Daarna bereidt u de leerlingen voor op Les 6 door samen met elk groepje hun stappenplan door te nemen (belangrijkste aandachtspunten) en bespreekt u de laatste afspraken. U geeft aan dat de les uit twee onderdelen bestaat, namelijk de modeshow en de presentatie waar de gemaakte werken worden toegelicht.

U legt uit dat het belangrijk is dat de leerlingen thuis oefenen om een toelichting te geven bij hun werkstuk(ken). Ze moeten bij de toelichting ook duidelijk kunnen aangeven op wat hun ontwerp is geïnspireerd.

Tot slot ruimen de leerlingen gezamenlijk het leslokaal op. De voorbereidingen voor de modeshow blijven staan. Als dit onmogelijk is, voorzie dan voldoende tijd net voor Les 6 en vraag hulp aan andere leerkrachten om het opnieuw op te zetten.

U werkt per leerling de evaluatiekaart bij.

De modeshow en de presentatie

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe creëer ik mijn eigen modeshow rekening houdend met de verschillende Surinaamse klederdrachten en modestijlen?
LESDOELEN	De leerling kan: • de taken uitvoeren die in het stappenplan beschreven staan in samenwerking met zijn/haar groepje. • samen met zijn/haar medeleerlingen een presentatie geven in de vorm van een modeshow, rekening houdend met de ruimte en het publiek. • op een podium vertellen over de inspiratiebronnen rondom de werkstukken. • klassikaal op de gehele lessenreeks reflecteren en dit evalueren.
MATERIAAL	• Alle gemaakte werken van Les 3 • Het benodigde materiaal voor de modeshow en de presentaties
VOORBEREIDING	• U gaat na of alles in orde is en dat alle groepjes klaar zijn met hun werk en wat nog geregeld moet worden voor de modeshow. • U telt hoeveel personen aanwezig zullen zijn zodat er voldoende stoelen kunnen klaar gezet worden. • U maakt een lijst met de namen van de leerlingen in volgorde van hun presentatie. De leerlingen van de groepjes 'modellen' komen op het einde zodat ze voldoende tijd hebben om hen klaar te maken nadat ze op de catwalk hebben gelopen.
KERNBEGRIPPEN	Modeshow

INTRODUCTIE

🕒 5 MINUTEN

U blikt kort terug op de voorgaande les met de leerlingen. U doorloopt de gemaakte afspraken.

Daarna licht u toe wat er in Les 6 zal gebeuren. U geeft aan dat:

- het publieke gedeelte uit twee onderdelen bestaat: de modeshow van de werkstukken uit Les 3 en het presenteren van de werkstukken uit Les 1 en 2.
- aan het einde van de les er ruimte is om terug te kijken op de gehele lessenreeks.

Enkel de groepjes 'modellen' en 'visagist/stylist' mogen zich meteen gaan voorbereiden. Het groepje 'publiek' heeft geen speciale taak tijdens de modeshow. U kunt de leerlingen toevoegen aan de groepen die nog hulp kunnen gebruiken.

U wenst de leerlingen alvast veel succes en bemoedigt hen om zichzelf te zijn en, daar waar nodig, elkaar te ondersteunen.

Fase 1 Opwarming

U bespreekt ook in welke volgorde de leerlingen na de modeshow hun presentatie geven. Indien van toepassing mogen de leerlingen hun passende kleding aantrekken voor hun presentatie.

Fase 2 Techniek

U geeft de leerlingen de ruimte om zich 5 minuten voor te bereiden op de modeshow en naar de afgesproken plaats te gaan om hun rollen te vervullen. U benadrukt nog eens dat ze rekening dienen te houden met de ruimte en met de plaats waar het publiek zit. U bewaakt de tijd. Als de 5 minuten voorbij zijn, geeft u een teken aan alle leerlingen dat de modeshow begint en doet u de deur open voor het publiek.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment**Deel 1 – Modeshow**

De leerlingen voeren de modeshow uit volgens de afgesproken stappenplannen. U observeert de verschillende rollen die de leerlingen op zich nemen: de assistenten die het publiek naar hun stoelen begeleiden, de leerlingen die de ontworpen sieraden of hoofddeksels op de catwalk tonen, enzovoort.

Deel 2 – Presentatie werkstukken

De leerlingen vertellen in de afgesproken volgorde over hun gemaakte werkstukken.

U observeert terwijl de leerlingen presenteren. Elke leerling beschrijft zijn/haar inspiratiebronnen. U houdt de tijd in de gaten. De leerling kan het publiek uitnodigen om tijdens het vertellen in de buurt van het werkstuk te komen (dicht bij het decor).

U zorgt ervoor dat de leerlingen een luid applaus krijgen. U bedankt het publiek voor hun aanwezigheid.

U reflecteert en evalueert de gehele lessenreeks met de leerlingen: het samenwerkingsproces, de technieken, de gemaakte werkstukken, de modeshow en presentatie. U kunt hierbij de volgende vragen stellen:

- *Hoe zien we de onderzoeksvraag terug in jouw werken: Hoe creëer ik mijn eigen modestijl rekening houdend met de oorsprong van de Surinaamse klederdracht en modestijlen?*
- *Wat heb je geleerd tijdens de lessenreeks? Welke techniek vond je het interessantst?*
- *Waar zou je graag nog meer over willen leren?*
- *Wat heeft jou het meest aangesproken tijdens het maken van je modestijl?*
- *Welke emoties heeft de modeshow en presentatie bij jou opgeroepen?*
- *Wat vond je van de opbouw en het werkproces in functie van de modeshow?*

De leerlingen breken gezamenlijk de modeshow af en beslissen samen welke werken in de klas of eventueel op school blijven hangen. De overige werkstukken nemen ze mee naar huis, evenals hun portfolio.

U werkt per leerling de evaluatiekaart af. U licht de evaluatie individueel toe op een ander tijdstip.

BIJLAGE 1 ARCERING, LES 1

Hieronder vindt u aanvullende informatie die u kunt gebruiken bij het toelichten van de arceertechnieken in Les 1.

De meest gebruikte arceertechnieken zijn:

- parallel-arcering
- kruisarcering
- reliëf-arcering
- stofuitdrukking-arcering
- vrije-arcering

Parallel-arcering: in één richting kleuren

Bij deze techniek zet je korte lijnen naast elkaar. De lijntjes mogen bij het kleuren bijna niet meer te zien zijn. Ze staan zo dicht mogelijk naast elkaar, waardoor het tekenpapier vrijwel niet meer zichtbaar is.

Bij deze techniek kun je zelf bepalen of je horizontaal, verticaal of diagonaal kleurt, zolang de lijnen maar in dezelfde richting worden aangebracht.

Kruisarcering: kruiselings kleuren

Bij deze techniek komt de parallel-arcering ook voor. Alleen worden de lijnen hier kruislings op het papier geplaatst. Het is zelf te bepalen of er kruislings horizontaal, verticaal of diagonaal gekleurd wordt.

Reliëf-arcering: kleuren met gebogen lijnen

Een techniek die vaak gebruik wordt bij etsen, kopergravures en 2D-houtsnijwerken. Bij reliëf-arcering zijn de lijnen gebogen. De lijnen worden van dik naar dun getekend en in korte streepjes. Bij deze techniek mag de kruisarcering gebruikt worden.

Stofuitdrukking-arcering: hyperrealistisch kleuren

Stofuitdrukking betekent dat de stof, dus het oppervlak (materiaal) van het object, zo goed mogelijk wordt uitgedrukt.

Deze techniek wordt vaak toegepast bij het maken van een stilleven.

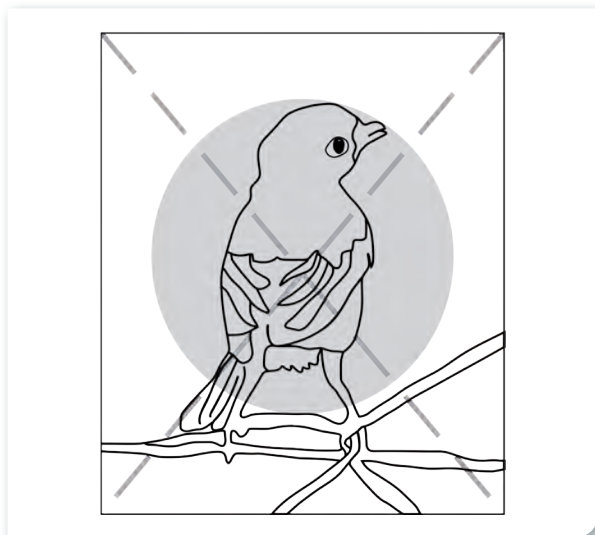
Een waterfles wordt bijvoorbeeld exact nagetekend en gearceerd, alsof het net echt lijkt. Denk aan: glas, katoenen stof, plastic, blik, hout, etc. Bij de stofuitdrukking-arcering kan bijvoorbeeld de parallel-of kruisarcering worden toegepast.

Vrije-arcering: vrij kleuren

Bij vrije arcering zijn alle arceertechnieken te combineren.
Het resultaat en de uitdrukking van de stof zijn het belangrijkste.

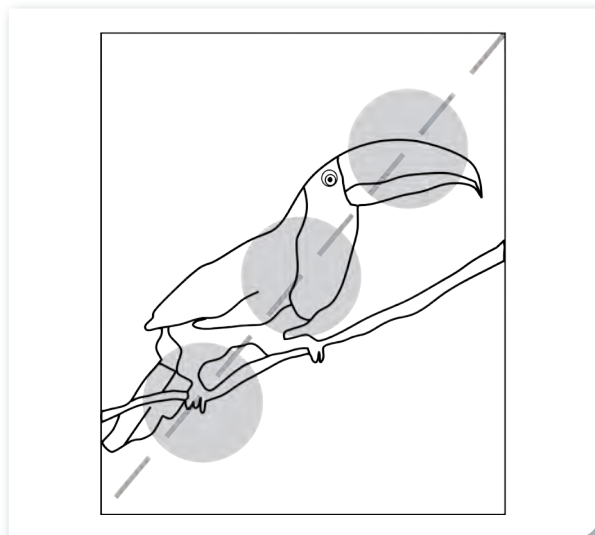
Hieronder volgt een overzicht van de volgende vijf **compositietechnieken**:

1. centrale compositie
2. diagonale compositie
3. symmetrische compositie
4. driehoekscompositie

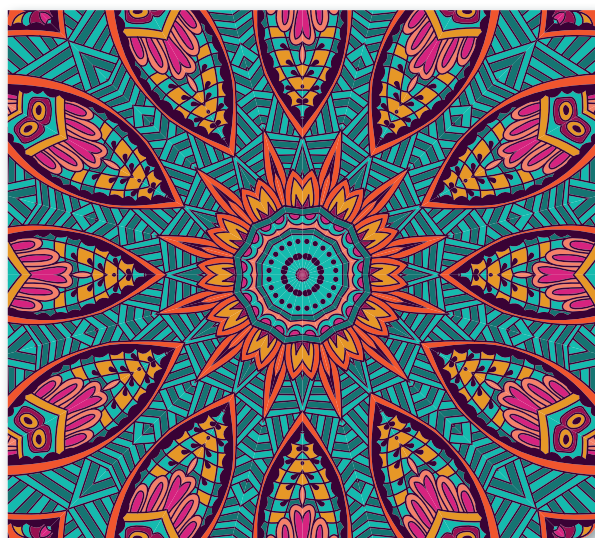
1. Centrale compositie

Een centrale compositie is de nadruk leggen op het midden, het centrum.

2. Diagonale compositie

Als je naar het werkstuk kijkt, loopt je oog van de ene naar de andere hoek, zodat je het gehele schilderij in je opneemt.

3. Symmetrische compositie

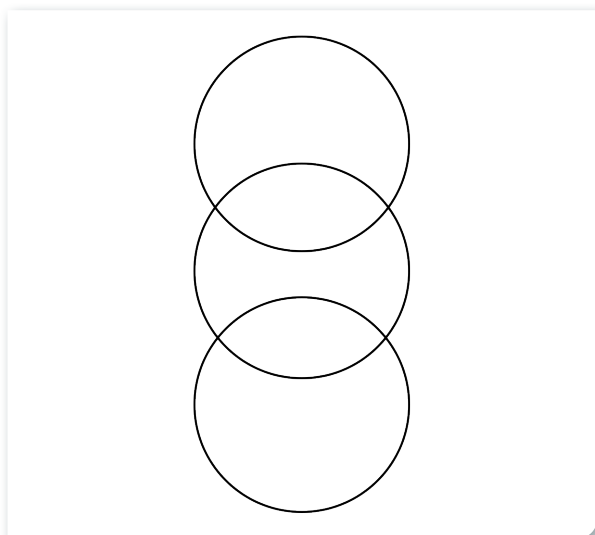
De tekening is in twee helften te verdelen die min of meer in spiegelbeeld gelijk zijn.

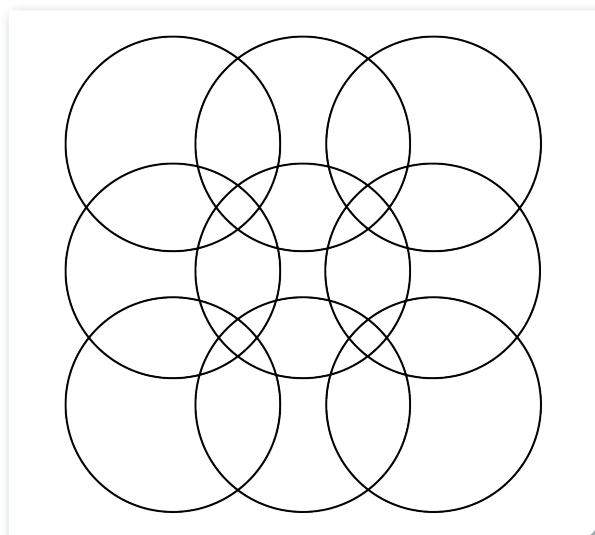
4. Driehoekscompositie

De objecten van de compositie zijn zo neergezet dat er een denkbeeldige driehoek ontstaat.

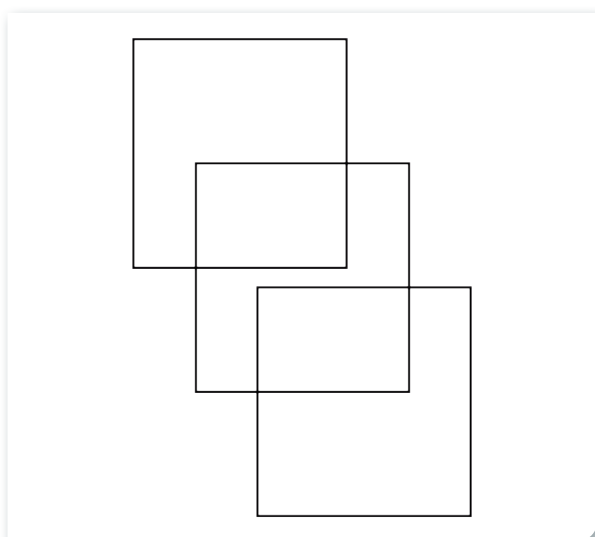
Hieronder volgt meer informatie over patronen.

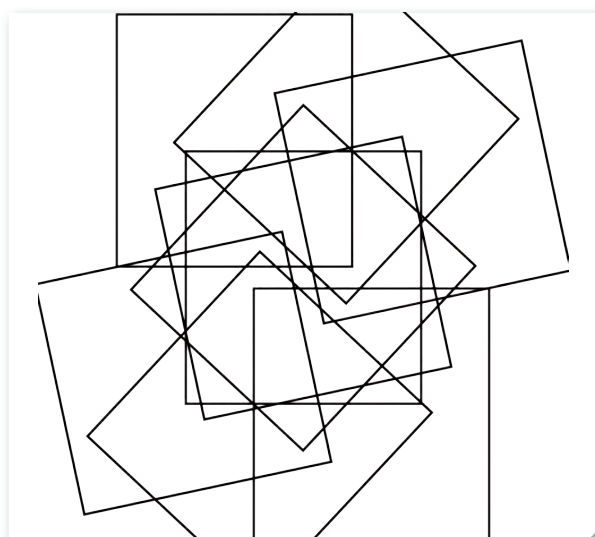
Verticaal motief

Herhaling van motieven wordt een patroon.

Diagonaal patroon

Herhaling van een patroon

Afsnijding	Als een deel van het ontwerp/motief buiten het tekenpapier valt en daardoor de tekening afsnijdt.
Arceren	Door verschillende lijnen dicht bij elkaar/naast elkaar te tekenen, ontstaat er een toon. Een toon arceren hangt af van de druk op je potlood. Hoe harder je drukt, hoe donkerder je toon wordt. Tip: arceren doe je altijd met een scherpe punt.
Basisvorm	De verschillende basisvormen zijn: vierkant, cirkel, driehoek, rechthoek, kubus, bol, kegel en cilinder. Deze vormen kun je gebruiken bij het tekenen.
Catwalk	Een catwalk is een Engels woord voor een podium bij een modeshow.
Compositie/ordening	Het ordenen van de vormen in je tekening, in een bepaalde richting.
Decor	Een achtergrond of aankleding voor bijvoorbeeld een podium.
Diagonaal patroon	Een diagonaal patroon herhaalt zich schuin van hoek tot hoek.
Horizontaal patroon	Wanneer een motief zich van links naar rechts of op een liggende positie herhaalt.
Mannequin/model	Ander woord voor een mannelijk of vrouwelijk model. Tegenwoordig wordt 'mannequin' sterker geassocieerd met een paspop en is het woord 'model' gebruikelijker.
Modeshow	Een activiteit waarbij kleding wordt gepresenteerd aan een publiek. Bij een modeshow lopen mannequins over een T-vormig podium. Ze tonen de nieuwste kledingcollectie van een ontwerper.
Motief	Een vorm of figuur die je als basis kunt gebruiken voor het bekleden of versieren van bijvoorbeeld een stof. Het motief wordt heel vaak en op een regelmatige manier herhaald. Motieven die het meest gebruikt worden komen uit de bloemwereld.
Overlapping	Twee vormen die op elkaar liggen waarbij je duidelijk kunt zien dat de ene vorm vóór de andere ligt.
Patroon	Een herhaling van aantal motieven horizontaal, verticaal of diagonaal.
Patroonrand	Te vinden aan het einde van een patroon.
Symmetrisch	Een beeld waarbij twee helften aan elkaar gespiegeld zijn.
Toon	Ook wel tint genoemd; ontstaat door een heleboel lijnen zo dicht mogelijk naast elkaar te zetten. Een toon aanduiden kan door te arceren. Een schaduw bestaat bijvoorbeeld uit verschillende tonen/tinten. Een toon/tint kun je creëren met een (kleur)potlood of verf.
Verticaal patroon	Wanneer een motief zich op een rechtopstaande positie herhaalt.

DOMEIN BEELDDE VORMING

Schooljaar: _____

Naam leerling: _____

Leerkracht: _____

Ontwerpopdracht

Creëer een eigen modestijl rekening houdend met de verschillende Surinaamse kledersdrachten.

Duid aan met één van de volgende symbolen:

- + matig: geef in de feedback aan hoe en wat de leerling kan doen om zich verder te ontwikkelen
- + voldoende: geef in de feedback aan wat de leerling voldoende beheerst
- ++ uitstekend: geef in de feedback aan wat de leerling in ruime mate beheerst

Doelen creërend vermogen

- De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.

De leerling:	Beoordeling:
• kan verschillende technieken toepassen in zijn/haar werkstuk.	
• kan op basis van een thema of onderwerp eigen ideeën inbrengen en uitwerken.	
• kan bij het maken van eigen werk de vier fasen van het ontwerpproces (oriënteren, onderzoeken, experimenteren en reflecteren) toepassen.	
• kan onderbouwde keuzes maken bij het uitwerken van zijn/haar werkstuk.	

Feedback op de ontwikkeling van de leerling:

Doelen sociale competenties

- De leerling kan onderbouwde keuzes maken.
- De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.

De leerling:	Beoordeling:
• kan zelfstandig afspraken maken over de ontwikkeling, de uitwerking en de presentatie van de werkstukken.	
• kan samenwerken met medeleerlingen.	
• kan onderbouwde keuzes maken tijdens het maakproces.	
• kan netjes omgaan met zijn/haar eigen werk en met dat van zijn/haar medeleerling(en).	
• kan positieve feedback geven zonder dat iemand zich aangevallen voelt.	
• kan eerlijk taken verdelen.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen presenteren

- De leerling is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.

De leerling:	Beoordeling:
• kan reflecteren op de modeshow (inclusief tentoonstelling van eigen werkstukken) en presentatie.	
• kan de opdracht op een verantwoordelijke manier presenteren.	
• kan zelfstandig zijn/haar werkstukken presenteren aan de medeleerlingen en onbekend publiek in een onbekende ruimte.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Evaluatiekaart leerjaar 8

Aanbevelingen over de algemene voortgang:

THEMA

4

Cultureel erfgoed

In leerjaar 7 is een basis gelegd om kennis op te bouwen over ons **cultureel erfgoed**. Begrippen zijn toegelicht, de leerlingen hebben onderzoek gedaan, en hebben een tentoonstelling gehouden. Nu de leerlingen weten wat dat is en inhoudt, is het tijd om er dieper op in te gaan.

Ook in dit leerjaar kunt u vertrekken vanuit de kernbegrippen van cultureel erfgoed. Door combinaties van begrippen en een verbintenis te zoeken met de andere domeinen binnen dit leergebied kunt u tot verdere verdieping komen.

Zoals u bekend is, kan **erfgoed** persoonlijk, lokaal, regionaal, nationaal en internationaal zijn - of alles tegelijk. Wat geldt als erfgoed, verandert door de tijd heen per plaats. Erfgoed wordt naar behoefte ingezet (of juist genegeerd) door groepen in de samenleving van dat moment.

Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen materieel erfgoed, zoals voorwerpen en gebouwen en immaterieel erfgoed, zoals dans en muziek. Nu de leerlingen weten wat wel/niet tot het Surinaams erfgoed wordt gerekend, kunnen zij op een creatieve manier ermee omgaan. Educatie over erfgoed bouwt bruggen tussen verleden en heden. Daarbij wordt gewerkt aan hun historisch besef, identiteit, cultureel zelfbewustzijn en cultureel burgerschap.

Door erfgoededucatie wordt het reeds aangeleerde **historisch besef** en het vermogen tot historisch redeneren van de leerling verder vergroot. Er wordt ingezet op verschillen tussen vroeger en nu die inzicht verschaffen hoe de toekomst kan vorm krijgen.

Door de kennis over en ervaring met het verleden, die leerlingen hebben opgedaan tijdens het erfgoedonderwijs, kennen zij zichzelf en hun achtergrond beter. Daarmee is een start gemaakt aan de vorming van hun **identiteit**. In dit leerjaar wordt weer ingespeeld op het beleven van het verleden vanuit een eigen invalshoek, waardoor de leerlingen leren om meer en meer het verleden te betrekken op zichzelf.

Ook in dit leerjaar leren de leerlingen te kijken naar cultuur om zichzelf beter te kennen en betekenis te geven aan de omringende wereld. De leerlingen reflecteren vanuit het verleden op zichzelf en hun eigen etnische en/of religieuze gemeenschap om zo hun **cultureel zelfbewustzijn** verder te vergroten.

Door de leerlingen steeds meer bezig te laten zijn met cultureel erfgoed in de nabije omgeving wordt bij hen betrokkenheid bij het Surinaamse gebeuren gestimuleerd en daarmee de vorming van een veelzijdig en kritisch **cultureel burgerschap**. Zo zullen de leerlingen meer betrokken zijn bij de Surinaamse gemeenschap, waarbij ze ook hun eigen leven invulling geven.

In dit leerjaar wordt gewerkt aan:

- een verdieping van het bewustzijn van dat wat door mensen gemaakt is.
- een verdere reflectie op cultuur aan de hand van sporen uit het verleden.
- een verrijking van de informatie over (cultureel) erfgoed vanuit een historisch perspectief.

OVER HET DOMEIN CULTUREEL ERFGOED

Volgens de Unesco-definitie omvat cultureel erfgoed: 'objecten die getuigenissen zijn van de geschiedenis en identiteit van een cultuur'.

Het leerdomein Cultureel erfgoed binnen het leergebied Kunst- en cultuureducatie biedt de leerling aanknopingspunten voor een duurzame omgang met de eigen cultuur, de eigen omgeving en de wereld daarbuiten. Bezig zijn met cultureel erfgoed stimuleert leerlingen om zichzelf en hun wereld waar te nemen, verbeelden, conceptualiseren, analyseren, begrijpen en respecteren. Daarbij spelen besef van normen en waarden, taal en sociale vaardigheden een rol. Gecombineerd met onderzoek via literatuur en internetbronnen geeft dit de leerlingen handvatten om zelf wezenlijk te kunnen bijdragen aan de bestendige ontwikkeling van hun omgeving, hun land en hun toekomst.

Erfgoededucatie omvat onderwijs met en over:

- materieel erfgoed zoals monumenten, cultuurlandschappen, archeologische vondsten, boeken en documenten, (museale) voorwerpen.
- immaterieel (levend) erfgoed zoals tradities, rituelen, culturele uitingen zoals mode, muziek en dans, verhalen, gewoonten en gebruiken.

De kracht van erfgoededucatie ligt in het omgevingsonderwijs: leren in, van en over de eigen leefomgeving, op praktische en speelse wijze. Leerlingen ervaren hoe hun eigen keuzes kleine en grote gevolgen kunnen hebben voor hun omgeving en hun toekomst. De koppeling van erfgoed aan de individuele beleving en omgeving kan worden uitgebouwd naar andere leergebieden. Zo kan in een les binnen het leergebied Natuuronderwijs over bomen, een bomenrij langs de weg aanleiding zijn om te praten over de inrichting van het landschap door de mens (= erfgoededucatie).

Authenticiteit is een kernwaarde van cultureel erfgoed. Daarom is het wenselijk om de leerlingen kennis te laten maken met het originele object of monument: in de klas, in het museum of ter plaatse in het landschap. Daarnaast kan aan cultureel erfgoed worden gewerkt tijdens leeslessen van het leergebied Taal in de klas, bezoeken aan de (school) bibliotheek of mediatheek en online, via internetonderzoek. Dit biedt bovendien een uitstekende gelegenheid om kinderen te leren omgaan met analoge en digitale bronnen in diverse media.

Zoals gezegd kan erfgoededucatie daarnaast een rol spelen bij de verwerving van emotionele en sociale vaardigheden en bij het besef van normen en waarden. Tijdens de lessen worden leerlingen gestimuleerd om hun gevoelens en ervaringen onder woorden te brengen, uit te drukken door hun zintuigen te gebruiken en hierover met anderen te communiceren. Ook leren ze dat ze kunnen reflecteren op hun eigen werk en dat van anderen. Via inhoudelijke kennis verwerven ze waardering voor cultureel erfgoed. Dit alles motiveert de leerling om respect te hebben voor de diverse culturele tradities in onze samenleving en respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen.

OVERZICHT EN VERLOOP VAN DE LESSENREEKS

Zoals in leerjaar 7, volgen alle onderwerpen binnen het Cultureel erfgoed-domein de algemene leerdoelen en leerlijn van KCE. De focus ligt in dit leerjaar op het erfgoed van culturen die al langer dan honderd jaren aanwezig zijn in Suriname (Inheems, Marron, Chinees, Hindostaans en Javaans). Van daaruit worden voorwerpen en onderwerpen gekozen waarmee zal verder gewerkt worden. Ook het cultureel erfgoed van de Creoolse gemeenschap, eveneens meer dan honderd jaar geleden in Suriname ontstaan met eigen tradities en gebruiken vanuit de vermenging van diverse etniciteiten, komt aan bod. Voor het domein Cultureel erfgoed verschilt de onderzoeksvraag niet van die in het voorgaande leerjaar. Integendeel, deze wordt versterkt door diepgaander onderzoek te doen en nader te reflecteren op de eigen beleving.

De volgende onderzoeksvraag wordt gesteld:

Hoe kan cultureel erfgoed van Suriname als inspiratiebron dienen voor iets nieuws?

Ontwerpproces

De leerling werkt volgens een creatief proces in 4 fasen:

- 1 **Oriëntatie:** Waaruit bestaat het cultureel erfgoed in Suriname?
- 2 **Onderzoek:** Wat is materieel en wat is immaterieel cultureel erfgoed van Suriname?
- 3 **Experiment:** Hoe onderzoek ik een Surinaams erfgoedvoorwerp/onderwerp (achtergrond, waarde, gebruik)? Hoe kan ik dit op een nieuwe manier toepassen zodat het voor de toekomst bruikbaar is of een meerwaarde heeft?
- 4 **Reflectie:** Welke keuzes heb ik gemaakt en waarom? Wat kan ik daarover vertellen? Wat heb ik geleerd over cultureel erfgoed van Suriname?

De ontwerpopdracht voor leerjaar 8 luidt:

Maak met behulp van een orale kunstvorm een eigen verhaal bij een gekozen erfgoedvoorwerp of -traditie.

Indeling lessenreeks

De lessenreeks van leerjaar 8 is als volgt opgebouwd:

- In **Les 1** komt de leerling in aanraking met erfgoed van de belangrijkste culturen (bevolkingsgroepen) van Suriname. Daarnaast worden culturele erfgoedvoorwerpen/onderwerpen voorgelegd waarvan minder duidelijk is of het hoort bij het cultureel erfgoed van Suriname. Per duo wordt een Surinaams cultureel erfgoedvoorwerp/onderwerp (materieel of immaterieel) gekozen, dat ze samen gaan onderzoeken door observatietechnieken, uitgebreid met vragen over de cultuur waaruit het afkomstig is.
- In **Les 2** neemt de leerling een Surinaams cultureel erfgoedvoorwerp/onderwerp mee van huis. De leerling onderzoekt de achtergrond en betekenis ervan in hun eigen cultuur via kritisch bronnenonderzoek en legt de gevonden informatie en conclusie schriftelijk vast. Aan het einde van de les onderzoeken de duo's kort elkaars voorwerp/onderwerp.

- In **Les 3** gebruiken de duo's het resultaat van hun onderzoek om hiermee iets nieuws te creëren door het in een andere cultuur te plaatsen. Dit experiment wordt schriftelijk vastgelegd. Er wordt nagegaan wat de gevolgen zijn voor de betekenis/waarde van dit erfgoedvoorwerp/onderwerp. Nadien kiest elk duo een orale kunstvorm om hun bevindingen te presenteren aan de medeleerlingen. Per duo oefenen de leerlingen hun performance (presentatie) en geven onderling feedback. De leerlingen maken samen afspraken voor de inrichting van de tentoonstelling en de presentatieplek wordt bepaald.
- In **Les 4** stallen de leerlingen gezamenlijk hun voorwerpen/afbeeldingen uit in de klas. Hierna volgen de presentaties. Daarna vindt een evaluatie- en feedbackgesprek plaats met alle leerlingen.

Wijze van beoordelen

In Bijlage 3 vindt u een **evaluatiekaart**. Hiermee kunt u iedere leerling, op basis van de vooraf gestelde lesdoelen, beoordelen en voorzien van concrete feedback. De leerling legt zijn of haar leerervaringen vast in een portfolio, bijvoorbeeld samengesteld uit alle aantekeningen, voorbereidingen, ontwerpschetsen, foto's van een gemaakt werkstuk ... Wanneer het tijd is voor feedback en evaluatie, verschijnt in de les de volgende pictogram: . Uiteraard kunt u de evaluatiekaart gebruiken wanneer u het leerproces van de leerlingen wilt opvolgen en ondersteunen. U kunt uw bevindingen op basis van de evaluatiekaart ook samen met de leerling bespreken aan de hand van zijn/haar portfolio.

U vertelt de leerlingen dat u ze tijdens de lessen tips en tops zal geven. Een tip duidt aan waar er nog ontwikkelingsmarge is voor de leerling en een top is een compliment. De leerling kan ze noteren in zijn/haar portfolio.

LESDOELENOVERZICHT

Deze lessenreeks stelt de volgende hoofddoelen centraal.

De leerling:

- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken en gebruikt daarbij verschillende bronnen op een kritisch manier.
- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.
- is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.

Per les zijn doelen weergegeven, die de hoofddoelen ondersteunen. De competenties die de leerlingen verwerven, zijn ingedeeld in drie categorieën, namelijk creërend vermogen, sociale competenties en presenteren.

Competenties		Lesdoelen De leerling kan:
Les 1	Creërend vermogen	• voorwerpen/onderwerpen van het Surinaams cultureel erfgoed onderzoeken met behulp van observatie en parate kennis. • inzicht ontwikkelen in de categorieën van Surinaams cultureel erfgoed. • inzicht ontwikkelen in het erfgoed van verschillende culturen van Suriname en erfgoed voor alle Surinamers. • nadenken over criteria om te bepalen wat Surinaams cultureel erfgoed is, wat niet en waarom.
	Sociale competenties	• over de observaties communiceren met anderen. • met anderen van gedachten wisselen over het Surinaams cultureel erfgoed bij de diverse culturen. • zich inleven in de waarde van erfgoed voor een specifieke cultuur/bevolkingsgroep. • een eigen mening vormen over de waarde van erfgoed.
	Presenteren	• een ander vertellen over hetgeen hij/zij geobserveerd heeft. • de waarde van cultureel erfgoed voor een Surinaamse cultuur met argumenten verdedigen.
Les 2	Creërend vermogen	• met kritisch gebruik van bronnenonderzoek verrichten naar het Surinaams cultureel erfgoed voorwerp/onderwerp en een eigen conclusie trekken uit de gevonden informatie. • de immateriële waarde van cultureel erfgoed voor de eigen cultuur en andere culturen inschatten en verwoorden.
	Sociale competenties	• luisteren naar de onderzoeksbevindingen over het Surinaams cultureel erfgoed voorwerp van een medeleerling. • zich inleven in mensen met een andere culturele achtergrond. • begrip tonen voor de argumenten van een medeleerling. • respect opbrengen voor het erfgoed van andere Surinaamse culturen.
	Presenteren	• onderzoeksbevindingen over het Surinaams cultureel erfgoed voorwerp aan anderen presenteren en toelichten. • aan een medeleerling de achtergrond, betekenis en immateriële waarde van het eigen voorwerp/onderwerp overbrengen.

Les 3	Creërend vermogen	• het voorwerp/onderwerp uit de eigen cultuur een nieuwe toepassing geven door het te plaatsen in een andere cultuur. • beredeneren welke gevolgen dit heeft voor de betekenis van het voorwerp/onderwerp, door te vergelijken met de onderzoekskennis uit Les 2. • de ervaring van het cultuurexperiment verwerken tot een tekst voor een orale kunstvorm ter presentatie.
	Sociale competenties	• met de medeleerlingen afspraken over de inrichting van de tentoonstelling en de locatie voor de presentaties. • vragen beantwoorden over het gekozen voorwerp/onderwerp.
	Presenteren	• de bevindingen bij het cultuurexperiment via een orale kunstvorm aan anderen presenteren (performen). • tijdens de presentatie ingaan op de betekenis van en het gevoel over het voorwerp/onderwerp binnen de betreffende cultuur. • feedback ontvangen, kritisch kijken naar verbeterpunten van zichzelf en deze aanpassen. • constructieve feedback geven aan medeleerlingen.
Les 4	Creërend vermogen	• samenwerken bij de inrichting van de ruimte voor de tentoonstelling en presentaties.
	Sociale competenties	• met respect reageren op ideeën en argumenten van anderen over de betekenis en waarde van erfgoed binnen een cultuur. • vragen beantwoorden over het gekozen voorwerp/onderwerp en de betekenis ervan voor de betreffende cultuur (bevolkingsgroep).
	Presenteren	• kan via een zelfgekozen orale kunstvorm de bevindingen over het cultuurexperiment met zijn/haar voorwerp/traditie presenteren aan een onbekend publiek. • kan overtuigend presenteren voor een onbekend publiek. • kan reflecteren op de presentaties van de medeleerlingen door vragen te stellen en feedback te geven. • kan feedback ontvangen en daarmee het eigen werk verbeteren.

Surinaams cultureel erfgoed

ONDERZOEKSVRAAG

Hoe kan cultureel erfgoed uit je eigen omgeving dienen als inspiratiebron voor iets nieuws?

LESDOELEN

De leerling:

- ontwikkelt inzicht in de categorieën van Surinaams cultureel erfgoed
- ontwikkelt inzicht in het erfgoed van verschillende culturen van Suriname en erfgoed voor alle Surinamers.
- denkt na over criteria om te bepalen wat Surinaams cultureel erfgoed is, wat niet en waarom.
- onderzoekt voorwerpen/onderwerpen van het Surinaams cultureel erfgoed met behulp van observatie en parate kennis.
- kan over de observaties communiceren met anderen.
- wisselt van gedachten met anderen over het Surinaams cultureel erfgoed bij de diverse culturen.
- vertelt aan een medeleerling over hetgeen hij/zij geobserveerd heeft.
- vormt een eigen mening over de waarde van erfgoed.
- kan zich inleven in de waarde van erfgoed voor een specifieke cultuur/bevolkingsgroep.
- kan de waarde van cultureel erfgoed voor een Surinaamse cultuur met argumenten verdedigen.

MATERIAAL

- Schrift/pen
- Dvd's
- Voorwerpen of afbeeldingen (zie Bijlage 1) van tradities/gebruiken die behoren tot het cultureel erfgoed van Suriname en die tot een van de culturen zoals Inheems, Marron, Creools, Chinees, Hindostaans, Javaans behoren, in de volgende categorieën:
 - **ambacht/beeldende kunst**: traditioneel gebruiksvoorwerp of kunstwerk, bijvoorbeeld Inheems keramiek of mandvlechtwerk, schilderij
 - **muziekinstrument**: apinti, sekseki, dhol
 - **gerecht**: recept, bijvoorbeeld pom, saoto, tjauw min, her'heri, podosiri, roti, atyupo (peprewatra)
 - **klederdracht**: hoofdbedekking, bijvoorbeeld Javaanse mondolan, Inheemse pumari, Creoolse angisa, Marron-vilthoedje, Hindostaanse orhani, Chinese bruidstooi; zie ook het domein Beeldende Vorming voor klederdrachten
 - **dans**: foto van een traditioneel optreden, bijvoorbeeld kumanti- of papa-dans, seketi-dans, srimpi, drakendans, djarang kepang, launda ke nach
 - **theater**: foto van een traditioneel optreden, bijvoorbeeld wajang, Ramlila, volkstoneel zoals A Sa Go, Natak, Ludruk
 - **film**: Purab Aur Paschim (1970), Wan Pipel (1976), Kon hesi baka (serie 1977-1978)
 - **muziek**: foto van bijvoorbeeld Aleke, gamelan, Baithak Gana ensemble, kasekoband
 - **lied**: tekst van bijvoorbeeld Sikkie Malinda, Rorac, Ala Pikin Nengre, Tembang Macapat, gospel (bv. Prisiri), Jai Jai Sarnaam (Opo)

- **feest**: bijvoorbeeld Chinees nieuwjaar, Holi, Ketikoti, Id-UI-Fitr (Bodo)
- **ritueel**: bijvoorbeeld Chinese voorouderverering, hindoehuwelijk, Muharram, winti-ritueel of -object
- **religie en monumenten**: enkele gebedshuizen (kathedraal, moskee, synagoge, tempel), Fort Zeelandia
- **vertelkunst**: bijvoorbeeld een boek of tekst van Anansi, Akaraman, Mato, Birbal

VOORBEREIDING • U legt de diverse voorwerpen en afbeeldingen op een tafel (een kijktafel) die centraal in de ruimte staat.

KERNBEGRIPPEN Surinaams materieel en immaterieel cultureel erfgoed, erfgoedcategorieën, culturen in Suriname, traditie, identiteit, observatietechnieken, argumenten

INTRODUCTIE

🕒 20 MINUTEN

U nodigt de leerlingen uit om naar de kijktafel te komen. U geeft hen 2 minuten tijd om de voorwerpen/afbeeldingen te bezichtigen. Daarna vraagt u hen kort welke voorwerpen/tradities ze (her)kennen.

U frist het geheugen van de leerlingen over leerjaar 7 op door enkele van de voorwerpen/afbeeldingen op de kijktafel afzonderlijk te tonen en vragen te stellen:

- *Herken je iets uit je eigen cultuur? Of uit de cultuur van iemand anders? Welke?*
- *Is dit materieel of immaterieel cultureel erfgoed? Wat is het verschil ook alweer?*
- *In welke Surinaamse cultuur (door welke bevolkingsgroep) wordt dit gebruikt/gedaan?*
- *Waarvoor/wanneer wordt het gebruikt/gedaan?*

U vertelt vervolgens dat de voorwerpen/tradities op de tafel Surinaams cultureel erfgoed zijn, omdat ze horen bij de tradities van Surinaamse culturen (bevolkingsgroepen).

U vraagt de leerlingen om u te helpen met het beantwoorden van de vraag: *Welke voorwerpen/onderwerpen horen bij welke cultuur van het Surinaams cultureel erfgoed?* Vervolgens bespreekt u met hen de voorwerpen/onderwerpen op de kijktafel. U vraagt daarbij:

- *In welk land is dit gemaakt/wordt dit gedaan?*
- *Door wie is het gemaakt/uitgevoerd?*
- *Is/zijn de maker(s) van Surinaamse afkomst?*
- *Bij welke cultuur (bevolkingsgroep) van Suriname hoort het voorwerp/onderwerp?*
Of is het voorwerp/onderwerp van belang voor (de geschiedenis van) alle inwoners van Suriname?
- *Vinden jullie dat dit hoort bij het Surinaams cultureel erfgoed of niet? Waarom (niet)? Geef argumenten.*

U legt uit wat de leerlingen in deze lessenreeks gaan doen:

- Leren over *categorieën* van Surinaams cultureel erfgoed: ambacht/beeldende kunst, gerecht, klederdracht, dans, theater, film, muziek, lied, feest, ritueel, vertelkunst.
- Leren over *culturen* (bevolkingsgroepen) in Suriname: Inheems, Javaans, Creools, Hindostaans, Marron, Chinees.
- Onderzoek voeren naar de achtergrond van voorwerpen en tradities uit deze verschillende culturen.
- Met elkaar praten over de onderzoeksresultaten, om te begrijpen waarom het voorwerp/de traditie belangrijk is voor de bevolkingsgroep waarin het gebruikt/gedaan wordt.

KERN

🕒 30 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U bespreekt met de leerlingen achtereenvolgens de begrippen cultuur, traditie en (cultureel) erfgoed (zie Bijlage 2 Begrippenlijst). U maakt hierbij gebruik van voorbeelden om de begrippen te verduidelijken. U vertelt dat jullie gaan kijken naar de meest in het oog springende culturen van de volgende bevolkingsgroepen in Suriname: Inheemsen, Marrons, Creolen, Chinezen, Hindostanen, Javanen - en hun materieel en immaterieel erfgoed.

U stelt daarbij controlevragen:

- *Ken je een traditioneel voorwerp/traditie uit je eigen directe omgeving?*
- *Ken je zo'n zelfde voorwerp/traditie ook uit een andere cultuur van Suriname?*
- *Wat zijn verschillen en overeenkomsten in vorm/uitvoering, gebruik en betekenis tussen het voorwerp/onderwerp in jouw cultuur en in die andere cultuur?*

Om waardering en respect te bevorderen, legt u uit dat iedere bevolkingsgroep belang heeft bij het behoud van het erfgoed uit de eigen cultuur én ons algemeen Surinaams cultureel erfgoed. Gebruik hierbij het begrip 'identiteit'.

Fase 2 Techniek

De leerlingen gaan een voorbeeld van Surinaams cultureel erfgoed nader onderzoeken.

U informeert naar hun kennis over onderzoek doen door observatie. U stelt daarbij de volgende vraag:

- *Weten jullie nog wat observeren betekent? Dat is wanneer je iets aandachtig bekijkt en er daardoor veel over kan vertellen.*

U herhaalt de observatietechniek uit leerjaar 7, maar u breidt dit uit met een aantal nieuwe vragen. U schrijft de **trefwoorden** op het bord:

- **Maak aantekeningen:** schrijf je ontdekkingen op in je schrift.
- **Kijk** naar het voorwerp/de traditie alsof je het nog nooit eerder hebt gezien. Gebruik je zintuigen (of je verbeeldingskracht).
- **Vraag** je af: waarom zou het er zo uitzien? Waarom is het zo gemaakt/gedaan? Hoe/wanneer wordt het gebruikt/gedaan?
- Bij **welke cultuur** (bevolkingsgroep) van Suriname zou dit voorwerp/deze traditie horen?
- **Verplaats** je nu in de mensen met deze cultuur: waarom zouden zij dit voorwerp/deze traditie belangrijk vinden om te bewaren/behouden voor later?

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

Na de opfrissing vraagt u de leerlingen om twee aan twee naar de kijktafel met voorwerpen uit het Surinaams cultureel erfgoed te gaan.

U geeft de duo's de volgende onderzoeksoopdracht:

- Kies in overleg met elkaar één voorwerp of afbeelding van met Surinaams cultureel erfgoed.
- Twee weten meer dan één: observeer samen jullie voorwerp/traditie aan de hand van de observatievragen.
- Schrijf in je eigen schrift de antwoorden op en vermeld ook waarom jullie juist dit voorwerp/deze traditie hebben gekozen. Geef daarbij argumenten weer.
- Geef aan of jullie het belangrijk vinden om deze Surinaamse cultureel erfgoed-objecten te behouden en zo ja, waarom.

U stuurt bij, indien nodig.

Toonmoment

U geeft enkele leerlingen (per duo) de beurt om aan de klas te vertellen over hun onderzochte voorwerp/traditie, de betekenis ervan in de cultuur waar het toebehoort en het belang om dit te bewaren als Surinaams cultureel erfgoed.

U blikt terug aan de hand van enkele vragen die u stelt aan de leerlingen:

- *Kijk je nu anders naar het Surinaams cultureel erfgoed op de kijktafel dan aan het begin van de les? Hoe dan?*
- *Wat hebben jullie geleerd?*

Huiswerkopdracht

U vraagt de leerlingen om uit hun eigen omgeving 1 Surinaams cultureel erfgoedvoorwerp (materieel) of traditie (immaterieel) te zoeken uit een van de volgende categorieën: ambachten/ beeldende kunsten, muziekinstrumenten, gerechten, klederdichten, dansen, theaterkunsten, muziek, liederen, feesten, rituelen of vertelkunsten. Ze nemen dit (of een plaatje ervan) mee naar de volgende les.

Geef als tip dat de leerlingen alvast informatie over hun keuze kunnen verzamelen door hun familie vragen te stellen over de herkomst, de achtergrond en de betekenis ervan in de eigen cultuur.

U geeft bij het opruimen aan hoe zij verantwoordelijk en respectvol met de voorwerpen moeten omgaan.

U vertelt de leerlingen dat ze hun schrift in het portfolio mogen opbergen.

U noteert in een schrift een tip en een top voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Onderzoek doen naar Surinaams cultureel erfgoed

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe kan cultureel erfgoed uit je eigen omgeving dienen als inspiratiebron voor iets nieuws?
LESDOELEN	De leerling: • kan met kritisch gebruik van bronnenonderzoek verrichten naar het Surinaams cultureel erfgoed voorwerp/onderwerp en een eigen conclusie trekken uit de gevonden informatie. • ontwikkelt het vermogen om de immateriële waarde van cultureel erfgoed voor de eigen cultuur en andere culturen in te schatten en te verwoorden. • kan luisteren naar de onderzoeksbevindingen over het Surinaams cultureel erfgoed voorwerp van een medeleerling. • kan zich inleven in mensen met een andere culturele achtergrond. • toont begrip voor de argumenten van een medeleerling. • kan respect opbrengen voor het erfgoed van andere Surinaamse culturen. • presenteert en licht de onderzoeksbevindingen over het Surinaams cultureel erfgoed voorwerp toe aan medeleerlingen. • kan aan een medeleerling de achtergrond, betekenis en immateriële waarde van het eigen voorwerp/onderwerp overbrengen.
MATERIAAL	• Schrift/pen • Computers met internetverbinding of dvd's met de bijbehorende informatie • Informatieve boeken, encyclopedieën • Voorbeelden van Surinaams cultureel erfgoed uit Les 1
VOORBEREIDING	• U zorgt dat in de klas voldoende bronnenmateriaal (offline en online) over Surinaams cultureel erfgoed aanwezig is om onderzoek te kunnen doen. • U richt de ruimte zodanig in dat de leerlingen in duo's aan de slag kunnen.
KERNBEGRIPPEN	Bronnenonderzoek, kritisch bronnenonderzoek, traditie, immateriële waarde

INTRODUCTIE

⌚ 10 MINUTEN

U blikt terug op Les 1 door vragen te stellen, zoals:

- *Wat weet je nog van de vorige les?*
- *Wie kan een voorbeeld geven van een cultureel erfgoedcategorie?*
- *Wie kan een voorbeeld geven van materieel erfgoed uit een Surinaamse cultuur/bevolkingsgroep?*
- *Wie kan een voorbeeld geven van immaterieel erfgoed uit een Surinaamse cultuur/bevolkingsgroep?*
- *Wie kan een voorbeeld geven van cultureel erfgoed van alle inwoners van Suriname?*
- *Wie weet met welke criteria je kunt bepalen of iets hoort bij het Surinaams cultureel erfgoed?*

U legt uit dat deze les gaat over bronnenonderzoek doen naar de betekenis van materieel of immaterieel erfgoed in een van de culturen van Suriname.

U vraagt aan de leerlingen om het meegenomen voorwerp/onderwerp op hun eigen tafel te leggen. U vraagt aan enkele leerlingen waarom ze dit hebben gekozen.

KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U behandelt de volgende vragen klassikaal. De leerlingen schrijven de vragen op die ze beantwoorden voor hun eigen voorwerp/traditie:

- Hoe ben je hieraan gekomen?
- Bij welke cultuur/bevolkingsgroep hoort het?
- Hoe ziet jouw voorwerp/traditie eruit?
- Is het nog in gebruik? Hoe?
- Zit er een (familie)verhaal achter? Welk?

U vraagt de leerlingen vervolgens wat zij zich herinneren van het bronnenonderzoek uit leerjaar 7. Mogelijke antwoorden: informatie zoeken in boeken, op internet en/of in een museum of archief (erfgoedinstelling), online of via een medewerker.

Fase 2 Techniek

U vertelt de leerlingen dat ze nu onderzoek gaan doen naar hun voorwerp/traditie volgens de vier onderzoekstappen uit leerjaar 7. Let op: de invulling van elke stap is nu iets anders. Het onderzoek richt zich op de **betekenis** van het erfgoed voor de betreffende cultuur en de leerlingen gaan de bronnen kritischer benaderen.

De leerlingen schrijven de stappen en de invulling op in hun schrift.

1. Vraagstelling

Je wilt weten waarom het voorwerp/de traditie belangrijk is in de cultuur waar het toebehoort.

- Tot welke cultuur (bevolkingsgroep) behoort het toe?
- Hoe wordt het daarin gebruikt/uitgevoerd?
- Wat is de betekenis ervan in deze cultuur?
- Welke verhalen zitten eraan vast? Dit heeft vaak te maken met de geschiedenis en/of religie van de bevolkingsgroep.
- Waarom vindt deze bevolkingsgroep het belangrijk dit erfgoed te bewaren/behouden?

2. Verkennen

De bronnen die je kunt gebruiken:

- Internet*
- Naslagwerken (encyclopedie), geschiedenisboeken
- Museumcollecties (online)
- Archiefdocumenten (online)
- Echte musea/archieven als die in de buurt van de school zijn

*Let op: zoek naar informatie over je onderwerp op verschillende websites en kijk of die er betrouwbaar uit ziet. Vraag bij twijfel de leerkracht erbij.

3. Informatie uitwerken

- Noteer zoveel mogelijk antwoorden uit verschillende bronnen.
- Vergelijk de informatie: zijn er verschillende meningen? Spreken bronnen elkaar tegen?

4. Concluderen

- Trek jouw eigen conclusie op basis van de gevonden antwoorden. Doe het in deze vorm:
Ik denk dat de betekenis/het belang van (voorwerp/traditie) in deze cultuur is ... omdat ... (geef argumenten uit de bronnen die jij het meest geloofwaardig vindt).

U geeft de leerlingen nu de opdracht om per duo (als in Les 1) hun voorwerp/traditie met de andere leerling te wisselen. U vraagt hen individueel deze vragen te beantwoorden:

- *Tot welke erfgoedcategorie hoort dit voorwerp/traditie?*
- *Uit welke cultuur (bevolkingsgroep) komt het?*
- *Zoek via een kort bronnenonderzoek uit waarom dit voorwerp/traditie voor deze bevolkingsgroep belangrijk is.*
- *Schrijf 2 argumenten op waarom dit voorwerp/traditie zou moeten worden bewaard als Surinaams cultureel erfgoed.*

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft een teken wanneer de leerlingen weer in dezelfde duo's mogen gaan zitten als bij de uitwisseling. De leerlingen presenteren aan hun medeleerling de twee argumenten waarom dit erfgoed voor Suriname zou moeten worden bewaard.

De presenterende leerling checkt bij de luisterende leerling of hij/zij de juiste argumenten heeft gevonden of dat er andere/meer argumenten zijn voor de waarde van dit erfgoed voor Suriname. Beide leerlingen schrijven de eventuele extra argumenten op in het eigen schrift.

U evalueert klassikaal met de leerlingen aan de hand van de volgende vragen:

- *Wat vonden jullie van de opdracht?*
- *Waar had je nog nooit van gehoord of over nagedacht?*
- *Wat hebben jullie van elkaar geleerd?*

Tot slot vraagt u de leerlingen hun voorwerp of afbeelding op te ruimen en er verantwoordelijk en respectvol mee om te gaan.

U vertelt de leerlingen dat ze hun onderzoeksnotities in het portfolio mogen opbergen.

U noteert in een schrift een tip en een top voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Kennis overdragen in een kunstvorm en presentatie oefenen

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe kan cultureel erfgoed uit je eigen omgeving dienen als inspiratiebron voor iets nieuws?
LESDOELEN	De leerling: • geeft het eigen voorwerp/onderwerp een nieuwe toepassing door het te plaatsen in een andere cultuur. • kan beredeneren welke gevolgen dit heeft voor de betekenis van het voorwerp/onderwerp, door te vergelijken met de onderzoekskennis uit Les 2. • kan de ervaring van het cultuurexperiment verwerken tot een tekst voor een orale kunstvorm ter presentatie. • kan de bevindingen bij het cultuurexperiment via een orale kunstvorm aan anderen presenteren (performen). • kan tijdens de presentatie ingaan op de betekenis van en het gevoel over het voorwerp/onderwerp binnen de betreffende cultuur. • geeft constructieve feedback aan medeleerlingen. • kan feedback ontvangen, kritisch kijken naar verbeterpunten van zichzelf en deze aanpassen. • maakt met de medeleerlingen afspraken over de inrichting van de tentoonstelling en de locatie voor de presentaties.
MATERIAAL	• Bord/krijt • Computer met internetverbinding • Schrift/pen • Voorbeelden van mondelinge kunstvormen om uit te kiezen voor de presentaties: – een gedicht (tekst) – een lied (tekst + link) – <i>spoken word</i> (tekst + link) – een vertelling (tekst + link) – stand-up comedy (foto + link)
VOORBEREIDING	• U schrijft de genoemde kunstvormen op het bord. • U legt op de kijktafel de teksten en afbeeldingen klaar. • U opent op de computer de links naar de performances.
KERNBEGRIPPEN	Orale kunstvorm, performance, presentatie, feedback

INTRODUCTIE

⌚ 7 MINUTEN

U blikt terug op Les 2 en wat de leerlingen hebben geleerd door open vragen stellen:

- *Welke bronnen heb je gebruikt om onderzoek te doen naar je voorwerp/traditie?*
- *Welke extra informatie heb je door het onderzoek gevonden?*
- *Wat heb je geleerd over de betekenis van je voorwerp/traditie voor de cultuur waar het toebehoort?*

U vertelt dat de vorige les ging over de waarde van erfgoed in diverse Surinaamse culturen. Deze les zal gaan over hoe je kennis, ideeën en gevoelens over cultureel erfgoed aan anderen kunt overdragen via een kunstvorm (performen).

KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U vertelt de leerlingen dat ze de onderzoeksinformatie over de betekenis van hun zelf meegebrachte voorwerp/traditie gaan verwerken. Daarbij geven ze het voorwerp/onderwerp een nieuwe toepassing in een andere cultuur.

U geeft mondeling een aantal voorbeelden van zulke nieuwe toepassingen.

Fase 2 Techniek

U geeft de eerste opdracht die elke leerling individueel maakt: *Beschrijf en teken wat er gebeurt als jouw voorwerp/traditie van cultuur verwisselt. Denk aan de gevolgen van de nieuwe situatie: Verandert de betekenis? Wordt iets serieus nu belachelijk? Of andersom, wordt iets vrolijks juist serieus? Wat betekent dat voor de immateriële waarde van het erfgoed-voorwerp/onderwerp?*

De leerling moet beargumenteren welke veranderingen in betekenis en waarde het cultuurexperiment tot gevolg heeft.

U vertelt de leerlingen dat ze hierna hun genoteerde bevindingen gaan presenteren via een orale kunstvorm (een performance).

U behandelt kort de kenmerken van de kunstvormen op het bord. Bijvoorbeeld een gedicht moet rijmen en dit draag je voor, een verhaal moet spannend zijn en vertel je met passie, bij *spoken word* spreek je op ritmische muziek, een liedtekst moet je op een melodie kunnen zingen, stand-up comedy moet grappig zijn en goed getimed...

U geeft vervolgens de tweede opdracht:

Kies een kunstvorm uit de lijst op het bord. Schrijf in je schrift een tekst die past bij jouw kunstvorm, om aan je medeleerlingen te vertellen over je bevindingen en je gevoelens bij het cultuurexperiment.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U loopt rond terwijl de leerlingen schrijven en tekenen, om vragen te beantwoorden, bij te sturen en te inspireren.

TIP

U kunt voorbeelden geven van nieuwe toepassingen van Surinaams cultureel erfgoed in een andere cultuur, zoals:

- Een traditionele omslagdoek uit de ene cultuur wordt vermaakt tot een traditioneel kledingstuk uit een andere cultuur.
- Met een traditioneel muziekinstrument (bv. sekseki) uit de ene cultuur speel je traditionele muziek uit een andere cultuur (bv. gamelan).
- Een traditionele dans uit de ene cultuur (bv. drakendans) voer je uit op muziek van een dans uit een andere cultuur (bv. papa-dans).
- Een traditioneel lied uit de ene cultuur (bv. Sikkie Malinda) wordt op het ritme/melodie gezet van een lied uit een andere cultuur.
- Een traditionele theatervorm uit de ene cultuur (bv. Ramlila) wordt uitgevoerd in de stijl van een theatervorm uit een andere cultuur (bv. wajang).
- Een traditioneel verhaalpersonage uit de ene cultuur (bv. Anansi) krijgt de hoofdrol in een traditioneel verhaal uit een andere cultuur (bv. Birbal).

Toonmoment

Na afloop van het individuele werk laat u de leerlingen in de duo's zitten uit Les 1 en 2. De ene leerling presenteert zijn/haar kunstvorm mondeling aan de andere.

U stimuleert de leerlingen om feedback te geven op elkaars performance.

TIP

U geeft aan dat de leerlingen hun tekst voor de performance kunnen verbeteren aan de hand van feedback en inspiratie van de medeleerling.

AFSLUITING

🕒 10 MINUTEN

U reflecteert klassikaal met de leerlingen aan de hand van de volgende vragen:

- *Hoe vond je het experiment om je voorwerp/traditie van cultuur te laten veranderen?*
- *Hoe vond je het om je bevindingen te beschrijven in de orale kunstvorm die je hebt gekozen?*

U laat de leerlingen alvast overleggen over hoe en waar ze de presentatie van Les 4 kunnen geven (bijvoorbeeld alle voorwerpen/afbeeldingen op 1 tafel of op aparte tafels, de presentaties houden bij de tafel(s) of het object meenemen naar een podium, binnen/buiten ...). Het idee met de meeste stemmen wordt gekozen.

TIP

U geeft aan dat de leerlingen om hun verhaal te vertellen, ook andere elementen kunnen gebruiken (bijvoorbeeld geuren, audio-, beeld- en videomateriaal).

Huiswerkopdracht

U benadrukt dat de leerlingen thuis hun performance moeten oefenen, liefst voor iemand anders, bijvoorbeeld een familielid. De bedoeling is dat de presentatie in Les 4 tussen de 1 en 2 minuten duurt.

Tot slot vraagt u de leerlingen de voorwerpen/afbeeldingen op te ruimen en er verantwoordelijk en respectvol mee om te gaan.

U noteert in een schrift een tip en een top voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Presentatie

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe kan cultureel erfgoed uit je eigen omgeving dienen als inspiratie-bron voor iets nieuws?
LESDOELEN	De leerling: • richt gezamenlijk met de medeleerlingen de ruimte in voor de tentoonstelling en de presentaties. • presenteert via een zelfgekozen orale kunstvorm de bevindingen over het cultuurexperiment met zijn/haar voorwerp/traditie aan een onbekend publiek. • beantwoordt vragen over het gekozen voorwerp/onderwerp en de betekenis ervan voor de betreffende cultuur (bevolkingsgroep). • kan met respect reageren op ideeën en argumenten van anderen over de betekenis en waarde van erfgoed binnen een cultuur. • reflecteert op de presentaties van de medeleerlingen door vragen te stellen en feedback te geven. • kan feedback ontvangen en daarmee het eigen werk verbeteren. • presenteert overtuigend voor een onbekend publiek.
MATERIAAL	• Middelen om de ruimte in te richten, zoals een schaar, touw, tape, stevig papier en schrijfgerei. • De schriften, ter ondersteuning bij de presentatie en om feedback te noteren.
VOORBEREIDING	• U maakt een lijst met de namen van de leerlingen in volgorde van hun presentatie. • U nodigt het publiek uit: leerlingen uit andere klassen, ouders en buurtgenoten.
KERNBEGRIPPEN	Tentoonstelling, presentatie, performance, feedback

INTRODUCTIE

⌚ 7 MINUTEN

U zit samen met de leerlingen in een kring en blikt terug op alle vorige lessen, vooral op Les 3. U stelt verschillende open vragen, zoals:

- *Hoe hebben jullie het ervaren om je performance thuis te oefenen?*
- *Heeft iemand naar je performance geluisterd? Wat vond hij/zij ervan?*

KERN

⌚ 43 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

De opwarming is in deze les volledig gericht op het inrichten van de tentoonstelling. U laat de leerlingen definitieve afspraken maken over de inrichting van de ruimte. U ondersteunt hen bij het inrichten en het voorbereiden van de tentoonstelling.

TIP

De leerlingen kunnen net als in een museum een kaartje met objectgegevens maken voor hun Surinaams cultureel erfgoed-voorwerp/onderwerp. Daarop staan: de maker (indien bekend), de titel/naam, jaartal/periode (indien bekend) en de cultuur waar het toebehoort.

Fase 2 Voorbereiding presentatie

U geeft tips over hoe te presenteren (luid, duidelijk spreken, goed articuleren, goed timen, en wie niet spreekt, luistert aandachtig naar de ander) en vertelt de leerlingen zich voor te bereiden op hun performance.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U leest de namenlijst voor zodat de leerlingen weten wanneer ze aan de beurt zijn. U spreekt met de leerlingen een teken af waarmee u aangeeft dat de tijd bijna om is. Terwijl het publiek binnenkomt, vraagt u aan de eerste leerling om klaar te staan.

Tijdens de presentaties doet u het volgende:

- U noemt de naam van de leerling die mag presenteren.
- U bewaakt de tijd van de performances.
- U motiveert leerlingen om na elke performance feedback en/of vragen te noteren.
- U zorgt ervoor dat na elke presentatie een luid applaus volgt.

Nadien bedankt u alle leerlingen voor de presentaties en het publiek voor zijn aanwezigheid.

Nadat het publiek de zaal heeft verlaten, doet u het volgende:

- U vraagt de leerlingen om hun feedback te geven en/of vragen te stellen.
- U vraagt elke 'performer' om de feedback in zijn/haar schrift te noteren.
- U vraagt de leerlingen of ze begrijpen wat de medeleerlingen belangrijk vinden aan hun eigen voorwerp/onderwerp.
- U stimuleert de leerlingen te vertellen over hun eigen ervaring bij het performen.

AFSLUITING

🕒 10 MINUTEN

U reflecteert samen met de leerlingen aan de hand van de volgende vragen:

- *Wat hebben jullie geleerd van elkaars performance?*
- *Welke onderwerpen horen bij het Surinaams materieel erfgoed? Welke bij het Surinaams immaterieel erfgoed?*
- *Wat vonden jullie van de lessen?*
- *Welke ideeën hebben jullie gekregen over de betekenis van Surinaams cultureel erfgoed in de verschillende culturen van Suriname en over erfgoed voor alle Surinamers?*
- *Vind je Surinaams cultureel erfgoed belangrijk? Waarom?*

U vertelt de leerlingen dat ze hun meegenomen object weer mee naar huis kunnen nemen, evenals hun portfolio.

U vult per leerling de evaluatiekaart in. U licht de evaluatie individueel toe op een ander tijdstip.

BIJLAGE 1 AFBEELDINGEN BIJ LES 1

Voorwerpen of afbeeldingen van tradities/gebruiken die behoren tot het cultureel erfgoed van Suriname en die tot een van de culturen zoals Inheems, Marron, Creools, Chinees, Hindostaans, Javaans behoren, zijn in te delen in de volgende categorieën:

- **ambacht/beeldende kunst:** traditioneel gebruiksvoorwerp of kunstwerk, bijvoorbeeld

Inheems keramiek

'Op het terras' van Nola Hatterman (1930)

- **muziekinstrument**

Apinti

Suriname Marakas (sekseki)

Dhol

- **gerecht**

Pom: Surinaams ovengerecht

Roti Masala Trafasie

- Klederdrachten

Surinaamse dames in koto (Creools kledingstuk)

Hindostaanse vrouw met orhani, feestelijk gekleed, in Suriname - circa 1900

Muzikante in een Amerindiaanse dansgroep (Apoera, Suriname), met de pumari als hoofdtooi

- Dans

Vrouw voert een dans uit die typisch is voor Indo-Caribische gemeenschappen (launda ke nach)

Topeng uitgevoerd in Wonosobo, Midden-Java

- Theater

Wajang: Javaans poppenspel

Ramlila

- Muziek

Leden van de Marron-gemeenschap spelen muziek en dans tijdens het Theater- en Dansfestival in Moengo

Gamelan: Javaans orkest

- Lied

Gospel, uitvoering van een zangkoor in Paramaribo (1947)

Wapen, vlag en volkslied van de Republiek Suriname

- Feest

Ketikoti viering

Holi

- Ritueel

Kom van kalebas (Winti), maar kan ook niet-ritueel gebruikt worden.

Aardewerken bak met kartelrand en gaatjes (Winti)

Divali-lampjes

- Religie en monumenten

Fort Zeelandia

St. Petrus en Paulus
kathedraal, Paramaribo

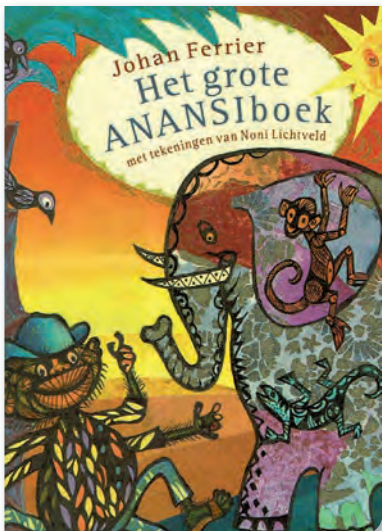

Neveh Shalom Synagoge en
de hoofdmoskee van Ahma-
diyya Anjuman Isha'at Islam,
Paramaribo

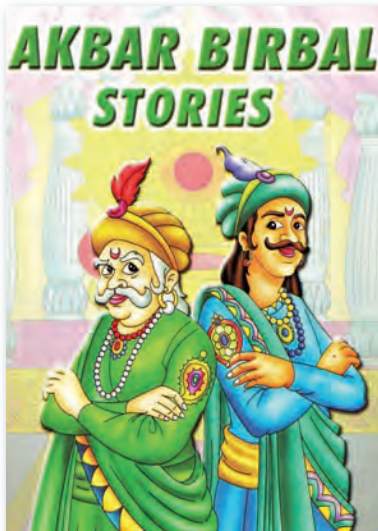

Arya Dewaker tempel,
Paramaribo

- Vertelkunst

Anansi verhalen (boekom-
slag van Uitgeverij
Conserve)

Akbar Birbal

Wortoe d'e tan abra: Suri-
naamse gedichtenbundel

Argument	Reden om je bewering te ondersteunen en de ander van jouw mening te overtuigen.
Beeldende kunst	Kunstvormen die iets in beeld brengen: een voorstelling van de werkelijkheid of belevingswereld van de kunstenaar. Bijvoorbeeld: schilderijen, tekeningen, beelden, houtsnijwerk.
Bronnenonderzoek	Informatie verzamelen via analoge en digitale bronnen, zoals boeken, documenten, kaartenbakken, websites, databanken en levende deskundigen.
Cultuur	Algemeen: alles wat door mensen is gemaakt of aangepast ten opzichte van de natuur. Meer specifiek: het geheel van tradities en gebruiken van een land, gebied of gemeenschap (in deze lessenreeks met aandacht voor de cultuur van etnische bevolkingsgroepen in Suriname).
Cultureel erfgoed	Voorwerpen en tradities die getuigenissen zijn van de geschiedenis en identiteit van een cultuur. Cultureel erfgoed kan: • een zeldzaam/uniek voorwerp of monument zijn. • een traditie (ritueel/kunstvorm/gebruik) zijn. • een voorwerp zijn dat bij een traditie hoort. • een symbool zijn voor een belangrijke historische of religieuze gebeurtenis/gedachtegoed. Het belang van cultureel erfgoed: • Het kan ons en de generaties na ons iets vertellen over het verleden. • Door het verleden te leren kennen, leer je het heden beter begrijpen. • Het kan ons iets vertellen over de cultuur van een specifieke bevolkingsgroep of een heel land. • Het kan je iets vertellen over wie jij zelf bent (identiteit). • Door elkaars cultuur te leren kennen, leer je elkaar beter begrijpen.
Erfgoed	Wat wij 'erven' van de generaties vóór ons, in de vorm van tastbare zaken - die zowel verplaatsbaar kunnen zijn (roerend erfgoed, bijvoorbeeld voorwerpen, documenten) als niet-verplaatsbaar (onroerend erfgoed, bijvoorbeeld gebouwen, landschappen), en niet-tastbare zaken (bijvoorbeeld verhalen, tradities).
Feedback	Constructieve (opbouwende) kritiek.
Immaterieel cultureel erfgoed	Niet-tastbaar erfgoed, zoals dans, verhalen, muziek, gerechten en feesten.
Immateriële waarde	Waarde die niet in geld is uit te drukken. Bij erfgoed: betekenis die samenhangt met de identiteit, geschiedenis of religie van een cultuur.
Klederdracht	Traditionele kleding die binnen een gemeenschap wordt gedragen.

Kritisch bronnen-onderzoek	De betrouwbaarheid/geloofwaardigheid per bron inschatten en de informatie over het onderwerp uit diverse bronnen vergelijken, voordat je een conclusie trekt.
Materieel cultureel erfgoed	Tastbaar cultureel erfgoed, zoals voorwerpen, kleding en monumenten.
Natuur	De samenhang van levensvormen (planten, dieren) en levenloze elementen (water, grondsoorten) op aarde. Als tegenstelling van cultuur: de oorspronkelijke situatie, zonder ingrijpen van de mens.
Observeren	Informatie verzamelen door de zintuigen te gebruiken.
Orale kunstvorm	Kunstvorm van het woord, mondeling voorgedragen, bijvoorbeeld een gedicht, een lied, <i>spoken word</i> , stand-up comedy optreden.
Performance	Optreden, uitvoering van een kunstvorm voor een publiek.
Podiumkunst	Kunstvorm die wordt uitgevoerd voor een publiek, zoals muziek, dans en theater.
Presentatie	Verzamelde informatie in een samenhangend verhaal overdragen op een publiek.
Ritueel	Een opeenvolging van handelingen volgens vaste regels, die een hoger doel dient (bijvoorbeeld eren, herdenken).
Tentoonstelling	Gelegenheid waarbij objecten met een gemeenschappelijk verband bijeengebracht zijn, om te worden getoond aan een publiek.
Traditie	Een gebruik dat binnen een gemeenschap van generatie op generatie wordt doorgegeven.

DOMEIN CULTUREEL ERFGOED

Schooljaar: _____

Naam leerling: _____

Leerkracht: _____

Ontwerpopdracht

Maak met behulp van een orale kunstvorm een eigen verhaal bij een gekozen erfgoedvoorwerp of -traditie.

Duid aan met één van de volgende symbolen:

- + - matig: geef aan in de feedback hoe de leerling zich verder kan ontwikkelen
- + voldoende: geef aan in de feedback wat de leerling voldoende beheerst
- ++ uitstekend: geef aan in de feedback wat de leerling in ruime mate beheerst

Doelen creëren

- De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.

De leerling:	Beoordeling:
• kan nadenken en communiceren over wat cultureel erfgoed is en over de immateriële waarde ervan.	
• kan zelfstandig onderzoek doen om inzicht te verwerven in de historische en culturele betekenis van een erfgoedvoorwerp of -traditie.	
• kan een verhaal maken over een erfgoedvoorwerp of -traditie.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen sociale competenties

- De leerling kan onderbouwde keuzes maken.
- De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.

De leerling:	Beoordeling:
• toont historisch en cultureel besef in relatie tot het cultureel erfgoed van anderen.	
• kan individueel en samen met anderen tot een eindproduct komen.	
• toont mondeling inzicht in en heeft respect voor de gevoelens van anderen ten aanzien van cultureel erfgoed.	
• kan de eigen emoties over cultureel erfgoed uiten met begrip voor de mensen van vroeger en nu.	
• kan constructieve feedback geven op andermans werk.	
• kan zijn/haar keuzes en persoonlijke mening met argumenten motiveren en staat daarbij open voor feedback van anderen.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen presenteren

- De leerling is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.

De leerling:	Beoordeling:
• kan een erfgoedvoorwerp of -traditie presenteren voor de medeleerlingen.	
• kan de eigen ervaring met een erfgoedvoorwerp/traditie verbinden met het belang van cultureel erfgoed in het algemeen.	
• kan kritisch reflecteren op het eigen werk.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Evaluatiekaart leerjaar 8

Aanbevelingen over de algemene voortgang:

THEMA

5

Theater

met integratie van het leergebied Taal

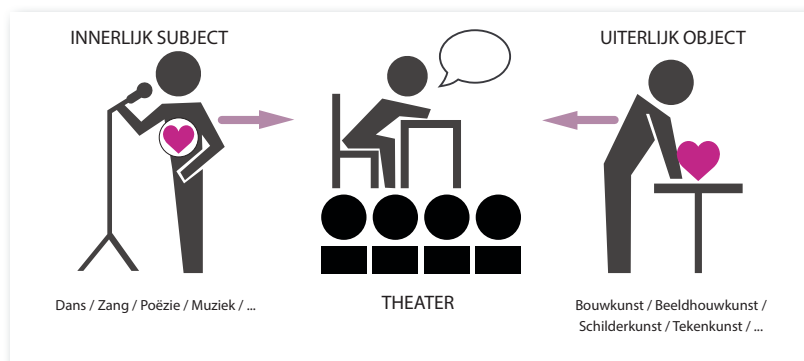

In het theater kunnen naast performance verschillende kunstdisciplines samenkomen: muziek, dans, beeldende kunst, bouwkunst en schrijfkunst. Niet alle kunstvormen zijn altijd gelijktijdig aanwezig, maar het samengaan van verschillende disciplines is een speciaal kenmerk van de kunstvorm theater. Theater is dan ook een kunstvorm waar vaak meerdere mensen samenwerken. Er zijn veel vormen van theater zoals: rollenspel, sketch, musical, toneel, maar ook de welbekende specifiek Surinaamse vormen als Anan-sitori, Mato en Banya-pre.

OVER HET DOMEIN THEATER

Bij theater hoort een publiek. Dat mag groot of klein zijn, in de klas of daarbuiten, maar: zonder publiek, geen theater! Theater is eerst en vooral een mede-deling: ze hebben een boodschap die ze willen delen met een publiek.

Schematisch kan het op de volgende manier weergegeven worden:

Het kunnen samenwerken met anderen, het kunnen uitspreken van een eigen mening, kritisch en creatief kunnen denken en handelen, voor een publiek durven optreden, besef hebben van andere meningen en gevoelens en verantwoordelijkheid nemen voor eigen acties, al deze vaardigheden zijn voor elke positie in de maatschappij van belang.

Theater wordt niet voor niets de '**spiegel van het leven**' genoemd, omdat het de toeschouwer aanzet tot reflectie over het leven, zichzelf en de anderen. Theater in het onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan de algemene en persoonlijke ontwikkeling, omdat het motorisch, sociaal-emotioneel, cognitief en creatief een beroep doet op de leerling.

Door het maken van theater wordt het wereldbeeld van de leerling vergroot. Hij/zij leert zijn/haar ideeën, beelden, ervaringen en belevenissen uit te drukken met middelen als stem, taal, muziek, beeld, houding, dans, mimiek en spel. Het lichaam is zijn/haar instrument. De leerling werkt met andere leerlingen en samen leren ze op elkaar inspelen. Hij/zij ontdekt dat het bij theater in de basis om drie zaken gaat: een speelruimte, spelers en een publiek.

De leerling leert welke middelen hij/zij kan gebruiken om een voorstelling te maken:

- Spel: de manier waarop er wordt gesproken en bewogen
- Speelruimte: het gebruik van de ruimte en de plaats van de spelers daarin
- Grime: make up
- Kostuum
- Dans
- Muziek
- Licht
- Geluid
- Beeldprojectie

Bij theater maken we gebruik van onze **verbeelding**: de maker verbeeldt zijn fantasie en de voorstelling doet beroep op de verbeelding van het publiek. Theater is een middel om de eigen creativiteit te ontdekken en steeds verder te ontwikkelen.

Kinderen zijn experts wat betreft 'spelen'. Ze beleven ontzettend veel plezier aan 'doen alsof', met een onbevangenheid die volwassenen vaak niet meer hebben. Theater als domein op school reikt technieken aan die de motorische ontwikkeling, taalvaardigheid en sociale vaardigheden versterken. Het daagt leerlingen uit probleemoplossend te denken en zich te verplaatsen in andere mensen. Tijdens het lager onderwijs wordt de basis gelegd bij de leerlingen voor de ontwikkeling van hun talenten voor het theater.

De theaterlessen moeten natuurlijk aansluiten bij de opvattingen en visies van de verschillende scholen. Dat is in ons land zeker een boeiend gegeven, vanwege de enorme diversiteit aan culturen en levensbeschouwingen. Juist door de **veelheid aan expressievormen** binnen theater is het mogelijk om aansluiting te vinden bij welke opvatting dan ook. Het is goed om de leerling te stimuleren hun kennis over andere opvattingen en culturen te vergroten. Theater is bij uitstek een geschikt middel daarvoor.

Bij het maken van theater gaan het creërend vermogen, de sociale vaardigheid en het presenterend vermogen als vanzelf samen. De leerling bedenkt, ontwerpt, speelt en presenteert een scène voor het publiek. Tijdens het **'maakproces'** is er een voortdurende wisselwerking van denken, doen en reflecteren. De leerling reflecteert op zijn/haar spel en dat van anderen en geeft daaraan betekenis. Hij/zij gaat experimenteren, stelt zich vragen en zoekt naar (dramatische) oplossingen. Al spelend leert de leerling de anderen beter kennen en leert hij/zij hen te accepteren en te waarderen door het gedeelde plezier en het geven en krijgen van feedback.

De eigen inbreng is van groot belang voor de motivatie. Leerlingen willen graag serieus genomen worden. De manier waarop u leiding en sturing geeft aan het spel, is sterk van invloed op de motivatie van het actief meespelen. Opdrachten waarin hun eigen ideeënwereld vorm krijgt, vinden leerlingen uitdagend en spannend. Dit kan gerealiseerd worden door te werken vanuit een bekende tekst, maar ook vanuit een thema of idee. Leerlingen zijn geïnteresseerd in onderwerpen waaraan zij zichzelf kunnen spiegelen of die ze kennen van tv en internet. Vooral het leven van pop- en filmsterren, sport en mode spreken tot hun verbeelding.

De inhoud van theater kan aansluiten bij leerinhouden en activiteiten van andere domeinen als dans en muziek. Er kan ook ingespeeld worden op maatschappelijke onderwerpen of thema's uit andere leergebieden zoals Natuuronderwijs en Taal, Aardrijkskunde en Geschiedenis.

In de niet-kunstzinnige leergebieden wordt theater vaak als middel gebruikt. De inzet van theater bij andere leergebieden brengt de inhoud ervan tot leven. Denk daarbij aan het uitspelen van historische gebeurtenissen, het inleven in de drijfveren van historische figuren en dramatische situaties rondom een maatschappelijke problematiek. Dit stimuleert inleving en leerlingen vormen zich letterlijk een concreet beeld van de situatie en doorleven de emoties die verbonden zijn met de situaties en figuren.

Veel spelvormen kunnen voor alle leeftijden worden gebruikt. Bekende vormen zijn: poppenspel, schimmenspel, rollenspel, improvisatie, vertelkunst (mato), voordracht, tekst-toneel, musical. Door de groepsgewijze aanpak voelen leerlingen zich veilig. Daarbinnen kunt u uiteraard ook ruimte maken voor individuele presentaties en leerlingen daarmee uitdagen.

In leerjaar 8 gaat het om het geheel: *'Mijn roep gaat naar een toneel dat de hele mens opeist en geen enkel van de menselijke uitdrukkingsmiddelen afwijst.'* (Herman Teirlinck).

Alakondre

In leerjaar 8 sluit de leerling een belangrijke leer- en levenscyclus af. Aangezien theater, zoals eerder gezegd, de ‘spiegel van het leven’ is, luidt in het theater de voor de hand liggende vraag: Hoe gaan wij in dit leven met elkaar om?

Oorspronkelijk is ‘Alakondre’ een Afro-Surinaamse term van stadsbewoners, maar gaandeweg werd dit steeds meer overgenomen door andere bevolkingsgroepen. In het dagelijks leven geschiedt dat weliswaar op een vrij oppervlakkige, ‘matter of fact’-manier: men spreekt bijvoorbeeld over Alakondre-soep, Alakondre-kledij enzovoort, wanneer het een samenstelling van verschillende ingrediënten betreft. **Alakondre** betekent: totale inclusiviteit, het ideaal van vele waarheden naast elkaar, die allemaal even waar en gelijkwaardig zijn.

Het Sranan bijvoorbeeld, is volgens de Alakondre-opvatting (Alakondre fasi) het symbool geworden van de beoogde eenheid van Suriname, de zogenaamde ‘wan pipel-gedachte’. Surinamers ontmoeten en herkennen elkaar in een taal die van iedereen en tegelijkertijd van niemand is. Het herkennen is er, maar de erkenning, daar moet nog aan gewerkt worden. We zijn er nog niet, maar het ideaalbeeld is springlevend.

Om deze reden is er voor dit leerjaar gekozen om, na de algemene basisvormen van theatertechniek die in het voorgaande leerjaar onderwezen werden, te focussen op een echte Surinaamse theatervorm die gebaseerd is op cultuuropvattingen die hier gangbaar zijn.

MATO als theatervorm

Zoals gezegd, bestaan er heel veel verschillende theatervormen. Sommige vormen zijn kenmerkend voor de streek of het land waar ze ontstaan zijn. Zo heeft u bijvoorbeeld in Japan het Nō-theater, in India de Kathakali, in China de Peking Opera en in Europa de Griekse tragedie.

Suriname onderscheidt zich door een aantal bijzondere theatervormen die hier zijn ontstaan: bijvoorbeeld het Du-theater dat door de tot slaafgemaakten in de tijd van de slavernij als komisch vermaak werd opgevoerd. Belangrijk waren toen ook de meegebrachte verhalen uit Afrika, de Anansitori. Bij de Ndyuka in Suriname is de Anansitori een vertelvorm geworden die valt onder het genre Mato.

Mato is een raamvertelling, een fictief verhaal gebaseerd op levenservaringen (ondrofeni) en feiten uit het dagelijkse leven met de bedoeling dat de toehoorders daaruit lering trekken.

Aan het einde van elke Mato gaan de toehoorders meestal naar huis met iets om over na te denken. Gedurende de Mato wordt het vertellen regelmatig onderbroken door zang, dans, muziek of soms ook door een ander verhaal dat geassocieerd wordt met het hoofdverhaal. Men kan dus spreken van een vorm van totaaltheater.

Een Mato wordt onderverdeeld in:

- **Syatu mato** (*raadsel*): warming-up voor de vertelling waarbij (oorspronkelijk) door middel van een raadsel de intelligentie van de toehoorders wordt getoetst.
- **Langa mato**: de vertelling zelf.

Belangrijke figuren in een Mato zijn:

- de **Matoman** of Gi-man: de hoofdverteller. De Matoman is de schrijver van het hoofdverhaal.

In de lessen van dit domein wordt de term Matoman gebruikt.

- de **Pikiman**: de persoon via wie de hoofdverteller het verhaal aan het publiek vertelt. Hij bevestigt daarom elke keer dat wat de hoofdverteller heeft verteld met de woorden: 'Na so a de' (zo is het), 'Na leti so' (echt waar) of, bij ontkenningen, met de woorden 'Kweti kweti' (helemaal niet). De Pikiman fungeert als regisseur van het stuk.

In de lessen van dit domein wordt de term Pikiman gebruikt in de functie van regisseur.

Een Mato wordt bij voorkeur in kringformatie uitgevoerd waarbij het publiek – met toestemming van de Pikiman – soms rechtstreeks mag reageren op het hoofdverhaal door middel van koti (onderbreking of binnenvertelling).

Koti's kunnen op verschillende manieren uitgedrukt worden: bijvoorbeeld door middel van zang, dans, muziek, anekdotes, enzovoort.

Met de keuze voor Mato wordt theater in dit leerjaar een middel om de eigen creativiteit en kennis van de eigen leefomgeving verder te ontwikkelen, zodat uiteindelijk jonge Surinamers uitgroeien tot zelfbewuste burgers die **cultureel** uitgerust zijn om hun 'rol' te interpreteren en **technisch** uitgerust zijn om die rol te 'spelen': met de ogen van een beeldend kunstenaar, met de oren van een muzikant, met de mond van een acteur, gedragen door de energie van een danser.

LESSENREEKS DANS EN TAAL

In deze lessenreeks staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Hoe bewerk ik een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek?

Dit lesmateriaal betreft, net als in leerjaar 7, een integratie van het leergebied Taal. Dit is een logische combinatie, want bij theater is omgaan met taal zeer belangrijk. De spelvorm 'improvisatie' bijvoorbeeld, die in dit leerjaar intensiever wordt gebruikt, kan binnen de taalles als middel gebruikt worden om de taalvaardigheid te ontwikkelen. De leerlingen leren naast de verrijking van de woordenschat op een creatieve manier met taal omgaan. Vooral voor taalzwakke leerlingen kan improvisatie een manier zijn om goed te leren presenteren en zich mondeling te uiten. Voor de meeste leerlingen is het leren van een korte tekst geen enkel probleem. Toch kan het letterlijk uit het hoofd leren van een tekst voor sommigen stress veroorzaken. De nadruk ligt bij Mato vooral op het begrip van de tekst: de weergave geschiedt veelal via improvisatie met eigen woorden. Vlotheid en werken aan een ruime woordenschat zijn dan natuurlijk wel een vereiste. Zoals reeds opgemerkt kan natuurlijk inspiratie worden opgedaan bij andere niet-kunstzinnige leergebieden zoals Geschiedenis, Aardrijkskunde en Natuuronderwijs. Zeker bij dit onderwerp: Mato is gebaseerd op ondrofeni (levenservaring). En wat behelst de levenservaring van de leerlingen van dit leerjaar? Hun leven op school natuurlijk, met alle bijbehorende vakken.

Waar de leerling in leerjaar 7 volkomen vrij was in zijn creatie van de speelttekst, is in dit leerjaar gekozen voor een bestaande tekst die naar eigen inzicht bewerkt moet worden: de leerling moet dus zoeken naar vrijheid binnen een beperking.

OVERZICHT EN VERLOOP VAN DE LESSENREEKS

Ontwerpproces

De leerling gaat op onderzoek uit volgens een ontwerpproces in 4 fasen, middels de bijbehorende vraag/vragen:

- 1 **Oriëntatie:** Hoe ga ik speels om met klanken: klinkers, medeklinkers en woorden in verschillende talen? Hoe coördineer ik dit met beweging?
- 2 **Onderzoek:** Hoe kan ik mijn woordenschat (in verschillende talen) uitbreiden?
- 3 **Experiment:** Hoe geef ik een verhaal meer zeggingskracht, rekening houdend met belangrijke thema's van deze tijd?
- 4 **Reflectie:** Welke keuzes heb ik gemaakt en waarom? Wat kan ik vertellen over mijn eigen improvisatie (creatie)?

De ontwerpopdracht voor leerjaar 8 luidt:

Bewerk een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek.

Indeling lessenreeks

De lessenreeks bestaat uit 6 lessen:

Les 1	De leerling oriënteert zich individueel en samen met de medeleerlingen op de ontwerpopdracht en maakt aldus kennis met de theatervorm Mato. Als leerkracht treedt u op als inspirator die de leerling stimuleert om meer bewust en nieuwsgierig te kijken, te luisteren naar zijn omgeving, in het bijzonder de diverse culturen, en daar samen met anderen op een theatrale manier op te reageren.
Les 2-5	De leerling experimenteert en bereidt zich samen met anderen voor op een eindpresentatie van de ontwerpopdracht. U stimuleert, in de rol van coach, het feitelijke repetitieproces waarbij enkele theatertechnieken uit leerjaar 7 op een iets gecompliceerdere manier herhaald worden.
Les 6	De laatste les vormt de afronding van de lessenreeks. Er vindt een klassikale presentatie plaats van de ontwerpopdracht in de vorm van een kleine voorstelling buiten het klaslokaal, op een gekozen speelplek op het schoolerf, voor een (deels onbekend) publiek. De leerervaring wordt afgerond met een moment van reflectie, evaluatie en feedback met deelname van het publiek.

De logische volgorde van een theaterles, zoals onderwezen in leerjaar 7, wordt grotendeels aangehouden. Daarnaast wordt er in dit leerjaar een logboek bijgehouden door de leerlingen. Tevens wordt er meer thuis voorbereid, waardoor er met grotere snelheid gewerkt kan worden in de klas. De eigen verantwoordelijkheid in dit leerjaar is daarmee groter dan voorheen.

Iedere theaterles heeft de volgende opbouw:

Introductie	Elke les start met een introductie waarbij u een inschatting maakt over de actuele beginsituatie van de leerlingen.
Kern - Fase 1	Opwarming - 'wakker' maken van het lichaam met fysieke oefeningen, gepaste sfeer oproepen, focussen. Inleidende opdracht - oefenen als voorbereiding op de kernactiviteit.
Kern - Fase 2	Kernactiviteit - één of een aantal werkvormen die centraal staan in de les waarbij werkdoelen kunnen worden gerealiseerd.
Kern - Fase 3	Verwerkingsopdracht - werkvormen waarin ervaringen van de voorgaande spel oefeningen kunnen worden verwerkt. Toonmoment - presentatie van de opdracht.
Afsluiting	Elke les eindigt met een nagesprek, vragen, feedback en afspraken voor de volgende les.

Uw rol als leerkracht is vooral die van **coach** en **inspirator**: u laat de leerlingen zoveel mogelijk zelf doen. U pikt signalen op van de leerling en stuurt bij, alleen daar waar het nodig is. Bovendien houdt u het liefst luchtig tijdens de lessen. Vooral bij improvisaties is dat belangrijk: verbeelding is een spontaan proces dat u niet kunt afdwingen, hoogstens verleiden. U legt nooit de nadruk op waar het de groep aan ontbreekt, maar creëert een veilige leeromgeving door middel van positieve feedback.

Deze coachende rol houdt ook in dat de leerlingen een grote eigen inbreng hebben. Dit zal hun motivatie zeker ten goede komen. Met deze werkwijze worden de leerlingen serieus genomen en kunnen ze autonoom aan de slag met hun eigen onderwerpen. Er wordt gewerkt vanuit een bekende tekst, die de leerlingen in overleg, zelf mogen kiezen.

Wijze van beoordelen

In Bijlage 2 vindt u een **evaluatiekaart**. Hiermee kunt u iedere leerling, op basis van de vooraf gestelde lesdoelen, beoordelen en voorzien van concrete feedback. De leerling legt zijn of haar leerervaringen vast in een portfolio, bijvoorbeeld samengesteld uit alle aantekeningen, voorbereidingen, ontwerpschetsen, foto's van een gemaakt werkstuk... Wanneer het tijd is voor feedback en evaluatie, verschijnt in de les de volgende pictogram: . Uiteraard kunt u de evaluatiekaart gebruiken wanneer u het leerproces van de leerlingen wilt opvolgen en ondersteunen. U kunt uw bevindingen op basis van de evaluatiekaart ook samen met de leerling bespreken aan de hand van zijn/haar portfolio.

U vertelt de leerlingen dat u ze tijdens de lessen tips en tops zal geven. Een tip duidt aan waar er nog ontwikkelingsmarge is voor de leerling en een top is een compliment. De leerling kan ze noteren in zijn/haar portfolio.

LESDOELENVERZICHT

De volgende hoofddoelen staan centraal in deze lessenreeks.

De leerling:

- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.
- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie) bij het schrijven van een eigen Mato, gebaseerd op een bestaand gegeven.
- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.
- is in staat om zelfstandig buiten het vertrouwde klaslokaal en voor een onbekend publiek een eigen Mato op te voeren.

Per les zijn doelen weergegeven, die de hoofddoelen ondersteunen. De competenties die de leerlingen verwerven, zijn ingedeeld in drie categorieën, namelijk creërend vermogen, sociale competenties en presenteren.

Tijdens het **creëren** onderzoeken de leerlingen alle elementen van theater: wat werkt, hoe werkt het, hoe en met welke middelen kan ik een verhaal vertellen?

Theater vraagt om **samenwerking**, zowel binnen als buiten het spel. Al spelend leert de leerling de anderen beter kennen en leert hij/zij hen te accepteren en te waarderen door het gedeelde plezier en de feedback. Tijdens het spelen van toneel leren de leerlingen om te gaan met hun emoties en rekening te houden met de opvattingen van anderen.

Presenteren voor een publiek vraagt om durf, zelfreflectie en de leerling moet zich kunnen verplaatsen in het publiek. De leerlingen moeten zich afvragen of het publiek zal begrijpen wat er bedoeld wordt, zien ze wat we willen laten zien en hoe reageren ze daarop?

Competenties		Lesdoelen De leerling kan:
Les 1	Creërend vermogen	• een bestaand verhaal zelfstandig uitkiezen op basis van geluid- en visuele associaties en hierover een eerste interpretatie in tekstvorm creëren.
	Sociale competenties	• in overleg met anderen de spelelementen wie, wat, waar toepassen in de voorbereiding van een verhaal.
	Presenteren	• klassikaal een korte presentatie geven van de verzamelde ideeën.
Les 2	Creërend vermogen	• op basis van een afgesproken rolverdeling zelfstandig een verhaal improviserend tot stand laten komen en spelen.
	Sociale competenties	• samen met anderen een verhaal becommentariëren en aanpassingen aan een verhaal doorvoeren.
	Presenteren	• een gezamenlijk tot stand gekomen verhaal samen in groep naar voren brengen.

Les 3	Creërend vermogen	• zelfstandig gestalte geven aan een eigen rol door te spelen met stem, mimiek, houding en beweging.
	Sociale competenties	• in samenspraak met anderen het definitieve verloop van een verhaal bepalen met inbegrip van individuele 'koti's' (onderbrekingen).
	Presenteren	• in groep zelfstandig de eerste doorloop van een stuk presenteren.
Les 4	Creërend vermogen	• samen met anderen een kostuum met passende accessoires creëren dat past in het geheel van een stuk. • zelfstandig de plaats en inrichting van de speelruimte van een stuk bepalen.
	Sociale competenties	• zelfstandig definitieve groepsafspraken omtrent de productie van een stuk maken.
	Presenteren	• in groep zelfstandig een tweede doorloop van een stuk presenteren met de nadruk op de coördinatie van vormgeving en vertelkunst.
Les 5	Creërend vermogen	• zelfstandig een stuk openen aan de hand van een meer-talige start.
	Sociale competenties	• in groep een technische repetitie van een stuk zelfstandig uitvoeren.
	Presenteren	• een generale repetitie uitvoeren voor een denkbeeldig publiek.
Les 6	Creërend vermogen	• een zelfgeschreven en ontworpen Alakondre Mato opvoeren voor een onbekend publiek buiten het klaslokaal. • tijdens de presentatie rekening houden met intonatie, articulatie en tekstimprovisatie.
	Sociale competenties	• samen met anderen zelfstandig een Alakondre Mato presenteren.
	Presenteren	• een nagesprek voeren met een publiek en zelfstandig feedback geven en constructief omgaan met ontvangen feedback.

1 Speltraining: kennismaking met Mato

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe bewerk ik een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek?
LESDOELEN	De leerling kan: • een bestaand verhaal zelfstandig uitkiezen op basis van geluid- en visuele associaties en hierover een eerste interpretatie in tekstvorm creëren. • in overleg met anderen de spelelementen wie, wat, waar toepassen in de voorbereiding van een verhaal. • klassikaal een korte presentatie geven van de verzamelde ideeën.
MATERIAAL	• Schrift voor elke leerling als logboek en om aantekeningen in te maken • Potloden • Verhaalboeken, bijvoorbeeld: Anansi, Alladin, Roodkapje, Belle en het Beest, Disney cartoons, Marvelstories... • Schoolbord (of alternatief) • Een groot vel papier
VOORBEREIDING	• U zorgt ervoor dat er een ruimte beschikbaar is waarin de leerlingen kunnen bewegen en in een kring kunnen zitten. • U schrijft op het schoolbord (of alternatief) de spelregels (spelstructuur) van de Mato. • U bestudeert vooraf alle uitleg omtrent Mato en Alakondre (zie Inleiding).
KERNBEGRIPPEN	Alakondre, Alakondre fasi, de 3 W's, Mato, Mato-basiya, Matoman, Piki-basiya, Pikiman, koti, affiche, climax, personage, uitbeelden

INTRODUCTIE

🕒 15 MINUTEN

In kringvorm inventariseert u wat de leerlingen zich nog herinneren van de leerstof in leerjaar 7 door middel van een aantal open vragen, zoals:

- *Wie herinnert zich wat er is gebeurd in de theaterlessen van leerjaar 7?*
- *Wie herinnert zich nog een of meer speltechnieken? Welke?*

Vervolgens vertelt u over de inhoud van deze nieuwe lessenreeks:

- de ontwerpopdracht voor de lessen.
- dat de nadruk zoals vorig jaar zal liggen op creativiteit, samen leren en jezelf presenteren.
- dat de leerling tijdens deze lessen veel meer zelf moet doen en u slechts als coach en in sommige gevallen als 'scheidsrechter' zal optreden.
- dat er meer nadruk wordt gelegd op het naar elkaar luisteren en communiceren.

- dat in deze lessen er wordt uitgegaan van een bekend (bestaand) verhaal dat de leerling zelf zal moeten aanpassen.
- dat u verschillende bekende verhalen hebt van waaruit de leerlingen kunnen kiezen of ze zelf een bestaand verhaal mogen voorstellen.

Daarna stelt u open vragen in relatie tot de ontwerpopdracht:

- *Wie weet wat een 'Mato' is?*
- *Wat weten jullie over de Marroncultuur in Suriname?*
- *Wat weten jullie over 'Alakondre'?*

U presenteert de spelregels van 'Mato' en 'Alakondre' die nodig zijn voor de lesactiviteiten die komen:

- De Mato (het verhaal) wordt altijd voorafgegaan door een zogenaamde Syatu mato (een mop of een raadsel), om de aandacht van het publiek te trekken.
- De Mato start met de 'Matoman' (hoofdverteller). Deze geeft het startsein voor het begin van de hoofdvertelling en zorgt daarna dat de verhaallijn behouden blijft, ondanks de mogelijke onderbrekingen.
- De vertelling kan bijvoorbeeld ook aanvangen met een lied.
- Er is een 'Pikiman' die de rol heeft van regisseur en ordehandhaver.
- Wanneer een speler (een willekeurige leerling) wil inspringen met een eigen verhaal, zang of dans, dan moet hij/zij roepen 'mi ben dape' (ik was erbij).
- Daarop antwoordt de Pikiman 'yu ben dape, sa yu syi'? (je was erbij, wat heb je gezien?).
- Het inspringen in een verhaal wordt 'koti' genoemd.

Let op, u benadrukt dat de spelers vrij zijn om hun eigen creativiteit te gebruiken en ook zelf regels erbij mogen verzinnen. Ze hoeven niet vast te houden aan één traditie. Ze mogen 'Alakondre fasi' werken, met andere woorden: zij kunnen putten uit alle Surinaamse culturen. Ze mogen meerdere talen gebruiken zoals Surinaams-Javaans, Sarnami, Chinees, Portugees of het Sranan, maar natuurlijk blijft de hoofdtaal wel het Nederlands.

Alakondre boom

TIP

Deze regels kunnen op het schoolbord of op een vel papier geschreven zijn of op een scherm geprojecteerd worden en blijven gedurende de gehele lessenreeks beschikbaar voor de leerlingen.

TIP

Goed om te weten dat wie Sranan spreekt, 22 talen tegelijk spreekt! Dat is heel bijzonder. Het is de taal van iedereen, maar tevens van niemand. U kunt de leerlingen laten uitzoeken uit welke talen het Sranan bestaat als aanloop naar Alakondre.

KERN

⌚ 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

Tijdens het opwarmen oriënteren de leerlingen zich op hun stem en lichaam:

- U staat met de leerlingen in kringopstelling en legt uit dat alles binnen een Mato (het verhaal) 'leeft', bijvoorbeeld een rivier die alle vissen 'opeet', een berg die 'verliefd' is, een man die door de lucht 'vliegt'.
- U legt uit dat als u iets zegt tijdens de opwarming, dat de leerlingen moeten reageren door uw woorden met hun stem en met hun lichaam uit te beelden.

- U vraagt in eerste instantie 3 of 4 leerlingen om te reageren op uw commando, zodat de anderen zien hoe het moet. U roept bijvoorbeeld 'zon' of 'maan' of 'grote sterke mens', waarna de leerling reageert met een uitbeelding.

U laat daarna de leerlingen vrij door de ruimte lopen. Ze mogen op eigen initiatief om de beurt een commando geven dat door de anderen uitgevoerd wordt.

TIP

De leerling kan bij deze oefening inspiratie putten uit de andere domeinen van KCE of uit de lessen van de andere leergebieden.

Fase 2 Techniek

U laat de leerlingen in kringopstelling staan. U maakt zelf geen deel uit van de kring. U treedt enkel op als inspirator/coach 'vanaf de zijlijn'.

U herhaalt de observatietechniek, die de leerlingen hebben geleerd in leerjaar 7, namelijk: alles opmerken binnen en buiten het klaslokaal, goed luisteren en kijken. Daarnaast herhaalt u dat een verhaal een begin heeft, een middenstuk met een hoogtepunt en een einde.

U vraagt de leerlingen om zelf in de groep iemand aan te duiden voor de rol van:

- een 'Matoman' (meisje of jongen) en een 'Mato-basiya' (degene die de Matoman bijstaat). Zij zullen de rol krijgen van samenstellers van het uiteindelijke verhaal op basis van de ideeën van alle leerlingen samen.
- een 'Pikiman' (meisje of jongen) en een 'Piki-basiya' die de rol zullen vervullen van regisseur/regisseuse en regieassistent(e).

U geeft aan dat de leerlingen bij hun keuze goed moeten nadenken over wie volgens hen goede schrijfkwaliteiten heeft en wie goed is in het geven van commando's.

TIP

De leerlingen moeten leren dat niet iedereen even goed is in alles. Maar dat iedereen wel bepaalde kwaliteiten heeft en dat je samen veel kan bereiken.

Uiteindelijk zijn alle rollen en dus alle leerlingen belangrijk om te komen tot een goed groepsresultaat. De basiya's/assistenten, de tijdbewaker, de fotograaf die alles vastlegt... het zijn allemaal 'rollen' die belangrijk zijn en misschien door de eerder introverte leerlingen zullen gespeeld worden. Maar er is er voor iedereen een 'rol' in een theaterstuk, en elke rol is belangrijk.

Herhaal daarom ook de informatie hierover uit leerjaar 7:

"Muziek maken op de achtergrond, foto's maken van spelers en het publiek, een affiche tekenen, een uitnodiging ontwerpen... Maak vanaf het begin duidelijk dat niet iedereen op het podium wilt en hoeft te staan, maar dat ALLE taken evenveel tellen. Theater is, meer dan in de andere kunsten, samenwerken."

TIP

Soms ontpoppen de meest introverte leerlingen zich tijdens de lessen kunst- en cultuureducatie tot extra-verte creatievelingen.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U legt de leerlingen uit:

- dat ze met z'n allen in overleg een bekend verhaal moeten kiezen (uit uw suggesties of suggesties van de leerlingen).
- dat ze in groepen aan de slag moeten om met hun ideeën het bekende verhaal een eigen draai te geven. Deze ideeën mogen ze opschrijven op een groot vel papier dat op de grond is geplaatst. Dit papier wordt door 4 gedeeld.
- dat voor elke zijde van het papier een zelf te vormen groep plaats neemt: er zijn dus 4 groepen per vel papier.
- dat elke groep een korte spannende bewerking moet verzinnen rond het gekozen verhaal of een stuk van het verhaal. Stel bijvoorbeeld dat het bekende sprookje 'Hans en Grietje' werd gekozen. Een mogelijke bewerking door de leerlingen zou dan kunnen gaan over: "Anansi is verdwaald in het Amazonebos! Wie komt hij tegen? Komt hij ooit terug in Paramaribo?"
- dat het verhaal zich moet afspelen in het Amazonegebied of het Caribisch gebied.
- dat de leerlingen gebruik moeten maken van de schrijftechniek die zij hebben geleerd in leerjaar 7.
- dat de Matoman en de Pikiman en hun basiya's steeds supervisie hebben over het geheel.
- dat een leerling de taak krijgt om de tijd in de gaten te houden.
- dat een leerling, in de rol van fotograaf, foto's maakt van de acties, ook tijdens de voorbereidingen ("The making of ...").
- dat de basiya's van de Pikiman en de Matoman alle goedgekeurde ideeën in de groepen opschrijven op een apart vel papier.

Indeling van het kladpapier:

De leerlingen:

- vormen zelf hun groepen (4 groepen in totaal).
- bedenken hun kort verhaal (scenario) afgeleid van het gekozen verhaal waarin mensen, dieren, planten... in het Amazone- of het Caribisch gebied een avontuur beleven.
- passen de schrijftechniek uit leerjaar 7 toe waarbij elke groep een deel van het verhaal voor zijn rekening neemt.

U let erop dat de Matoman en de Pikiman rondlopen en bij alle groepen hun oor te luisteren leggen, en indien nodig suggesties doen als de andere leerlingen het even niet meer weten. U begeleidt de Matoman en Pikiman indien nodig.

TIP

U kunt de schrijftechniek uit leerjaar 7 opnieuw raadplegen zodat u de leerlingen kunt begeleiden bij het schrijven aan 1 verhaal. Voor de opbouw van hun verhaal starten de leerlingen met het beantwoorden van de 3 W's (Wie, Wat, Waar). Elk verhaal heeft een begin, een middenstuk en een einde. Elke groep zit voor een zijde van een blad papier met een aantal te beantwoorden vragen ter inspiratie, zoals:

- Groep 1: Begintekst
 - **Wie** is het hoofdpersonage? (wat is zijn/haar uiterlijk, wat is zijn/haar karakter)
 - **Waar** bevindt hij/zij zich?
- Groep 2: Middentekst 1
 - **Wat** gebeurt er als het hoofdpersonage een opdracht krijgt om een probleem op te lossen?
 - **Wat** is het probleem precies?
- Groep 3: Middentekst 2
 - **Wat** voor obstakels of moeilijkheden ontmoet het hoofdpersonage op zijn/haar weg?
 - **Wat** is het ergste?
 - **Wat** wordt de climax (het spannendste)?
- Groep 4: Eindtekst
 - Komt alles goed of... sterft het hoofdpersonage?
 - En **waar** gebeurt dat?
 - **Wat** is de slotboodschap?

Toonmoment

De leerlingen presenteren per groep het bedachte verhaaldeel en krijgen feedback van de leerlingen van de andere groepen die toekijken en luisteren.

Er kan ook per groep een solist (alleen) optreden om iets te tonen wat de groep bedacht heeft (bijvoorbeeld indien te weinig tijd over). Een groep kan ook zang of dans gebruiken om het gezamenlijk idee uit te beelden.

De basiya's van de Matoman en de Pikiman nemen nota tijdens alle presentaties. Ze schrijven verschillende steekwoorden op die zullen helpen om de uiteindelijke Mato samen te stellen.

U zit met de leerlingen in een kringopstelling waar u zelf ook deel van uitmaakt.

U vraagt de Matoman en de Pikiman om de conclusies van hun observaties en notities te delen op basis van de aantekeningen van hun basiya's. De overige leerlingen kunnen aanvullen of bijkomende opmerkingen formuleren, indien nodig.

Elke leerling schrijft een kort verslag van het onderzoek in zijn/haar logboek en bergt dit op in zijn/haar portfolio.

Huiswerkopdracht

- De Matoman en de Pikiman zullen samen met hun basiya's het gekozen verhaal bewerken aan de hand van het materiaal dat is aangeleverd door de groepen. Ze doen dit in de vorm van het schrijven van een opstel en brengen dit mee naar de volgende les.
- De andere leerlingen voeren met behulp van ouders, burens of familie een onderzoek uit over de betekenis van het woord Alakondre. Ze bestuderen daarbij de bijbehorende culturele uitingen van de verschillende bevolkingsgroepen. De voorgaande lessenreeks over Cultureel Erfgoed kan hen daarbij op weg helpen. U legt hen uit dat dit dient ter inspiratie bij de volgende lessen.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Speltraining: het hoofdverhaal en de rolverdeling

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe bewerk ik een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek?
LESDOELEN	De leerling kan: • op basis van een afgesproken rolverdeling zelfstandig een verhaal improviserend tot stand laten komen en spelen. • samen met anderen een verhaal becommentariëren en aanpassen aan een verhaal doorvoeren in groep. • een gezamenlijk tot stand gekomen verhaal samen in groep naar voren brengen.
MATERIAAL	• Een overzicht van de spelregels van de Mato (op het schoolbord, op papier of via projectie) • Schrift als logboek • Potloden • Groot vel papier
VOORBEREIDING	• U voorziet een ruimte waarin de leerlingen kunnen bewegen en in een kring kunnen zitten. • U heeft vooraf alle begrippen goed doorgenomen, alsook de begrippen omtrent Mato en de theaterbegrippen 'kettingassociatie' en 'echospel'.
KERNBEGRIPPEN	Verbeelding, MC, productieleider, conflict, improvisatie, observeren

INTRODUCTIE

🕒 12 MINUTEN

U zit in een kringopstelling met de leerlingen en deelt de logboeken uit. U legt de leerlingen nog eens uit dat u vooral optreedt als coach, 'scheidsrechter' en tijdbewaker. Vanaf dit moment moeten de leerlingen onder een willekeurige gespreksleider met elkaar een gestructureerd gesprek kunnen voeren (uiteraard stuurt u als coach bij indien nodig).

U benadrukt nog eens dat het allerbelangrijkste bij de Mato is, dat je **met z'n allen** het verhaal aan het publiek vertelt. Ook al staat niet iedereen later op het podium, iedere rol is belangrijk.

U geeft aan dat in deze les de oefeningen kettingassociatie en echospel zullen worden toegepast.

TIP

Voorbeeld van een kettingassociatie: Leerling 1 zegt: 'Ik stond vanmorgen op om 7 uur', waarna leerling 2 reageert met: 'Ik heb meteen thee gemaakt', waarna een volgende leerling reageert met: 'Want ik hou ervan om 's morgens thee te drinken en brood te eten', enzovoort. Totdat er een heel verhaal ontstaat waar iedereen aan bijgedragen heeft.

TIP

Voorbeeld van een echospel: Leerling 1 spreekt een woord uit en maakt daar tegelijkertijd een beweging bij. De anderen kijken en luisteren goed en imiteren daarna het woord en de beweging. Daarna doet leerling 2 hetzelfde (woord en beweging) en bootsen de andere leerlingen dit na. Dit wordt herhaald tot iedereen in de kring aan de beurt is geweest. U let erop dat elk nieuw woord en beweging niet dezelfde is. Dus als er twee leerlingen zijn die een 'boom' kiezen, dan moeten het verschillende bomen zijn, bijvoorbeeld een kankantrie en een parwa.

Daarna geeft u het woord aan de Pikiman en de Piki-basiya. De leerlingen bespreken samen met de anderen de inhoud van de vorige les onder leiding van de Pikiman. Ze kunnen daarbij hun logboek raadplegen.

U neemt slechts het woord als er een stilte valt, om het gesprek op gang te houden en u vult aan wanneer er iets vergeten wordt.

KERN

⌚ 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

De leerlingen oriënteren zich bij de opwarming op verbeelding met behulp van het lichaam en de stem. De leerlingen staan in kringformatie, u maakt geen deel uit van de kring.

U vraagt de Matoman en Mato-basiya om de tekst die ze hebben voorbereid (het opstel als huiswerkopdracht) voor te lezen. U geeft aan dat iedereen het voorgelezen verhaal moet verbeelden met stem en lichaam door gebruik te maken van de 'kettingassociatie' zoals ze die geleerd hebben in leerjaar 7. U ondersteunt, indien nodig, de Pikiman tijdens het leiden van de oefening.

De leerlingen improviseren zelfstandig met z'n allen het verhaal zoals ze het begrepen hebben onder supervisie van de Matoman en de Mato-basiya. De Pikiman en de Piki-basiya leiden de oefening.

Het is de bedoeling om samen gestructureerd tot een eindresultaat te komen. De groepjes uit de vorige les kunnen opnieuw gevormd worden. Ook kan er gebruik worden gemaakt van een groot blad papier dat op de grond gelegd wordt. Ieder groepje neemt dan een DEEL van het verhaal onder handen, terwijl de Pikiman en de Piki-basiya het geheel overzien. Zij begeleiden het maakproces, zodat de lijn van het hoofdverhaal behouden blijft. De Matoman en de mato-basiya kunnen daarbij assisteren voor de hoofdlijnen van het verhaal, maar de Pikiman (regisseur!) heeft altijd het laatste woord.

Fase 2 Techniek

De leerlingen staan in kringformatie, u maakt geen deel uit van de kring. U herinnert de leerlingen aan het echospel dat ze in leerjaar 7 tijdens de theaterles geleerd hebben.

U vraagt de leerlingen om, voortbordurend op de voorlopige tekst van de Matoman en Mato-basiya, in de houding te staan van een personage uit het verhaal (kan een persoon of een boom of een rivier zijn). Elk van de leerlingen moet een woord kiezen dat hij/zij zich herinnert uit de tekst. Als het de beurt is van de leerling, moet hij/zij het gekozen woord luid opzeggen en daar een beweging bij maken. De actie wordt door de anderen herhaald volgens de regels van het echospel.

U geeft aan dat de improvisaties in deze oefening, later, een hulpmiddel zijn bij het zoeken naar een eigen vorm van koti.

TIP

Creëer een veilige omgeving en benadruk dat iedereen respect moet hebben voor elkaar. Leg uit dat er een verschil is tussen vrolijk lachen en uitlachen.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U vraagt de Matoman en de Mato-basiya om hun verhaal nogmaals voor te lezen, zodat de andere leerlingen voorstellen kunnen formuleren voor aanvullingen of verbeteringen. De leerlingen kunnen gebruik maken van de nieuwe informatie die ze hebben gevonden via hun huiswerkopdracht. U geeft de leerlingen de ruimte om in overleg te bepalen wie welke rol in het verhaal speelt (rolverdeling van de spelers) onder leiding van de Pikiman en de Piki-basiya, die ook aantekeningen maken in het logboek. Daarbij assisteert u de Pikiman indien er een conflict mocht ontstaan tijdens het maakproces.

U ondersteunt de leerlingen in het bepalen van de verschillende taken van productiemedewerkers:

- affiche-ontwerper
- uitnodiging-ontwerper
- fotograaf
- gastheer/gastvrouw voor het publiek
- kostuummaker
- aankondiger (Master of Ceremony, MC)
- productieleider (hij/zij die zorgt dat alles op zijn plaats staat bij de voorstelling)
- cateraar (hij/zij zorgt voor hapjes en drankjes)
- tijdbewaker
- ...

Toonmoment

De leerlingen lezen, elk hun deel, het resultaat voor van de definitieve versie van het verhaal met de bijbehorende rolverdeling en de productiemedewerkers maken bekend wie welke taak op zich zal nemen.

U geeft, waar nodig, feedback en let vooral op:

- goede zinsconstructies.
- de duidelijkheid van de boodschap in het verhaal.
- dat alle rollen, ook van de productiemedewerkers, naar tevredenheid zijn verdeeld.

U gaat in kringopstelling zitten, waar u deel van uitmaakt. U evalueert het geheel door open vragen te stellen:

- *Ben je tevreden met het resultaat?*
- *Vind je dat er nog zaken ontbreken of vergeten zijn?*

U vraagt de leerlingen om hun laatste aantekeningen in hun logboek op te nemen en dit op te bergen in zijn/haar portfolio.

Huiswerkopdracht

- De leerlingen (de spelers) dienen thuis te oefenen met de tekst en met de expressie die past bij hun rol (als een leerling bijvoorbeeld een grote man speelt, moet hij/zij dat observeren bij een echte grote man, en dat proberen na te doen).
- De Pikiman en Piki-basiya moeten nadenken over wat voor 'koti'-varianten er mogelijk zouden kunnen zijn. Dit, naar aanleiding van wat ze gezien hebben tijdens het echospel (koti's kunnen elke vorm hebben: er kan geput worden uit alle domeinen zoals dans, muziek, beeldende kunst, cultureel erfgoed en media).
- De productiemedewerkers dienen na te denken over hoe ze te werk zullen gaan.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Speltraining: De eerste doorloop

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe bewerk ik een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek?
LESDOELEN	De leerling: • geeft zelfstandig gestalte aan een eigen rol door te spelen met stem, mimiek, houding en beweging. • bepaalt in samenspraak met anderen het definitieve verloop van een verhaal met inbegrip van individuele 'koti's' (onderbrekingen). • presenteert in groep zelfstandig de eerste doorloop van een stuk.
MATERIAAL	• Een overzicht van de spelregels van de Mato (op een schoolbord, op papier of via projectie) en de regels van een spelrepetitie (zie ook leerjaar 7) • Uitgeschreven tekst van de Matoman en Mato-basiya • Schrift als logboek • Potloden • Krijt
VOORBEREIDING	• U voorziet een ruimte waarin de leerlingen kunnen bewegen en in een kring kunnen zitten. • U heeft vooraf alle begrippen omtrent Mato, de theatertechniek 'de Geluidsbal' en de spelregels die gelden tijdens een theaterrepetitie (zie leerjaar 7, les 5) doorgenomen. • U neemt vooraf de logboeken van de leerlingen door en controleert of ze voldoende werden aangevuld.
KERNBEGRIPPEN	Accessoire, Broko kindi, Articulatie, Awasa, pemba, waaier

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U zit met de leerlingen in kringopstelling, u maakt zelf ook deel uit van de kring. U geeft kort aan dat in deze les de leerlingen het verhaal definitief zullen afwerken en het samen nog eens helemaal zullen doorlopen.

U geeft aan dat de uiteindelijke voorstelling tussen 20 en 30 minuten mag duren en dat u de tijd bewaakt. Vanaf nu voeren de Pikiman en de Piki-basiya het woord.

U deelt de logboeken uit aan de leerlingen. De leerlingen bespreken onder leiding van de Pikiman en de Piki-basiya de inhoud van het verhaal uit de vorige les. Indien nodig kunt u hen wel ondersteunen door richtlijnen te geven wat ze kunnen vragen. Voorbeelden van vragen die ze kunnen stellen, zijn:

- *Wat weten jullie nog van het verhaal waar we met z'n allen aan gewerkt hebben?*
- *Hebben jullie nog nagedacht over jullie rol en welke nieuwe ideeën hebben jullie hiervoor?*

U vestigt de aandacht van de Pikiman en de Piki-basiya op de spelregels die gelden tijdens een repetitieproces (zoals gepresenteerd in het lokaal). Uiteraard mogen de leerlingen de spelregels aanvullen als ze dat nodig vinden.

KERN

⌚ 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

De leerlingen voeren zelfstandig een opwarmingsoefening uit om hun stem, lichaam, expressie en energie los te maken. De leerlingen staan in kringformatie. U maakt geen deel uit van de kring.

De leerling die aangeduid is als Matoman neemt de tekst in de hand en leest enkele regels luidop. Een volgende leerling leest eveneens enkele regels luidop. Degene die is aangeduid als Pikiman let erop dat iedereen een beurt krijgt.

U let op het duidelijk uitspreken van de tekst (articulatie) en de toonhoogte (variatie) en u bewaakt de tijd.

Fase 2 Techniek

De leerlingen staan in kringformatie. U maakt geen deel uit van de kring.

U herinnert de leerlingen aan de techniek van de 'Geluidsbal' uit leerjaar 7:

1. Alle spelers staan in een kring.
2. Speler A maakt oogcontact met speler B en 'gooit' een geluid, als een bal, naar speler B.
3. Speler B herhaalt het 'ontvangen' geluid en gooit vervolgens een nieuw geluid naar een andere speler, enzovoort.

U legt uit dat in deze les de techniek een beetje verschillend zal zijn. Naast een nieuw geluid in de vorm van tekst, wordt een zang-, dans- of andere kunstvorm 'teruggegooid' naar de Pikiman.

Ook geeft u aan dat de Pikiman, samen met de Piki-basiya, heeft nagedacht over verschillende 'koti' commando's. De Pikiman zal nu opdrachten geven waarop de anderen moeten reageren. U bewaakt de tijd.

De leerling die gekozen is tot Pikiman voert de geluidsbaltechniek uit met de huidige versie van Mato-tekst. Hij/zij 'gooit' telkens een zin uit de tekst naar een leerling met een opdracht (een dansbeweging, de eerste regel van een lied, twee regels van een rap...).

TIP

Niet iedereen kan danspassen maken. Sommigen zingen liever, anderen houden van tekenen, enzovoort. Middels deze oefening kunnen de leerlingen op een natuurlijke en speelse manier zelf inzicht verwerven in wat hun interesses en talenten zijn.

De leerling die de opdracht krijgt, herhaalt de zin en voert daarna de opdracht uit. Hij/zij 'gooit' de 'bal' (= de opdracht) terug naar de Pikiman en komt er al doende achter welke opdracht voor hem/haar 'werkt' en welke niet.

De Pikiman let erop dat er voldoende variatie is in de koti.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U vraagt de Pikiman en de Piki-basiya om in overleg met de anderen te zoeken naar een 'koti' (tussenkost) die past bij ieders rol in het verhaal. Alle kunstdisciplines kunnen gebruikt worden: spelen van een muziekinstrument, zang, rap, odo's... Zelfs de beeldende kunst (bijvoorbeeld sneltekenen) is mogelijk.

U vraagt om alle gevonden ideeën en oplossingen te verzamelen en geeft de leerlingen de ruimte om het verhaal verder uit te werken in haar finale vorm terwijl u de tijd bewaakt.

Toonmoment

De leerling (als speler) presenteert in afspraak met de Pikiman (regisseur), samen met de anderen, een eerste doorloop van de eerste helft van wat er tot nu toe gevonden is aan materiaal: de tekst, zijn/haar rol met bijbehorende koti.

Door uw rol als coach, stimuleert u de leerling om door te gaan als er een aarzeling ontstaat. U geeft feedback en luistert naar de commentaren van de andere leerlingen en u bewaakt de tijd (samen met de leerling-tijdbewaker).

TIP

Koti is een goed hulpmiddel om de 'talenten' van de leerlingen te ontdekken, bijvoorbeeld:

Een leerling roept: "Mi ben dape!" De Pikiman antwoordt: "Di yu ben dape, sa yu syi?"

Vervolgens voert de leerling zijn act (talent) uit. Alles is mogelijk: een lied, een muziekstuk (ritmisch met drum of melodisch met blokfluit), een solodans, een groepsdansen, een snelle tekening, een foto tonen, een acrobatische sprong, een rap, een breakdance beweging, een awasadans beweging, een broko kindi dansbeweging,... De leerling mag ook steeds de hulp invoeren van een andere leerling. Na de koti gaat het verhaal verder op aangeven van de Matoman

De leerlingen zitten in kringformatie. U maakt deel uit van de kring.

U gaat na of de leerlingen tevreden zijn over het resultaat tot nu toe door volgende open vragen te stellen:

- *Is iedereen tevreden met zijn/haar rol, begrijpt iedereen de taken die bij zijn/haar rol behoren? Wat zijn de bevindingen van de Matoman, de Pikiman en de basiya's?*
- *Denken jullie nog aan zaken denken die tot nog toe vergeten werden?*

U laat de leerlingen hun schrift opbergen in hun portfolio, nadat zij hun logboek hebben bijgewerkt.

Huiswerkopdracht

- De leerlingen moeten thuis improviseren met hun deel van de tekst. Ze krijgen bijvoorbeeld één zin, maar ze mogen die niet 'letterlijk opzeggen', maar 'vertellen met eigen woorden'. Ze moeten hun rol en hun 'koti' oefenen.
- De leerlingen mogen een mooie jurk of broek met hemd meebrengen, samen met een traditioneel accessoire van één van de Amazonevolkeren die leven in Suriname, het Caribisch gebied of het Zuid-Amerikaans vasteland. Voorbeelden kunnen zijn: enkele veren of een verentooi, een waaier, een pangi, een sek seki, een beetje pemba... Het accessoire moet bij hun rol passen.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Het aankleden en de plaats van de voorstelling (de enscenering)

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe bewerk ik een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek?
LESDOELEN	De leerling: • creëert samen met anderen een kostuum met passende accessoires die passen in het geheel van een stuk. • bepaalt zelfstandig de plaats en inrichting van de speelruimte van een stuk. • maakt zelfstandig definitieve groepsafspraken omtrent de productie van een stuk. • presenteert in groep zelfstandig een tweede doorloop van een stuk met de nadruk op de coördinatie van vormgeving en vertelkunst.
MATERIAAL	• Script van de Mato uit Les 3 • Kostuums en attributen van de leerlingen • Telefooncamera (indien aanwezig) • Rekwisieten (bijvoorbeeld muziekinstrumenten, stoel) • Schrift als logboek • Potloden • Een overzicht van de spelregels van de Mato (op een schoolbord, op papier of via projectie) en de regels van een spelrepetitie (zie ook leerjaar 7)
VOORBEREIDING	• U voorziet een ruimte waarin de leerlingen kunnen bewegen/spelen. • U herinnert nogmaals de leerlingen om het materiaal mee te brengen zoals gevraagd in de vorige les (zie huiswerkopdracht). U controleert voor de les of ze dit meegebracht hebben. • U voorziet eventueel reservemateriaal, bijvoorbeeld kostuums en rekwisieten zoals pangi, kawai, horni, waaier.
KERNBEGRIPPEN	Kawai, pangi, rekwisiet, stylist, speelruimte

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U zit samen met de leerlingen in een kringopstelling. U deelt de schriften uit waarin de leerlingen aantekeningen kunnen maken. U geeft kort aan waar deze les over gaat, namelijk:

- het bepalen van de kostuums en de speelplek (vormgeving).
- een tweede doorloop met aandacht voor de uitvoering van de koti's en de vertelling.

U herhaalt dat de leerlingen zelfstandig dienen te werken en dat u als coach fungeert en de tijd bewaakt.

Vervolgens geeft u het woord aan de Pikiman en de Piki-basiya.

De leerlingen bespreken kort, onder leiding van de Pikiman en de Piki-basiya, de inhoud van de vorige les. De Pikiman en Piki-basiya vragen:

- of iedereen geoefend heeft voor zijn/haar rol, zijn/haar koti en heeft nagedacht over zijn/haar taak in de productie van de voorstelling.
- of er volgens sommige leerlingen nog knelpunten zijn.
- de leerlingen om tijdens het kringgesprek constructieve commentaar te geven op wat besproken wordt zodat dit nog kan worden meegenomen.
- of iedereen een kostuum en accessoire meegebracht heeft.

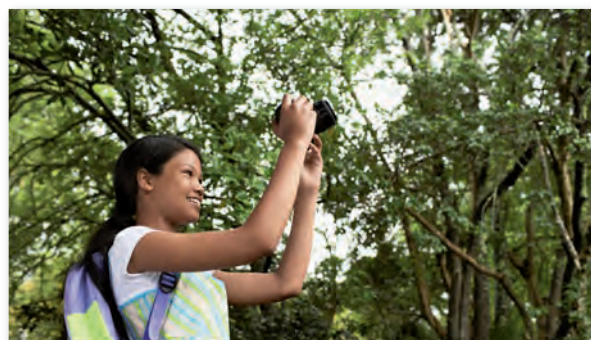
KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

Als opwarming (om lichaam, stem en energie los te maken) maken de leerlingen onder leiding van de Pikiman een korte wandeling op het schoolerf.

Ondertussen maakt de leerling die benoemd werd tot fotograaf, foto's (of schetsen) van verschillende mogelijke speelplekken, zoals onder een boom, bij de kantine... Na de terugkeer van de fotograaf naar de klas, maken de leerlingen op basis van de foto's en aantekeningen van de fotograaf gezamenlijk een keuze omtrent een geschikte locatie om de voorstelling te houden.

Fase 2 Techniek

De leerlingen zitten in kringformatie. U maakt geen deel uit van de kring.

U of de Pikiman moedigen de leerlingen aan om de taakverdeling die in de vorige les werd afgesproken nog eens te overlopen en na te gaan of iedereen over zijn/haar taak verder heeft nagedacht. Op de volgende vragen moet een antwoord komen:

- *Wie is MC?*
- *Wie wordt uitgenodigd voor de voorstelling?*
- *Wie maakt de inhoud van de uitnodiging (belangrijk te vermelden dat iedereen een eigen zitmat moet meenemen)?*
- *Hoe worden de mensen uitgenodigd (bijvoorbeeld via een WhatsApp, een kaart, een brief...)?*
- *Wie maakt de affiche (bijvoorbeeld voor op het prikbord van de school)?*
- *Wie bewaakt de tijd tijdens de voorstelling? De Mato mag tussen 20 en 30 minuten duren.*
- *Wie zorgt voor de 'styling'?*
- *Wie ontvangt het publiek?*
- *Wie is de productieleider?*

De leerlingen overlopen, onder leiding van de Pikiman en de Piki-basiya, wie wat gaat doen en vooral hoe ze het gaan doen. De Pikiman bespreekt:

- hoe de MC op de dag van de voorstelling het publiek zal begroeten, het stuk zal aankondigen en het publiek zal groeten aan het einde van de voorstelling. De MC mag hulp vragen aan anderen als het moet.
- de verschillende taken: van de productieleider, van degene die de affiche maakt en ophangt, van degene die de uitnodiging maakt, van de hostess(en), van de fotograaf, van de cateraar, van de stylist...

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft aan dat er deze les een tweede doorloop gehouden wordt van de tweede helft van het stuk met kostuum en onder leiding van de Pikiman. U geeft aan dat de leerling (als speler) goed moet letten op de uitvoering van zijn koti en de manier van vertellen omdat elk onderdeel niet te lang mag duren zodat de volledige voorstelling binnen de voorziene tijd blijft. U ondersteunt de tijdbewaker tijdens de doorloop.

Toonmoment

De productieleider legt alles op zijn plaats.

De leerling (speler) trekt zijn/haar kostuum aan, geholpen door de styliste en voert samen met de anderen een tweede doorloop uit. Dit vindt plaats onder de leiding van de Pikiman en de Piki-basiya. Zij letten erop of de kostuums, de vlotheid van vertellen en de koti's passen in het geheel van het verhaal.

U stimuleert de leerling (speler) om door te gaan als er een aarzeling ontstaat. Elke leerling ontvangt feedback van de Pikiman, de medeleerlingen (toeschouwers) en u. Na afloop deelt u uw bevindingen en geeft u commentaar op de doorloop. De leerlingen krijgen nadien de kans om de gemaakte keuzes toe te lichten.

TIP

Een Mato begint met een Syatu mato: een raadsel of een mop, om de aandacht van het publiek te trekken. De Syatu mato wordt uitgevoerd door de MC.

De leerlingen zitten in een kringopstelling. U maakt deel uit van de kring. Voor de afsluiting van de les, stelt u de leerlingen de volgende vragen:

- *Vinden jullie dat de kostuums en de rekwisieten horen bij de voorstelling? Waarom wel of niet?*
- *Waren er nog haperingen tijdens het vertellen? Hoe kunnen we die verhelpen of oplossen?*
- *Zijn alle koti's duidelijk? Welke suggesties zou je nog doen?*
- *Is de regisseur (Pikiman) tevreden?*

U laat de leerlingen hun schrift opbergen in hun portfolio, nadat zij hun logboek hebben bijgewerkt.

Huiswerkopdracht

- U stimuleert de spelers om het vertellen van zijn/haar stuk tekst te oefenen, evenals de vorm van zijn/haar koti (dans, muziek, zang, enzovoort) zodanig dat het binnen de timing van het stuk past.
- De leerling die de Syatu mato voordraagt (zie Les 1) mag een mop of raadsel in het Sranan of een andere Surinaamse taal bedenken, met behulp van ouders, burens, opa's en oma's, of een boek. De andere leerlingen mogen ook mee helpen denken en zoeken.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

De generale repetitie

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe bewerk ik een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek?
LESDOELEN	De leerling kan: • zelfstandig een stuk openen aan de hand van een meertalige start. • in groep een technische repetitie van een stuk zelfstandig uitvoeren. • een generale repetitie uitvoeren voor een denkbeeldig publiek.
MATERIAAL	• Materiaal van elke speler (bijvoorbeeld kostuum, instrument...) • Schrift als logboek • Potloden • Een overzicht van de spelregels van de Mato (op een schoolbord, op papier of via projectie) en de regels van een spelrepetitie (zie ook leerjaar 7)
VOORBEREIDING	• U regelt vooraf de gekozen speelplek op het schoolerf zodat de leerlingen kunnen oefenen.
KERNBEGRIPPEN	Schmink, technische doorloop

INTRODUCTIE

⌚ 8 MINUTEN

De leerlingen zitten in een kringopstelling en u maakt ook deel uit van de kring. U geeft aan dat in deze les de leerlingen hun Alakondre Mato gaan repeteren, precies zoals echte acteurs dat doen in het theater. Deze les staat dus volledig in het teken van de eindvoorstelling.

U vraagt de leerlingen om nog eens alle taken door te nemen. Daarbij maakt u duidelijk dat het heel belangrijk is dat iedereen precies weet wat hij/zij moet doen. En dat eenieder een belangrijke bijdrage levert aan het geheel, hoe klein zijn/haar taak ook is.

U geeft vervolgens het woord aan de Pikiman en de Piki-basiya. U bewaakt de tijd.

De leerlingen bespreken onder leiding van de Pikiman en de Piki-basiya kort de inhoud van de vorige les en overlopen de gemaakte afspraken:

- Wie doet wat?
- Heeft de MC zijn begroeting voorbereid?
- Is er een bijpassende mop of raadsel gevonden voor de Syatunato in het Sranan of een van de andere Surinaamse talen?
- Zijn de affiche en de uitnodiging af?

U geeft, indien nodig, vanaf de 'zijlijn' stimulerende commentaar.

Fase 1 Opwarming

De leerlingen zitten in een kringopstelling. U maakt geen deel uit van de kring. U geeft aan dat u benieuwd bent naar de raadsels en moppen die de MC of de andere leerlingen hebben gevonden.

De leerlingen maken onder leiding van de Matoman een selectie uit de raadsels of moppen die het best bij het hoofdverhaal passen. Alle gekozen ideeën worden vertolkt door de leerlingen die ze aanbrachten. De MC mag altijd eerst omdat hij/zij de Syatu mato moet uitvoeren in het kader van de begroeting van het publiek.

De Matoman kiest in overleg met de anderen de mop die of het raadsel dat uiteindelijk zal worden gebruikt als 'Syatu mato' in de voorstelling.

Fase 2 Techniek

De leerlingen doorlopen onder leiding van de Pikiman de volgende aspecten:

- de spelers trekken hun kostuum aan, geholpen door de stylist(e).
- de Pikiman vraagt aan de productieleider om alles klaar te leggen voor een technische doorloop.
- De leerling die fungeert als productieleider richt de speelruimte buiten in volgens afspraak en let erop dat alle productiemedewerkers klaar staan. Hoewel er nog geen publiek is, doen de hostess en de cateraar alsof, en maakt de fotograaf foto's.
- Alle leerlingen overlopen, zonder echt te spelen, het stuk.
- De Pikiman controleert of iedereen de volgorde van de acties uit het hoofd kent, bijvoorbeeld "nu zeg ik dit, daarna volg jij, enzovoort".
- De Pikiman ziet toe dat alles ordelijk verloopt.
- De tijdbewaker bewaakt de tijd.

U kijkt van op afstand toe en grijpt alleen in waar nodig.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

De leerlingen doen een generale repetitie van de Alakondre Mato op de speelplek voorafgegaan door de Syatu mato (voorgelezen door de MC).

U kijkt naar de volgorde van de acties en let op de deelname en betrokkenheid van elke individuele leerling. De volgende aanwijzingen zijn daarbij belangrijk:

- de MC doet de begroeting alsof er een echt publiek aanwezig is.
- de Pikiman let op de correcte uitvoering van de koti's en op de verstaanbaarheid.
- de Matoman, die als hoofdverteller het verhaal start, zorgt ervoor dat iedereen de afgesproken verhaallijn volgt, ondanks de vrijheid om het op een eigen manier te vertellen.
- de Tijdbewaker waakt erover dat elke speler niet te lang uitweidt, het stuk duurt immers maximaal 30 minuten.

AFSLUITING

 7 MINUTEN

De leerlingen staan in een kringopstelling. U maakt deel uit van de kring.

U geeft samen met de leerlingen feedback op het functioneren van alle spelers en het geheel, ook over de leerlingen die niet op het podium staan. U geeft de leerlingen zoveel ruimte als mogelijk om zelf commentaar te geven op de verkregen feedback.

U gaat voor een laatste keer door een aantal afspraken die essentieel zijn voor de opvoering:

- de spelers schminken zich vooraf thuis, met hulp van ouders, broers of zussen.
- de organisatie omtrent het ophangen van de affiche(s).
- het tijdig bezorgen van de uitnodigingen.
- afspraken omtrent de catering (wat en tijdstip van levering en opstelling).

De leerlingen ruimen alles op. U sluit af met een bemoediging om alles thuis nog eens goed door te nemen.

De leerlingen mogen hun notities meenemen naar huis om te oefenen.

U vult de evaluatiekaart per leerling zoveel mogelijk in.

De opvoering van de Alakondre Mato

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe bewerk ik een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek
LESDOELEN	De leerling: • kan een zelfgeschreven en ontworpen Alakondre Mato opvoeren voor een onbekend publiek buiten het klaslokaal. • houdt tijdens de presentatie rekening met intonatie, articulatie en tekstimprovisatie. • kan samen met anderen zelfstandig een Alakondre Mato presenteren. • voert een nagesprek – onder leiding van de leerkracht – met een publiek en kan zelfstandig feedback geven en constructief omgaan met ontvangen feedback.
MATERIAAL	• Materiaal van elke speler (bijvoorbeeld kostuum, accessoire, instrument...) • Rekwisieten (instrumenten, stoel, bank...) • Een spiegel
VOORBEREIDING	• U treft de nodige regelingen omtrent het gebruik van de door de leerlingen gekozen ruimte op het schoolerf. • U controleert en dubbelcheckt of al het benodigde materiaal aanwezig is. • U zorgt ervoor dat de uitnodigingen tijdig worden bezorgd aan de leerlingen uit andere klassen, de directeur, ouders en/of buurtgenoten. U kan vooraf samen met de leerlingen beslissen wie wordt uitgenodigd. • U gaat vooraf na of de affiche ruim voor het moment van de voorstelling werd opgehangen.
KERNBEGRIPPEN	Intonatie

INTRODUCTIE

 5 MINUTEN

De leerlingen zitten in een kringopstelling. U maakt deel uit van de kring. U geeft duidelijk aan dat de hele les in het teken staat van de voorstelling.

U vraagt de leerlingen kort welke de belangrijke punten waren waarop ze moesten letten tijdens en na afloop van de generale repetitie (vorige les) en wat de laatste afspraken waren. Daarbij informeert u de leerlingen dat de uitnodigingen werden verstuurd en dat de affiche is opgehangen. U benadrukt het belang hiervan en geeft aan dat als de uitnodigingen niet verstuurd waren, er geen publiek aanwezig zou zijn.

U licht zelf nog een aantal punten toe die van belang zijn voor de voorstelling:

- In het theater bestaat geen 'goed' of 'fout'. Wat er ook gebeurt, speel altijd door zodat het publiek denkt dat dit bij de voorstelling hoort. Als er een opmerking uit het publiek komt, gewoon doorspelen of reageren, maar doe altijd alsof dit bij de voorstelling hoort.
- Alles is van tevoren goed geoefend en voorbereid. Iedereen kent zijn/haar rol goed. Let op elkaar, help elkaar en pak het op als er iets in de voorstelling zou haperen.

TIP

"The show must go on", zeggen ze in Hollywood en Bollywood.

U wenst alle spelers succes met een applausje vooraf.

KERN

⌚ 45 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

Deze fase kan maximaal 10 minuten in beslag nemen. Onder leiding van de productieleider richten de spelers de laatste zaken van de speelruimte in, zoals dat werd afgesproken. De leerlingen gaan volledig zelfstandig aan de slag. U bent als leerkracht gedurende alle fasen enkel tijdbewaker.

Fase 2 Techniek

Deze fase mag slechts 5 tot 10 minuten duren. Op uw teken, maant de Pikiman de spelers aan om hun kostuum aan te trekken en om hun make-up te checken en indien nodig bij te werken.

U geeft een teken aan de hostess(en) om het publiek binnen te laten. De spelers staan klaar terwijl het 'publiek' plaats neemt.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

Op het teken van de Pikiman – in overleg met u – starten de spelers het theaterstuk als sluitstuk van de ontwerpopdracht.

De MC leidt de voorstelling in met de Syatu mato, begroet het publiek en kondigt de voorstelling aan.

De spelers presenteren: hun Alakondre Mato, een Mato gebaseerd op een bekend verhaal.

U observeert en stimuleert alle spelers en het publiek om actief mee te doen.

TIP

Indien de tijd het toelaat, voeren de leerlingen na afloop van de voorstelling een nagesprek, onder uw leiding, met deelname van het publiek. Het publiek mag vragen stellen of positieve feedback geven. Als de tijd het niet toelaat, kan u het geven van constructieve feedback integreren in de afsluiting en enkel onder de leerlingen van de klas laten plaatsvinden.

Als het publiek vertrokken is, ruimen de leerlingen alles op.

U voert met de leerlingen een kort eindevaluatiegesprek om te peilen naar hun tevredenheid. Daarbij kunt u de volgende vragen stellen:

- *Hoe tevreden ben je met het resultaat?*
- *Wat ging goed? Wat ging er vandaag minder?*
- *Waarop zal je de volgende keer extra letten?*

U complimenteert de leerlingen met hun geleverde prestatie, met het feit dat ze dit (nagenoeg) zelfstandig hebben voorbereid en uitgevoerd, en moedigt hen aan om te blijven oefenen met theater.

U werkt per leerling de evaluatiekaart af. U licht de evaluatie individueel toe op een ander tijdstip.

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST

Begrippen	Toelichting
Accessoire	Aanvullend voorwerp (bij een kostuum bijvoorbeeld).
Affiche	Aanplakbiljet met informatie over een voorstelling.
Alakondre	Surinaams begrip, dat letterlijk vertaald 'alle landen' betekent. Alakondre staat voor het ideaalbeeld van totale inclusiviteit: vele waarheden naast elkaar die allemaal even waar en gelijkwaardig zijn. Het Sranan is een typisch voorbeeld van Alakondre: een taal gebaseerd op alle 22 talen die in Suriname gesproken worden of werden, een taal die tegelijkertijd van iedereen en van niemand is.
Alakondre fasi	Op Alakondre wijze, volgens de Alakondre opvatting.
Anansitori	Verhalen, door de tot slaafgemaakten meegebracht uit Afrika (bijvoorbeeld avonturen van heer Spin).
Announcer	Aankondiger van het volgende deel van een voorstelling.
Articulatie	De wijze waarop klanken die elkaar opvolgen, worden uitgesproken.
Awasa	Een Aucaanse dans waarin de schoonheid van de vrouw en de kracht van de man wordt uitgedrukt.
Bedrijf	Deel van een toneelstuk (geldt ook voor een operastuk of een film).
Breed	Machtig, groot, neemt veel plaats in.
Broko kindi	Inheemse dans.
Climax	Hoogtepunt in een voorstelling, als het ware een punt van buigen of barsten.
Conflict	Een botsing of strijd, een verschil van mening, een probleem.
De 3 W's	'Wie', 'Wat', 'Waar', 'Wanneer' en 'Waarom' omvatten de zogenaamde 5 W's die als hulpmiddel kunnen worden ingezet voor de logische opbouw van een stuk. Ze zorgen in het creatieproces voor duidelijkheid aan de spelers hoe de tekst te schrijven en het stuk op te bouwen. In deze lessenreeks wordt gewerkt met drie van de vijf W's (vaak als richtlijn gebruik voor leerlingen tot en met 12 jaar): Wie: Wie zijn de personages? Welk karakter hebben ze? Welk beroep oefenen ze uit? Wie willen ze zijn? Wat: Wat doen de personages of wat willen ze doen? Wat is hun doel? Wat willen ze bereiken? Waar: Waar speelt het verhaal zich af? Waar vinden de opeenvolgende gebeurtenissen plaats? Waar willen de personages heen?
Draaiboek	Gedetailleerd overzicht van de inhoud, de volgorde van de scènes, de plaats van de spelers op elk moment... bij een toneelstuk, film of publieke gebeurtenis.
Freeze	Op commando stilstaan en niet meer bewegen.

Griekse tragedie	Klassieke vorm van het treurspel, een toneelstuk met een droevig einde.
Hip hop	Vorm van een Streetdance-stijl.
Holi range	Veelkleurig poeder waarmee gestrooid wordt tijdens het Holi festival.
Improvisatie	Toneelactie die wordt uitgevoerd op hetzelfde moment dat ze wordt bedacht of de spontane uitvoering van een variatie op een bekend thema.
Intonatie	Het verloop van de toonhoogte in één of meer zinnen.
Kathakali	Klassiek dansdrama uit India (Katha betekent geschiedenis, Kali betekent spel).
Kawai	'Voettrammelaar' gemaakt van de pitten van een Amazoneplant, gedragen door Saramaccaners tijdens de Awasadans, gebruikt ter ondersteuning van het ritme dat aangegeven wordt door de drums.
Koti	Onderbreking van het hoofdverhaal door een omstaander die iets aan het verhaal wil toevoegen in de vorm van een dans, een lied, een anekdote of een andere kunstzinnige actie. De traditionele uitdrukking om te onderbreken luidt: 'Mi ben dape' (Ik was daar). Wordt ook vertaald als 'binnenvertelling'.
Krofaya	Houtskool
Kusuwe	Vrucht van een tropische plant uit het Amazonegebied.
Licht	Vrolijk, blij, luchthartig, zorgeloos.
Mato	Raamvertelling, een fictief verhaal gebaseerd op levenservaringen (ondrofeni).
Mato-basiya	Helper (m/v) van de Matoman.
Matoman	Hoofdverteller, vaak ook de schrijver van een verhaal. De Matoman (m/v) overziet tevens de verhaallijn tijdens de opvoering van een Mato.
MC	"Master of Ceremony", diegene die de aan- en afkondigingen doet in een stuk en het publiek begroet.
Montage	Samenvoeging van het beeld, het geluid en de tekst tot een geheel.
Nō theater	Klassieke theatervorm uit Japan met een combinatie van poëzie, toneel en dans.
Observeren	Van op enige afstand aandachtig kijken en luisteren naar wat er rondom jou gebeurt.
Ondrofeni	Levenservaring.
Overgang	Van de ene scène naar de andere gaan.
Pangi	Stuk stof dat als veelzijdig kledingstuk oorspronkelijk gedragen werd door Marrons in het binnenland van Suriname, maar tegenwoordig populair is bij meerdere bevolkingsgroepen zoals bijvoorbeeld de Inheemsen en de Creolen.

Peking opera	Muziektheatervorm uit China bestaande uit zang, dans, muziek, acrobatiek en vechtkunst. Ook wel Beijing opera genoemd.
Pemba	Witte klei uit het Amazone gebied.
Personage	Een theaterrol met duidelijke karaktereigenschappen.
Pikiman	Regisseur en ordehandhaver bij een Mato. De Pikiman (m/v) geeft spelers toestemming voor een spelonderbreking (koti) met het traditionele antwoord 'Yu ben dape, sa yu syi?' (Je was erbij, wat heb je gezien).
Piki-basiya	Regieassistent (m/v) bij een Mato.
Productieleider	Persoon die verantwoordelijk is voor de gehele organisatie (en de techniek) van een theatervoorstelling.
Raamvertelling	Een hoofdverhaal dat steeds onderbroken wordt door een aantal binnenvertellingen die allemaal in het verleden plaatsvonden.
Rekwisiet	Een voorwerp dat gebruikt wordt bij een toneelvoorstelling of film.
Reminder	Een geheugensteuntje, een 'kattebelletje'.
Schmink	Versiering voor het gezicht, make-up.
Smal	Bescheiden, klein, neemt niet veel plaats in.
Speelruimte	De aangeduide plek waar het stuk gespeeld wordt: podium, klaslokaal, schoolerf...
Stylist	Verantwoordelijke voor de styling, de vormgeving, de kostuums van spelers en een stuk.
Technische doorloop	(Tekst)repetitie zonder dat men echt speelt (bijvoorbeeld zonder luide stem of diepe inleving) als voorbereiding om alle details van een stuk te overlopen.
Tekstbegrip	Begrijpen van de betekenis van een tekst in een stuk.
Uitbeelden	Met lichaam en stem vorm geven aan een klank, een woord of een verhaal, iets wat gezien of gehoord wordt, een voorwerp, een natuurverschijnsel...
Verbeelding	Fantasie, inbeeldingsvermogen, de persoonlijke voorstelling van de werkelijkheid door ze een 'andere kleur' te geven waardoor ze niet volledig overeenstemt met de eigenlijke werkelijkheid.
Verteltrant	De manier waarop men vertelt of zich uitdrukt (tempo, intonatie...).
Waaier	Accessoire dat in Suriname vaak deel uitmaakt van Creoolse en Chinese klederdrachten.
Zwaar	Verdrietig, boos, terneergeslagen, 'down'.

DOMEIN THEATER

Schooljaar: _____

Naam leerling: _____

Leerkracht: _____

Ontwerpopdracht

Bewerk een bekend verhaal tot een Alakondre Mato die gepresenteerd wordt voor en met een publiek.

Duid aan met één van de volgende symbolen:

- +– matig: geef aan in de feedback hoe en wat de leerling kan doen om zich verder te ontwikkelen
- + voldoende: geef aan in de feedback wat de leerling voldoende beheerst
- ++ uitstekend: geef aan in de feedback wat de leerling in ruime mate beheerst

Doelen creërend vermogen

De leerling:

- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie) bij het schrijven van een eigen Mato, gebaseerd op een bestaand gegeven.
- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.

De leerling:	Beoordeling:
• is in staat een bekend verhaal te bewerken dat een eigen interpretatie ontstaat van een bestaande werkelijkheid.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen sociale competenties

De leerling:

- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.

De leerling:	Beoordeling:
• is in staat om in groep een tekst te bewerken en te interpreteren, rekening houdend met de mening en de spelkwaliteiten van alle groepsleden.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen presenteren

De leerling:

- is in staat om zelfstandig buiten het vertrouwde klaslokaal en voor een onbekend publiek een eigen Mato op te voeren.

De leerling:	Beoordeling:
• is in staat om samen met anderen een kort stuk te presenteren in een onbekende ruimte, voor een onbekend publiek, gevolgd door een nagesprek.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Evaluatiekaart leerjaar 8

Aanbevelingen over de algemene voortgang:

We delen tegenwoordig veel aan informatie, afbeeldingen en video's op sociale media. Bijna iedereen kan werken met een smartphone, zowel jong als oud. Het is een trend. In leerjaar 7 is het begrip media op een speelse manier uitgelegd en hebben leerlingen geleerd hoe zij bewust **mediawijs** kunnen worden. Op een eenvoudige manier werd uitgelegd hoe media worden gebruikt en waarop je moet letten om anderen niet te kwetsen. Tot slot hebben de leerlingen geleerd een 1-minuutfilm op hun eigen manier te ontwerpen. Dit leerjaar vormt een verdiepingsjaar. Dit betekent dat voortgebouwd wordt op de basis die al is gelegd in leerjaar 7. Het is dus aan te bevelen om bij de voorbereidingen van uw lessen ook het lesmateriaal van leerjaar 7 te raadplegen, aangezien niet alle informatie opnieuw is opgenomen.

OVER HET DOMEIN MEDIA

Mediawijsheid is het gebruiken van kennis en vaardigheden die kunnen helpen om kritisch, bewust, creatief en actief om te gaan met media. Het is dan ook een bepaalde houding, die samen met kennis en vaardigheden nodig is om je optimaal te kunnen bewegen in de grote mediawereld van nu. Het is dus breder dan het beheersen van de technische vaardigheden voor media.

LESSENREEKS MEDIA

Nadat de leerlingen in leerjaar 7 hebben onderzocht hoe om te gaan met de camera, de computer en de programma's voor de bewerking van foto- en videomateriaal, gaan zij het in dit leerjaar zelf toepassen.

De lessenreeks in dit leerjaar bestaat uit 4 lessen. De leerling krijgt alle ruimte om verantwoordelijkheid te nemen voor zijn/haar eigen leerproces. De leerlingen gaan samen een 1-minuut film ontwerpen die een duidelijk verhaal bevat op basis van een storyboard. Ze gaan technieken toepassen die nodig zijn voor het maken van een film. Het vormt een uitdaging voor de leerlingen om hun eigen verhaal binnen 60 seconden duidelijk te vertellen en het vervolgens te kunnen plaatsen op een YouTube-kanaal.

Ook in dit leerjaar zijn de opdrachten en vragen van de lessenreeks gericht op:

- enthousiasme stimuleren om een eigen kunstwerk/product te maken.
- creatief talent ontwikkelen.
- een kritische houding ontwikkelen, bijvoorbeeld (het) leren kijken naar eigen werk en dat van anderen.
- praktische vaardigheden op het gebied van fotografie, video en digitale media aanleren.

De volgende uitgangspunten vormen de basis voor het uitvoeren van de lessen:

Creatief talent

Kunsteducatie biedt de mogelijkheden aan de leerlingen om op een creatieve manier hun eigen talent te ontwikkelen. In de medialessen zullen de leerlingen gebruik maken van het beeldend onderwijs. De alledaagse beeldcultuur speelt hierin een belangrijke rol.

Beeldtaal

Het domein Media biedt de leerlingen de mogelijkheid om inzichten te verwerven over hoe bewegende beelden kunnen bijdragen aan anderen iets te laten voelen en ervaren. De leerlingen kunnen de kijker met beeldtaal informeren, verleiden, ontroeren en/of misleiden. In de verschillende lessen kunt u terugvinden hoe de leerlingen geprikkeld worden om naar de bewegende beelden te leren kijken, maar die ook zelf op te nemen en te monteren tot een film.

Kind centraal

Binnen het domein Media staat de leerling centraal. In een mediales kan de leerling zich uitleven in een thema dat aansluit bij zijn/haar eigen leefwereld en interesses. U speelt in op de behoeften en ideeën die tot stand komen in het proces van elke individuele leerling. Hiermee prikkelt u de leerlingen om kennis te maken met de vele mogelijkheden die dit domein biedt.

In deze lessenreeks staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Hoe ontwerp ik samen met anderen een 1-minuutfilm, die een duidelijk verhaal bevat en waarbij ik kan laten zien wat ik geleerd heb over het maken van een film?

Ontwerpproces

De leerling gaat op onderzoek uit volgens een ontwerpproces in vier fasen, middels de bijbehorende vraag/vragen:

- 1 **Oriëntatie:** Wat kan ik doen om mijn verhaal duidelijk te maken in 60 seconden?
- 2 **Onderzoek:** Wat zijn de kenmerken van de nieuwe media waarmee ik ga werken? Hoe kan ik me voorbereiden om hier goed mee te werken?
- 3 **Experiment:** Hoe kan ik mijn boodschap op verschillende manieren uiten?
- 4 **Reflectie:** Welke keuzes heb ik gemaakt en waarom? Wat kan ik vertellen over mijn eigen werk?

De ontwerpopdracht voor leerjaar 8 luidt:

Maak een 1-minuutfilm op basis van een storyboard en plaats het op een YouTube-kanaal.

Indeling lessenreeks

De reeks van lessen in dit domein zijn steeds opgebouwd rond onderwerpen die leiden tot het antwoord op de onderzoeksvraag.

- Bij **Les 1** “Mindmap” leert u de leerling hoe hij/zij in 3 stappen een mindmap kan maken van zijn/haar gekozen onderwerp. De leerling kijkt naar het verband tussen de genoteerde woorden en afbeeldingen. De bedoeling van de mindmap is dat de leerlingen met de woorden en met de samenhang die ze hebben, kunnen spelen. Ze gebruiken hun aantekeningen als richtlijn voor het uitvoeren van de opdracht in de volgende lessen.
- In **Les 2** “Het omzetten van woorden in fragmenten/scènes” zetten de leerlingen hun mindmap om in 8-10 filmfragmenten in de vorm van een storyboard (tekeningen van alle scènes). Deze fase is heel belangrijk voor het op papier zetten van gedachten en om aan te geven wat er precies gaat gebeuren bij het opnemen van een 1-minuutfilm. Het storyboard is een belangrijk hulpmiddel voor een soepel verloop van het filmproces. In deze les leren de leerlingen ook nieuwe begrippen.
- In **Les 3** “Het filmen en monteren” gaan de leerlingen vanuit het storyboard filmen en monteren, met een eventuele uitloop naar Les 4.
- In **Les 4** “Monteer jouw 1-minuutfilm met mediawijsheid” gaan de leerlingen hun 1-minuutfilm monteren, presenteren en bediscussiëren. Verder bedenken zij toepasselijke mogelijkheden om hun film te promoten.

Wijze van beoordelen

In Bijlage 2 vindt u een **evaluatiekaart**. Hiermee kunt u iedere leerling, op basis van de vooraf gestelde lesdoelen, beoordelen en voorzien van concrete feedback. De leerling legt zijn of haar leerervaringen vast in een portfolio, bijvoorbeeld samengesteld uit alle aantekeningen, voorbereidingen, ontwerpschetsen, foto's van een gemaakt werkstuk... Wanneer het tijd is voor feedback en evaluatie, verschijnt in de les de volgende pictogram: .

Uiteraard kunt u de evaluatiekaart gebruiken wanneer u het leerproces van de leerlingen wilt opvolgen en ondersteunen. U kunt uw bevindingen op basis van de evaluatiekaart ook samen met de leerling bespreken aan de hand van zijn/haar portfolio.

U vertelt de leerlingen dat u ze tijdens de lessen tips en tops zal geven. Een tip duidt aan waar er nog ontwikkelingsmarge is voor de leerling en een top is een compliment. De leerling kan ze noteren in zijn/haar portfolio.

Rol leerkracht

Uw rol als leerkracht wisselt voortdurend. U bent expert, inspirator, coach, gespreksleider en bewaker van het proces en de tijd. U pikt signalen op van de leerling en stuurt bij, daar waar het nodig is.

LESDOELENOVERZICHT

De volgende hoofddoelen staan centraal.

De leerling is in staat om:

- is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.
- kan onderbouwde keuzes maken.
- kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.
- is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnige eigen werk te presenteren.

Per les zijn doelen weergegeven, die de hoofddoelen ondersteunen. Ook in dit domein verwerven de leerlingen competenties die zijn ingedeeld in drie categorieën, namelijk creërend vermogen, sociale competenties en presenteren.

Creërend vermogen

De leerlingen ontwikkelen in de medialessen hun visueel, creërend vermogen. Vaardigheden zoals het herkennen van een visueel beeld, het creëren van bewegende beelden op de computer en/of smartphone worden geoefend. U gaat de leerlingen helpen en ondersteunen bij het verbeelden van hun eigen ervaringen en ideeën en deze vast te leggen op video. Daarbij is het van belang om hen aan te moedigen en te prikkelen in hun creativiteit en in hun fantasie. U spoort de leerling aan om te onderzoeken, te durven experimenteren en kritisch te zijn in het creëren. U leert hen omgaan met verschillende vormen van media om te komen tot een eigen product.

Sociale competenties

Het is belangrijk dat leerlingen actief participeren zowel individueel als in groepsverband. Er is voldoende aandacht om te werken in groepsverband. Hierdoor leren ze hun mening op een opbouwende en respectvolle manier te verwoorden, voor zichzelf en hun medeleerlingen. U leert de leerling om te gaan met het krijgen van feedback op eigen werk en het respectvol formuleren van feedback op andermans werk. Bij het samenwerken leert u de leerlingen naar elkaar luisteren en wederzijds respect te tonen.

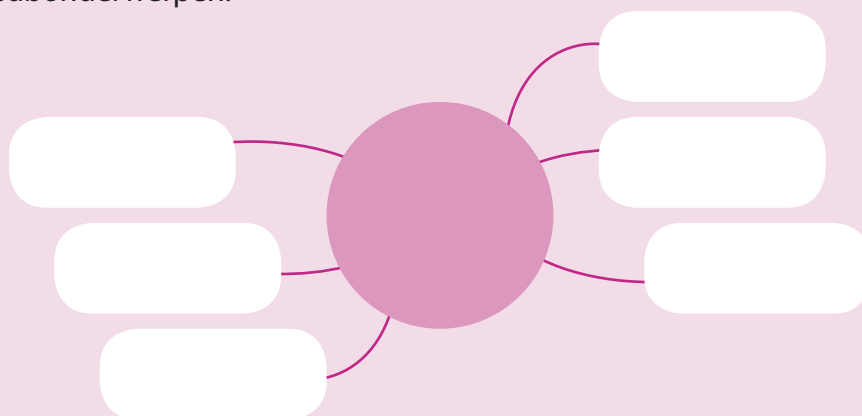
Presenteren

Medialessen worden ontwikkeld om zowel de maker als het publiek een boodschap te geven. Een medium is immers een communicatiemiddel. U maakt de leerling ervan bewust dat het product dat gemaakt wordt tijdens de lessen uiteindelijk gezien zal worden door een breed publiek. U biedt de leerling ondersteuning bij de vraag hoe het werk op de beste manier wordt gepresenteerd. De leerlingen krijgen de mogelijkheid om deel te nemen aan bijvoorbeeld een digitale schoolkrant, een blog, een YouTube-kanaal of de opmaak van een internetpagina.

Competenties		Lesdoelen De leerling kan:
Les 1	Creërend vermogen	• in overleg een mindmap maken. • keuzes maken uit de woorden van een mindmap om een verhaal te maken.
	Sociale Competenties	• zijn/haar keuzes voor de mindmap motiveren. • een discussie voeren samen met anderen over de mindmap.
	Presenteren	• een presentatie geven over een eigen mindmap.
Les 2	Creërend vermogen	• vertellen wat een storyboard is. • een storyboard uitwerken op basis van een mindmap.
	Sociale Competenties	• naar het verhaal van medeleerlingen luisteren en hierop feedback geven. • zijn/haar keuzes voor het storyboard motiveren.
	Presenteren	• samen met de andere leerling het storyboard presenteren.
Les 3	Creërend vermogen	• de technieken en het storyboard gebruiken bij het filmen. • shots filmen. • een verhaal monteren.
	Sociale Competenties	• in overleg met anderen keuzes maken bij het filmen. • kan naar de verhalen van anderen luisteren en opbouwende feedback geven.
	Presenteren	• een 1-minuutfilm presenteren en toelichten voor de medeleerlingen.
Les 4	Creërend vermogen	• met een medeleerling een 1-minuutfilm monteren en daarbij gebruik maken van een app of software. • de finale 1-minuutfilm op YouTube uploaden.
	Sociale Competenties	• zijn/haar keuzes voor de titel van de film motiveren. • in overleg met anderen keuzes maken in de realisatie van de 1-minuutfilm.
	Presenteren	• de 1-minuutfilm presenteren aan een onbekend publiek.

Mindmap

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe ontwerp ik samen met anderen een 1-minuutfilm, die een duidelijk verhaal bevat en waarbij ik kan laten zien wat ik geleerd heb over het maken van een film?
LESDOELEN	De leerling: • kan in overleg een mindmap maken. • kan een discussie voeren samen met anderen over de mindmap. • kan keuzes maken uit de woorden van een mindmap om een verhaal te maken. • kan een presentatie geven over een eigen mindmap. • kan zijn/haar keuzes voor de mindmap motiveren.
MATERIAAL	• Tekenvellen (A3 tekenpapier) • Pennen • Kleurpotloden • Bordkrijt (in kleur en neutraal) • Bordwisser
VOORBEREIDING	• U legt het benodigde materiaal klaar. • Maak voorafgaand aan de les een lege mindmap op het schoolbord. Gebruik dikke takken voor de deelonderwerpen die een relatie hebben met het centrale thema en dunne takken voor de subonderwerpen.
KERNBEGRIPPEN	Deelonderwerp, hoofdonderwerp, mindmap

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U toetst de beginsituatie van de leerling aan de hand van de volgende vraag:

- Wat hebben jullie in leerjaar 7 geleerd over filmen, monteren en uploaden?

Na de oriënterende vraag licht u de opbouw van de lessenreeks toe.

Fase 1 Opwarming

U verdeelt de klas in tweetallen en legt de tekenvellen, de pennen en kleurpotloden op hun tafel klaar.

U geeft aan dat de leerlingen in deze les een mindmap zullen maken voor een zelfgekozen onderwerp waarmee ze in de lessenreeks gaan werken.

Fase 2 Techniek

U zal aandacht besteden aan de volgende aspecten:

- Wat is een mindmap?
- Waarvoor is een mindmap bedoeld?
- Hoe wordt een mindmap gemaakt?
- Welke materiaal is nodig om een mindmap te maken?

U legt de leerlingen uit wat een mindmap inhoudt. Het is letterlijk een kaart van gedachten. Een mindmap is al aan bod gekomen in het leergebied Taal. U kunt hiernaar verwijzen, maar u kunt ook gebruik maken van de begrippenlijst (Bijlage 1) en de informatie hieronder.

Hoe wordt een mindmap gemaakt:

- Een mindmap begint altijd met een cirkel (een soort bloemknop) in het midden. Kies een onderwerp om de mindmap op een visuele manier uit te leggen. Het gekozen onderwerp is dan het hoofdonderwerp, daarom staat dit woord in de cirkel.
- Om deze cirkel heen kunnen verschillende takken gemaakt worden. Deze kunnen dikke takken zijn of dunne takken. Het wordt net een boom met dikke boomstammen en dunne takken waar de bladeren aan zitten.
- Bij een dikke tak wordt een deelonderwerp geschreven, bijvoorbeeld: wat is het, waarvoor is het bedoeld, enzovoort.
- Een deelonderwerp is dus een onderdeel dat bij het hoofdonderwerp hoort.
- Bij het maken van een mindmap is het belangrijk dat elk deelonderwerp een eigen kleur heeft. Dan kunnen deze gemakkelijk uit elkaar worden gehouden.
- U werkt elk deelonderwerp verder uit via dunne takjes. Dit heet een sub-onderwerp. Bij elk sub-onderwerp kunnen plaatjes, beelden of sleutelwoorden gezet worden die bij het deelonderwerp horen.

TIP

Maak gebruik van sleutelwoorden, beelden of tekeningen, en symbolen bij een mindmap om het beter te onthouden.

Belangrijke punten bij het maken van een mindmap om gedachten en ideeën zichtbaar te maken:

- Gebruik A4- of A3-papier, want dan heeft de leerling genoeg schrijfruimte. Alles moet leesbaar zijn.
- Gebruik papier zonder lijnen. Dat geeft ruimte om overal en overzichtelijk te schrijven en te tekenen. De lijnen of de takken die worden getekend, moeten duidelijk het onderscheid laten zien tussen de deelonderwerpen en de sub-onderwerpen.
- Er mag worden gespeeld met de lijnen door dikke en dunne lijnen te tekenen of zelfs met een bochtje, maar maak het niet te ingewikkeld, anders wordt het te druk en niet leesbaar.
- Gebruik tekeningen als dat duidelijker is dan een woord.

Een mindmap wordt gemaakt in 3 stappen:

1. Kies een hoofdonderwerp en zet dit groot in het midden van het papier.
2. Schrijf de deelonderwerpen om het hoofdonderwerp heen.
3. Schrijf/teken om de deelonderwerpen heen alle namen, begrippen en woorden die erbij horen. Hierbij geldt: niets is te gek, denk vrij over het onderwerp.

U vraagt de leerlingen om hun schrift te nemen zodat ze de drie stappen kunnen noteren.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft aan dat de leerlingen nu in duo een mindmap zullen maken. U helpt de leerlingen bij het zoeken en maken van een keuze voor hun onderwerp. Laat hen er niet te lang over doen. Het gaat in deze fase meer om het oefenen.

Als het niet vlot verloopt, kunt u de leerlingen op weg helpen door aan te geven dat ze een mindmap kunnen maken over een schone omgeving, het verkeer of de markt. Als het zeer moeilijk loopt, kunt u concretere ideeën geven voor het hoofdonderwerp. Bijvoorbeeld:

- Een reclamespotje van actieprijzen van Fernandes softdrinks
- Een 'grand opening' van het modernste winkelcentrum in Suriname
- Suriname over 20 jaar

Toonmoment

U vraagt elk tweetal klassikaal uit te leggen wat ze hebben opgeschreven en waarom zij die keuzes hebben gemaakt.

Daarnaast stimuleert u de andere leerlingen om vragen te stellen, andere deel- of sub-onderwerpen aan te reiken of hoe eventuele problemen opgelost/voorkomen kunnen worden. U vult aan waar mogelijk.

TIP

Deze mindmap is de basis voor de vervollessen. Afhankelijk van het film-materiaal die de school ter beschikking heeft, kan u ze ook individueel een mindmap laten maken.

U leidt een kort klassengesprek en blikt terug op de ervaringen met de volgende vragen:

- *Leg in eigen woorden uit wat een mindmap is?*
- *Wat zijn de stappen om een mindmap te maken?*
- *Welke tips heb je voor de andere leerlingen?*
- *Ben je tevreden van het resultaat? Waarom wel/niet?*
- *Hoe zou je het de volgende keer aanpakken?*

U vertelt de leerlingen wat ze de volgende les gaan doen. Ze gaan de woorden uit de mindmap gebruiken en omzetten in een storyboard (zie Bijlage 1). U laat de leerlingen onderling discussiëren over welke woorden ze uit hun mindmap gaan gebruiken bij het maken van een storyboard. Ze kunnen hierover ook thuis nadenken als huiswerkopdracht.

U vertelt de leerlingen dat ze hun notities in hun portfolio mogen bewaren.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Het omzetten van woorden in fragmenten/scènes

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe ontwerp ik samen met anderen een 1-minuutfilm, die een duidelijk verhaal bevat en waarbij ik kan laten zien wat ik geleerd heb over het maken van een film?
LESDOELEN	De leerling: • kan vertellen wat een storyboard is. • kan een storyboard uitwerken op basis van een mindmap. • presenteert samen met de andere leerling het storyboard. • luistert naar het verhaal van medeleerlingen en kan hierop feedback geven. • kan zijn/haar keuzes voor het storyboard motiveren.
MATERIAAL	• Tekenvellen • Kleurpotloden
VOORBEREIDING	• U legt de tekenvellen en kleurpotloden klaar.
KERNBEGRIPPEN	Storyboard, shot, scène, fragment, trailer, timeline

INTRODUCTIE

🕒 10 MINUTEN

U gaat na wat de leerlingen nog weten van Les 1 en stelt de volgende vragen:

- *Wat heb je onthouden van de vorige les?*
- *Waarop moet je letten als je een mindmap maakt?*
- *Waarom gebruik je kleur in je mindmap?*
- *Noem de stappen om een mindmap te maken?*

Vervolgens kunt u nagaan wat de leerlingen al weten over het maken van video's. U kunt daarvoor de volgende vragen stellen:

- *Wie weet wat een videoshot is?*
- *Hoe bereid je een videoshot voor?*

KERN

🕒 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U vraagt de leerlingen om hun notities te nemen van de vorige les. Elk duo discussieert en schrijft het verhaal op aan de hand van de gekozen woorden uit hun mindmap. Ze rondt het verhaal af. U geeft aan dat het verhaal maximaal 60 seconden mag duren. Ze moeten daarbij denken aan een begin en einde. U kan ter inspiratie een trailer tonen, zodat het voor de leerlingen duidelijk is dat het mogelijk is om iets in het kort te vertellen. Let er op dat bij de selectie van de trailer(s) die u uitkiest als voorbeeld, een duidelijke boodschap wordt meegegeven.

U hebt bij deze fase een rol als inspirator en coach en begeleidt het proces.

Fase 2 Techniek

U legt de leerlingen in detail uit wat een storyboard inhoudt: het is een 'draaiboek' van opeenvolgende tekeningen uit een verhaal of onderwerp, waarin duidelijk te zien is wat er gefilmd moet worden. Met andere woorden, het is een verhaal helemaal uitgewerkt in tekeningen.

U legt uit dat ze eerst op een velletje A4-papier 8-10 vakjes gaan tekenen als een noodzakelijke voorbereiding op het filmen. Het is altijd goed om te beginnen in 5 rijen met steeds 2 naast elkaar ($5 * 2 = 10$ vakjes). In elk vakje wordt precies getekend wat er gebeurt in de film, waar het zich afspeelt en wie erbij is/zijn. Het hoeft niet ingewikkeld te zijn. Denk daarbij ook na over hoe een persoon in beeld wordt gebracht. Op die manier is het meteen duidelijk wat voor soort beeld het is: een close-up (van dichtbij) of een totaalbeeld bijvoorbeeld.

In de vakjes mogen de leerlingen meteen schrijven wat de gedachten zijn voor de videoshot-opname, bijvoorbeeld een close-up of juist niet, een gesprek of juist geen gepraat, in een klaslokaal of in de natuur. Als er iets gezegd moet worden, kunnen ze dit ook toevoegen. Op deze manier kan alles (het hele idee) helemaal uitgedacht en uitgetekend worden middels de plaatjes.

U legt de voordelen uit van een storyboard. Het is handig, omdat:

- je van tevoren goed nadenkt over wat er gemaakt zal worden, waardoor tijdens het filmen zeker alles wordt opgenomen wat nodig is voor de video.
- je alles goed kan voorbereiden, zodat niets wordt vergeten.
- je tijdens het filmen de videoshots kan afvinken.
- de volgorde van de videoshots (timeline) van je 1-minuutfilm goed wordt bijgehouden. Een filmshot/videoshot is een doorlopende opname bij film en video. Als iets in één shot kan worden opgenomen en alles klopt qua beeld, tekst en geluid, dan is de opname in een keer goed gegaan. Een aantal doorlopende filmshots samen vormen een scène/fragment.
- je in groep op basis van het storyboard duidelijke afspraken kan maken voor bij het filmen. Iedereen weet dan wat er moet gebeuren en wanneer.

U geeft aan dat de tekeningen van een storyboard niet perfect en mooi hoeven te zijn. U maakt de leerlingen duidelijk dat u niet verwacht dat ze professionele tekenaars zijn. Het gaat er alleen maar om, hoe alles in beeld wordt gebracht.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft de leerlingen de opdracht om hun storyboard uit te werken.

U begeleidt de duo's in het omzetten van de gekozen (deel) onderwerpen van hun mindmap in 8-10 plaatjes/tekeningen van hun storyboard. De leerlingen schrijven met een pen of potlood bij elk plaatje wat er precies gaat gebeuren in de film. U geeft aan dat de locatie van het filmen en dus van hun verhaal moet gesitueerd zijn in en rond het schoolgebouw. Laat niet te veel aandacht uitgaan naar het zoeken van een locatie. Dat kost te veel tijd, en gaat ten koste van de les.

Toonmoment

U vraagt elk duo een toelichting te geven bij hun storyboard. De leerlingen kunnen hun keuzes motiveren.

U vraagt de leerlingen die luisteren een onderbouwde mening en feedback te geven. Zo kunnen de groepen rekening houden met de gegeven feedback om hun storyboard te verbeteren tijdens de volgende les. U stelt de volgende vragen:

- Zit er een opbouw doorheen het storyboard?
- Zijn alle vakjes nodig om het verhaal duidelijk te maken? Ontbreekt er iets?

AFSLUITING

🕒 10 MINUTEN

U reflecteert met de leerlingen in een kringgesprek over wat ze hebben geleerd tijdens deze les. U kunt enkele vragen stellen, zoals:

- *Wat heb je geleerd bij het maken van het storyboard?*
- *Wat ging goed tijdens het bedenken van je verhaal?*
- *Hoe ging het samenwerken?*

Huiswerkopdracht

U vertelt de leerlingen dat ze hun storyboard gaan filmen tijdens de volgende les. Ze mogen hiervoor kleding en attributen meebrengen. Ze spreken met elkaar af wie wat meeneemt.

De leerlingen bewaren de storyboard-tekeningen voor de volgende les in hun portfolio.

U noteert in een schrift tips en tops voor elke leerling. U deelt deze terloops individueel mee in de volgende les.

Het filmen en monteren

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe ontwerp ik samen met anderen een 1-minuutfilm, die een duidelijk verhaal bevat en waarbij ik kan laten zien wat ik geleerd heb over het maken van een film?
LESDOELEN	De leerling: • gebruikt de technieken en het storyboard bij het filmen. • filmt de shots. • presenteert en licht de 1-minuutfilm toe. • monteert een verhaal. • kan in overleg met anderen keuzes maken bij het filmen. • kan naar de verhalen van anderen luisteren en opbouwende feedback geven.
MATERIAAL	• Schrift • Computers/laptops • Software (Windows Movie Maker), iMovie app voor iPhone, Hitfilms-app • Computermuizen • Headphones • Camera's (eventueel via smartphones) • Eventueel internet • SD-kaart (geheugenkaart) of kabel • Bord/whiteboard met krijt/stiften • Eventueel: statiefje voor het filmen
VOORBEREIDING	• U regelt van tevoren een zaal met computers/laptops. Het kan op school zijn, maar het kan ook bij een organisatie zijn. Als alternatief kunt u aan de ouders officieel verzoeken voor die dag hun smartphone te lenen aan hun kinderen. Het kan ook zijn dat sommige leerlingen zelf een eigen smartphone hebben. Ook in dit geval verzoekt u de ouders officieel om de smartphone te kunnen gebruiken. • U downloadt een app om een video te monteren en oefent hiermee om te voorkomen dat u tegen dingen aanloopt in de les. Er bestaan verschillende apps waarmee video's bewerkt kunnen worden, zoals Vivavideo, movie app (iPhone), Hitfilms app (Android smartphones). • U maakt voor uzelf thuis proefvideo's
KERNBEGRIPPEN	60 FPS, FHD, HD, thumbnail, videostabiliteit, app, audio

INTRODUCTIE

 10 MINUTEN

U gaat na wat de leerlingen nog weten van Les 2 door de volgende vragen te stellen:

- *Wat heb je onthouden van de vorige les?*
- *Wat is een storyboard?*
- *Hoe belangrijk is een storyboard bij het filmen?*

Vervolgens kunt u nagaan wat de leerlingen al weten over het filmen. U kunt daarvoor de volgende vragen stellen:

- *Wie kan vertellen hoe je een camera op de juiste manier moet vasthouden?*
- *Waarom moet je het zo vasthouden?*
- *Waarop moet je letten als je gaat filmen?*

TIP

Het is belangrijk om tijdens het filmen de camera stil te houden en ervoor te zorgen dat er genoeg licht of verlichting is om duidelijke filmbeelden te maken.

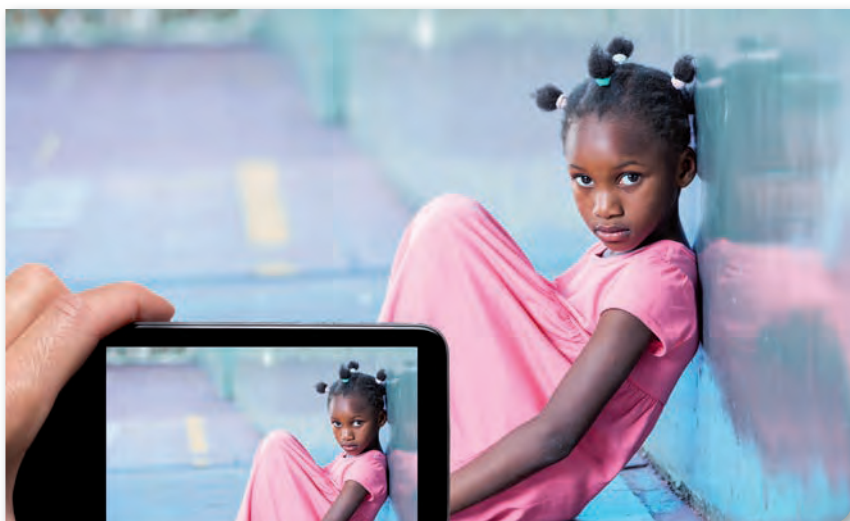
TIP

Videostabiliteit is een eigenschap van de telefoon (of camera) voor het scherp en stabiel weergeven van de foto's en video's. Simpel gezegd zorgt 'beeldstabilisatie' ervoor dat foto's en filmpjes scherp en stabiel zijn, ook al wordt er met de camera bewogen.

U licht de opbouw van de les toe. U geeft aan dat de leerlingen eerst gaan filmen. Na het filmen gaan de leerlingen de gemaakte opnames op de computer of smartphone monteren. In deze les zal er echter weinig tijd zijn hiervoor. De groepen die snel klaar zijn, kunnen hiermee al starten. U ondersteunt vooral het filmen. In de volgende les kunt u de begeleiding focussen op het monteren.

TIP

Wanneer de school geen enkel materiaal ter beschikking heeft om het storyboard te verfilmen en te monteren, kan u ook voortgaan op de storyboards. U kunt de opdracht dan opvatten als het uitwerken van een stripverhaal, eerst als schets en dan als eindproduct in kleur met tekstballonnen. U kunt de duur van het verhaal dan ook verlengen.

KERN

⌚ 40 MINUTEN

Fase 1 Opwarming

U laat de leerlingen in dezelfde duo's een laatste keer naar hun storyboard kijken en de nodige verbeteringen doorvoeren.

Fase 2 Techniek

U laat uw proefvideo's aan de leerlingen zien die u thuis hebt gemaakt. U stelt daarbij vragen en u daarbij de nodige uitleg.

- *Wat is lichtinval? Hoe kun je het beste gaan staan, zodat je geen overbelichting krijgt?* (niet tegen het licht in filmen, voldoende licht hebben)
- *Hoe houd je een camera vast?* (beide handen gebruiken, sta stil tijdens het filmen, de camera recht houden)
- *Wat zijn camerastanden?* (liggend filmen en niet staand)
- *Hoe ga je om met het geluid?* (omgevingsgeluid vermijden of gebruik een externe microfoon)

U geeft een paar instructies waarop extra gelet moet worden voordat je begint te filmen:

- Je beweegt met je lichaam.
- Je toont met je gezicht hoe je je voelt.
- Je kijkt naar de camera en je toont je rug niet.

U geeft extra instructies bij het filmen (ook met smartphone):

1. Stel eerst de camera of telefoon in.

Bij het filmen kan je de telefoon richten en snel filmen, maar het is toch handig om te weten of de instellingen goed staan of niet, zelfs als alles op automatisch is ingesteld. Als er bij het filmen technisch gezien toch iets mis gaat, weet je immers waar je de instellingen kunt raadplegen.

Controleer bij de camera-instelling hoe groot je video is. Je ziet dan op je scherm verschillende mogelijkheden staan, bijvoorbeeld FHD (60 FPS) 1920 x 1080, enzovoort. Klik op FHD (zie Bijlage 1), niet kleiner, groter mag eventueel. Op die manier ben je zeker dat de kwaliteit van het beeld scherp genoeg is. Als je bijvoorbeeld een slow motion video wilt maken, dan kun je de FHD (120 FPS) gebruiken.

Ga terug naar de camera-instellingen. Als je telefoon de mogelijkheid heeft voor videostabilisatie, zet hem dan altijd AAN bij het filmen. Dit is om de kleine bewegingen van je hand bij het vasthouden van de camera tijdens het filmen te stabiliseren. Bij de iPhone staat de videostabiliteit meestal automatisch aan. Een alternatief is een selfiestick voor de stabiliteit. Houd er rekening mee dat je de stok niet te lang moet uitzetten, anders gaan je handen veel bewegen en zelfs de kleinste bewegingen kunnen tot schokkerige beelden leiden. Houd hem zo kort mogelijk bij je.

2. Maak gebruik van het storyboard (tekeningen).

Je hebt genoteerd wat je wilt filmen, zodat het filmen lekker soepel gaat en je bij het editen altijd terug kunt kijken naar het idee in het storyboard.

3. Kijk terug naar de video's

Je kunt gaan filmen. Het is belangrijk om na 1 of 2 video-shots terug te kijken en te luisteren of ze goed zijn. Bijvoorbeeld je kan de audio controleren of je kan nagaan of er objecten zijn die eigenlijk niet in beeld mogen komen.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft de opdracht aan de leerlingen om over te gaan tot het filmen. U vraagt hen om de benodigdheden voor het filmen te nemen en/of u deelt ze uit: attributen en kleding, een niet al te oude telefoon om goede beeldkwaliteit te garanderen, een statiefje (opzetstuk waar je je telefoon op kunt zetten) en een microfoon.

U observeert de leerlingen en helpt hen indien zij om hulp vragen.

U wijst de leerlingen erop om steeds te controleren of zij alle fragmenten van de storyboard hebben opgenomen. U adviseert hen om nogmaals te controleren of alles erop staat als zij klaar zijn met filmen.

U stimuleert hun ook om een foto te maken bij het filmen. Deze foto kunnen zij gebruiken bij het uploaden in YouTube. Dit wordt een thumbnail genoemd (zie Bijlage 1).

De leerlingen die klaar zijn met het filmen, kunnen al starten met het importeren en monteren in het programma/de app. Het is heel belangrijk om te weten waarop of waarmee zal worden gemonteerd: via de telefoon of de computer. Indien u leerlingen wilt laten monteren met een app op hun smartphone, laat u hen de app per groep op hun smartphone downloaden. U begeleidt waar nodig, maar u begeleidt vooral het filmen van de storyboards. Ter voorbereiding kunt u wel de basisprincipes om te monteren raadplegen in het lesmateriaal van leerjaar 7.

Toonmoment

U geeft een teken aan elk duo om een concept van hun gemonteerde film aan elkaar te tonen. U stimuleert alle leerlingen om feedback te geven, zodat elk tweetal de opmerkingen kan verwerken in de volgende les.

AFSLUITING

🕒 10 MINUTEN

U blikt kort terug op de inhoud van de les en u laat hen reflecteren over het monteren van de 1-minuutfilm. U kan daarbij de volgende vragen stellen:

- *Wat vond je ervan om je storyboard te filmen?*
- *Is het verfilmen van je verhaal verlopen zoals op het storyboard?*
- *Hoe ben je te werk gegaan?*
- *Wat heb je geleerd bij het oefenen van de basisprincipes van monteren?*
- *Waarop moet je letten bij het monteren?*

De leerlingen sluiten de computers af of bergen de smartphones op.

U vult de evaluatiekaart per leerling zoveel mogelijk in.

Monteer jouw 1-minuutfilm met Mediawijsheid

ONDERZOEKSVRAAG	Hoe ontwerp ik samen met anderen een 1-minuutfilm, die een duidelijk verhaal bevat en waarbij ik kan laten zien wat ik geleerd heb over het maken van een film?
LESDOELEN	De leerling: • kan met een medeleerling een 1-minuutfilm monteren en maakt daarbij gebruik van een app of software. • kan de finale 1-minuutfilm op YouTube uploaden. • kan de 1-minuutfilm presenteren aan een onbekend publiek. • kan zijn/haar keuzes voor de titel van de film motiveren. • kan in overleg met anderen keuzes maken in de realisatie van de 1-minuutfilm.
MATERIAAL	• Schrift • Computers • Video's om te oefenen • Software • Computers • Computermuizen • Headphones • Camera's (smartphones) • Beamer
VOORBEREIDING	• U gaat met de leerlingen naar het computerlokaal of werkt in de klas met de smartphones. • Hierbij gelden dezelfde punten ter voorbereiding als bij Les 3. • U nodigt tijdig de ouders, buurtgenoten en andere leerlingen uit om naar de filmpjes te komen kijken. • U zoekt een ruimte op school waar de leerlingen hun filmpje kunnen tonen en het publiek kan zitten. • U maakt een lijst met de namen van de leerlingen in volgorde van hun filmpje en presentatie.
KERNBEGRIPPEN	Montage, plakshot, overgang, thumbnail

INTRODUCTIE

 5 MINUTEN

U gaat na hoever de leerlingen gevorderd zijn met hun opdracht aan de hand van de volgende vragen:

- *Wat weet je nog over monteren?*
- *Met welk programma heb je al gewerkt?*
- *Wie is in de vorige les al begonnen met monteren? Hoe ver sta je?*

U geeft de leerlingen aan wat ze mogen verwachten in deze laatste les. U bespreekt ook in welke volgorde de filmpjes getoond worden aan het publiek en de duo's hun presentatie geven.

Fase 1 Opwarming

U bekijkt klassikaal enkel YouTube-filmpjes van leerjaar 7. U geeft extra uitleg bij het stellen van de volgende vragen:

- *Wat is Windows Movie Maker en hoe open je het programma?*
- *Hoe kan je de Hitfilm-app gebruiken?*
- *Hoe kan je respectvol omgaan met de fragmenten van je filmpje?*
- *Wat is je opgevallen bij het bekijken van de 1-minuutfilm van het vorige leerjaar? Wat ga je anders doen?*
- *Waar moet je op letten wanneer je je film in elkaar zet?*
- *Welke feedback hebben jullie onthouden van elkaar uit het vorige leerjaar?*

Fase 2 Techniek

U stelt een aantal vragen over de basisprincipes van het monteren (editen) van een film.

- *Wat is de volgorde van het monteren van een film?*
- *Hoe voeg je een credit toe aan je film?*
- *Weten jullie nog hoe je je film opslaat?*

Indien de leerlingen de vragen moeilijk beantwoorden kunt u de technieken van leerjaar 7 nog eens kort uitleggen. U kan ook ingaan op de volgende begrippen: plakshot en overgang.

Misschien hebben sommige leerlingen hun YouTube-kanaal van leerjaar 7 verwijderd of willen ze dit aanpassen. U kunt een kanaal maken voor de klas of u laat ze een eigen kanaal maken/aanpassen. U controleert of de leerlingen nog weten:

- hoe een sterk wachtwoord te maken en waarop ze moeten letten.
- hoe een YouTube-kanaal te maken.
- hoe een YouTube-naam te bedenken.
- hoe een eigen video in het YouTube-kanaal op te laden.

Fase 3 Eigen werk en toonmoment

U geeft elk duo de volgende opdracht:

- Monteer de 1-minuutfilm.
- Let op de basisprincipes en technieken van het monteren.
- Laad de 1-minuutfilm in een YouTube-kanaal op.
- Vergeet de thumbnail niet.

Als ze klaar zijn, bereiden ze per duo een korte toelichting voor bij hun 1-minuutfilm. Ze moeten daarbij ook antwoorden op de volgende vragen:

- *Hoe zijn jullie te werk gegaan?*
- *Hoe hebben jullie het idee uitgewerkt?*

TIP

Indien mogelijk, kunt u ook de toestemming geven om te experimenteren met het toevoegen van een muziekje.

Toonmoment

U organiseert de klas of een andere ruimte op zo een manier dat de leerlingen de 1-minuutfilmpjes aan het publiek kunnen tonen en een korte presentatie kunnen geven.

U wenst de leerlingen alvast veel succes en bemoedigt hen om zichzelf te zijn en, daar waar nodig, elkaar te ondersteunen. U vraagt de leerlingen te letten op de volgende aspecten bij de andere filmpjes en presentaties:

- *Is de opdracht goed uitgevoerd? Waarom?*
- *Is de boodschap van de film duidelijk overgekomen? Waarom?*
- *Past de titel bij het verhaal?*
- *Werd er rekening gehouden met de media-tips?*

Nadien laat u het publiek binnen. U houdt de tijd in de gaten. U zorgt ervoor dat de leerlingen een luid applaus krijgen. U bedankt het publiek voor hun aanwezigheid.

AFSLUITING

 10 MINUTEN

U stimuleert de medeleerlingen feedback te geven op het getoonde 1-minuutfilmpje. U vraagt dat ze hun mening respectvol formuleren en dat ze elkaars mening respecteren. U vult aan waar mogelijk.

U werkt per leerling de evaluatiekaart af. U licht de evaluatie individueel toe op een ander tijdstip.

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST

App	App is de afkorting van 'application' (toepassing). Het is een programma dat je kunt installeren en gebruiken en gebruiken op bijvoorbeeld je smartphone. Apps kun je downloaden en gebruiken op een smartphone, iPad, computer en laptop. Er zijn verschillende soorten apps, bijvoorbeeld spelletjes, sociale media...
Audio	Audio is een elektronisch signaal dat omgezet wordt in geluid.
Deelonderwerp	Een deelonderwerp is niet te onderscheiden van het hoofdonderwerp. Het heeft iets te maken met het hoofdonderwerp en het belicht verschillende kanten van het hoofdonderwerp. Bijvoorbeeld: het onderwerp van een tekst is <i>voetbal</i>. Een deelonderwerp zou 'de geschiedenis van voetbal' of 'het tenue' kunnen zijn.
FHD of Full HD	FHD is de afkorting van Full High Definition met een resolutie van 1920 x 1080 pixels.
60 FPS	Een video bestaat uit een lange aaneenschakeling van losse beelden, ook wel frames genoemd. Het aantal frames dat een camera per seconde opneemt, noem je de frame rate. De frame rate bepaalt hoe vloeiend je de beelden afspeelt. Een hoge frame rate gebruik je om snelle bewegingen vloeiend te filmen. FPS betekent frames per seconde. 60 FPS betekent '60 frames per seconde'. Dit is geschikt voor het filmen van actiebeelden en snelle bewegingen, en ook goed te gebruiken voor het vertragen van je beelden (slow motion). Het advies is om in een goed verlichte omgeving te filmen om onderbelichting te voorkomen.
Fragment/scène	Fragment is een stukje van een verhaal.
HD	HD is de afkorting van High Definition. Bij HD heb je een betere beeldkwaliteit (scherp beeld, details, volle kleuren), dus met een hoge resolutie.
Hoofdonderwerp	Een hoofdonderwerp is het onderwerp (of centrale thema) waar het om draait.
Mindmap	Een mindmap is een schema waarin je je kennis en ideeën over een onderwerp uitwerkt door het noteren van steekwoorden, belangrijke begrippen, tekeningen... Het hoofdonderwerp staat in het midden en daaromheen zijn er vertakkingen die het hoofdonderwerp verduidelijken. Het is een veelgebruikte techniek om je creatieve proces te ondersteunen.
Montage	Montage betekent een film in elkaar zetten of het ordenen en bewerken van ruw videomateriaal.
Overgang	In de filmwereld is een overgang een term die wordt gebruikt om twee beelden over elkaar heen te zetten of twee scènes door elkaar te laten afspelen.

Plakshot	Een plakshot is een korte video-opname die bij het monteren over een andere shot wordt geplakt.
Script	Een script is een geschreven tekst voor een filmopname of geluidsopname (audio).
Shot	Een shot/videoshot is een doorlopende opname bij video en film. Als je iets in één shot kunt opnemen en alles klopt qua beeld, tekst en geluid, dan is de opname goed gegaan (dat is namelijk best een kunst en dus knap als iets in één shot opgenomen kan worden). Een aantal doorlopende shots samen vormen een scène.
Storyboard	Het storyboard is een draaiboek van verschillende opeenvolgende tekeningen uit een verhaal of onderwerp waarin je duidelijk kunt zien wat er gefilmd moet worden. Kortom, een verhaal wordt helemaal uitgewerkt in tekeningen waardoor je een indruk krijgt van een film en precies weet wat er gefilmd moet worden.
Thumbnail	Een thumbnail is een verkleinde versie van een afbeelding op de computer. Als je erop klikt, krijg je de originele afbeelding.
Timeline	Een timeline is een term in de filmwereld. Het is de chronologische volgorde van filmopnames: van opname 1 naar 2, naar 3, enzovoort.
Trailer	Een trailer is een samenvatting van een film waaraan je duidelijk kunt zien wat het product inhoudt. Het is een voorproefje van een groter geheel. Trailers worden gebruikt ter promotie voor films, televisieprogramma's etc.
Videostabiliteit	Beeldstabilisatie zorgt ervoor dat foto's en filmpjes scherp en stabiel zijn, ook al wordt er met de camera bewogen.

DOMEIN MEDIA

Schooljaar: _____

Naam leerling: _____

Leerkracht: _____

Ontwerpopdracht

Maak een 1-minuutfilm op basis van een storyboard en plaats het op een YouTube-kanaal.

Duid aan met één van de volgende symbolen:

- +– matig: geef in de feedback aan hoe en wat de leerling kan doen om zich verder te ontwikkelen
- + voldoende: geef in de feedback aan wat de leerling voldoende beheerst
- ++ uitstekend: geef in de feedback aan wat de leerling in ruime mate beheerst

Doelen creërend vermogen

- De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).
- De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.

De leerling:	Beoordeling:
• kan verschillende basistechnieken toepassen bij het monteren van een eigen 1-minuutfilm.	
• kan naar aanleiding van een thema eigen ideeën inbrengen en uitwerken.	
• kan bij het maken van een film de vier fasen van het ontwerpproces toepassen (oriënteren, onderzoeken, experimenteren en reflecteren).	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen sociale competenties

- De leerling kan onderbouwde keuzes maken.
- De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.

De leerling:	Beoordeling:
• kan zich aan afspraken houden bij de ontwikkeling, de uitwerking en de presentatie van de film.	
• kan samen met anderen een film maken.	
• kan in groep onderbouwde keuzes maken.	
• kan respect tonen voor de mening van een ander.	
• kan eerlijk de taken verdelen.	
• kan constructieve feedback geven op andermans werk.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Doelen presenteren

- De leerling is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.

De leerling:	Beoordeling:
• kan reflecteren op de eigen film en de keuzes die voor de film werden gemaakt toelichten.	
• kan constructieve feedback op het eigen werk ontvangen.	
• kan de opdracht op een verantwoordelijke manier presenteren.	
• kan de 1-minuutfilm presenteren aan een onbekend publiek.	
Feedback op de ontwikkeling van de leerling:	

Evaluatiekaart leerjaar 8

Aanbevelingen over de algemene voortgang:

BIJLAGE 1 LESFORMULIER KUNST- EN CULTUUREDUCATIE

☐ Lessenreeks	☐ Themadag	☐ ThemawEEK
Datum: _____		
Naam school: _____		
Leerjaar: _____		
Thema: _____		
Ontwerpopdracht: _____		
Onderzoeksvraag: _____		
LESDOELEN De leerling kan...		
Creëren: _____		
Sociale competenties: _____		
Presenteren: _____		

INTRODUCTIE: 5-10 minuten

Gesprek tussen leerkracht en leerlingen of spel	Ontwerpgerichte aanpak: oriënteren
---	------------------------------------

KERN: 35-40 minuten

Fase 1: Opwarmen (5 minuten)	Ontwerpgerichte aanpak: oriënteren
------------------------------	------------------------------------

Fase 2: Techniek beheersen (15 minuten)	Ontwerpgerichte aanpak: onderzoeken
---	-------------------------------------

Fase 3: Creëren en tonen (15 minuten)	Ontwerpgerichte aanpak: experimenteren en reflecteren.
---------------------------------------	--

AFSLUITING: 5-10 minuten

Evaluatie, cooling-down en opruimen.	Ontwerpgerichte aanpak: reflecteren.
--------------------------------------	--------------------------------------

Wanneer u zelf een les wilt ontwerpen, vertrekt u steeds vanuit de actuele beginsituatie. U stelt zichzelf de vraag: *Wat is de beginsituatie op het gebied van kunst en cultuur op mijn school en in mijn klas? Waar sta ik als leerkracht?*

Denk aan de volgende zaken met betrekking tot de beginsituatie:

- de school: de visie, missie en doelen.
- de leerkracht: welke experts zijn beschikbaar om te ondersteunen?
- het beginniveau en het profiel van de leerling.
- de planning: de lesduur en de lestijd.
- de aanwezige leermaterialen: bijvoorbeeld audiovisuele apparatuur, boeken en gereedschap.
- de actuele situatie van de leslocatie: bijvoorbeeld een drukke omgeving of een veilige buurt.

Vanuit de analyse van de beginsituatie kunt u een antwoord zoeken op vragen rond de KCE-inhoud:

- Waar ligt de leerbehoefte?
- Welke keuzes zijn mogelijk: een bepaalde lessenreeks, een themadag, een themaweek of maakt u een combinatie?
- Aan welke leergebieden kan het domein worden gekoppeld?
- Met welke professionals of instellingen uit het werkveld van kunst en cultuur kan eventueel worden samengewerkt?

Bij het organiseren van een themadag of themaweek denkt u best na over de volgende praktische zaken:

- Wanneer willen we deze dag of week plannen? De weken of dagen voorafgaand aan vakanties of na de examens zijn vaak interessant.
- Wie is verantwoordelijk?
- Welke kunstenaars zijn er in de omgeving? Uit welke domeinen? Welke ouders oefenen een ambacht uit in de kunsten? Wat hebben ze te bieden?
- Wat speelt er bij de leerlingen? Wat houdt hen bezig in het dagelijks leven?
- Welke ontwerpopdracht en onderzoeksvragen stellen we op?
- Wat hebben we allemaal nodig?

BIJLAGE 3 EVALUATIEKAART KUNST- EN CULTUUREDUCATIE

Domein: _____

Schooljaar: _____

Naam leerling: _____

Leerjaar: _____

Ontwerpopdracht: _____

Duid aan met één van de volgende symbolen:

+– matig: geef in de feedback de ontwikkelingsmogelijkheden van de leerling aan.

+ voldoende: geef in de feedback aan wat de leerling voldoende beheerst.

++ uitstekend: geef in de feedback aan wat de leerling in ruime mate beheerst.

Doelen bij het onderdeel 'creëren'		+–	+	++
Leerjaar 7	De leerling is vanuit een gevarieerd aanbod in staat om zijn/haar gevoelens, ervaringen en ideeën vorm te geven met behulp van kunstzinnige middelen.			
Leerjaar 8	De leerling is in staat om zelfstandig te schakelen tussen de vier ontwerpfasen (oriëntatie, onderzoek, experiment, reflectie).			
	De leerling beheerst de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes van het kunstvak om zelfstandig een kunstzinnig eigen werk te maken.			
Doelen bij het onderdeel 'sociale competenties'		+–	+	++
Leerjaar 7	De leerling is in staat om op verantwoordelijke wijze samen te werken bij alle ontwerpfasen en de presentatie daarvan.			
Leerjaar 8	De leerling kan onderbouwde keuzes maken.			
	De leerling kan omgaan met de emoties van anderen en de uiting daarvan in een kunstzinnig eigen werk.			
Doelen bij het onderdeel 'presenteren'		+–	+	++
Leerjaar 7	De leerling is in staat om op zijn/haar eigen manier te reflecteren op het eigen en andermans werk.			
Leerjaar 8	De leerling is in staat om zelfstandig in een onbekende ruimte en voor een onbekend publiek een kunstzinnig eigen werk te presenteren.			

Toelichting (feedback en evaluatie met eventuele aanbevelingen over de algehele ontwikkeling van de leerling):

Hieronder vindt u een overzicht van geraadpleegde literatuur bij de ontwikkeling van het leermateriaal en/of referenties voor verdere inspiratie en verdieping in de KCE-domeinen voor leerjaren 7 en 8.

INLEIDING

- SKVR. (2013). *SKVR Leerlijnen cultuureducatie. KunstID. Ieder kind een instrument*. SKVR.
- SLO. (2019, 30 oktober). *Leerplankader kunstzinnige oriëntatie. Divergente opdrachten*. [ONLINE](#)

DOMEIN MUZIEK

- Lei, R. van der, Haverkort, F., & Noordam, L. (2004). *Muziek Meester!* ThiemeMeulenhoff.
- Maioli, W. (1993). *Klank en muziek, de oorsprong van de muziekinstrumenten*. Atrium.

DOMEIN DANS

- Aalst, A. van, & Royé, T. (2017). Het is aangetoond: cultuur maakt gelukkig. Dat vraagt om een goede campagne. *Cultuurpers*. [ONLINE](#)
- Bazalgette, P. (2014). We have to recognise the huge value of arts and culture to society. *The Guardian*. [ONLINE](#)
- Dans Magazine. (z.d.). Dans in het Onderwijs: de voordelen van dans voor kinderen. *Dans Magazine*. [ONLINE](#)
- Eisner, E. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. Yale University Press.
- Groot, A. de, & Nijnhuis, K. (2008). In de ban van big ideas: Kinderen leren probleemoplossend denken. *Volgens Bartjens*, 27(5), 4-6.
- Haas, S. T. de (z.d.). Dansen gaat de tekenen van veroudering in de hersenen tegen, het is namelijk goed voor lichaam en geest. *Curioctopus*. [ONLINE](#)
- Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst. (2019a). 21e eeuwse vaardigheden en cultuuronderwijs. *LKCA*. [ONLINE](#)
- Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst. (2019b). WHO bevestigt: Kunst en cultuur bevorderen de gezondheid. *LKCA*. [ONLINE](#)
- Pullman, P. (2015, December 17). Children need art and stories and poems and music as much as they need love and food and fresh air and play. *Astrid Lindgren Memorial Award*. [ONLINE](#)
- School Travel Organizer. (2019). Study shows that access to theatre & drama can boost children's academic performance. *School Travel Organizer*. [ONLINE](#)
- Teirlinck, H. (1959). *Dramatisch Peripatetikon*. HIDK.
- Thijs, A., Fisser, P., & Hoeven, M. van der (2014). *21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs: Een conceptueel kader*. SLO.
- Winner, E., Goldstein, T. R., & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Art for Art's Sake? The Impact of Arts Education*. Educational Research and Innovation, OECD Publishing.

Videomateriaal (beschikbaar via onder meer YouTube)

- Folk Dances Around the World. (2012). *Indonesian Folk dance: Ratoh Jaroe dance from Aceh*. [VIDEO](#)
- Gentle, L. (Studio Swing) (2020). *Bewegend Leren TV Aflevering 3: Interview Mark Mieras*. [VIDEO](#)
- Paye, L. (2018). *Awasa: Sani à foe wan teng awasa oemang. Condi*. [VIDEO](#)
- Royal Opera House. (2018). *Ballet and the brain: The science of how dancers learn choreography*. [VIDEO](#)
- Sake, C. (2016). *Surinaamse dans Awassa Surinam dans Marrons*. [VIDEO](#)
- SivARTtv. (2013). *Evolution of Dance: the 80's to Now*. [VIDEO](#)
- Zilexy. (2010). *Stomp the yard long final battle*. [VIDEO](#)

DOMEIN BEELDENDE VORMING

- Ball, P. (2018). *Fascinerende patronen in de natuur*. Fontaine Uitgevers.
- De West. (2016, 30 september). Suriname Fashion Week van start. *De West Dagblad uit en voor Suriname*. [ONLINE](#)
- Firet, E. (2013). Betekenisvolle stiften. De naamgeving van Surinaamse stoffen. *Museum Amsterdam*. [ONLINE](#)
- Gillow, J., & Sentance, B. (2004). *World textiles- A visual guide to traditional techniques*. Thames & Hudson. [ONLINE](#)
- Legrand, C. (2010). *Kleurenpracht-rondreis door de wereld van kleding*. Fontaine Uitgevers.
- ModeMuze. (z.d.). In gesprek met: Meredith Joeroeja (winnaar fashion fest by MAFB 2017). *ModeMuze*. [ONLINE](#)
- SLO. (z.d.). Kerndoelen. Kunstzinnige oriëntatie. *SLO*. [ONLINE](#)
- Suriname 'N Style. (2018). Suriname Fashion Week. *Suriname 'N Style*. [ONLINE](#)

Videomateriaal (beschikbaar via onder meer YouTube)

- Atelier Emmaus. (2018). *Arceren*. [VIDEO](#)
- Ruthsan r. (2015). *Van Koto naar Couture – Afro Surinaamse klederdracht – Celestine Raalte*. [VIDEO](#)

DOMEIN CULTUREEL ERFGOED

- Binnendijk, C. van., & Faber, P. (Red.). (1992). *Sranan. Cultuur in Suriname*. Koninklijk Instituut voor de Tropen.
- Gowricharn, R. (Red.). (2017). *Onbeschreven erfgoed. Perspectieven op de Surinaams-Hindostaanse cultuur*. LM Publishers.
- Grever, M., & Boxtel, C. van. (2014). *Erfgoed, onderwijs en historisch besef, Verlangen naar tastbaar verleden*. Uitgeverij Verloren.
- Hofte, R. M. A. L., Djasradi, L., & Mingo, H. (2010). *Migratie en cultureel erfgoed: Verhalen van Javanen in Suriname, Indonesië en Nederland*. KITLV Press.
- Kastelein, E. (2020). *Oog in oog met Paramaribo. Verhalen over het herinneringserfgoed*. LM Publishers.
- Kempen, M. van. (2002). *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur. Deel 2*. Okopipi.
- Perrée, R. (2009). Op weg naar een nieuwe Waka Tjopu? Hedendaagse kunst in Suriname. *Kunstbeeld*, 5.

DOMEIN THEATER

- Bartow, A. (Ed.). (2008). *Handbook of Acting Techniques*. Nick Hern Books.
- Besseling, A. (1999). *Theater vanuit het niets: Alles over improvisatietheater*. Int. Theatre & Film Books.
- Binnendijk, C. Van, & Visser, M. (2018). *Wilgo Baarn, een ware Alakondremán*. NAKS.
- Chengbei, X. (2012). *Peking Opera*. Cambridge University Press.
- Colpaert, M. (2007). *Tot waar de beide zeeën samenkomen: Verbeelding, een sleutel tot intercultureel opvoeden*. Lanoo Campus.
- Epskamp, K., & Schra, E. (Eds.). (2002). *Interculturele Puzzels: Richard Schechner en het theater in de 21e eeuw*. PassePartout Publications.
- Jonas, G. (1998). *Dancing: the pleasure, power and art of movement*. Abrams.
- Mereku, C. W. K., Addo, G. W., & Ohene-Okantah, M. (2005). *Teaching Music and Dance: A Handbook for Teachers*. Adwina Publications.
- Mesman, E. & Knijnenburg, R. (2020). *Drama Online de dramamethode voor het basisonderwijs*. [ONLINE](#)

- Neslo, A. (2011). Alakondre: A Journey to the Invisible. In P. De Bruyne, & P. Gielen (Eds.), *Community Art: The Politics of Trespassing* (pp. 109-122). Valiz.
- Newlove, J., & Dalby, J. (2004). *Laban for all*. Nick Hern Books.
- Postman, N. (1996). *The End of Education: Redefining the Value of School* (2nd ed.). Vintage.
- Raghoebier, R. (1987). *Sanskriti ki Baten. Bijdragen tot de kennis van de Hindostaanse Cultuur in Suriname*. Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur, Afdeling Cultuurstudies.
- Reeser, P. (2012). *Verzamelaars en Volksopvoeders: Musea in Suriname 1863-2012*. KITLV Press.
- Schechner, R. (2002). *Performance Studies*. Routledge.
- Snijders, H., & Loncke, J. (Eds.). (2002). *One Hundred years of Classical Music in the Guianas: Selected Pieces for the Pianoforte*. Fascina.
- Teirlinck, H. (1959). *Dramatisch Peripatetikon*. HIDK.

DOMEIN MEDIA

- Australian Teachers of Media. (2019). 1 Minute Film Competition. *ATOM*. [ONLINE](#)
- Nederlands Jeugdinstituut. (2015). *Begrippenlijst Mediaopvoeding*. Nederlands Jeugdinstituut. [ONLINE](#)
- Nederlands Netwerk Mediawijsheid. (z.d.). Mediawijsheid Competentiemodel. *Nederlands Netwerk voor Mediawijsheid*. [ONLINE](#)
- Stichting Leerplan Ontwikkeling. (z.d.). Vakportaal digitale geletterdheid. *SLO*. [ONLINE](#)

Videomateriaal (beschikbaar via onder meer YouTube)

- De Videomakers. (2016). *Hoe upload je een YouTube video? Nederlandstalige Tutorial*. [VIDEO](#)
- De Videomakers. (2017a). *Monteren met Windows Movie Maker. Tutorial voor Beginners*. [VIDEO](#)
- De Videomakers. (2017b). *Hoe maak je een YouTube kanaal. Nederlandstalige Tutorial*. [VIDEO](#)
- Spoetnik. (2018). *Hoe Verzin je een YouTube Naam (6 Tips)*. [VIDEO](#)

